

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ МІСЬКВИКОНКОМ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

МІСТО. КУЛЬТУРА. ЦИВІЛІЗАЦІЯ

*Матеріали VII
міжнародної науково-теоретичної Інтернет-конференції*

(Квітень 2017 р.)

Харків – 2017

УДК 364.122.5.000.141(063)
М65

Редакційна колегія

М. К. Сухонос – д-р техн. наук, проф., проректор з наукової роботи ХНУМГ ім. О. М. Бекетова;

В. В. Корженко – д-р філос. наук, проф., зав. кафедри філософії і політології ХНУМГ ім. О. М. Бекетова;

Л. О. Радіонова – канд. філос. наук, доц. кафедри філософії і політології ХНУМГ ім. О. М. Бекетова;

Н. В. Козирева – канд. філос. наук, доц. кафедри філософії і політології ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

*Рекомендовано до друку Вченою радою Харківського національного
університету міського господарства імені О. М. Бекетова,
протокол № 12 від 28 квітня 2017 р.*

Місто. Культура. Цивілізація: матеріали VII міжнар. наук.-теорет. інтернет-конф., Харків, квітень 2017 р. / [редкол. : М. К. Сухонос (відпов. ред.) та ін.] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 289 с.

ISBN 978-966-695-426-1

Збірник містить матеріали VII Міжнародної науково-теоретичної Інтернет-конференції «Місто. Культура. Цивілізація», що відбулася у квітні 2017 р. в Харківському національному університету міського господарства імені О. М. Бекетова на базі кафедри філософії і політології.

УДК 364.122.5.000.141(063)

ISBN 978-966-695-426-1

© Колектив авторів, 2017
© Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, 2017

ПЕРЕДМОВА

Інтегровані знання про сучасне місто набувають в наші дні особливого значення. Саме в містах найбільшою мірою простежуються головні вектори й визначальні тенденції розвитку суспільства в цілому. Відтак знання про життєдіяльність сучасного міста, з цієї точки зору, набуває значення основи суспільного знання загалом. Реально місто не лише вбирає в себе знання про суспільні процеси через свої інститути і громадян у процесі цивілізаційного розвитку суспільства, а й фізично є місцем зберігання всієї інформації. Саме тому проблематика, що стосується функціонування міст, має явно виражений міждисциплінарний характер. Кожна наукова дисципліна формує власний ідеальний образ міста й обирає лише їй притаманний предмет для дослідження. Це дозволяє кожному науковцю, ставши учасником конференції, віднайти своє місце в дослідженні міських проблем.

Конференція проводиться в Університеті всьоме, а базовим підходом щодо наукових розвідок її учасників на цей раз є культура. Культура, як система цінностей, пов'язана з містом та історією людської цивілізації, пронизує всі сфери діяльності людини, заповнює увесь простір її проживання, визначає поведінку у взаєминах з іншими людьми й виявляється, перш за все, як міська культура. Однак «експансія культури», про яку сьогодні говорять не тільки філософи, а й економісти, політологи, соціологи, управлінці, не просто метафора, яка відображає зростання значущості культури в сучасному світі. Йдеться про становлення нового ціннісного, комунікативного та інструментального середовища, в якому споживання культурних продуктів і послуг відступає на другий план. Водночас чільне місце посідає людська активність і творчість, створення реальних можливостей у «суспільстві інтелекту» для творчого самовираження й самореалізації кожної людини. Це не лише процес розвитку інноваційних технологій і новітніх систем комунікацій чи появи нових жанрових видів у мистецтві, передусім, це політичний і макроекономічний процес, що описується сучасними теоретиками як становлення креативної (творчої) економіки. Сьогодні вже не фізична праця (як в доіндустріальній історичній час), не машинне виробництво (як в індустріальну добу) і навіть не тільки інформація й знання (як в першій фазі постіндустріальної епохи), а творча здатність чи креативність, стає головним чинником розвитку людської особистості. Саме цим новим трендом обумовлена тематика сьомої міжнародної Інтернет-конференції, що присвячена дослідженню соціокультурних вимірів міста.

Залежно від предметного поля проблем, запропонованих для обговорення на конференції та наукових інтересів її учасників, можна виокремити низку сутнісних характеристик сучасного міста.

По-перше, місто як простір соціокультурної взаємодії людських «Я» являє собою унікальне поєднання, що ґрунтується, з одного боку, на спілкуванні, на усвідомленні приналежності всіх до єдиного співтовариства,

а з іншого, – на впорядкованості цього спілкування, на розподілі ролей і функцій, тобто на ієрархії. Між рівністю й ієрархією безперечно має зберігатися рівновага, що залежить від рівня культурної й цивілізаційної розвиненості міської спільноти, від її масштабів, ступеня вертикальної й горизонтальної мобільності городян тощо.

По-друге, сучасна міська культура базується на принципі безумовної анонімності й автономності людської особистості, на багатовимірному положенні індивіда по відношенню до цілого, ніж це було в межах традиційної культури. Таким чином, в сучасній міській культурі виникає проблема соціального самопочуття особистості в соціальному просторі.

По-третє, місто є системою соціокультурних інститутів, що виступає як інтегруюче начало й дозволяє людям ефективно контактувати одне з одним і з містом в цілому, а, отже, місто виступає середовищем міжкультурної комунікації та міжособистісної взаємодії.

По-четверте, місто й міський спосіб життя настільки сильні і, мабуть, настільки об'єктивно відповідають звичайній спрямованості соціальної еволюції, що зберігають здатність до самовідтворення певної урбаністичної культури з іманентними характеристиками.

По-п'яте, місто розвивається як цілісне утворення з інтегрованими частинами, які пов'язані між собою певними соціально-просторовими відносинами, що детермінуються міською культурою; при цьому саме місто, яке виступає одночасно каталізатором і генератором усіх цивілізаційних процесів, може бути зрозумілим через систему взаємодії економічного, управлінського, соціального і культурного чинників. У цьому контексті в ряді запропонованих учасниками конференції наукових праць дається аналіз розвитку сучасного мономіста, що можна вважати надзвичайно цікавим явищем.

Таким чином, тематика конференції є комплексною за характером, що зачіпає значний масив логічно взаємопов'язаних наукових праць, в яких досліджується місто в контексті культури й цивілізації.

МІСТО ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН І СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ОРГАНІЗМ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Бабасв В. М., ректор, д-р наук з держ. упр., проф.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

МІСТО ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ РОЗВІДОК

Місто як предмет наукових досліджень та як окрема галузь наукових знань набуває особливої актуальності в кінці ХІХ – на початку ХХ ст., що стає інтелектуальною відповіддю на нагальні тогочасні потреби удосконалення механізмів *управління розвитком* міста та його *функціонуванням*. Йдеться, зокрема, про *соціологію міста*, що виникає під впливом динамічного зростання міських поселень та загострення невідомих до цього суперечностей і проблем, а саме: поглиблення «житлової кризи», зростання міських нетрів, поширення труднощів адаптації сільських переселенців та іммігрантів з інших країн, а також посилення антагонізмів між різними національно- та соціально-територіальними зонами у місті, значного погіршення екологічного стану міст і т. ін. Виникає потреба наукового дослідження характерних особливостей міського життя та опрацювання дієвих засобів і методів управління містом, створення ефективних форм прозорого соціального контролю.

Уявлення про загальні риси у розвитку й функціонуванні міста конкретизуються в соціології міста, що визначила предметом свого дослідження соціальні наслідки урбанізації, внутрішні соціальні, екологічні, господарські, етнічні та інші проблеми розвитку міст й міського життя. У соціології міста за минулі понад сто років склалися певні наукові школи й напрями в залежності від акцентів на певних проблемах життєдіяльності міста та управління ним, проте, найвпливовішою й сьогодні залишається Чиказька соціологічна школа (США). Її засновниками, як відомо, вважаються Вільям Томас (1863–1947) та Роберт Парк (1864–1944).

Чиказьку школу в соціології не можна вважати однорідною як щодо теоретичних засад, так і стосовно акцентів у дослідженні міста. Так, молодшим своєрідним продовжувачем розвитку ідей фундаторів чиказької школи є Льюїс Вірт (1897–1952). І одна із перших його відомих праць «Гетто» [13], і особливо наступні дослідження («Урбанізм як спосіб життя» [12] тощо), стосуються теорії урбанізму, пов'язані із з'ясуванням проблем міського способу життя. Вчений доречно поєднує в дослідженні міського способу життя просторові й соціальні характеристики з психологічними характеристиками «типу особистості городянина». Для Л. Вірта місто є своєрідним соціальним явищем, а міський спосіб життя – функцією міста.

Основною категорією соціально-екологічної проблематики його наукових розвідок є «взаємодія». Л. Вірт вперше науково доводить, що чим більшим є місто, чим вищою є густина його заселення і чим різноманітнішою за своїм соціальним та національним складом є міська спільнота, тим виразніше будуть виявлятися риси урбанізму як способу життя [12 та ін.]. З одного боку, він звертається до з'ясування найхарактерніших рис міського способу життя, а з іншого, – до виявлення та застосування найзручніших емпіричних методів дослідження урбанізму. Вчений пропонує умовно виділяти для зручності аналізу три найважливіші напрямки, що можуть свідчити про цілісну картину розвитку міста:

- матеріальну структуру міста, елементами якої можна вважати окремі міські споруди та екологічний порядок побудови міського поселення;

- систему соціальних структур, що включає особливі соціальні групи населення, комплекс спеціальних інститутів і типових моделей соціальних відносин;

- систему соціокультурних настанов, ідей, стереотипів міської поведінки та особливостей соціального контролю в місті [там само].

Використання зазначеного підходу дозволяє Вірту виділити наступні специфічні ознаки міського способу життя:

- переважання в людських стосунках жителів міста вторинних контактів: ділових, короточасних, анонімних зв'язків;

- значне зниження ролі територіального поділу людських спільнот у місті, тобто «відмирання» сусідських зв'язків і спілкування між сусідами;

- наявність великої кількості соціальних груп за інтересами та різноманіття культурно-ментальних стереотипів;

- зменшення соціального значення сім'ї і передача певної кількості її функцій окремим суспільним інститутам, перетворення великої традиційної сім'ї в нуклеарну, послаблення зв'язків і залежностей між близькими родичами;

- зниження ролі традицій, культури, моральних цінностей у регулюванні поведінки громадян внаслідок зростання значення формального соціального контролю;

- нестійкість соціального статусу пересічного індивіда, зростання соціальної мобільності городян [там само].

Звичайно, можна запропонувати й інші характерні особливості міського способу життя, на що звертають увагу окремі фахівці (Ч. Х. Кулі, Дж. Мід, В. Томас, Ф. Знанецький, Р. Парк та ін. [6]). Зокрема, в їхніх наукових працях йдеться про таке:

- широкий діапазон можливостей у виборі професії для міських жителів, наявність певної множини форм для задоволення їхніх власних потреб у так званій вільний час;

- значна диференціація способу життя в різних «соціальних зонах» великих міст;

- стабільність невеликих соціальних груп, або «груп інтересів».

Поряд з позитивними здобутками, дослідницькі напрацювання Л. Вірта мають, на думку фахівців, й достатню кількість «слабких місць». Так, дехто із критиків наголошує на таких положеннях:

– теорія Л. Вірта є обмеженою, оскільки її можна застосувати лише для дослідження індустріальних міст Заходу;

– відмінності міського і сільського способів життя зводяться вченим переважно до відмінностей стосовно соціальних контактів та сімейних взаємостосунків;

– соціальна і національна гетерогенність у містах представлені спрощено, що не дозволяє науково класифікувати як окремі типи міських поселень, так і окремі соціальні зони у містах [9].

Разом з тим, наукові дослідження Л. Вірта мають, на наш погляд, не аби-яке наукове й практичне значення, адже, *по-перше*, він звертається до розв'язання цілком конкретних проблем міського розвитку та управління містом в американському суспільстві, *по-друге*, прагне, з одного боку, довести результати своїх наукових розробок до відома широкої громадськості, а з іншого, – загострити увагу міської влади на реальних можливостях та необхідності управлінського впливу на перебіг подій у міському житті.

Насправді, ще й сьогодні місто, як складна соціальна система, лише поступово стає на шлях докорінних, якісних змін, робить «перші кроки» на цьому шляху. Можна наполягати на тому, що воно за визначенням не є завершеним соціальним явищем у своїх основних характеристиках [8], відтак, має значні потенційні резерви та ресурси для досягнення сталого розвитку. До цього слід додати плідну, на нашу думку, ідею німецького філософа, культуролога, історика і публіциста, автора багатьох праць, зокрема найвідомішої і найбільш дискутованої у 1920-х рр. філософської праці «Занепад Європи» Освальда Шпенглера (1880–1936). Світова історія, зазначає він, є *історією міської людини*. Таким чином, феномен міста, з його точки зору, перевершує такі суспільні явища, як нація, уряд, політика і навіть релігія [там само].

Активізація досліджень із соціології міста відбувається наприкінці 50-х – на початку 60-х рр. ХХ ст. Відволікаючись від основних причин цього факту, звернемо увагу лише на змістовність та проблематику зазначених досліджень. Так, набувають поширення наукові праці, що стосуються аналізу соціологічно-філософських проблем та соціальної структури міст – різноманітних за типом і розмірами (Б. Бергер, Дж. Бешерс, А. Боскофф, Х. Ганс [9 та ін.]). Методологічною основою для цих досліджень стає теорія багатомірної соціальної стратифікації. У свій час один із засновників соціології, німецький економіст, правознавець і громадський діяч Макс Вебер (1864–1920), як відомо, проаналізував суттєві відмінності між людьми у зв'язку з якісними особливостями трьох найважливіших сфер суспільного життя: економічної, політичної та соціальної. Зокрема, система економічних відмінностей, на його думку, пов'язана з утворенням суспільних

класів, а на їхнє формування впливає специфіка розподілу матеріальних благ. Відмінності між людьми в політичному житті він убачає у їхньому відношенні до влади, завдяки чому виникає своєрідне розшарування суспільства на «групи влади», або партії. Що ж до соціальних відмінностей, то вони, на думку вченого, спричиняються способом життя людей, що призводить до формування «груп статусу».

Сучасна соціологія доповнює зазначені три виміри відмінностей між людьми ще й «системою цінностей», «системою еліт», станом групової свідомості тощо, а проблеми соціальної структури міст зводять до проблем «малих груп» або взаємин у так званих «первинних» та «вторинних» групах. Первинними вважаються невеликі чи так звані «особові» групи, а вторинними – великі, «безособові» групи.

Окрім того, як свідчить аналіз проблеми міст різної величини за кількістю населення, що проведений В. Боголюбовим, у великих містах переважають неструктуровані й слабо структуровані проблеми – понад 60,0 %, відповідно в середніх містах – близько 40,0 %, у малих містах – 24,2 % [2]. Це означає, що в управлінні великим містом технологію прямого управлінського впливу суб'єкта управління на об'єкт управління можна вважати застарілою, обмеженою, здатною реагувати лише на ситуативні виклики. Сучасне управління великим містом вимагає удосконалення механізмів демократизації, застосування соціальних технологій щодо забезпечення колективності й колегіальності, самоорганізації й самоуправління.

Йдеться, передусім, про специфічні особливості планування муніципального управління, зокрема управління великими соціально-економічними системами. Якщо мати на увазі *концептуальне, стратегічне і поточне* планування, що виділяються більшістю авторів як окремі рівні чи форми планування розвитку соціальної системи та управління нею, то не можна не помітити поступового збільшення питомої ваги неструктурованих і слабо структурованих проблем в історичному контексті розвитку міст, а відтак і зростання ймовірнісного характеру розвитку соціально-економічних та інших процесів у великому місті. Отже, можна стверджувати про звуження горизонтів прогнозування для великих міст у сучасному суспільстві, про зростання невизначеності у ланцюгу поточне – стратегічне – концептуальне планування, відповідно й управління. Разом з тим, стандартні проблеми в основному стосуються процесу *функціонування* (управління функціонуванням або забезпеченням повсякденної життєдіяльності міста), а неструктуризовані проблеми – процесу *розвитку* (управління розвитком). Для управління сучасним містом є надзвичайно актуальним як ефективно управління процесами, що повторюються циклічно чи лінійно, тобто управління функціонуванням, так і управління структурою (розвитком) міста, що є принциповим методологічним положенням, оскільки торкається питання конструктивного вирішення проблем соціокультурного зростання міста до стану стійкого розвитку в умовах змінних пріоритетів. Вважається,

що саме управління структурою або управління розвитком найбільш відповідає *програмно-цільовому проблемно-орієнтованому управлінню*.

Стратегічне управління пов'язане, на нашу думку, з реалізацією конкретної парадигми міського розвитку. Воно спрямовується на досягнення стратегічних цілей, що являють собою наслідок конкретизації і декомпозиції концептуальних цілей. Важливими методологічними чинниками стратегічного управління є розробка дієвих механізмів упровадження стратегій розвитку основних сфер міста, визначення оптимального рівня спеціалізації і можливостей диверсифікації всього міського комплексу, формування синтезованих ресурсних потенціалів, а також з'ясування реальних і актуальних цілей для наступного рівня управління – поточного управління [1; 7].

Головною метою *поточного управління* можна вважати забезпечення стійкості й порядку містосистеми шляхом пошуку науково і практично вивіреної динамічної рівноваги між процесами функціонування і розвитку великого міста. Поточне управління полягає в забезпеченні реалізації процесів простого і розширеного відтворення у відповідності з циклами життєдіяльності окремих елементів міста як складної соціально-економічної системи. На цьому рівні управління здійснюється безпосереднє керівництво конкретними сферами міського життя, *по-перше*, на основі деталізації у просторі й часі концептуальних і стратегічних рішень, *по-друге*, на основі впровадження якісних управлінських послуг, *по-третьє*, на основі моніторингу актуальних проблем. Оскільки вирішення актуальних проблем потребує значних фінансових ресурсів, то їх виявлення й попередження на ранніх стадіях є важливим завданням поточного управління.

Отже, управління великим містом, як зазначалося, стосується управління процесами його *функціонування* та *розвитку* у відповідності із завданням, цілями і наявними ресурсами. Проте тут, на наш погляд, криється надзвичайно важлива суперечність, що здатна стати або дієвим чинником, або суттєвим «гальмом» у розвитку міста та системи управління великим містом. Йдеться про наявність взаємовиключних протилежностей: управління сучасним (функціонування) і управління розвитком задля досягнення майбутніх цілей. В умовах завжди обмежених ресурсів, а тим більше за трансформаційного суспільства, «майбутнє» відволікає значні ресурси вже сьогодні, разом з тим, бажаний результат може бути значно віддаленим у часі від сьогоднішнього. Розв'язання даної суперечності пов'язане з вирішенням питань, що становлять предмет для окремого дослідження в теорії управління великим містом, а саме:

- узгодження цілей та визначення якісних і кількісних критеріїв процесів функціонування і розвитку міста як соціально-економічної системи;
- пошук дієвих методів раціонального ресурсного забезпечення всіх сфер життєдіяльності містосистеми;
- оптимізація зв'язків містосистеми із зовнішнім середовищем;

– розробка привабливої та науково обґрунтованої концепції життєвих циклів містосистеми на основі впровадження механізмів інноваційно-інвестиційної діяльності тощо.

Стійке функціонування міста слід розглядати як нескінченний, циклічно повторюваний процес його підтримки в «робочому стані» на основі за діяння механізмів постійної активізації всіх елементів і зв'язків містосистеми, наслідком чого має бути забезпечення життєдіяльності міста. На перший погляд може видатися, що функціонування міста зводиться лише до забезпечення простого відтворення елементів містосистеми, тобто не має ніякого відношення до його розвитку. Проте це не так, оскільки місто, як будь-яка соціальна система, завжди має потяг або до розвитку, або до занепаду. Створення реальних умов для задоволення зростаючих потреб населення у процесі їхньої життєдіяльності можна вважати об'єктивною закономірністю розвитку міста.

Слід мати на увазі, що більшість фахівців указують на обмежені можливості ринкових механізмів як дієвих інструментів у розв'язанні основних суперечностей великого міста, які здатні забезпечити його стійке функціонування й розвиток. Йдеться, зокрема, про такі сфери міського життя, як соціальна й екологічна, що мають високу суспільну, але низьку комерційну в ринковому розумінні значущість [1; 3; 4; 5; 7; 10]. Відтак, орієнтація виключно на ринкові механізми у вирішенні всіх міських проблем приречена на неуспіх.

Нарешті, місто і як предмет наукових досліджень, і як окрема галузь з комплексом освітніх програм активно розвивається фахівцями Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова. Університет є одним із найстаріших в Україні вишів галузевого спрямування з потужним сучасним навчально-науковим комплексом та високим інтелектуальним потенціалом, який готує кваліфікованих спеціалістів для забезпечення життєдіяльності сучасних міст та територій, забезпечує ефективне вирішення актуальних проблем науки й освіти щодо «містознавства». Він має багату й славетну історію, що бере свій початок з 1922 року, коли було створено перший вищий навчальний заклад, який проводив підготовку фахівців для міського господарства. Активний розвиток цієї галузі зумовлено стрімкими процесами урбанізації, що були характерними в той час для розвинених країн світу. Біля витоків розбудови дієвих систем житлово-комунального господарства, життєзабезпечення міст та територій України стояли викладачі й випускники університету. За 95 років свого існування в університеті підготовлено понад 155 тисяч спеціалістів у сфері містобудування й комунального господарства. Сьогодні випускники університету обіймають керівні посади в системі житлово-комунального господарства країни, в органах місцевого самоврядування та державного управління, вкладають свої знання, вміння та навички в розвиток міст та територій не лише в Україні, а й в понад 140 країнах світу.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку університету є міжнародна співпраця. Студенти й викладачі проходять стажування в провідних вищих навчальних закладах країн Європейського Союзу, беруть участь у міжнародних проектах та програмах, зокрема, це стосується програм розвитку ООН, Світового банку тощо. Географія міжнародного співробітництва університету – 37 провідних вишів США, Канади, Франції, Італії, Польщі, Словенії, Чехії, Португалії, Болгарії та інших країн світу. Серед міжнародних організацій-партнерів університету відомі в Україні та світі: МАГАТЕ, Корейська асоціація фотоелектронної промисловості, фундація україно-польської співпраці «ПАУСІ» та ін.

В університеті плідно працюють україно-польський, україно-канадський та україно-ліванський культурно-освітні центри. Результатами їхньої діяльності стало відкриття україно-польської бібліотеки, проведення Міжнародних симпозіумів та конференцій: «Україно-польські архітектурні візії», «Європейські стандарти економічного розвитку та їх впровадження в Україні», «Енергоефективність в міській політиці. Європейська перспектива» тощо, а також реалізація проекту «Ефективне управління енергією – перший крок до Зеленого Університету», що дозволило запровадити систему енергоменеджменту й зменшити енергоспоживання в будівлях університету на 10 %. У межах роботи україно-канадського центру викладачі й студенти вивчають англійську мову за програмою SMRT Канадського коледжу англійської мови, за підтримки Міністерства закордонних справ Польщі в університеті відкрито бізнес інкубатор, який надає допомогу студентам у реалізації власних бізнес-проектів іще під час їхнього навчання. Щороку з авторськими лекціями університет відвідують провідні викладачі з різних країн світу: США, Німеччини, Італії, Австрії, Португалії, Польщі, Австралії. Важливими результатами активної науково-дослідної роботи у галузі енергозбереження й ефективної міжнародної співпраці є проведення в університеті круглого столу «Муніципальне співробітництво в сфері енергозберігаючих технологій: Харків – Цинциннаті» та міжнародної науково-практичної конференції «Відновлювані джерела енергії та боротьба зі змінами клімату» за участі членів Генеральної Асамблеї Асоціації міст – володарів Призу Європи. За підтримки Американської асоціації географів Департаменту США реалізовано проект «Secondary Cities. Kharkiv».

Реалізація багатьох науково-практичних проектів стала можливою завдяки створенню в навчальному закладі потужної матеріально-технічної бази. Спільними зусиллями колективу університету, його випускників та друзів відкрито нові унікальні науково-освітні лабораторії та центри, зокрема:

- науковий парк «Наукоград-Харків»;
- науково-технічні та науково-виробничі центри: Міжнародний екологічний центр, науково-технічний центр енергоефективних технологій, центр регіонального розвитку, освітньо-виробничий центр «Сучасні технології в енергетиці», науково-дослідний центр світлотехнічних

вимірювань, центр стратегічної аналітики та антикорупційного менеджменту, науково-виробничий центр «Оцінка, землеустрій та кадастр»;

– сучасні лабораторії: науково-виробнича електротехнічна лабораторія, лабораторії обліку і контролю електричної енергії, кабельних ліній, електроустаткування систем міського електропостачання, цифрового релейного захисту і автоматики, світлового дизайну, ВІМ-технологій, сонячна електростанція;

– відкрито унікальні архітектурно-художні майстерні для підготовки студентів-архітекторів «Архаус».

Такий рівень науково-дослідного потенціалу дозволяє успішно виконувати роботи з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки.

Належний рівень науко-дослідної роботи забезпечується високим професіоналізмом науковців, які здійснюють науково-дослідні роботи, спрямовані на вирішення надскладних завдань з модернізації інженерної інфраструктури підприємств міського господарства, впровадження енергоефективної політики, підвищення ефективності муніципального та державного управління, соціально-економічного розвитку територій. В університеті діють п'ять спеціалізованих вчених рад із захисту кандидатських та докторських дисертацій з 11 спеціальностей, де щорічно захищається 6–9 докторських та 25–30 кандидатських дисертацій, що можна вважати ключовим елементом кадрової політики в університеті.

До участі у науково-дослідницьких програмах залучаються студенти, що є суттєвим чинником у підготовці висококваліфікованих фахівців. Понад 20 років університет є базовим для проведення Всеукраїнської олімпіади з фізики, з 2013 року – для проведення олімпіади із спеціальностей «Транспортні системи» та «Логістика», з 2016 року – із спеціальності «Управління проектами».

Свідченням визнання здобутків університету в науково-дослідній, освітній та міжнародній діяльності є численні нагороди та відзнаки, високі показники в міжнародних та Всеукраїнських рейтингах, а також звернення органів державної влади, органів муніципального управління та представників територіальних громад до науковців університету з метою надання допомоги в розробці та реалізації проектів стратегічного соціально-економічного розвитку. Протягом багатьох років Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова отримує Гран-прі та є лауреатом конкурсу I ступеня у різних номінаціях на міжнародних виставках «Сучасні заклади освіти», World Edu, міжнародному форумі «Інноватика в сучасній освіті» та ін.

Загалом, внесок науковців університету в розробку міста як предмета наукових досліджень є помітним і визнаним. Проте й сучасне місто в світі, що активно глобалізується, набуває нових цивілізаційних змін. Прискорення науково-технічного прогресу кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. стимулює якісні трансформації внутрішніх складових більшості містосистем світу та швидке зростання їхньої значущості. Сьогодні міста стають головними чинниками й

збудниками суспільного розвитку, а це актуалізує проблеми децентралізації, зміцнення так званої «горизонтальної складової» в управлінні територією, упровадження інноваційних соціальних технологій та механізмів управління містами як «полюсами зростання» – детермінантами соціально-економічного розвитку держави – й «полюсами тяжіння» в транснаціональних та трансрегіональних трансформаціях глобалізованого життєвого простору. В цьому аспекті об'єктом особливої уваги науки стає місцеве самоврядування, ефективний розвиток територіальних громад.

Сучасне господарство територіальних громад як об'єкт управління включає місцеве державне, приватне та комунальне господарство. Специфічною особливістю комунального господарства можна вважати те, що воно пов'язане з публічною діяльністю, яка стосується створення належних умов для задоволення колективних (суспільних) потреб жителів і має бути організованою за рахунок майна й коштів, що належать територіальній громаді. Відтак, ефективне управління комунальним господарством стає вирішальним чинником життєзабезпечення населення, досягнення громадянами відповідних способу та якості життя.

У свою чергу, історичний розвиток суспільства, якісно відмінні соціальні практики в різні історичні епохи, в тому числі і в сучасних мультикультурних суспільствах, свідчать про надзвичайну складність упровадження в муніципальному управлінні основних принципів Good Governance (належного, справедливого, ефективного врядування), оскільки, *по-перше*, дуже мало загального (спільного) у досвіді розвинутих країн світу щодо наявних систем місцевого самоврядування (структури, функцій, повноважень, керівних органів тощо); сьогодні існує велика різноманітність форм самоуправління та самоврядування; *по-друге*, розвинуті держави застосовують різні підходи до визначення розмірів територій як самоврядних одиниць; *по-третьє*, будь-який розподіл функцій має на меті *ефективне управління територією* і не може примусово нав'язуватись ззовні (достатньо помітними є значні відмінності в розмежуванні сфери компетенцій місцевого самоврядування та держави в різних країнах світу).

Усе зазначене значно актуалізує проблему наукового супроводу сучасної адміністративно-територіальної реформи в Україні.

Література:

1. Блейклі Е. Дж. Планування місцевого економічного розвитку: Теорія та практика / Е. Дж. Блейклі [вид. 2-ге; пер. з англ. А. Кам'янець]. – Львів : Літопис, 2002. – 416 с.
2. Боголюбов В. С. Актуальные проблемы крупных городов / В. С. Боголюбов. – СПб : СПбГИЭА, 1997. – 134 с.
3. Корженко В. В. Парадигмально-ціннісні орієнтири суспільного поступу та публічне управління / В. В. Корженко // Державне будівництво : електронне видання. – Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2016. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/2/03.pdf>.
4. Нещадин А. Феномен города: социально-экономический анализ / А. Нещадин, Н. Горин. – М. : Изограф, 2001. – 239 с.

5. Принципи Європейської хартії місцевого самоврядування: [навч. посіб.] / М. Пітцик, В. Кравченко, Е. С. Меньйо та ін. – Київ, 2000. – 136 с.
6. Файзуллин Ф. С. Социологические проблемы города / Ф. С. Файзуллин. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1981. – 208 с.
7. Шаров Ю. П. Стратегічне планування в муніципальному менеджменті: концептуальні аспекти. – Київ: Вид-во УАДУ, 2001. – 302 с.
8. Шпенглер О. Закат Западного мира; Очерки морфологии мировой истории. Полное издание в одном томе / Освальд Шпенглер: [Пер. с нем.]. – М.: «Изд-во АЛЬФА-КНИГА», 2010. – 1085 с.
9. Gans H. People, Plans, and Policies: Essays on Poverty, Racism, and Other National Urban Problems / Herbert J. Gans. – Published by Columbia University Press/Russell Sage Foundation (The Columbia History of Urban Life), 1993. – 383 p.
10. Gottdiener M. The New Urban Sociology / Mark Gottdiener, Ray Hutchison, Michael T. Ryan. – N. Y.: Avalon Publishing, 2014. – 456 p.
11. Park Robert E. The City / Robert E. Park, Ernest W. Burgess, Roderick D. McKenzie. – Chicago and London: The University of Chicago Press, 1984. – 156 p.
12. Wirth L. Urbanism as a Way of Life / L. Wirth // American Journal of Sociology. – 1938. – Number 44 (1). – P. 1–24.
13. Wirth L. The Ghetto / Louis Wirth // American Journal of Sociology. – Vol. 33. – No. 1 (Jul., 1927). – P. 57–71 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://student.cc.uoc.gr/uploadFiles/181-%CE%91%CE%A3%CE%A4%CE%9A372/ghetto_wirth.pdf. – (21.04.2017 p.). – Назва з екрана.

Корженко В. В., д-р філос. наук, проф.,
завідувач кафедри філософії і політології,
Харківський національний університет

міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

Дзюндзюк В. Б., д-р з держ. упр., проф.,
завідувач кафедри політології і філософії,

*Харківський регіональний інститут державного управління
НАДУ при Президентові України, Україна,*

Dr. Alex Gorelik, Assistant Professor of Mass Communication,
Benedict College, Columbia, South Carolina, USA

ФІЛОСОФІЯ АКТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ СПІЛЬНОТИ В «СУСПІЛЬСТВІ ІНТЕЛЕКТУ»

«Світ ловив мене та не спіймав», – так влучно схарактеризував власне філософствування один із наймудріших українських мислителів Григорій Сковорода (1722–1794). З його висловлювання виходить, що справжню філософію не можна взагалі «впіймати», тобто відповісти на питання «Що таке філософія?». Чи правий Г. Сковорода? А що думають самі філософи, зокрема окремі найвідоміші з них з приводу того, що таке філософія і для чого вона?

Слово «філософія», з точки зору француза Рене Декарта (1596–1650), означає заняття мудрістю. А під мудрістю він розуміє не лише розсудливість у справах, а й досконалість знання усього того, що може пізнати людина. Таке

знання здатне спрямовувати людське життя, служить відкриттям в усіх науках. Основний принцип його філософії – «мислю, отже, існую» (лат. *cogito ergo sum*). Таким чином з філософією Декарт пов'язує:

- розсудливість у справах;
- досягнення досконалості знання;
- здатність спрямовувати людське життя;
- служіння новим відкриттям.

Вирішального значення в людській життєдіяльності він надає мисленню людського «Я».

Ніхто із відомих мислителів не заперечує, що філософія «приходить» у світ людського буття з *напругою помислити* його, але часто приходить для здійснення цієї мети занадто пізно. Коли філософія «починає малювати» своєю сірою фарбою (мова філософії) по сірому (в сутінках ледь видимого, зникаючого «старого проблемного світу»), зазначає німецький філософ Георг Вільгельм Фрідріх Гегель (1770–1831), це показує, що якась форма життя застаріла, і своїм «сірим по сірому» філософія не може зробити її іншою, новою. Вона може лише зрозуміти і прояснити її. Сова Мінерви, за Гегелем, «починає свій політ тільки з настанням сутінок». Що може означати думка Гегеля? Спробуємо розшифрувати її, звертаючись до сутнісних ідей сучасних відомих фахівців [1, т. 7, с. 17–18].

Напруга помислення ніколи не викликала захвату у звичайної, пересічної людини. Значно простіше керуватися у власній життєдіяльності людському «Я» своїми чуттями, моральнісним людським началом. Проте, реальне життя людини, що історично поступово ускладнюється, її суспільне буття може вимагати від неї глибокого помислення *сутності*, яка не співпадає, не тотожна існуванню.

Коли це буває? Філософствування, як вважає М. Гайдеггер (1889–1976) і як свідчить приклад створення власної філософської системи Гегелем, є можливим, принаймні, за трьох передумов: *по-перше*, коли прірва між мислимим (тим, що вимагає помислення) і мисленням зяє досить прозоро, явно, не потребує ніякої додаткової аргументації [1; 3].

Подібна ситуація є, зокрема, характерною для трансформаційних суспільств, що можуть самостійно вирішувати проблему свого власного виживання й виходу на шлях сталого розвитку лише тоді, коли стануть спроможними на здійснення діяльності за принципами раціональності, тобто діяти раціонально (*rationaliter*) у процесі докорінних якісних соціально-економічних змін, модернізації чи реформування (створення ефективної, логічної системи справедливого права; розробки й реалізації науково обґрунтованого проекту територіально-адміністративної реформи з оптимальною системою влади та самовладдя; запровадження дієвої політики регіонального розвитку та місцевого самоврядування; формування правових та економічних засад, які стосуються потужного розвитку конкурентного середовища для внутрішнього ринку в державі і т. ін.).

По-друге, коли мислимі питання (питання, що мисляться) здатні й готові

охоплювати усю філософську проблематику в цілому, де завжди включається також і людське буття, яке запитує на помислення [там само].

У зв'язку з попереднім прикладом можна зазначити, що залучення напруги помислення до вирішення нагальних проблем суспільного розвитку виключає вибір і упровадження в соціальні практики реального суспільного буття якихось окремо вибраних філософських, соціально-економічних чи політологічних теорій (матеріалізм, ідеалізм, позитивізм, екзистенціалізм, феноменологія, герменевтика, монетаризм, інституціоналізм, глобалізм, консерватизм, лібералізм тощо). Основою для напруги помислення може бути філософська культура загалом з урахуванням ментальних особливостей певної людської спільноти, що потребує змін у сучасному мультикультурному суспільстві.

По-третє, коли мислиме в помисленні доходить до кінцевої межі помисленого, тобто мети змін у контексті «кінцевого смислу історії» і людини за цих умов [там само].

Йдеться, передусім, про суспільство (державу) гідне цивілізованій людській спільноті та людини-гідної (*Homo legalioribus*) як нової парадигми сучасного суспільного буття.

Звичайно, філософія сама по собі не може «врятувати» світ, але він не буде врятованим ніколи, якщо не отримають глибокого філософського осмислення і гострої критичної оцінки ті загрози і надії, що домінують у ньому.

Наведений аналіз дозволяє підтвердити правоту Г. Сковороди: справжню філософію дійсно не можна «впіймати», тому що вона взагалі не існує «зловленою». Філософія ніколи не мислить вже помислене чи «про запас». Філософія – це завжди думка, що здійснюється вголос тут і зараз або тепер. Вона підіймає, підносить людину над буденним життям, нічого і ніколи не спрощуючи у своїй рефлексії людського життя і не «перекладаючи» філософське знання на мову публіки.

Таким чином, *філософією можна вважати зусиллям помислити до того ще немислиме людське буття, щоб уникнути найгіршої із можливих загроз для життєдіяльності людини*. Іншими словами, філософія – це пильнуючий розум на тлі перманентно суперечливого людського буття [2].

Що стосується філософії активної соціальної спільноти в «суспільстві інтелекту», то тут йдеться про «територію» та «територіальну спільноту» як базовий елемент (системи) governance XXI ст. [4].

Принцип активної субсидіарності дозволяє зокрема зрозуміти основні засади організації і взаємодії різних рівнів (державного) управління (національного, регіонального й місцевого). Серед них місцевий територіальний рівень є своєрідною точкою відліку, простором, в масштабах якого виникає реальна можливість найбільш точно ідентифікувати основні проблеми й виклики сучасного суспільства та науково опрацювати оптимальні шляхи їх подолання. Далека від того, щоб бути «абстрактним простором», територія стає реальним місцем формування комплексної системи взаємозв'язків між акторами територіального розвитку, органами

влади й суспільством. Виходячи із зазначеного, сучасний французький дослідник П'єр Калам разом із своїми колегами формулює цікавий принцип філософії активної соціальної спільноти про необхідність «мислити глобально, а діяти локально» [там само]. Здатність до глобального мислення є однією із найважливіших передумов для адекватного розуміння системи *governance* XXI ст.: відродження місцевого рівня («реванш територій») [там само]. Отже, на сучасному етапі суспільного розвитку, територія (місцевий рівень) перетворюється (стає, набуває ознак) на базовий елемент *governance*, елементарну частку, починаючи з якої вибудовується вся система управління, від місцевого до світового рівня, структуроутворюючим принципом якої є активна субсидіарність.

Що таке територія та за яких умов вона здатна перетворитись на базовий елемент *governance*? Зазвичай відповідь на це запитання є такою: територія – це частина простору окремої держави, що обмежена адміністративними й політичними кордонами. Проблема такої відповіді полягає в тому, що суспільний розвиток не можливо обмежити лише адміністративними кордонами, оскільки суспільство постійно розвивається й еволюціонує. Міста також не перестають зростати в просторі й розмежування між міською (урбанізованою) зоною й передмістям (сільською місцевістю) стає дедалі умовнішим.

Точка зору щодо поняття «територія» повністю змінюється, якщо звернутися до сучасного світу загалом, й до певної території зокрема, як до комплексної системи *взаємозв'язків і обмінів*. У такому разі, одним із головних завдань територіального розвитку стає оцінка (*valoriser*), удосконалення (*ameliorer*) і управління (*maitriser*) різними системами взаємозв'язків, а в основу ефективного територіального управління покладається глибоке знання цих взаємозв'язків й аналіз можливих способів їхнього розвитку. Територія більше не визначається виключно як географічна зона, адміністративна одиниця, що розділяє простір на внутрішній і зовнішній, а перетворюється на перехрестя взаємозв'язків різної природи (походження), й набуває ознак соціальної категорії. Саме розуміння важливості цих процесів і призводить, за висловом П. Калама, до «ретериторізації» мислення. Територія постає у двох іпостасях: спершу, як послідовне нашарування основних взаємозв'язків: між проблемами, між основними категоріями акторів (суспільство, влада, бізнес), між людством і біосферою тощо; потім – як місце де самоорганізуються (вибудовуються) відносини між різними рівнями *governance* [там само].

Отже, зазначений принцип: «мислити глобально, діяти локально», – можна вважати, на наш погляд, суттєвим принципом сталого розвитку, який в реальних соціальних практиках слід застосовувати у зворотному вигляді. Аналіз будь-якої проблеми соціально-економічного розвитку слід починати саме з місцевого рівня: конкретні факти, справжні дійові особи, реальні зв'язки тощо. Саме на конкретному територіальному (місцевому) рівні

з'являється можливість для наукової розробки й упровадження ефективної, життєздатної моделі розвитку.

Таким чином, територія постає одночасно як місце впровадження керівних принципів розвитку (*principes directeurs*), визначених на іншому рівні *governance*, як зона співробітництва між різними рівнями і як соціально-економічний простір, на базі якого відбувається осмислення, оцінка й формування (визначення) нових шляхів (напрямів) розвитку. Розробка й розвиток дієвих засобів управління численними взаємозв'язками на територіальному рівні, на думку європейських вчених, вже в наступному десятилітті стане «полем для інновацій», що матиме неабияке значення для ефективного функціонування системи *governance* [там само].

Важливою ознакою сучасності можна вважати й той факт, що «рewanш територій» розповсюджується не лише на системи управління, а й на такі галузі як наука й освіта, що вже пройшли процес «детериторізації», оскільки їхнім головним завданням протягом двох останніх століть було створення та розповсюдження універсальних знань. Від науки ХХІ ст. у першу чергу вимагається не пояснення об'єктивних законів буття незалежно від контексту, а здатність «знаходити належну відповідь на поставлені людським життям запитання». Відтак, якщо першочерговим завданням освіти є допомога майбутній дорослій людині зрозуміти власне призначення й навчити її управляти комплексним нелінійним світом, то найкращим місцем для досягнення цього можна вважати територіальний рівень, тобто на основі освіти, укоріненої на певній території (*enraciné dans le territoire*) [там само]. Теж саме стосується й громадянського виховання. Воно має спрямовуватись, з точки зору тих же фахівців, на формування особистості, здатної змінювати середовище власної життєдіяльності, брати на себе відповідальність за зміни та співпрацювати у цьому процесі з іншими конкретними дійовими особами. Усе зазначене поступово призведе до формування якісно нового типу територіальних громад.

Література:

1. Гегель Г. В. Ф. Сочинения : В 14-ти т. / Г. В. Ф. Гегель. – М.-Л., 1929 – 1959.
2. Корженко В. В. Феномен філософії як «практичної мудрості» державного управління / В. В. Корженко // Теорія та практика державного управління : зб. наук. праць. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. – № 2 (53) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-2/doc/1/103.pdf>.
3. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер; [Пер. с нем. В. В. Бибихина]. – Харьков : «Фолио», 2003. – 503, [9] с. – (Philosophy).
4. Calame P. La democratie en miettes: Pour une revolution de la gouvernance / Pierre Calame, Jean Freyss, Valery Garandau. – Paris : Descartes & Cie, 2003. – 332 p.

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ГОРОДОВ – ИМПЕРАТИВ СОВРЕМЕННОСТИ

В конце XX в. человечество вступило в качественно новый период своего развития. Как утверждает основатель и первый президент Римского клуба Аурелио Печчеи, при решении любых проблем человеку всегда придется считаться с «внешними пределами» планеты, «внутренними пределами» самого человека, полученным им культурным наследием, которое он обязан передать тем, кто придет после него; с мировым сообществом, которое он должен построить, экосредой, которую он должен защитить любой ценой, и наконец, сложной и комплексной производственной системой, к реорганизации которой ему пора приступить[1].

Время, в которое мы живем, — это время динамичных перемен. Все процессы развиваются быстро и очень противоречиво. Доказательством тому есть мировой кризис, который за короткий период поразил экономику многих стран мира.

Одной из важнейших особенностей современного мира являются глобальные перемены в развитии городов. В настоящее время каждый крупный город играет определенную роль в глобальной экономической, и политической иерархии, в которой одни из них (Нью-Йорк, Токио или Лондон) стали мировыми лидерами, другие (Сингапур, Москва или Буэнос-Айрес) — региональными. Города стали «узлами мировых потоков людей, грузов, информации и капитала»[2], исполняя и этой глобальной системе функции контроля, управления и логистики.

По данным ООН, к 2030 г. 60% населения земного шара будет проживать в городах. Эти тенденции характерны и для Стран Содружества Независимых Государств (СНГ) и России. Уже сегодня доля городского населения на территории СНГ достигла 68,3%, а к 2030 г. составит 75%[3].

Для сравнения: в начале прошлого века доля городского населения в этих странах составляла всего лишь 17%. В России доля городского населения достигла 73%, в Украине - 71%, в Белоруссии - 70%, в Армении – 68%, в Грузии – 59%, Азербайджане и Молдавии — по 52%, в Таджикистане – 32% и в Узбекистане - 38%[3].

Высокая скорость процессов урбанизации привела к значительным расхождениям между потребностями и ожиданиями, имеющимися ресурсами и интенсивностью их использования. Существующая инфраструктура города, такая как, например, жилищный фонд, дороги, социальная сфера и др. не справляется с удовлетворением интересов растущего населения городов, увеличивающиеся доходы которого подразумевают возрастание

потребностей и повышение запросов к обеспечению высоких стандартов качества жизни. Назрела реальная необходимость перехода от экстенсивного пути развития к интенсивному. Необходима постановка инновационных, перспективных задач, разработка и реализация инновационных проектов в рамках ключевых подсистем для обеспечения эффективного и комплексного развития всей системы.

Рассматривая общие тенденции развития городов, следует отметить следующие из них:

- в городах продолжается рост урбанизации населения;
- в промышленно развитых странах наметилась тенденция сокращения численности населения в столичных городах;
- наблюдаются различия в уровне урбанизации развитых и развивающихся стран;
- распространяется доминирующее влияние городов на окружающие территории;
- меняются формы урбанизированного расселения;
- наблюдается формирование нового типа управления городами и их агломерациями.

С целью обеспечения развития города в современных условиях возникла необходимость взвешенного, комплексного и инновационного подхода который бы позволял удовлетворить потребностей населения города без дальнейшего вреда окружающей среде. Такой подход стал возможным благодаря реализации концепции устойчивого развития города.

Широкое распространение понятие «устойчивое развитие» (Sustainable Development) получило после публикации доклада «Наше общее будущее», подготовленного для ООН в 1987 году специально созданной Международной комиссией по окружающей среде и развитию. В данном докладе устойчивое развитие определялось как «форма развития или прогресса общества, которая удовлетворяет потребности настоящего времени, но не ставит под угрозу способность будущих поколений удовлетворять свои собственные потребности.

Как отмечается в документах ООН по устойчивому развитию городов, устойчивым является город [4]:

а) в котором достижения в общественном, экономическом и физическом развитии постоянны;

б) который постоянно обеспечен природными ископаемыми, от которых зависит устойчивое развитие;

в) который поддерживает длительную безопасность жителей, в том числе и от природных катастроф.

Задачи устойчивого развития состоят в:

- соблюдении принципа самообеспечения
- демократичном участии в планировании и процессе принятия решений
- сохранении культурного и архитектурного наследия

- охране окружающей среды
- развитию региональной экономики
- достижении социального равенства доступа к базовым услугам.

Переход к устойчивому развитию ставит новые цели и ориентиры перед городом, что требует пересмотра системы макроэкономических показателей. Очевидно, что в сегодняшних условиях традиционные показатели, такие как ВВП, национальный доход и другие, используемые для измерения социально-экономического прогресса, нуждаются в пересмотре или дополнении индикаторами, учитывающими, например, истощение природных ресурсов, рациональное использование земельных ресурсов, загрязнение окружающей среды. Если раньше экономический рост сам по себе мог быть вполне приемлемой целью, то сейчас для сбалансированного развития страны, региона, города необходимо нечто большее. Невозможно поддерживать экономический рост на постоянном уровне долгое время за счет нерационального использования ресурсов. Таким образом, призывы увеличить ВВП любой ценой не соответствуют принципам устойчивого развития.

С точки зрения устойчивого развития экономический рост рассматривается с позиций количественных и качественных изменений [5]. В связи с этим выделяются три ключевых взаимосвязанных сферы общественного развития: экономическая, экологическая и социальная. Социальный аспект устойчивости акцентирует внимание на таких факторах, как хорошо развитые рынки труда и высокая занятость; адаптация к демографическим изменениям, таким как старение населения, равенство в оплате труда, участие в принятии решений. Экологическая устойчивость предполагает стабильность биологической и физической систем и сохранность здоровой окружающей среды. Эти требования признаются настолько же важными, как экономический рост и эффективность. Достижение устойчивого развития зависит от понимания взаимодействия этих трех областей.

В центре внимания концепции устойчивого развития города находятся люди с их потребностями, системой взаимоотношений, деятельностью и институтами. Соответственно, для успешного регулирования устойчивого развития крупного города необходим механизм, который бы учитывал интересы жителей города. Данный механизм заключается в трансформировании блоков интересов жителей в систему целей и задач органов управления городом. В свою очередь структура и функции городских органов управления, возможности применения ими системных регуляторов обеспечения устойчивого развития города должны быть адекватны целям и задачам системы управления городом. Это достигается путем приведения в соответствие указанным целям и задачам, интересам жителей, и рамкам основных положений теории устойчивого развития организационно-экономического и организационно-правового механизмов

управления городом, формулирования их в генеральном плане развития, как основном элементе системы общегородского стратегического планирования.

Таким образом, реальное результативное воздействие системы управления с целью обеспечения устойчивого развития города возможно в виде изменения условий функционирования городской системы. Оно состоит во влиянии не на элементы структуры крупного города, а на условия их функционирования, которые определяют содержание и возможные перемены в поведении (экономические, социальные, экологические и т. д.) каждого элемента и их совокупностей.

Литература:

1. Печчеи А. Человеческие качества: Пер. с англ. М.: Мысль, 1989.
2. Nigel Harris Urban Age, Washington, Spring 1999.
3. Основы экономики столичного мегаполиса, под ред. Ю.В. Росляка, М.; Экономика, 2006.
4. Indicators of sustainable development: framework and methodologies, UN commission on Sustainable Development, New York, 2001.
5. Towards Sustainable Development: Indicators to Measure Progress. Rome Conference. OECD, 1998.

Гаврилова Е. В., студентка, арх. ф-т;
науч. рук. – **Болотова Ю. В.**, ст. преп.,
*Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры, Украина*

КОПЕНГАГЕН – «ЖИВОЙ ГОРОД» В ПАРАДИГМЕ ЭКОСОЦИОЛОГИИ

Города – это места, где люди встречаются, чтобы обмениваться идеями, вести дела или просто отдыхать и наслаждаться жизнью. Общественные части города, его улицы, площади и парки – это фон и катализатор этих процессов. По мере роста городов задача развития городов переходила в руки профессионалов. Теории и идеологии начали замещать традицию в качестве основы для развития. Сейчас города и их жители стали активно требовать городского планирования ориентированного на человека. Во всех странах мира не прекращаются дискуссии об «идеальной» организации городского сообщества и о городском планировании, которое представит, такую возможность. Сегодня общепризнано, что условия жизни в городе и уважение к человеку в городском пространстве, должны играть ключевую роль при планировании городов и застраивании территорий.

Что же делает город «живым»? Он тем больше оживает, чем больше людей передвигаются пешком, используют велосипеды и проводят время в общественных зонах. Город, поощряющий хождение пешком, предлагает короткие маршруты, привлекательные общественные зоны и разнообразие

городских функций. Эти элементы увеличивают активность. Эти факторы применимы к небольшим городам до миллиона жителей.

Необходимые действия были проведены в Копенгагене. Районы ситуация в, которых была запущена требовали не только активности, но и упорядоченности. Ответ на решение данного вопроса нашелся не в «шаблонных» принципах предусматривающих повышение плотности застройки и населенности зданий, а в работе на многих фронтах и взгляде на городскую жизнь, как процесс и главный привлекательный фактор.

Процессы, стимулы, качество города, фактор времени и мягкие границы общественных пространств – это ключевые понятия проведенной в городе работы.

Приоритетным в привлечении людей в городское пространство является чувство безопасности. В целом именно городская жизни и люди на улицах делают город более притягательным с точки зрения воспринимаемой безопасности. Для достижения данных целей в Копенгагене была выстроена целая сеть велосипедных дорожек, выделены улицы с приоритетом пешеходного движения и полностью пешеходные улицы. К этому списку можно добавить освещение, отсутствие темных закоулков и проходов и наличие пешеходов на тротуарах и переходах.

Жизнь на улице влияет на безопасность, но также значение имеет и жизнь в прилегающих пространствах. Многофункциональные жилые районы обеспечивают активность в зданиях и рядом с ними практически круглые сутки. Градостроители использовали сочетание жилья с другими по функциям зданиями в качестве стратегии по предотвращению преступлений. В рассматриваемом городе данная стратегия хорошо сработала, благодаря визуальному контакту между улицей и пяти-, шестиэтажными зданиями застройки.

Также как фактор «живого» города можно вынести «мягкие» границы между первым этажом зданий и пространством улицы, ведь именно нижние этажи мы видим, когда проходим мимо зданий. Размещение на первых этажах зданий магазинов и кафе делает их более привлекательными для общественной жизни. Разнообразные функции и дружелюбные пограничные зоны, являются ключевыми качествами хороших городов.

Еще одна полезная вещь – это четкая и ясная система организации улиц. Важно, чтобы звенья уличной сети имели ясные визуальные характеристики (знаки и указатели), которые являются элементами взаимосвязи городской структуры.

В качестве значимого фактора, можно выделить характер и интенсивность социальных контактов. Взаимодействие с другими и защита личного пространства – это две стороны одной медали. Так как близкие контакты требуют четко определенных территорий, то ясное разграничение частного и общественного пространств является важным условием социального взаимодействия и чувства безопасности.

Человеческое общество пронизано разными социальными структурами, которые определяют и поддерживают человеческое чувство принадлежности. Как мы знаем, города делятся на кварталы, микрорайоны, жилые комплексы и отдельные дома. Эти структуры помогают поддерживать отдельным группам, жителям квартир или конкретному человеку чувство защищенности.

Принципы, изложенные выше, способствуют созданию социальной устойчивости. Живой город противодействует созданию закрытых сообществ и пропагандирует идею города, как доступного и привлекательного места для всех групп сообществ.

УДК 316

Горбачов А. В., аспірант,
*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, Україна*

СПОЖИВАННЯ В МІСТІ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІОЛОГІЇ

У статті проаналізовано особливості поглядів на споживання в теоріях класиків-соціологів, які досліджували місто, таких як Макс Вебер, Фердинанд Тьоніс. Розглянуто погляди на споживання Чиказької школи соціології. Завдяки аналізу їх теоретичного надбання можливо надати трактовку категорії «споживання» в теоріях дослідників-соціологів міста.

Ключові слова: споживання, споживання в місті, Чиказька школа

Місто було і є об'єктом вивчення багатьох наукових дисциплін, тому що в ньому сфокусувалися всі сфери життєдіяльності людини: в ньому вона живе, працює, удосконалюється як особистість у психологічному, соціальному та метафізичному сферах життя. Місто з найдавніших часів було місцем концентрації історії та культури. Багатоаспектність літератури про місто – характерна риса урбаністики. Місто – це й екологія, і економіка, і повсякденне життя, і макросоціальні процеси, і багато іншого. Різні автори, в залежності від своїх професійних інтересів, акцентують увагу на різних аспектах міського життя, але у всіх, хто тривалий час займається дослідженням міста, з'являється широта інтересів та різноманітність проблематики. Місто, в силу своєї сутності, «змушує» займатися різними питаннями й інтегрувати різноманітні знання в певну єдину концепцію. І ці урбаністичні концепції все більше набувають соціологічного характеру: місто розуміють останнім часом не стільки як форму поселення та виробництва, скільки як форму спільноти, як тип соціальності, суттєвою рисою якою є інтеграція різноманітних видів життєдіяльності в єдину систему з власними механізмами підтримки стабільності та порядку. Але ця система складається з відносно автономних і гомогенних підсистем: територіально-поселенської, економічної, символічної та ін. Тому для опису

й вивчення міста використовуються знання і теоретичні схеми інших наук. Той, хто займається містом, засвоює та використовує різні соціально-гуманітарні знання; і також з часом вчений-дослідник потрапляє на проблематику споживання в місті.

Мета статті – проаналізувати теорії класиків соціології міста та визначити їх розуміння споживання.

Одними з плеяди видатних класиків соціології міста є Вебер й Тьоніс. Вони вперше в соціології почали аналізувати місто, як цілковиту соціальну та економічну структуру. Надалі дослідженням міста займалася Чиказька школа соціології. Представниками школи на практиці досліджувалося місто та його будова, але тема споживання в місті відійшла на другий план.

Для того, щоб прояснити суть міських буржуазних відносин, Макс Вебер робить етимологічний аналіз слова *Bürgertum*. Вихідним словом дійсно є *Burg* – захист, фортеця. Надалі воно стало означати «заступництво», «порука» в сенсі самозахисту спільних інтересів присутніх водночас дуже різних людей, особливу систему соціальних відносин. *Bürger* – це житель території, на яку поширюється система заступництва та захисту (насамперед соціальної), а *Bürgertum* («буржуазія») – співтовариство особливого типу, соціологічна, а не економічна категорія. Щоб підкреслити це, Вебер використовує в якості синоніму термін *Verbandcharakter* – союз, співтовариство особливого роду, носить корпоративний характер. Корпоративність як тип соціальних відносин розкривається Вебером за допомогою наступних тверджень: 1) Гільдії – це не стільки об'єднання професіоналів, як об'єднання людей, що володіють спільністю соціального положення, точніше – потрапили в однакову соціальну ситуацію: всі вони втратили зв'язок зі своєю родовою общиною. У сучасній соціології ця ситуація називається маргінальною – ситуація невизначеності соціального стану, втрати підстави для ідентифікації та втрата соціальної допомоги та підтримки. І якщо городяни – маргінали, то гільдії для них – нова форма соціальності, механізм включення в суспільство, з якого вони тимчасово випали. Городяни створюють нове суспільство через міські ритуали, міську символіку, міський фольклор і міфологічну історію. 2) Міська громада – це союз рівних, вільних і незалежних індивідів, що володіють у перспективі політичною рівністю та свободою економічної, заснованої на приватній власності. На думку Вебера, в Азії таких перспектив не було. 3) У надрах міської громади зароджувалися нові, специфічні механізми регуляції поведінки: самоврядування на основі формального легітимного права; особиста участь (внесок), а не спадковий титул як умова впливу на вирішення громадських питань; збільшення соціальної значущості досягнутого (deskриптивного) статусу порівняно із запропонованим (аскриптивним). Всі ці особливості соціальних відносин у місті свідчили про зародження нового «західного», «буржуазного» суспільства – цивілізації як суспільства «формальної раціональності». Як бачимо, споживання в місті, в трактовці Вебера, це саморегулююча система поведінки, направленої на

задоволення потреб соціальної групи. При цьому тільки в соціальній групі є можливість задовольнити ці потреби, в іншому разі вони не задовольняються або частково задовольняються.

Ідея формальної раціональності як основи нового типу відносин, що проявили себе особливо яскраво в містах, є однією з центральних в соціології Фердинанта Тьоніса. Він запропонував розрізняти два типи соціальності: "общинність" і "громадськість". "Громадськість" як ідеальний тип традиційного сільського товариства характеризується наступними рисами: 1) домінуючою формою відносин є безпосередній контакт; 2) механізмами регуляції взаємодії є особистий приклад і традиція; 3) основою соціального положення є придбаний за спорідненістю статус; 4) суб'єктом соціальної дії є "самість", що діє на основі особистих переконань, що формуються в процесі первинної соціалізації; 5) основою взаємодії є: кровна спорідненість, сусідство, дружба. "Громадськість" як ідеальний тип нового міського товариства характеризується наступними рисами: 1) домінуючою формою відносин є спеціалізовані безособові відносини, засновані на розрахунку; 2) механізмами регуляції взаємодії є формальна нормативність і ділова етика; 3) основою соціального положення є досягнутий статус, індивідуально-особисті досягнення; 4) суб'єктом соціальної дії є "особа", що діє на основі формального механічного єдності з іншими; 5) основою взаємодії є формальні організації й контракт. Довгий час цю схему сприймали як опис реальних відносин в реальному просторі та на її основі протиставляли сільський і міський спосіб життя. Міське співтовариство і міський спосіб життя в дійсності є більш складними й багатоплановими феноменами, ніж інституціолізований простір. Розуміння споживання Тьонісом майже ідентичне веберівському: споживання регулюється соціальною групою; споживання означає задоволення потреб. Але є ряд відмінностей: споживання – це індивідуальний процес (регулюється соціальною групою); споживання залежить від статусу індивіда; споживання розглядається на макрорівні – сільське та міське, яке різне за своєю традицією та формою.

Дослідження міста Чиказькою школою соціології були засновані на соціально-екологічній теорії Парка і Берджесса. Першою заявкою на лідерство в цій галузі соціології була робота Томаса і Знанецького «Польський селянин в Європі та Америці». Важливу роль у формуванні класичної концепції соціальної екології (екології людини) Парка–Берджесса і в появі «школи» в Чикаго, зіграли особливості цього міста, оскільки розвиток локалістських і реформістських орієнтацій цієї школи пов'язано з рішенням специфічних міських проблем. Міські дослідження були підпорядковані (в дусі реформізму) основне завдання – встановлення «соціального контролю» і «згоди». Соціологічній теорії Чиказької школи притаманне протиріччя між «реалізмом» на макрорівні (розвиток суспільства як цілісного організму) та «номіналізмом» на мікрорівні (суспільство як взаємодія). В цілому методологічна орієнтація не протиставляє «м'які», етнографічні методи та «жорсткі», кількісні: ці методи, як правило, комбінуються і

взаємодоповнюються. Надалі значення соціології Чиказької школи збереглися для соціології міста. Вихідний пункт соціально-екологічних поглядів Чиказької школи – уявлення про суспільство як організм, що володіє не лише соціокультурним, але й біотичним рівнем. Останній становить основу соціального процесу і врешті решт – соціальну організацію суспільства. Парк розглядав соціологію як природну науку про колективну поведінку людей, для пояснення якої правомірно застосовувати поняття й постулати біології. В соціальному процесі Парк виділяв чотири основних типи взаємодії: змагання, конфлікт, пристосування, асиміляція. При цьому змагання трактувалося як людська форма загальної боротьби за виживання, що носить підсоціальний і несвідомий характер. Подібно до того, як у світі рослин біологічна боротьба породжує певний природний порядок, так і в суспільстві економічне змагання породжує той вид природного порядку, який теоретики Чиказької школи позначили як екологічний. Економічне змагання продукує територіальну і професійну структуру населення, яка необхідна для поділу праці та організованої економічної взаємозалежності. В міру усвідомлення змагання соціальними групами воно може набувати форми конфлікту. Конфлікти переходять в пристосування і завершуються асиміляцією – процесом взаємопроникнення соціальних груп і глибоких контактів індивідів, у яких відсутні конфлікти. Як можна побачити, розуміння Чиказької школи щодо споживання в місті має деякі особливості: воно стає тільки індивідуальним явищем й окрім задоволення потреб індивіда додається споживання послуг. Споживання стає залежним від становища індивіда в соціумі, але є вільним від становища в соціальній групі.

Таким чином, ми бачимо, що розуміння споживання в місті вченими поділяється на 2 типи: споживання як групове явище та споживання як індивідуальне явище. Тобто споживання першого типу – це лише задоволення потреб й залежність її від соціальної групи (Вебер) або регулювання нею (Тьоніс); другого типу (Чиказька школа) – це вже не тільки задоволення потреб але й споживання послуг, яке залежить від статусного та біологічного становища індивіда.

Що ж стосується досліджень соціологією споживання міста в Україні, то, на сьогодні, можна зустріти їх в маркетингових дослідженнях вагомих наукових праць, що стосуються економічних наук.

Література:

1. Вебер М. "Город". / Пер. с нем. Б. Н. Попова // Петроград. Наука и школа. 1923
2. Горбачов А.В. "Еволюція категорії споживання в класичних та посткласичних та посткласичних соціальних теоріях" / "Соціальні технології. Актуальні проблеми теорії та практики." Випуск 71. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2016. – 184 с. – с. 15–22
3. Горбачов А.В. "Споживча поведінка як об'єкт соціології та маркер соціальної нерівності" / Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції «Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних контекстах». – Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2016. – 138с. С. 17–20

4. Парк Р. "Избранные очерки: Сборник переводов." / пер. с англ. В. Г. Николаев// Москва. 2011. 320 с.
5. Теннис Ф. "Общность и общество." М., 2012

Горбачев А.В. Потребление в городе как объект исследования социологии

В статье проанализированы особенности взглядов на потребление в теориях классиков-социологов, которые исследовали город, таких как Макс Вебер, Фердинанд Теннис. Рассмотрены взгляды на потребление Чикагской школы социологии. Благодаря анализу их теоретического достояния возможно предоставить трактовку категории «потребление» в теориях исследователей-социологов города.

Ключевые слова: потребление, потребление в городе, Чикагская школа

Gorbachev A.V. Consumption in city as object of research of sociology

The city was and is the object of study of many disciplines, because it focused all spheres of human activity: it is living, working, improving as a person in psychological, social and metaphysical aspects of life. City in ancient times was a place of concentration of history and culture. Multidimensional literature about the city - Urban characteristic. City - that ecology and economics, and everyday life, and macro processes, and more. Various authors, based on their professional interests focus on different aspects of city life, but all who have long been researching the city, there is a breadth of interests and diversity issues. City, because of its nature, "forcing" deal with different issues and integrate diverse knowledge in a single concept. This urban concept is increasingly becoming a sociological character: the city understood lately not so much as a form of settlement and production as a form of community as the type of sociality essential feature of which is the integration of different types of life in a single system with its own mechanism to maintain stability and order. However, this system consists of homogeneous and relatively autonomous subsystems: territorial, settlement, economic, symbolic, and others. Therefore, to describe and explore the city using the knowledge and theoretical schemes other sciences. Anyone who is engaged in town learns and uses a variety of social and humanitarian knowledge and with time research scientist gets on consumer issues in the city.

Purpose of the article - to analyze the theory of classical urban sociology and determine their understanding of consumption.

One of the greatest classics of urban sociology and Weber have Toennies. They first started in sociology to analyze the city as the entire social and economic structure. Later research dealt with the city Chicago school. The school practice explored the city and its structure, but the subject in consumption receded.

Thus, we see that the understanding of consumption in the city, the scientists divided into two types: a consumer group events and individual consumption as a phenomenon. That consumption in the first case only meet the needs and its dependence on the social groups (Weber) or adjust it (Toennies), in the second

case (Chicago School) - is not only to meet the needs but also the consumption of services, depending on the status and biological status of the individual.

As consumption of urban sociology studies in Ukraine, then, today, you can find them in market research at a major scientific studies relating to economic sciences.

Каці Л. О., магістрант,
Луговой Є. О., Орябинський Ю. П., студенти,
ф-т будівельний,
наук. кер. – **Пазиніч С. М.**, канд.філос.наук, проф.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

АРХІТЕКТУРНО-ХУДОЖНЯ АКСІОЛОГІЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МІСТА

Місто – це штучно створене матеріальне середовище, що постійно розвивається і в межах якого люди об'єднуючись в соціальні структури підтримують свою життєдіяльність з метою реалізації своїх різноманітних потреб та інтересів. Іншими словами, місто - це унікальний континуум стосунків наповнений реляційним середовище для розкриття потенцій індивідуальності. Тож, не випадково місто нарікають перш за все «рідним містом», «моїм містом», «нашим містом».

Якщо це так, то місто дає можливість організувати простір-час так, щоб постійно створювати гармонійне, внутрішньо динамічне середовище, що формує життєвідчуття людини в багатьох ціннісних аспектах. У цих умовах мистецтво знаходить безліч можливостей впливу на людину, створюючи естетичний простір-час для формування і розвитку вишуканих художніх смаків у особистості.

Треба сказати, що єдиний архітектурний стиль міста складається століттями і десятиліттями і кожний період накладає свій своєрідний відбиток на просторову структуру і архітектурну зовнішність міста. Безумовно історична хода торкнулася і нашого міста. На сьогоднішній день Харків має свого роду невеликі стильові острівці, що знаходяться в різних районах міста. Так, в історичному центрі нашого міста збереглися окремі будівлі кінця дев'ятнадцятого початку двадцятого століть, заслуговуючи особливе пошанування та естетичне ставлення до них.

А ось райони масової житлової забудови шістдесятих - восьмидесятих років відрізняються невиразним, спрощеним архітектурно-художнім стилем. Проте він вирішив, свого часу, житлову проблему багатьом харків'янам.

Тож, в спадок від минулого, нам приходиться нерідко спостерігати в місті крупні відкриті простори, які важко сприймаються як єдине ціле. Однотипність забудови, багаторазова повторюваність схожих будівель, стали

найважливішим чинником масових житлових масивів. Але за останніх 10–15 років в практиці забудови першої столиці України відбулися такі радикальні зміни, які корінним чином переглянули багато естетичних концепцій містобудування.

Але нам, як і кожній окремій людині, жадається розбудови нашого рідного міста таким чином, щоб його просторово-художнє середовищу ще більше спонукало особистість до філософії добра в гаммі естетичних цінностей та інтелектуальної і чуттєвої насолоди.

У зв'язку з цим, ми хочемо виокремити два аспекти, які, на нашу думку, поліпшили б наше місто з точки зору естетичної привабливості. Сучасний день знаменується появою нових матеріалів і технологій і це надає можливість активно розвивати неповторне колірне середовище, що, безумовно, впливає на загальну красу міста і визиває незрадливі почуття патріотизму.

В цьому напрямку вельми «звучить» кольоровий контраст великих, середніх та малих архітектурних форм. Це і контраст за колористикою тону, це й контраст за створенням колірних і тональних та на пів тональних ритмів вулиць, майданів тощо. Такий підхід надасть можливість використання кольору для більш яскравих і приємних для зору людського виокремлень естетичних домінант міста. Таке об'єднання типової забудови через колірні ритми внесе необхідну різноманітність і стане важливим засобом емоційної дії, потужно сприятиме створенню виразних психічних настроїв у відповідність до загального художнього вигляду нашого рідного міста, яке ще не так давно було сірим і похмуро виразним.

Наразі хотілось нагадати ще одну проблему, без вирішення якої наше місто виглядає художньо невиразним. Це стосується засилля відверто прагматичної за змістом і невиразної за формою реклами. Сьогодні важко уявити місто без вульгарних рекламних щитів і вивісок. Зовнішня реклама заповнила майже всі відносно вільні простори міста. Слід зазначити, що всі ці «художні витвори» приводять до значного погіршення зовнішнього художнього вигляду міста саме тому, що вони, згідно нашого переконання, не мають гармонійного поєднання з архітектурними ансамблями і навколишнім середовищем. Тому тільки оптимізація рекламного простору-часу і художньо естетичний підхід до розміщення реклами дозволять зняти значну частку спрощеного деформованого архітектурно художнього обліку нашого Харкова.

Колесник К. Ю., магистрант,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

ПАРК В ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКОМ КОНТЕКСТЕ

Публичные пространства – неотъемлемая часть «города для людей». Город без публичных мест обречён оставаться «городом-офисом». Общественными пространства не проектируются, они ими становятся.

Публичные пространства – это пространства встреч разнообразных городских групп, которые, сталкиваясь и включаясь в случайные и непредсказуемые взаимодействия, узнают об альтернативных мнениях и стилях жизни. Развитие городских публичных пространств является неотъемлемым условием формирования идеологии города, которая бы учитывала его доступность «чужакам», терпимость к различиям и открытые для всех возможности политической и экономической жизни.

Парк – это также публичное пространство. Публичные пространства Харькова сформированы по преимуществу в центральной части города. Периферия не достаточно сформирована (на примере Московского района). Вдоль жилой застройки – ручей и зелёные насаждения. Однако пространство по большей части использовано под застройку промышленных объектов и гаражей, а у ручья образуются свалки. Место вдоль природных объектов могло бы стать хорошим публичным пространством для жителей района.

Один из ведущих философов постмодерна Жан Бодрийяр, описывая современное общество, упоминает как базовый процесс концентрацию населения и увеличение производства отходов. Для урбанистической проблематики Бодрийяра важны три понятия: «концентрация»; «опустынивание» (процесс обратный и сопутствующий концентрации) и имеющее по его (Бодрийяра) мнению первостепенное значение; понятие критической массы.

Суть проблемы критической массы он видит в том, что по мере роста концентрации населения разрушается сама социальность. Бодрийяр сравнивает современное общество и законы его развития с космологическими открытиями законов развития Вселенной, утверждая, что при превышении Вселенной определенного порога массы, большой взрыв и расширение переходят в сжатие (имплозию) – *big crunch*.

Бодрийяр считает, что «бурный рост населения, расширение сетей контроля, органов безопасности, коммуникации и взаимодействия, равно как и распространение внесоциальности» приводят к имплозии реальной сферы социального. Эпицентром этих процессов современного общества, по мнению Бодрийяра, является современный мегаполис. В социальном плане эти процессы «порождают в индивидах безразличие и замешательство». Он сравнивает модель современного общества с транспортной развязкой: «Пути

движения здесь никогда не пересекаются, ибо у всех одно и то же направление движения... Может, в этом и заключается суть коммуникации? Одностороннее сосуществование. За его фасадом кроются все возрастающее равнодушие и отказ от любых социальных связей». Парк снимает имплозию.

Вода – первооснова всего. Первая философская школа возникла в г. Милете. Представители: Фалес, Анаксимандр, Анаксимен. Основная идея милетской школы – единство всего бытия. Эта идея выступала в форме тождественной всем вещам единой материальной основы – первопричины «архее». Фалес считал первоосновой воду – «все происходит из воды и все в нее возвращается. Фактор привлекательности воды для горожан остаётся стабильным, и предусмотреть, чтобы береговая полоса набережной походила на парк – идеальное решение.

Исходная позиция эстетики английского философа Фрэнсиса Бэкона заключалась в его отношении к природе. Постоянное соотнесение разнообразной деятельности с природными процессами являлось основным методологическим приемом Бэконом. Бэкон рассматривал архитектуру как часть среды, окружающей человека. Бэкон понимал архитектуру как искусственно созданную упорядоченную часть природной среды воспринимал ее как систему взаимосвязанных элементов. Рассуждая о загородном жилом доме, Бэкон уделял большое внимание его функциональной структуре и непосредственному окружению. В специальном разделе «О садах» Бэкон подчеркивает, что с течением времени, когда разовьется цивилизация и вкус к изящному, люди научатся скорее строить красиво, чем насаждать красивые сады; получается, что разведение садов – более тонкое понятие и требует большего совершенства. В описании образцового парка XV в., отдавая дань регулярным садам эпохи Возрождения, Бэкон сохраняет в своем парке центральный фрагмент с прямолинейными аллеями, но главное внимание он уделяет любовному описанию зеленой лужайки, окружающей дом. Ландшафтная структура – главная доминанта парка.

Способна помочь в объяснении фундаментальных взаимосвязей архитектуры с человеческими мыслями, эмоциями и поведением теория символического интеракционизма. Авторы теории утверждают, что теория способствует лучшему пониманию архитектуры по трем направлениям: привлекает внимание к наличию потенциального взаимного влияния, существующего между индивидуумом и спроектированным для него материальным окружением; дает «возможность понять, каким образом искусственно созданная обстановка воплощает в себе наши представления об окружающем нас мире»; материальное окружение представляет собой нечто большее, нежели просто декорацию, на фоне которой мы совершаем различные поступки. Искусственно созданные объекты выступают в качестве факторов, непосредственно влияющих на наши мысли и действия, недвусмысленно приглашая нас к самовыражению».

Авторы предлагают за отправную точку появления социологии архитектуры принять рассуждения Георга Зиммеля о взаимоотношениях индивидуума с окружающим пространством, в первую очередь – влияние города. По мысли Зиммеля, «в то время, как, с одной стороны, жизнь в городе повышает степень личной свободы индивидуума, вынужденные защищаться от постоянно угрожающего им «перенапряжения» обитатели мегаполиса постепенно превращаются в безликую массу замкнутых, равнодушных, циничных и расчетливых существ». Работа Зиммеля быстро приобрела известность по другую сторону Атлантики и в 1920 году стала библией Чикагской школы социологии. Члены этой группы, в которую входили Нельс Андерсон, Роберт Э. Парк и Эрнест Бёрджесс, прославились «экологическим» подходом к изучению городской жизни, отмечая, что город усиливает, распространяет и выставляет напоказ человеческую природу во всех ее разнообразных проявлениях. Именно этим он нам интересен, даже завораживает. И именно это делает его самым подходящим местом для раскрытия тайн человеческого сердца, для изучения человеческой природы и общества.

Теория символического интеракционизма И. Гофмана также рассматривает взаимосвязь между индивидуумом и его материальным окружением, признавая, что для «управления впечатлением» могут быть задействованы различные искусственно созданные объекты и пространства, играющие различные вспомогательные роли места действия переднего или заднего плана (закулисные пространства) или внешней зоны, способствуя, в том числе, «мистификации», т.е. созданию «социальных дистанций» с публикой.

Литература:

1. Радионова Л. А. Город как социальная система: хрестоматия / Л. А. Радионова ; Харьков. нац. ун-т гор. хоз-ва им. А. Н. Бекетова. – Харьков : ХНУГХ им. А. Н. Бекетова, 2016. – 163 с.
2. Радионова Л. А. Город как социальная система: курс лекций для магистров направления подготовки «градостроительство») / Л. А. Радионова – Харьков: ХНУГХ, 2014. – 103 с.
3. Радионова Л. А. Город как социальная система: словарь терминов (для магистров направления подготовки 8.0000 «градостроительство») / Л. А. Радионова ; Харьков: ХНУГХ, 2015. – 106 с.

Кунденко Я. Н., канд. филос. наук, доц.,
Ботиенко В., студентка, арх. ф-т,
*Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры, Украина*

СПЕЦИФИКА САМОСОЗНАНИЯ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА

Осознание человеком внешнего мира предполагает определенную совокупность представлений о самом себе, своей роли во внешнем мире, оценку своих действий и поступков, а также тех возможностей, которые раскрываются перед ним. Это предполагает наличие особой сферы сознания, которую принято обозначать термином самосознание.

Самосознание – это способность человека делать объектом рассмотрения свое собственное сознание. На уровне самосознания человек (на основе идеальных эталонов) осуществляет самооценку и самоконтроль, проводит анализ своих знаний, мыслей, идеалов, мотивов, поступков. Самосознание является обязательным элементом сознания; без него человек не смог бы понять себя, определить свое место в мире и совершенствоваться. Иными словами, самосознание – это деятельность души человека, ее направленность на свою внутреннюю сущность, диалог "Я" с самим собой. В основе самосознания лежит рефлексия – специфический способ мышления, его можно назвать "двойным видением", то есть это понимание самого понимания, мышления самого мышления, восприятия своих внутренних состояний, знаний, представлений.

Тема сознания и самосознания личности в современную эпоху искусственного интеллекта и информационного общества очень актуальна, ведь самосознание – это осознание человеком своих интеллектуальных качеств, способностей, возможностей, знаний, интересов, идеалов, мотивов поведения, целостная оценка самого себя как чувствующего, мыслящего и действующего существа. Самосознание свойственно не только индивиду, но и социальным группам. Оно начинает формироваться на ранних этапах в процессах становления образа себя, представления о себе, самооценки, отношения к себе. Поскольку мерой и исходным пунктом отношения человека к себе являются другие люди, самосознание имеет социальный характер.

Самосознание – это одна из тех особенностей человека, которые определяют его специфическое положение в мире, его особый онтологический статус. Философия выделяет основные типы отношения сознания к миру: это познание (одной из форм существования сознания является знание) и практика, представляющая собой целенаправленную деятельность одаренного сознанием человека, это ценностное отношение к миру, к обществу, к человеку, определяемое системой моральных, эстетических и других действующих в обществе норм. Бытие сознания – это важнейшая сторона бытия человека, поэтому в сознании следует выделять и изучать не только ту его сторону, которая выступает при осознании самого сознания, не только его само-отраженную часть (рефлексию).

Изучив некоторые специфические аспекты сознания, а так же, такие виды сознания, как индивидуальное и общее, можно сделать вывод о том, что сознание нельзя сводить ни к одной из форм его существования, ни к одному из его проявлений. Сознание – это сознание человека и общества во всем богатстве его функций, во всем многообразии его проявлений, и оно может быть понято только в контексте всей человеческой культуры, всей человеческой истории. Можно сказать о том, что сознание многофункционально. Оно обеспечивает жизнедеятельность человека и общества в такой же мере, как и материальное производство. Порождая мир идеальных образов, мир особых идеальных объектов, сознание дает возможность отрываться от материального мира, уходить за его пределы, возвышаться над ним. Сознание позволяет проигрывать идеально действия и предвидеть результаты материальных действий, позволяет выбирать наилучшие, как ему представляется, способы действий для достижения заранее поставленных целей. Но сознание может возвыситься над реальным миром и реальными отношениями настолько, что способно увести человека в вымышленный мир, принимая эти вымыслы за высшую реальность, за истинно сущий мир. Как это и продемонстрировано в фильме Мартина Скорсезе «Остров проклятых». Сознание способно переключить мысли, чувства человека на этот мир и подчинить ему многие формы жизнедеятельности человека. Элементы вымысла всегда присутствуют в сознании. В обществе возникли и развились, по крайней мере, две сферы духовной жизни, где эти элементы оказались преобладающими: это религия и искусство. Они оказывают огромное влияние на жизнь людей, составляя значительную часть духовной жизни человека. Но в то же время они создают возможность уходить от реалий материального мира и жить своей особой жизнью.

Рассматривая тему сознания и самосознания в контексте психологического триллера «Остров проклятых» – истории человеке, в жизни которого произошли страшные события, мы видим, механизм психологической защиты личности: происходит изоляция угрожающего воспоминания от сознания. Забывая и вытесняя все неприятное и трагическое из своей прошлой жизни, герой погружается в мир иллюзий и отрешается от реальности, несмотря на все старания окружающих людей. Он живет своей, выдуманной им жизнью другого человека с другим именем. Заключительная фраза героя фильма повисает в воздухе без ответа: «Что лучше – жить монстром или умереть человеком?».

Заслуживают ли умалишённые монстры существования на одной планете с нами? Могут ли и должны ли эти индивидуумы нести ответственность по всей строгости закона? Куда приведёт человечество путь гуманизма? Эти темы были и остаются предметом непрекращающихся споров. Пусть каждый делает свои выводы и принимает своё собственное решение. Фильм заставляет размышлять об устройстве мира, о своём месте в этом мире, являясь образным определением понятия сознание и самосознание.

Михайлова И. А., ассист.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

ЛЕГИТИМАЦИЯ ПРАВА В КОНТЕКСТЕ ДИСКУРСИВНОЙ ТЕОРИИ ДЕМОКРАТИИ

Термин «демократия» широко распространен в юридической, философской и политологической литературе. Особый интерес представляет концепция делиберативной (от лат. *deliberatio* – обсуждение) или дискурсивной демократии, развиваемая с конца XX в. в трудах немецкого философа Ю. Хабермаса. Это демократия рационального дискурса, обсуждения, убеждения, аргументации и компромисса. Делиберативная демократия, в противоположность общественной демократии, конституируется как теоретическая идеальная модель, предполагающая ценностный анализ современных политических реалий.

Принципы дискурсивной этики требуют: для обеспечения демократической легитимности нужно, чтобы «все те, кого могут затронуть последствия принятия какой-то нормы», в равной мере участвовали в ее утверждении. С этой точки зрения территориальное деление и государственные границы не совпадают с пределами морального сообщества. Дискурсивные сообщества могут возникать там и тогда, где и когда люди способны повлиять на действия и благополучие, интересы или идентичность друг друга. Границы морального и политического сообществ не совпадают. Теория Хабермаса оценивает не конкретное содержание самой нормы, а формальные условия, в которых она создана. А это условия справедливости, рационального нормативного консенсуса, обеспечивающие универсальную форму для различных в культурном отношении субстантивных норм.

Научное сообщество высоко оценивает вклад Ю. Хабермаса в развитие философской и политико-правовой мысли. Его относят к тем немногим теоретикам, чье творческое развитие определяется обширными публичными дискуссиями. Немецкий мыслитель выстраивал свою модель демократии, в полемике с такими философами как Дж. Роулз, Р. Рорти, Ч. Тейлор, К.О. Апель и др.

В свете этого следует остановиться на наиболее известной дискуссии между «либералами» и «коммунитаристами», охватившей мировое научное сообщество. Начало спора положило опубликование книги профессора Гарвардского университета Дж. Роулза «Теория справедливости» в 1971 г. Свои либеральные взгляды Роулз основывал на концепции справедливости. Справедливость трактовалась ученым как «честность» выбора свободных индивидов, которая невозможна без признания автономии человеческой личности, ее индивидуальных прав, свобод, принципа веротерпимости и равенства. Никакие тезисы об общей пользе (благе) не в силах оправдать нарушения перечисленных выше прав, свобод и принципов. Каждому

человеку должно предоставляться право реализовать свою свободу по своему усмотрению. Вместе с тем с его стороны также необходимо признание прав и свобод других индивидов. Такой либерализм в той или иной степени поддерживается Б. Аккерманом, Т. Нагелем, У. Кимликом, Р. Дворкиным и др. Оппонентами ему выступили представители коммунитаризма: М. Сэндел, А. Макинтайр, Ч. Тэйлор, М. Уолцер и др. Высказывалась критика в адрес чрезмерного индивидуализма либералов в понимании общественных отношений. Осуждался их избыточный субъективизм относительно общественных ценностей и умаление роли социума. Кроме того, коммунитаристы начали оспаривать либеральное положение о приоритете права индивида по отношению к общему благу. Таким образом были сконструированы две противоположные модели демократии, а Ю. Хабермас, в свою очередь, в процессе этих споров сформировал третью – делиберативную демократию. Как отмечает сам философ, он развил и предложил свою процедуралистскую концепцию демократии на волне разгоревшейся дискуссии между либералами и коммунитаристами. Немецкий ученый подробно проанализировал взгляды обеих сторон. Главное различие, по его мнению, состоит в понимании роли демократического процесса. Согласно либеральным воззрениям, данный процесс выполняет задачу «программирования государства в интересах общества». При этом государство предстает аппаратом публичного управления, а общество выступает как система «сообщения» индивидов и результатов их труда, структурированного рыночным хозяйством. При этом политика (в смысле формирования политической воли граждан) выполняет функцию фокусирования и проведения в жизнь частных интересов общественного значения, в противоположность государственному аппарату, специализирующемуся на административном применении политической власти в коллективных целях. Для коммунитаристских воззрений характерным является то, что политика в них не размыта, а наоборот, конститутивна. Это признается важнейшим фактором для процесса социализации в целом. Политика понимается как форма рефлексии над жизненным контекстом нравов. Она образует ту среду, в которой члены естественно возникших солидарных общностей осознают свою обусловленность друг другом и в качестве граждан государства по своей воле и сознательно развивают заранее обнаруживаемые отношения взаимного признания, образуя ассоциацию свободных и равных носителей прав. Тем самым признается, что наравне с административным применением политической власти и частным интересом существует солидарность. Она рассматривается в качестве третьего источника общественной интеграции. Такие расхождения в понимании политики порождают различия в интерпретации общественного правопорядка. Исходя из либеральных воззрений, суть его заключается в возможности в каждом отдельном случае установить, какие права принадлежат тем или иным индивидам. Правопорядок конструируется, исходя из субъективных прав. У

республиканцев (коммунитаристов) субъективные права гарантируются благодаря объективному правопорядку. Совместная жизнь основывается на равноправии, автономии и взаимном уважении. В данном случае правопорядок конструируется исходя из его объективно-правового содержания.

Ю. Хабермасу импонирует республиканская модель демократии по своей сути. Однако он отмечает ее главный недостаток. «Она слишком идеалистична и ставит демократический процесс в зависимость от добродетелей граждан государства, ориентированных на достижение общего блага. Ведь политика состоит не только, и даже не в первую очередь, в рассмотрении вопросов этического самопонимания. Ошибка заключается в этическом сужении политического дискурса».

Немецкий философ предлагает учитывать многообразие существующих форм коммуникации. В них общая воля образуется не только с помощью этического самосогласия, но и путем уравнивания интересов и достижения компромисса. «Если соответствующие формы коммуникации в достаточной мере институционализированы, то диалогическая и инструментальная политики средствами делиберации могут достичь сопряжения». Таким образом, по мнению Хабермаса, все дело заключается в коммуникативных условиях и процедурах, способных в достаточной мере сделать легитимным демократическое формирование общественного мнения и воли. Именно на этом строится его делиберативная модель демократии. Мнение немецкого ученого поддерживает его ученица Сейла Бенхабиб, отмечая, что в демократических обществах легитимность достигается в результате свободного публичного обсуждения (коммуникативного дискурса) индивидами вопросов, касающихся всех.

В то время как, исходя из либеральных взглядов, процесс формирования общественного мнения и политической воли реализуется в форме компромисса интересов, возникает вопрос: где формируются правила достижения такого компромисса, обоснованные либеральными принципами и обеспечивающие честность, всеобщность и равенство избирательного права. Четкого ответа на этот вопрос у либералов не существует. Так, дистрибутивная этика Роулза многими отвергается, другие же подчеркивают ее сугубо академический и умозрительный характер.

Следуя коммунитаристским воззрениям, процесс формирования общественного мнения и политической воли реализуется в форме этического самосогласия. Здесь делиберация опирается на утвердившийся в обществе фоновый консенсус индивидов. Представляется, что в данном контексте уместно вспомнить мнение влиятельного американского философа Дж. Дьюи, высказанное еще в начале XX века: «Мнение большинства может быть настолько глупо, насколько это изначально приписывается ему его критиками. Однако оно никогда не может быть только мнением большинства. Средства, при помощи которых большинство становится таковым, являются более важной вещью: а именно, предшествующие дебаты,

модифікація взглядов большинства при встрече с мнениями меньшинства и т.д. Иными словами, существенная необходимость демократии обусловлена потребностью в улучшении методов и условий дебатов, дискуссий и убеждений»

Теория дискурса Ю. Хабермаса принимает и рассматривает составляющие обеих позиций и объединяет их в понятие идеальной демократической процедуры переговоров и принятия решений. Такая процедура способствует достижению разумных и честных результатов. Делиберация, по замыслу ученого, «учитывает более высокую ступень интересубъективности процессов взаимопонимания, которые осуществляются, с одной стороны, в институционализированной форме совещаний парламентского корпуса, равно как с другой – в сети коммуникации политической общественности.

Литература:

1. Ролз Дж. Идея блага и приоритет права// Современный либерализм: Ролз, Бёрлин, Дворкин, Кимлика, Сэндел, Тейлор, Уолдрон. – М.: Дом интеллектуальной книги, Прогресс-Традиция, 1998.
2. Кимлика У. Либеральное равенство// Современный либерализм: Ролз, Бёрлин, Дворкин, Кимлика, Сэндел, Тейлор, Уолдрон. – М.: Дом интеллектуальной книги, Прогресс-Традиция, 1998.
3. Алексеева Т.А. Джон Роулс и его теория справедливости // Вопросы философии. – М., 1994. – № 10. – С. 26–37.
4. Хеффе О. Политика. Право. Справедливость. Основоположения критической теории права и государства. – М.: Гнозис, 1994.
5. Гьофе О. Розум і право. Складові інтеркультурного правового дискурсу. – Київ: Альтерпрес, 2003.
6. Тейлор Ч. Пересечение целей: спор между либералами и коммунитаристами// Современный либерализм: Ролз, Бёрлин, Дворкин, Кимлика, Сэндел, Тейлор, Уолдрон. – М.: Дом интеллектуальной книги, Прогресс-Традиция, 1998.
7. Макінтайр Е. Після чесноти: дослідження з теорії моралі /Пер. з англ. – Київ: Дух і Літера, 2002.
8. Бусова Н.А. Справедливость в контексте современного либерализма и коммунитаризма // Філософські перипетії. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – № 474. – 2000. – С. 20–26.

Пазиніч С. М., канд. філос. наук, проф.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ФІЛОСОФІЯ МІСТА

Сьогодні, як ніколи до тепер, у великих містах нашої планети майже безконтрольно концентрується населення і водночас стрімкими темпами зростають міські поселення, які наголошують про урбаністичну ходу

людства, що заповонила весь світ. За досить короткий проміжок часу чисельність міських жителів збільшилася з 1,5 млрд. в 1990 році до 4 млрд. в 2015 році – це більше половини населення земної кулі. Не відстає від загальних тенденцій урбанізації й наша країна. За даними статистики України 2016 року, міське населення складало 68%. Доречно тут нагадати, що, за приблизною оцінкою Петера Грюнвальда, фахівця із статистики нідерландського Центру математики й інформатики, за всю історію людства, яка почалася 162 тисячі років тому, на Землі було народжено більше 107 мільярдів чоловік.

То ж, за таких бурхливих урбаністичних процесів, всього за життя одного тільки сучасного покоління, крупні міста так розрослися, що їх стало неможливо не тільки охопити одним поглядом, а навіть поволі осмислити та інтегрувати в своєму уявленні, як єдине соціально-просторове ціле. А буває й так, що людина частіше мешкає в різноманітних містах країни, чи то за її межами, і значно рідше або й взагалі не буває в межах рідного міста. Мешканці міст постійно стикаються з хаотичною структурою і просторовою організацією, внаслідок чого не можуть збагнути цілісну композицію міста через те, що вона не отримала необхідного художнього виразу.

Так, Салтівська монотонність ритму й одноманітність архітектурних форм є не поодиноким прикладом в країні. Сьогодні, немов тавром, відмічені наші міста подібним синдромом. Безумовно, це викликає у людей відповідну психічну та естетичну негативну реакцію. Важко зрозуміти тих архітекторів і містобудівників, які свого часу так майстерно, професійно й завзято змогли роз'єднати величезні маси людей між собою. Був то страх об'єднання людей в єдину монолітну могутню силу, чи то професійний рівень не дозволяв їм створити просторові структури, інтегруючи людей, а не відштовхуючи їх одне від одного. Як би там не було, а й до сього часу людина в «салтівських» житлових масивах на теренах України відчуває себе у відчуженому, не відповідному людині просторі, своєрідним «безрідником».

Одну з причин такого відчуженого стану слід шукати, на мою думку, в художній невиразності, в творчих прорахунках субоснови подібних житлових масивів і міст в цілому. Адже, якщо в субоснові міста, чи окремого патерна, не врахована соціальна, психологічна, філософська та естетична цінності, то архітектурне оформлення залишиться без виразної концепції. Тоді архітектор, як наслідок, впадає в природну спокусу створювати на основі новітніх матеріалів унікальні в своєму роді композиції, але тепер у відриві від соціально функціональної субоснови міста. А останнє було і повинне бути унікальним і неповторним своїми людьми, відповідною життєвою філософією і притаманним архітектурно художнім виявом. Відсутність цих чинників відразу впадає в очі, коли спостерігаєш строкаті розмаїттям контури дахів, фалдисті конструкції, чашоподібні форми тощо, запозичені з якихось джерел, виношених в череві інших культур і механічно пересаджених в простір реального міста. Вони виглядають, в кращому разі, індиферентними елементами в культурі певного міста. Міста, в якому живуть

люди зі своїми ґрунтовними традиціями, естетичними цінностями і, врешті, з притаманною їм національною свідомістю. Тобто, архітектура, маючи в собі іманентно могутній, естетично виховний і психологічний потенціал, не завжди використовує його ефективно в розбудові повноцінного життєвого простору для ствердження основ новітньої історії країни.

І це в той саме час, коли архітектурний образ будівлі або ансамблю здатний розповісти не менше про соціальні погляди суспільства, про манеру його життя, про естетичні переконання і смаки мешканців, ніж, наприклад, живописне полотно художника, в якому відображена мить життя особистості. Водночас історія наполегливо свідчить про те, що архітектурний образ може іманентно вмщати в собі потужну силу мотивації соціальної дії. Йому властива прикмета пробудження естетичних хвилювань і створювання відповідних настроїв, згуртовуючи людей в монолітне ціле і від цього, буйним цвітом пишатися своїм містом, унікальним і неповторним Отчим краєм.

Тож, синтез мистецтв, на подобу теорії множин, завжди мав свій особливий потенціал, сповнений можливості доповнювати конкретний архітектурний образ іншими виразними засобами і цим розкривати нові, інколи непередбачувані його можливості. Кожна епоха володіла своїми специфічними, тільки їй властивими закономірностями організації синтезу мистецтв, користувалася своїми прийомами і засобами, інструментаріями, які докорінно співпадали з суспільним світоглядом, з естетичними уподобаннями тощо. На підтвердження думки про синтез архітектури і мистецтва та їх необмежені перспективи, можна зіслатися на думку вітчизняного архітектора Мердера А.П., який наголошував, що архітектура – специфічна форма соціального буття людини, а архітектурно-художній образ міста – це його наочне втілення в культурно-духовну і матеріально-просторову сутність людського життя. Якщо це так, то усвідомлення естетики архітектури як естетики суголосного людського життя в його різнобічних проявах неодмінно ведуть до розквіту філософії архітектури високого мистецтва на основі реальних можливостей і потреб суспільства.

Повноцінний синтез мистецтв в міському ансамблі здатний організувати наш життєвий простір-час, виявити і встановити ритм, та інформувати й навіть своєрідно диктувати людям їх поведінку. Адже матеріальний простір ніколи не буває у відношенні до людини індиферентним, він або об'єднує людей, або роз'єднує їх, виховує чи то розбещує, проте безпристрасністю і байдужністю ніколи не відзначається. Загалом, матеріальний простір адресується безпосередньо до конкретної людини, створюючи їй відповідну аксіологічну шкалу і саме цим дійством активно входить до системи формування духовного світу людини.

Отож, художній образ міста, окрім прямого естетично почуттєвого ефекту, потужно сприяє вихованню художнього смаку населення, а надто, викликає зацікавленість і пошану до художньої творчості та активно

протегує затвердженню громадських відчуттів і усвідомленню патріотизму населення міст та районів, в якостях якого конче потребує нині країна.

Звідси, коли піднімається питання колективного, суспільного естетичного смаку, то, в першу чергу, це повинно, на мою думку, стосуватися самовиховання митця і одночасного прищеплення канонів краси замовнику. Адже останній є, безумовним представником однієї з безлічі форм виразу реально існуючого суспільного смаку. Шляхи й засоби виховання масового художнього смаку різноманітні. Це й здійсненні архітектурні проекти, і засоби масової інформації, які професійно повинні знайомити мешканців міста з характерними особливостями творчої діяльності архітекторів зі структурою та логікою їх творчого процесу. Це ознайомлення в доступній, яскравій формі з досягненнями історії і теорії архітектурного мистецтва; це й художня критика та масове обговорення проектів; це й багато різних форм і засобів виховання суспільної естетичної свідомості. Скажімо, як це відбувалося, наприклад, в унікальному «Місті сонця» Томмазо Кампанелли чи на острові «Утопії» Томаса Мора.

Треба зазначити, що виховання естетичного смаку, емоційного й інтелектуального відношення до соціально-просторового організму міста в наші дні значно ускладнилося зі зростанням загального рівня освіти населення. Плинність зміни поколінь відзначається надзвичайно прискореним рухом в культурному сенсі. Проте, це не означає відсутності помітних відмінностей в типології сприйняття явищ духовної культури і, зокрема, витворів мистецтва. Сьогодні повноцінно побутує значна частина людей, для яких роки життя в умовах Радянського Союзу були роками особистої біографії. Якщо це так, то недолadne, незграбне викорінення вражень, пам'яті, емоційних почуттів і художніх смаків із свідомості цих людей – це відвертий прояв неповаги до історії власного народу. Нині швидкими темпами входить до життя покоління, для яких всі ці події, є історією. Якщо це так, то виникає найскладніша, але конче творча проблема, а саме: як поєднати справжній філософський пафос минулого зі сьогоденною генерацією молодих поколінь. Поєднати історію й сучасне світовідчуття народу в архітектурно художньому обліку міста так, щоб не роз'єднувати людей, а навпаки, згуртовувати різнобарвне ество в єдину спільноту на теренах України.

У зв'язку зі сказаним хочеться торкнутися ще однієї форми розуміння наших вітчизняних архітектурних комплексів, витворів пластичного і декоративного мистецтва, пов'язаних із найменуванням вулиць і площ. Адже вони, більшою чи то меншою мірою, впливають, в кінцевому результаті, на синтез архітектури й образотворчого мистецтва міста. Не важко помітити практику, яка, вочевидь, показує прагнення безпосередньо пов'язувати витвори образотворчого мистецтва з іменами якихось людей прямо чи дотично пов'язаних із долею міста і на честь яких названі вулиці, провулки, сквери та площі. Проте, часто буває так, що іменна структура більшості міст, як правило, виникала в ході історичного плину, цілком випадково. А це

означає, що вона не знаходиться в смисловій гармонії з субосновною соціально-просторовою структурою міста. І це тоді, коли ця іменність, за законами соціально-архітектурного жанру, повинна слугувати структурною формою повноцінного життя міста. Ця колізія особливо зримо виникла в перші роки після революції 1917 року. І ось з тих пір існує перманентний безлад перейменувань іменної структури міст. Одні імена викорчувували з пролетарською чи ще з якоюсь партійно-номенклатурною ненавистю, а на їх місці виникали інші одіозні фігури; згодом і їх замінили на третіх тощо. І все це на догоду тимчасовій політичній силі при пасивному спостереженні цього свавілля основною масою народу. Парадокс та й годі!

Паралельно з цим соціально-естетичним і моральним безладом відбуваються, немов рясні шквалисті дощі, пам'ятникові опади і водночас «ліпляться» наспіх нові їм на заміну. І знову-таки ці події відбуваються тоді, коли архітектурний синтез в особі архітектора намагається вирішити актуальну проблему збереження й творчого перетворення місця існування людини. У цьому художньо-просторовому середовищі в суголосній єдності повинні з'єднатися навколишня природа і розум матеріалізований в дієвих справах людини. Оскільки в цій конче важливій справі, реконструкції старих міст чи проектуванні нових, люди створюють не тільки матеріально-технічну базу суспільства, але і величний «кам'яний літопис» нації. Адже пройде час і прийдешні покоління країни, не виключено й іноземні туристи, будуть силоміццю намагатися виявити за унікальними спорудженнями розповіді про наш український суперечливий час і його перманентні філософські ідеали.

Скажемо відверто, що в такому конче скрутному становищі приходиться архітекторам сутужно творити з метою надання кожному місту виразного архітектурно художнього обліку, гармонійно поєднавши мешканців з минулим і перспективним майбутнім. Позаяк, виконуючи соціально усвідомлене бажання замовника, проектуючи або реконструюючи міста, він повинен все зробити так, щоб його люди естетично і емоційно могли насолоджуватися кожним прожитим днем у ньому. Більше того, вибудовувати міста так, щоб до них пролягав нескінченний потік туристів, котрі максимально могли б інвестувати в необхідні аспекти життєдіяльності мешканців міста та неодмінно – в єство прекрасного.

Таким чином, назріла необхідність зусилля фахівців різного професійного спрямування, які безпосередньо чи дотично пов'язані з вивченням і управлінням міста, об'єднатися в творче співтовариство для вирішення нагальних проблем сучасного та прийдешнього суспільства. Адже саме слово «синтез» має на увазі об'єднання творчості людей близьких фахів, в ім'я загальної мети – створення винятково неповторного архітектурно художнього обліку рідного міста.

Важко давати ревні рецепти, оскільки форми людських комунікативних відносин і колективної практики нескінченні своєю багатоманітністю, тим більше, якщо йдеться про унікальний творчий процес. Проте, в подібний творчий союз повинні входити на паритетних умовах і взаємній повазі та

довірі фахівці міського будівництва, архітектори, філософи, соціологи, дизайнери і митці образотворчого мистецтва, історики-краєзнавці, психологи та інші.

І на сам кінець! Конче назріла необхідність заснування в системі Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова Інституту архітектури, дизайну і образотворчого мистецтва. Для цього в університеті є всі необхідні матеріальні умови і відповідні фахівці.

Радионова Л. А., канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

ГОРОД С ПОЗИЦИЙ СОЦИАЛЬНОЙ ОНТОЛОГИИ

Изучение города как явления социально-исторического мира до сих пор осуществлялось преимущественно в рамках урбанистических теорий. На наш взгляд, назрела потребность в осмыслении этого явления в более широком – философско-историческом контексте, с тем, чтобы преодолеть односторонность формационного или цивилизационного подходов. Это позволит разрешить ряд проблем развития города как на теоретическом, так и на практическом уровне с позиций формационного и цивилизационного подходов, долгое время развивавшихся в отрыве друг от друга.

В свое время К. Маркс рассматривал город как над индивидуальное социальное образование, «своего рода самостоятельный организм» [1, с. 470]. Другие исследователи уже в XX веке, рассматривавшие город с позиций урбанистической теории, отмечали, что это – целостная социально-пространственная система, в которой личные потребности и интересы людей, их повседневная жизнедеятельность, имеют главенствующее значение. В частности, К. Х. Момджян сформулировал ряд методологических предпосылок, позволяющих рассматривать город как сообщество людей, как один из исторических способов бытия общества, конкретнее – способ становления и развития цивилизации [см.: 2, с. 82-83].

Этимология понятия «город» достаточно разработана. Согласно данным французского ученого XX в. Э. Бенвениста, это понятие этрусского происхождения. Оно, с одной стороны, восходит к греческому *astu (doru)* «город», с другой, к латинскому *urbs, urbanus* – городской (в противоположность лат. *rusticus* – деревенский). Более поздние термины, такие как гр. *polis* – город, крепость, цитадель и лат. *civitas* – община, развивались вместе со времен греко-римской культуры [см.: 3, с. 240].

В свое время французский философ Ж.-П. Сартр отмечал, что «город – это материальная и социальная организация, обретающая свою реальность в повсеместности своего отсутствия: он присутствует в каждой из своих улиц в

той мере, в какой он всегда в другом месте, и миф о столице с её тайнами ясно показывает, что непрозрачность непосредственных человеческих отношений проистекает здесь из того, что они всегда обусловлены всеми прочими отношениями» [4, с. 100].

В философской и социологической литературе попытки такого рода определить онтологический статус города предпринимаются весьма редко, поэтому целью данной статьи является попытка исследования города в этом контексте.

Анализ большого массива публикаций, проведенный Г. А. Гольцем, показал определенные тенденции в раскрытии проблем урбанизации, предпринятых в различные исторические периоды. В частности, автор отмечает, что урбанистическая литература XIX–XX веков рассматривала проблемы урбанизации комплексно, в единстве, целостно. Развивалась в эти годы и сравнительная урбанистика, более решительно поднимались проблемы города, его функционирования, развития и управления [см.: 5, с. 115–174].

В работах последних десятилетий можно отметить две устойчивые тенденции. Первая характеризуется тем, что развивается и совершенствуется целостная урбанистическая теория, уточняются ее отдельные позиции и положения, расширяется и детализируется понятийный аппарат [см.: 6–10].

Вместе с тем прослеживается и другая тенденция. Она связана с разработкой проблем, изначально имеющих междисциплинарный характер. Особенно заметны такие взаимосвязи с теми областями науки, которые в наибольшей степени связаны с процессами жизнедеятельности человека, среды его обитания, социокультурными процессами [см.: 11–15].

Нельзя не согласиться с мнением А. С. Ахиезера, Л. Б. Когана и О. Н. Яницкого о том, что «понять, что такое урбанизация – значит ответить на следующие, например, вопросы: почему в процессе своего развития общество порождает такую особую форму, как город, почему значимость города и связанных с ним форм жизнедеятельности, культуры постоянно возрастает; почему общество имеет тенденцию к превращению в городское, урбанизированное общество и т.д.» [12, с. 43]. Она выступает как возрастающая по своей значимости сторона, момент развития общества, взятого в его конкретно-исторической целостности, являясь одной из существенных характеристик всемирно-исторического процесса. Ее движущие силы лежат в конечном итоге в развитии практической жизнедеятельности, в развитии города.

По мнению Э. В. Сайко, город имеет способность «воспроизводства» себя как целостного организма; именно поэтому «он становится движущим фактором новой исторически определенной социальности на весь период ее функционирования» [16, с. 20]. В основе его лежит процесс воспроизводства всех общественных связей и отношений, всех форм взаимодействия субъектов всех уровней, предполагает здесь усиление преобразующего действия не только экономических, но прежде всего общественных

механизмов. Абстрагируясь от материальной основы, автор приходит к выводу, что город – «организм, организующий в значительной степени действие общественного механизма в воспроизводстве всех отношений общества на всех этапах развития рассматриваемой социальности» [16, с. 20].

Наиболее конструктивным, на наш взгляд, оказался подход, согласно которому «город, поселение – это не столько улицы, здания, площади и парки, сколько процессы, протекающие в них» [17, с. 39].

Исходя из того, что город – это прежде всего «системно-пространственный процесс (урбаногенез), а потом уже объект» [17, с. 39], мы попытаемся с позиций социальной онтологии рассмотреть сущностные моменты генезиса и эволюции современного города. Нам представляется, что серьезное изучение данных процессов «в снятом виде» и выработка на данной основе практических рекомендаций позволит существенно улучшить возможности управления этими процессами, способствовать формированию личности горожанина с учетом изменившихся общественных отношений. Именно в этом можно видеть серьезный резерв улучшения сложившейся ситуации в городе, объединив в едином стремлении к переменам и материальную, и социально-духовную стороны современного города.

Недооценка значимости изучения происходящих в крупном городе социальных процессов привела к тому, что, с одной стороны, в отечественной урбанистике вследствие невозможности объяснения явлений с материально производственной точки зрения стали возникать белые пятна. С другой стороны, выдающиеся умы европейской социальной философии в XX столетии дали миру множество интересных идей, концепций, теорий, совершенно не адаптированных к нашей идеологической доктрине, и потому отвергнутые.

Некоторые из них имеют принципиальное значение, поскольку отражают магистральный путь человеческой цивилизации. Есть прямая необходимость обращения к таким идеям, поскольку они позволяют лучше осознать существо социальных процессов, происходящих в современной нам городской среде. Основной нашей задачей в данном контексте является анализ некоторых наиболее фундаментальных, с нашей точки зрения, теорий и концепций, позволяющих по-новому взглянуть на, казалось бы, ставшие уже тривиальными явления.

В этой связи нас интересуют, прежде всего, труды М. Вебера. Социология Вебера занимает нас не как новая система или теория, а как метод, практически применимый в целях более или менее широкого освещения и истолкования исторических явлений.

Ясно понимая то обстоятельство, что идея – это лишь точка отсчета детерминированного ею логического построения, рассмотрим некоторые идеи Макса Вебера, выдвинутые им в начале XX столетия и не потерявшие своего значения сегодня. Используя методологию Вебера для развития его идей в современную эпоху, попытаемся экстраполировать их применительно к конкретным историческим условиям сегодняшнего города.

В первую очередь следует обратить внимание на фундаментальное положение Макса Вебера, изложенное им в социально-философском исследовании проблем города. Город рассматривается как «рыночное поселение», «хозяйственная корпорация» и «автономный союз». Согласно концепции М. Вебера, город представляет собой относительно замкнутое поселение, в котором присутствует «не спорадический, а регулярный товарообмен» (рынок). Раскрывая эту концепцию, Г. Дж. Бергман обратил внимание на «структурное единство западного города как сообщества в определенный период времени» [15, с. 373]. Вебер отличает экономическое понятие города от его политико-административного понятия. Он справедливо считал, что «экономической причиной городской оседлости родов является возможность городских доходов, и что именно использование этой возможности было той основой, на которой выросло могущество городских родов» [18, с. 310].

Обращаясь к работе Вебера «Город» с точки зрения анализа имеющихся в нем «системно-пространственных» социальных процессов, следует обратить внимание на то, что данная работа является до сего времени образцом сравнительно-исторического исследования. Взяв для сравнения античный город и город средневековой Италии, Вебер не только подчеркнул естественные различия отличающихся по времени культур, но и сумел проследить то общее, что роднит их изначально. Полис и итальянский средневековый город представляют собой тип города-государства. Сама история развития городов, насчитывающая не одно тысячелетие, позволяет ответить на ряд принципиальных вопросов, касающихся современных проблем урбанизации. Город, по Веберу, представляет собой относительно замкнутое поселение, внутри которого действует рынок, т.е. регулярно осуществляется товарообмен.

С точки зрения Вебера город (как социальная реальность) возникает как пространственная форма существования и развития системы рыночных отношений (рыночной экономики).

К. Маркс отмечал, что «при объединении в город община как таковая обладает экономическим существованием; само существование города как такового отличается от простой множественности независимых домов. Здесь целое не просто сумма своих частей. Это своего рода самостоятельный организм» [1, с. 470].

Вебер выделял множество типов городов: город-потребитель и город-производитель, «торговый город», княжеский город, чиновничий город, вотчинный и др. Для нас наибольший интерес представляет рыночный город как зародыш современной урбанистической цивилизации. Что же касается города-потребителя в любой его разновидности, то, с точки зрения Вебера, он в принципе не мог стать формой развития современной урбанистической цивилизации. Его противоположностью является «город-производитель» («промышленный город», «экономически ориентированная корпорация»).

Город как средоточие промышленности и торговли в отличие от деревни, которая может функционировать в качестве «рыночного местечка», не может существовать и развиваться без особой «хозяйственной политики». Именно политика такого рода позволяет городу, согласно логике Вебера, конституироваться в качестве специфической социальной реальности – хозяйственной корпорации, регулирующей хозяйственные операции, проводящей свою хозяйственную политику, осуществляющей политическое господство над жителями с помощью особых административных институтов.

Он дал всестороннюю характеристику города как социальной реальности, особо выделив его «рыночную основу», политико-административные и правовые формы организации.

«Город был во всем мире совместным поселением до того чуждых по месту жительства людей» [18, с. 337]. Западный город (средневековый город) был «скрепленным клятвой братством или коммунной и считался в правовом смысле корпорацией» [18, с. 341].

Вебер обращает внимание на то, что возникновение городского братства как «городской общины» на Западе возникали под давлением экономических обстоятельств, а также под мощным влиянием такого фактора, как деньги. Возникновению такого города на Востоке, считал Вебер, препятствовала магическая замкнутость родов или каст.

Город производителей и торговый город – это экономически ориентированные корпорации (в отличие от городов-потребителей). Они возникли на Западе в средние века, и их можно рассматривать в качестве точек роста современной цивилизации, нашедшей свое выражение в явлении современного города.

В отличие от большого села или поселка, город, согласно Веберу, имеет несколько функций: защита, управление, обмен (торговля, рынок), ремесленное производство (промышленность) и разделение труда, приводящее к повышению эффективности общественного производства. Итак, по Веберу, необходимыми признаками города являются следующие; «1) укрепление, 2) рынок, 3) свой суд и хотя бы собственное право, 4) корпоративность и связанная с ней 5) некоторая автономия и автокефалия; следовательно, и управление посредством учреждений, в создании которых так или иначе участвуют горожане» [18, с. 323].

Выделяется несколько волн урбанизации и дезурбанизации. Достаточно стройная система городов государств древнего мира (первая волна урбанизации) была стерта с лица земли нашествием варваров, после которого несколько последующих столетий пришедшие в упадок города так и оставались разрушаться, мало привлекая к себе население.

Экономический упадок многих городов, в особенности начиная с XVI века, объяснялся, согласно М. Веберу, изменением прохождения торговых путей и возникновением крупного домашнего производства, основанного на рабочей силе вне города. Он был вызван главным образом другими, общими причинами, прежде всего тем, что традиционные, входящие в городское

хозяйство формы предпринимательства уже не давали наибольшей прибыли. Теперь политически ориентированные торговые и промышленные капиталистические предприятия, даже если они формально размещались в городе, не имели больше опоры в хозяйственной политике города и не находились в ведении объединенных в союз занятых предпринимательством горожан. Новые капиталистические предприятия основывались в новых, удобных для них местах, и предприниматель обращался теперь в своих целях к другим помощникам в той мере, в какой он в них вообще нуждался, а не к местной городской общине.

Вторая волна урбанизации связана с промышленной революцией, которая потребовала значительной концентрации технических и людских ресурсов на ограниченной территории. Фабричное и мануфактурное производство, вытеснившее патриархально индивидуально-кустарное, дало мощный толчок к объединению вокруг таких производств больших масс людей. А если учесть, что такие наемные рабочие имели семьи, то постепенно в самом городе или невдалеке от него постепенно формировалась жилая зона со своей инфраструктурой. Постепенно вращаясь в сложившиеся города, объединяясь с ними, подобные пригороды (слободы, районы) изменяли облик городов, их демографию, образ жизни населения и всю гамму социальных процессов и отношений.

Многообразные процессы, происходящие в городе, напрямую связаны с истоками их зарождения, согласно М. Веберу, это могли быть общины, вотчины, рынки, бурги, и местом расположения (полис – это береговой город, береговая община воинов; город на пересечении торговых путей, город близ залежей полезных ископаемых и др.). Однако наиболее длинный (длительный) путь развития и существования прошли те города, которые могли не столько защищать себя, сколько умело заботиться о своем самообеспечении и саморазвитии. И в этой связи мы вновь обращаемся к работе М. Вебера «Город», в которой он определил, с нашей точки зрения, наиболее важные архетипы городов: город производителей и город потребителей. Первый, несмотря на свою относительную независимость и возможность диктовать свои условия окружающим, все же зависит от наличия постоянных рынков сбыта своей продукции. Второй – едва ли целиком находится во власти поставщиков отдельных товаров и услуг, и уже поэтому находится в менее удобном положении. Давая оценку политике управления и развития городов, он подчеркивает, что «всякая политика, направленная на регулирование отмеченных выше естественных условий, неизбежно должна носить двойственный производственно-потребительский характер, должна стремиться удовлетворять как производственные, так и потребительские интересы городского населения» [18, с. 419].

Одним из продолжателей теоретических воззрений Макса Вебера является выдающийся французский философ Ф. Бродель. В этой связи нашей последующей задачей будет анализ с позиций социальной онтологии его

урбанистической концепции и ее использование в условиях современной социальной городской реальности.

Литература:

1. Маркс К. Критика политической экономии. //Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. – М.,1968. Т. 46. Ч. 1. С.460–469.
2. Момджян К. Х. Введение в социальную философию. – М.: Высшая школа, КД «Университет», 1997. – 448 с.
3. Бенвенист Э. Словарь индоевропейских социальных терминов. – М.: Прогресс-Универс,1995. – 456 с.
4. Сартр Ж.-П. Проблемы метода. – М.: Прогресс, 1993. – 240 с.
5. Гольц Г. А. Философско-методологические проблемы урбанистики: Направления междисциплинарного синтеза // РЖ ИНИОН, Философия, сер.3, 1995, № 4. С. 115–174.
6. Исторические города и села в процессе урбанизации. – М., 1994. – 193 с.
7. Кальвио И. Незримые города. – Киев: Лабиринт, 1997. – 391 с.
8. Пивоваров Ю. Л. Современная урбанизация. – М.:Ин-т географии РАН,1994. – 132 с.
9. Урбанизация и демографические процессы. – М.,1982. – 231 с.
10. Хорев Б. С. Мировой урбанизм на переломе. – М.,1992. – 111 с.
11. Ахиезер А. С. Город как саморазвивающаяся система: Контуры новой парадигмы. // Город как социокультурное явление исторического процесса.– М.:Наука, 1995. С. 38–46.
12. Ахиезер А. С., Коган Л. Б., Яницкий О. Н. Урбанизация, общество и научно-техническая революция // Вопр.философии. – М.,1989. С. 21–43.
13. Город в процессах исторических переходов. – М.: Наука, 2001. – 392 с.
14. Блэр А. Рубл Стратегия большого города. – М.:МШПИ, 2004. – 456 с.
15. Бергман Г. Дж. Город как историческая общность // Западная традиция права. – М., 1994. С. 373–377.
16. Сайко Э. В. Город как особый организми фактор социокультурного развития // Город как социокультурное явление исторического процесса. М.: Наука, 1995. – С. 9–21.
17. Алексеева Т. И. Город как саморазвивающаяся система: контуры новой парадигмы // Город как социокультурное явление исторического процесса. М.: Наука, 1995. – С. 38–46.
18. Вебер М. Избранное.Образ общества. М.: Юрист, 1994. – 704 с.

Садовников О. К., канд. филос.наук, доц.,
Линник И. А., студентка, ф-т менеджмента,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова*

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ, КОСМОПОЛИТИЗМ, ПАТРИОТИЗМ

Развитие современного мира, процессы глобализации поставили страны и народы перед выбором между традицией и новациями, между привычным укладом и обновлением общественных сфер, между патриотизмом и космополитизмом. Зачастую необходимость выбора создает

конфликтную ситуацию и вынуждает человека, малые и большие социальные группы занимать одну из двух сторон, отвергая противоположные взгляды. Более важным можно признать личностный конфликт, когда человек, вольно или невольно, осознано или нет, но неизбежно включается в противостояние интересов, так как не может находиться за пределами общества и его проблем. В результате развития конфликта человек и мир входят в состояние конфронтации и борьбы, проходящей в экономике, политике и культуре, что проявляется в нарастающей агрессии, дестабилизации общества и его структур. Решение данного конфликта требует, конечно, комплексного подхода. Но среди различных аспектов необходимо обратить внимание на философский, то есть на осознанную возможность решения конфликта через устранение противоречий и формирование глобального пространства без подавления национальных особенностей народов и самобытности стран.

Прежде всего, следует прийти к пониманию того, что процессы глобализации остановить невозможно, что они не есть результат деятельности «мирового правительства», не являются «мировым заговором», а вызваны закономерным развитием экономики, перераспределением ресурсов планеты, потребностями современного общества потребления, необходимостью решения глобальных проблем. Мир уже вступил в эру глобализации, и сейчас уже ни одно государство, ни один народ не может существовать обособленно от всего мира.

Осознание этого развивает идеологию мирового гражданства – космополитизм, но с новыми качественными свойствами, которые подразумеваются при использовании данного понятия. Космополитизм трактуется как отказ от признания приоритета национальных традиций и культуры в пользу единых ценностей всего человечества. В идеологии марксизма космополитизм представлялся как реакционное и вредное для рабочего класса явление, и это отношение, критически не обработанное, зачастую по инерции сохраняется и в наше время. Хотя более верно трактовать космополитизм как идеологию, стремящуюся обосновать, что создание, принадлежность и возможность пользования высшим благам человечества есть общечеловеческое достояние, а не привилегии отдельных наций. При этом следует добавить, что космополитизм не ущемляет, не принижает интересы нации, национальной культуры, но предоставляет возможность выхода за пределы национальных возможностей и приобщения к общемировой культуре во всех формах ее проявления. Космополитизм не уничтожает патриотические настроения, а может даже их укреплять. Ведь понимание своей «малой родины» как части большого помогает понять ее уникальность, хрупкость, что должно способствовать еще более внимательному отношению к собственной истории, культуре, традициям.

А значит, можно быть космополитом и при этом любить свою страну, чувствовать единение с нацией – быть патриотом. Патриотизм утрачивает географические рамки и все больше укрепляется на ментальном уровне. Трудовые мигранты, переселенцы, люди, которые вынуждены изменить своё

место проживания или сами выбирают место для жизни, не разрывают свою принадлежность к нации только потому, что находятся на других территориях. Они всего лишь оказываются в иных условиях существования, но на той же Земле, на которой были всегда. Утверждение космополитизма, по мнению автора, есть один из шагов по преодолению социальной конфронтации и личностных кризисов в ситуации выбора между включением в глобальные процессы и сохранением национальной культуры.

Садовников О. К., канд. филос. наук, доц.,
Опапеник Д. Я., студент, ф-т менеджмента,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова*

ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО КАК ВЫРАЖЕНИЕ СОЦИАЛЬНОГО СОЗНАНИЯ

Творчество с моментов его зарождения можно рассматривать как естественное состояние человека, но быть действительно творческим удается не многим, хотя тяга к творчеству при этом не ослабевает. Настоящее время, с развитием массовой культуры, сделало творчество востребованным и более доступным для широкого круга людей. Но при этом произошла децентрализация искусства – вместо существовавших ранее главенствующих стилей, направлений, канонов и правил, стала действовать эклектика, креативность, аллюзийность и парадоксальность. И если рассматривать искусство как часть творческой деятельности человека, в которой сливается реальное и идеальное, субъективное и объективное, сознательное и бессознательное, то изменения характера творчества можно рассматривать и как изменения характера самого общества.

Из разнообразных видов творчества особый интерес может представлять изобразительное искусство. Для этого есть ряд причин: первая, рассматривая развитие изобразительного искусства параллельно с развитием общества, мы находим отражение ключевых исторических моментов, культурных особенностей и, что самое важное – трансформацию и эволюцию общественного сознания; вторая, разнообразие стилей, техник и сюжетов позволяет представить возможности современного сознания по формированию и распознаванию образов; третья, распространение компьютерных технологий, многофункциональные графические программы, виртуальные мастер-классы и обучающие уроки графики, рисунка и живописи, онлайн-консультации сделали изобразительное искусство более доступным для широкого круга людей, что позволяет видеть не только отдельные социальные группы, но общество во всем многообразии; четвертая, развитие туризма, открытость и общедоступность галерей и музеев, стрит-арт, типографская продукция, сайты художников усиливают

включенность социума в системы образного восприятия; пятая, рисование может выступать в качестве доступного хобби, а поэтому многие художники отходят от социального заказа, и творчески самореализуются, что расширяет возможности для понимания процессов происходящих с сознанием.

Наблюдая за сегодняшними тенденциям в области изобразительного искусства, можно определить, что в современном мире не столько происходит адаптация сознания к восприятию признанных обществом стилей, направлений и произведений, не столько к популярным веяниям, сколько человек, перестав бояться собственного видения и мнения, включает личное понимание и, напрягая собственное сознание, оказывается вынужденным «запускать» сознание в действие. Обращает на себя внимание и использование в изобразительном искусстве разнообразных неклассических техник исполнения, стилизация и упрощение передаваемых образов, что иногда определяется как деградация искусства. Хотя более верным следует признать, что сознание современного человека более активно и более подготовлено к восприятию сложных образов, сознание более мобильно готово воспринимать, перерабатывать и адаптировать образы изобразительного искусства, формируя приемлемую и признаваемую картину мира. Современное сознание может самостоятельно дешифровать смыслы, передаваемые изображаемыми образами, а следовательно смысловая нагрузка изобразительного искусства усложняется, что не мешает, а напротив, способствует эволюции сознания, умению не только усваивать предлагаемые обществом интерпретации, а самостоятельно анализировать явления.

Многообразие стилей и техник, дискурсивный характер современного изобразительного искусства, широта применения и массовая востребованность показывают, что сознание современного общества меняется, избавляясь от навязанных социальных стереотипов, проявляя свободу интерпретаций, уходит от предрассудков «запрещённых тем» и переходит к открытости насущных проблем. Социальное сознание готово к толерантному приятию индивидуальностей, из которых собственно и состоит общество, индивидуальностей, которые могут использовать различные способы, направленные на достижение понимания в социуме. Постоянно возникающие и исчезающие направления и приёмы, применяемые в изобразительном искусстве, показывают, что общество стремится избавляться от конъюнктуры и всё больше переходит от повторений и консюмеризма к поиску новых возможностей для передачи смыслов. Сингулярный характер стилистики и интересов в современном изобразительном искусстве говорит не только о незавершенном поиске, но о стремлении общества к взаимопониманию и единению. Но не к бездумному образованию толпы, принимающей навязанные идеи и формы, а к разумному созиданию социума, с возможностями понимания каждого человека и с возможностями индивидуального выражения.

¹Сєріков Я., канд. техн. наук, доц.,
²Коженєвські Л., д-р екон. наук., проф.,
¹Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекєтова, Україна
²Європейська асоціація безпеки, Польща, Президент асоціації

ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТТЯ «БЕЗПЕКА»

Безпека – це об'єктивний стан системи, наприклад, «людина – навколишнє середовище», який полягає у відсутності загрози, стан, що сприймається суб'єктивно через одиниці або групи [1, 2].

Отже, в системі «людина – соціальне середовище», стан безпеки являє собою комплекс взаємно пов'язаних факторів і їх рівнів, які роблять вплив різного ступеня на взаємозв'язки системи, що в результаті позначається на виникненні, розвитку й результатах суспільних явищ, які негативно впливають на здоров'я, життя й інші цінності в конкретному суспільстві (суспільний лад, свобода, віра, майно тощо) [1, 3 – 5].

Значення, яке присвоєне тут терміну «безпека», асоціює це поняття з предметами, позначеними цією назвою (своєрідність, характерна риса цієї назви). Сукупність цих предметів становить сферу існування назви як категорії. Слово «безпека» іноді асоціюють з латинським *sine cura* (securitas). У сучасних словниках «безпека» означає «стан, при якому відсутня загроза, стан спокою, впевненості» або «психічний чи юридичний стан, у якому одиниця має почуття впевненості, опори в іншій людині або в чітко діючій юридичній системі; антитеза загрози». Отже, фактично, характерні риси цього терміну, що підкреслюють значення поняття «безпека», є набором антитез «загрози».

Загрози – це потенційні причини небажаного стану системи, наприклад, «людина – соціальне середовище», (людини як суб'єкта, суспільної системи, організації, природних ресурсів). Загрози не є категорією буття, тому що вони завжди належать до певного суб'єкта, для якого мають руйнівний характер. Загрози можуть бути причиною шкідливих і (або) небезпечних наслідків тому, що кожний суб'єкт (людина, система, організація, природні ресурси) характеризується меншою або більшою піддатливістю, деякими перевагами, що дають можливість перетворення потенційної загрози на шкоду (реалізації загрози).

Для виникнення загрози потрібні певні можливості, які полягають у самому суб'єкті, до якого вони відносяться, що перебувають в його оточенні або у відносинах даного суб'єкта з оточенням. Отже, загрозу можна характеризувати як негативний потенціал (руйнуючий, загрозливий), що має здатність до руйнування системи шляхом впливу на її компоненти, складові чи між системні зв'язки.

Стан безпеки обов'язково сполучений із навколишнім середовищем, в якому він виникає, існує й розвивається. При цьому, «навколишнє

середовище» може мати географічний, суспільний, політичний характер тощо. В результаті джерела загроз і умов навколишнього середовища обумовлюють стан безпеки.

На сьогодні існують два основні поняття терміну «безпека», які умовно називаються негативним і позитивним.

Вузьке поняття, яке Йозеф С. Ніє називає *негативним* [53], відноситься до безпеки як до стану, що характеризується відсутністю загроз. Воно, по суті, концентрується на аналізуванні дій суб'єкта для охорони його істотних внутрішніх цінностей перед загрозами. Безпека в цьому випадку визначена як протиставлення загрози.

Друге поняття, позитивне, є більш широким, воно має на увазі моделювання впевненості збереження, володіння й вільного розвитку суб'єкта. При цьому безпека визначається як здатність до креативної активності суб'єкта.

З метою моделювання ситуацій, що можуть формуватися в системах різного типу, запропонована наступна класифікація руйнуючих сил (загроз) і перелік способів зменшення збитку при їхній реалізації [54]:

1. Попередження створення і накопичення визначених форм енергії (наприклад, гідравлічної енергії в масі води, виробництво й накопичення вогнепальної зброї тощо).

2. Зменшення кількості накопиченої енергії (наприклад, зменшення кількості хімічних речовин, об'єму складів вибухових речовин, обмеження кінетичної енергії механічних систем, машин).

3. Попередження неконтрольованого вивільнення енергії (наприклад, впровадження систем запобігання аварій на теплових, атомних електростанціях; систем контролю кінетичної енергії механічних систем, машин).

4. Зменшення швидкості вивільнення енергії з джерела й відповідне модифікування її розміщення у просторі (наприклад, зменшення швидкості спалювання легкозаймистих матеріалів, редукція витікання газу з балону).

5. Розподіл у просторі або часі енергії, що вивільнюється від живих організмів або неживих структур, яким загрожує знищення (наприклад, евакуація жителів, яким загрожує виверження вулкана).

6. Огородження небезпечної енергії матеріальним бар'єром (наприклад, ізолювання електричних проводів, застосування захисних рукавиць).

7. Застосування відповідної конструкції поверхні для прийняття удару або зіткнення організмів і об'єктів з небезпечною енергією (наприклад, установка амортизуючих пристроїв, заокруглення або пом'якшення матеріалу країв об'єктів чи предметів).

8. Захист організму або об'єкта за допомогою перенесення чи перетворення енергії (наприклад, завдяки відповідній конструкції будинків забезпечується їх захист при землетрусах).

9. Створення рятувальних служб для своєчасного виявлення загрози, а при її реалізації – призупинення її поглиблення й розширення; оцінювання

збитків (наприклад, пожежні, рятувальні, дорожні служби).

10. Ремонт і реабілітація об'єкта, які відновлюють його структурну й функціональну стабілізацію.

Дефініції поняття безпеки концентруються на її об'єктивних і суб'єктивних аспектах. *Об'єктивний стан безпеки* відноситься до існування (наявності) або відсутності реальних загроз, які незалежні від чийогось (суб'єктивного) сприйняття або відчуття. Зате *відчуття безпеки* – це є аспект, що полягає в усвідомленні існування загроз, при недостатності такого усвідомлення або при недостатності знань про можливості запобігання небезпеки (загрози).

Як лексичне значення, поняття «безпека» відноситься до таких категорій:

а) *об'єктивної*: «ситуація безпечна»; «протилежність загрози»;
або

б) *суб'єктивної*: «психічний або юридичний стан, в якому особистість відчуває почуття впевненості, підтримки з боку іншої особи або добре діючої юридичної системи»; «стан спокою, впевненості».

До цих двох категорій належить і визначення «безпечний», тобто:

а) «дає почуття безпеки, що захищає від загрози»;
або

б) «такий, що не перебуває під загрозою, що відчуває почуття безпеки».

Як лексичне значення, поняття «загроза» відноситься до таких категорій:

а) *об'єктивної*: «ситуація, небезпечна для життя і здоров'я»;
або

б) *суб'єктивної*: «психічний або юридичний стан, в якому особистість не відчуває почуття впевненості, підтримки з боку іншої особи або добре діючої юридичної системи».

Література:

1. Korzeniowski L.F. Serikov Y.A. (współautor, 50%): Europejski wymiar securitologii. Monograf. Kraków: EAS, 2011. – 244 s.

2. Серіков Я.О., Коженевські Л. Ф. Безпека життєдіяльності – секюрітологія. Проблеми, завдання, шляхи вирішення. Моногр. Х.: ХНАМГ, 2012. Ч. 1 – 170 с., Ч. 2. – 332 с.

3. Серіков Я. О. Проблеми забезпечення безпеки функціонування антропогенних систем. «Securitologia / Securitology / Секюрітологія» Zeszyty Naukowe European association for security. 2008, nr. 6, s. 55 – 66.

4. Porada V. Teoretický rozbor policejní informace, situace a identifikace policejní činnosti. Praha: «Bezpečnostní teorie a praxe». Sborník Policejní akademie ČR 2003.

5. Frei D. Sicherheit. Grundfragen der Weltpolitik. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer 2007, s. 17 – 21.

6. Haddon W. jr. On the escape of tigers: An ecological note / Injury prevention and control. London and New York: Taylor & Francis 2000, p. 13 – 15.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСТА

Актуальність теми обумовлена необхідністю зосередити увагу дослідників і практиків на виробленні механізмів соціогуманітарного супроводу інноваційної діяльності організацій, спрямованого на модернізацію управління та досягнення стійких високих результатів діяльності підприємства для розвитку соціального потенціалу сучасного міста. Звернення соціологів до проблем інноваційної діяльності зумовлені низкою чинників.

По-перше, якісні зрушення в сучасній економіці демонструють той факт, що сталося значне перегрупування факторів і джерел, що визначають економічний розвиток країни, регіонів, окремих міст. Звужуються можливості традиційних ресурсів економічного зростання, що пов'язано як з наближенням фізичних меж їх використання, так і зі зниженням ефективності та збільшенням витрат на природоохоронні заходи. Це означає, що домінантою в становленні моделі економічного зростання в ХХІ ст. повинна стати система інноваційних процесів, наукових знань, нових технологій, продуктів і послуг. Головними компонентами інноваційних систем виступають технологічні, наукові та науково-технічні, соціально-організаційні, управлінські, а також когнітивні нововведення, втілені в наукових знаннях, винаходах, ноу-хау і різних матеріальних носіях. Інноваційна діяльність є цілеспрямованою системою заходів по розробці, впровадженню, освоєнню, виробництву, дифузії й комерціалізації нововведень та може бути представлена як процес творчості і створення нововведення, що реалізується як максима інноваційної альтернативи, інноваційної потреби та підприємницьких зусиль. Будучи різноманітним, альтернативним типом діяльності, інноваційний процес являє собою комплекс пов'язаних між собою явищ – від народження наукової ідеї до її комерціалізації. Комплексність процесу додає особливу складність методів і прийомів управління інноваційною діяльністю; інноваційні процеси як об'єкт управління характеризуються невизначеністю, багатоваріантністю та за своєю суттю є ймовірними (стохастичними). У свою чергу, це визначає особливості управління в інноваційних організаціях. У процесі управління інноваційною діяльністю актуальним є підтримка безперервної еволюції інноваційної діяльності. Зростання ролі інноваційних процесів призводить до підвищення динамізму господарських систем, в тому числі – і системи міського господарства. Дослідники змушені шукати нові форми та методи впливу, які наповнюють новим змістом сам процес управління, надаючи

йому нового змісту і стратегічної спрямованості на розвиток соціального потенціалу міста.

По-друге, змінилася роль соціології в сучасному суспільстві, результати наукових розробок активно застосовуються в сфері управління, у тому числі в управлінні інноваційними процесами. Відповідно, актуальними питаннями стало методологічне осмислення понятійного апарату соціології управління інноваційними організаціями, виділення напрямків наукового пошуку, конструювання моделей інноваційної діяльності підприємств в умовах сучасного міста.

По-третє, сучасний етап розвитку виробництва, зміни в економіці, техніці, засобах зв'язку, трансформація провідних соціальних інститутів – освіти, сім'ї, праці – вимагає від фахівців в області соціології управління інноваційними організаціями розробки нових підходів, які повною мірою могли б пояснити, дати вагомий прогноз в сфері дії соціотехнічних процесів, сформувані необхідне знання про структуру та принципи роботи з трудовими ресурсами, дати схеми аналізу їх професійного складу, позначити найефективніші механізми управління трудовими ресурсами в нових соціально-економічних умовах. Глибока трансформація сучасного виробництва, викликана широким впровадженням високих наукоємних технологій, призводить до того, що підприємство перестає бути просто технологічним, а все більше стає соціотехнологічним. Різко змінюється роль і місце людини в технології й організації виробництва. Збільшуються обсяги та складність праці в усіх ланках виробництва. Це відбувається на основі широкого застосування інформаційних технологій, які, різко знижуючи фактор фізичного навантаження на працюючих, багаторазово збільшують вплив факторів психофізіологічного навантаження – небезпечнішого й важко контрольованого, який вирішальним чином може впливати на зниження якості, надійності та безпеки праці, на зниження людського потенціалу.

По-четверте, сьогодні необхідним є не тільки традиційний облік трудових ресурсів, а й соціологічний аналіз структури виробничих колективів, аналіз якісних психофізіологічних можливостей працюючих, дослідження ресурсів та інноваційного та соціального потенціалу окремих груп працівників і виробничого колективу в цілому. Таким чином, інноваційний характер діяльності підприємств, які складають економічний каркас міста, впливає на просторову, демографічну, соціально-культурну структуру сучасного міста.

З іншого боку, ускладнення сучасних виробництв – насичення його роботизованими комплексами, складними процесами управління, пристроями інформаційних технологій веде до посилення психологічного навантаження на працюючого. З точки зору соціологів, це одна з найбільш глибоких і небезпечних криз сучасного техногенного світу. Це зумовлює необхідність розробки та впровадження нових підходів до планування та забудови сучасного міста, з урахуванням нових техногенних викликів,

акцентуючи увагу на створенні рекреаційних зон в кожному районі міста, необхідних транспортних комунікацій тощо.

По-п'яте, інноваційні підприємства покликані зіграти важливу роль в досягненні довгострокових економічних успіхів кожного регіону країни, кожного міста. У зв'язку з цим ключовим фактором успіху повинні стати нові принципи управління такими організаціями на основі перманентних управлінських інновацій.

Таким чином, в умовах соціальних трансформацій в Україні перед керівниками інноваційних організацій, перед міською владою постає завдання адаптації до нових викликів, створення стійких засад розвитку соціального потенціалу міста. Під соціальним потенціалом міста ми розуміємо здатність індивідів – городян, соціальних груп, соціальних спільнот міста до підвищення ефективності взаємодій і діяльності на основі використання внутрішніх нематеріальних ресурсів, конвертованих за певних умов в економічний капітал. В якості соціального потенціалу виступають: особистісні взаємодії між акторами, підвищення довіри між ними, частота взаємодії, наявність інституційних норм, розвиненість неформальних механізмів взаємодії, наявність ініціативних індивідів або груп. Таким чином, соціальний потенціал включає всі компоненти людського потенціалу, діяльні складові та відрізняється системністю і темпоральністю [6].

На нашу думку, досить актуальним є практичний досвід так званих learning organization, або організацій, що навчаються, який свідчить про можливість ефективного управління інноваційною діяльністю підприємств і організацій малого й середнього бізнесу. Розроблена Пітером Сенге інноваційна методика управління дозволяє досягти високого рівня стійкості розвитку підприємства з мінімальними втратами в бізнесі [5].

Під learning organization ми розуміємо організацію, яка створює, набуває, передає й зберігає знання, швидко адаптується до умов, що змінюються під впливом зовнішніх факторів. Вона здатна успішно змінювати форми своєї діяльності та поведінки, що відображають нові напрями стратегії, нові знання або проекти.

Метою статті є спроба довести, що поширення методів управління інноваційною діяльністю підприємствами за прикладом learning organization позитивно впливає на формування соціального потенціалу міста.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Вивченню основ управління інноваційною діяльністю в Україні присвячені праці: О. Алімова, В. Бакуменка, Л. Безчасного, М. Гамана, Б. Данилишина, О. Дація, А. Дегтяра, М. Корецького, С. Попова, Л. Федулової та ін. Сучасні механізми стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності визначено в працях: Я. Базиліук, Я. Жаліло, О. Іваницької. Інноваційні моделі регулювання діяльністю підприємства досліджували: О. Амоша, Ю. Бажал, С. Біла, І. Бистряков, М. Бутко, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Гусев, А. Лісецький, В. Мельник, В. Чижов, А. Чухно, М. Якубовський. Серед зарубіжних науковців, що опікуються інноваційною тематикою, треба відзначити:

Р. Мертона, Т. Парсонса, М. Кондратьєва, Л. Ерхарда, К. Мікульського, Б. Санто, Й. Шумпетера, у працях яких проаналізовані теоретичні засади інноваційного розвитку підприємства. [2, 3, 4, 7]

Дослідженню соціального потенціалу міста як просторового, демографічного, соціально-економічного, соціально-культурного утворення присвячено чимало наукових праць. Дослідниками розглядалися науковий, виробничий та соціальний потенціал певного міста (О. Попов, В. Вакуленко, О. Заборова, Л. Бляхер, П. Антіпова, С. Чуйкіна і ін.); соціальний потенціал в рамках планування розвитку міста (С. Жилкін, О. Попов, Н. Барбаш, Ю. Медведков); науково-освітній потенціал (І. Прибиткова, С. Макєєв, В. Бакіров, О. Якуба, О. Куценко); культурний потенціал (Л. Малєс, О. Ходус і ін.); управління соціально-економічним розвитком (В. Наконечний, В. Бакуменко, В. Борденюк, В. Вакуленко, І. Дробот і ін.) тощо. В останні роки увагу вчених привертають окремі елементи соціального потенціалу, такі як, наприклад, кадровий потенціал (С. Боженів, М. Серафімов, Ж. Тощенко), соціальний потенціал трудових колективів (Л. Ревуцький, Н. Воронкова і ін.), освітній і інтелектуальний потенціали (В. Левашів, М. Нугаєв).

Отже, значний інтерес науковців до теми управління інноваційними організаціями та їх впливу на соціальний потенціал простежується як в соціології інноватики та в соціології управління, так і в економіці, в менеджменті, але є недостатнім на теренах соціології міста.

Інформаційну базу нашого дослідження становлять наукові розробки в галузі соціології, менеджменту, культурології, соціальної психології, які відображені в працях соціологів ХХ століття і сучасних наукових працях зарубіжних і вітчизняних соціологічних дослідників, а також документальна база Національного інституту стратегічних досліджень та Державної Служби Статистики України, результати аналітичних розробок Центру інновацій компанії Cap Gemini Ernst & Young (Великобританія), міжнародні правові акти та стандарти для досліджень та експериментальних розробок «Керівництво Фраскати», рекомендації зі збору та аналізу даних щодо інновацій «Керівництво Осло», заснованих на спільних публікаціях ОЕСР та Євростату.

Викладення основного матеріалу.

До розробки, виробництва та впровадження інноваційного продукту залучені різні типи наукових, виробничих організацій, які виробляють інноваційний продукт. Це, перш за все, виробничо-технологічні структури: технопарки, інноваційно-технологічні центри, бізнес-інкубатори, інноваційно-технологічні та інжинірингові фірми, фірми, що роблять імпортозаміщуючу продукцію. По-друге, це об'єкти інформаційної системи: аналітичні і статистичні центри, інформаційні бази і мережі, система зв'язку, що застосовується. По-третє, це система освітніх установ, державні та комерційні організації з підготовки і перепідготовки кадрів, які формують інноваційний потенціал міста та регіону й впливають на загальний рівень інноваційної культури. По-четверте, фінансові структури: позабюджетні,

венчурні, страхові фонди, кредитно-гарантійні організації небанківського сектора, банки, фінансово-промислові групи, які мають за мету участь в інноваційній діяльності, підтримку науковців та виробників інноваційної продукції. По-п'яте, система патентування, ліцензування і консалтингу з питань охорони, захисту, оцінки й використання інтелектуальної власності, оцінки комерціалізації наукових результатів. По-шосте, розвинута система сертифікації та стандартизації інноваційної продукції. По-сьоме, засоби масової комунікації, які беруть участь у просуванні на ринок нової продукції, формуванні позитивного сприйняття інноваційної продукції та інноваційної культури суспільства. І нарешті, підприємства внутрішньої та зовнішньої торгівлі, які беруть участь в комерціалізації інноваційного продукту. Тому доречно, що науково-теоретичне обґрунтування методологічних засад щодо вдосконалення системи управління інноваційними організаціями, визначення моделей управління інноваційними процесами базується на досягненнях науковців із менеджменту, інноватики, економіки, соціології, культурології та інших наук.

Сьогодні не тільки інноваційні, а всі підприємства України знаходяться в зоні підвищеного ризику, тому визначення та втілення у практику нових методів управління є нагальною потребою. Безумовно, за умов нестабільного ринку, складних економічних та політичних умов ніхто не може дати гарантії, що інвестиції в нові продукти чи технології принесуть гідну віддачу. Але методи, які дозволяють збільшити вірогідність успіху, все ж таки існують. Ефективне управління інноваційною діяльністю передбачає здійснення таких основних кроків: визначення найбільш ризикованих напрямів діяльності підприємства; використання різноманітних джерел новаторських ідей; визначення кількісних цілей, на досягнення яких спрямований інноваційний проект; визначення основних етапів роботи з реалізації інноваційного проекту, при цьому перехід до наступного етапу є неможливим, доки не закінчений попередній [1]. Цей перелік повинен бути доповнений такою необхідною складовою, як формування ефективних зовнішніх формальних та розвиненість неформальних механізмів взаємодії підприємства з представниками громадськості, освітніх організацій, державної влади міста.

Основи управління підприємством, що були викладені класиками Ф. Тейлором, К. Адамецькі, А. Файодем та іншими, повинні бути доповнені, перероблені до вимог сучасного розвитку суспільства, техніки та систем управління. Жорстке конструювання ієрархії, домінування структури над людськими відносинами в сьогоднішніх інноваційних підприємствах застосовуватися не може. Особливості управління інноваційними організаціями вимагають абсолютно іншого підходу. Структура підрозділу, організації має створюватися під певну програму або під певну людину. Таким вимогам повною мірою відповідає управління інноваційними організаціями, які функціонують в системі learning organization.

На наш погляд, найбільш ефективним в соціологічному дослідженні функціонування інноваційних організацій є системний підхід, запропонований А. Етционі, Ч. Барнардом, А. Гоулднером та іншими. Так, А. Етционі розглядає організацію як динамічну цільову багатфункціональну систему, що складається з різномірних і взаємопов'язаних елементів, причому формуванню ефективних зовнішніх формальних та неформальних механізмів взаємодії підприємства з представниками громадськості приділяється суттєва увага. (Особливості управління інноваційною learning organization можуть бути проаналізовані в контексті пропозицій, висунутих А. Етционі в книзі «Порівняльний аналіз складних організацій») [9]. Так, практичного застосування при соціологічному дослідженні інноваційних організацій можуть дійти наступні постулати А. Етционі. Відношення працівників до інноваційної діяльності як цінності може бути розглянуто в рамках його теорії згоди. На наш погляд, частково може бути використаним організаційний аналіз, який включає в себе: дослідження формальних та неформальних елементів організації та їх зв'язок між собою; аналіз взаємодії організації та її оточення; аналіз взаємодії виробничих і невиробничих груп.

Модель управління інноваційною learning organization, запропонована Сенге, на відміну від традиційних функціональних підходів до управління організацією, базується на двох основних принципах, які мають чітко виражену спрямованість на формування соціального потенціалу [5].

По-перше, менеджери організації для підвищення ефективності інноваційної діяльності повинні управляти процесами створення і поширення нововведень в масштабах розширеної організації, створюючи мережеві організаційні структури, що дозволяють розвивати необхідні знання, компетенції, підтримувати постійний процес навчання в організації.

По-друге, для ефективного управління організацією створюються платформи розвитку організації на базі інтеграції технологій і компетенцій з метою підтримки та розвитку певних портфелів інновацій. Такі платформи технологій і компетенцій орієнтовані на стимулювання інноваційної діяльності, що є ключовим фактором у розвитку організації.

Learning organization як модель управління інноваційними організаціями демонструє гнучкість та адаптивність системи управління підприємством до зовнішніх викликів, де людські ресурси і талант стають найбільш важливим фактором продуктивності й метою інвестицій. Сенге визначає learning organization як місце, «в якому люди постійно розширюють свої можливості щодо створення результатів, до яких вони насправді прагнуть, в якому вирощуються нові широкомасштабні способи мислення, в якому люди постійно навчаються тому, як вчитися разом». Окреме місце посідає урахування всіма членами команди підприємства умов і викликів зовнішнього середовища. Нездатність навчатися, невисокий рівень соціального потенціалу не дозволить компанії боротися зі своїми проблемами, що в результаті призведе до зниження ефективності й конкурентоспроможності.

На нашу думку, запропонований соціологічний аналіз управління інноваційними learning organization доцільно доповнити концепцією диспозиційної регуляції соціальної поведінки В. О. Ядова [8]. Це дозволить проаналізувати мотиви діяльності працюючих в цих організаціях, їх ставлення до розвитку соціального потенціалу. Управління інноваційними організаціями – керований процес, який може бути ефективним і неефективним, але в будь-якому випадку супроводжується інноваційною поведінкою. Ступінь готовності працівників організації до інновацій, схильність працівника до участі в інноваційній діяльності, рівень інноваційної активності, бажання накопичувати, удосконалювати знання та репрезентувати їх є не що інше, як інноваційні диспозиції працівників, які й регулюють його інноваційну поведінку. У такий спосіб ми можемо виділити два полюсних типи інноваційної поведінки – прийняття інновації та опір інновації, а також сукупність різного роду поєднань цих типів. При ефективній системі управління здійснюється прийняття інновацій всіма або більшістю членів колективу підприємства, формується інноваційна сприйнятливість, яка розглядається як здатність та готовність керівників і персоналу організацій створювати, освоювати й реалізовувати інновації. Вона проявляється в мотиваційній та кваліфікаційній готовності керівників і персоналу організацій на впровадження нововведень в діяльність організації. Стан інноваційної сприйнятливості, мотиваційної та кваліфікаційної готовності найбільш чітко проявляється в організаціях малого та середнього бізнесу. Це обумовлено специфікою подібних організацій, в яких має місце швидке протікання організаційних процесів, інформаційна «прозорість» і т. ін. Інша полюсна інноваційна поведінка – опір впровадженню інновації – полягає в зриві й дискредитації проведених змін в організації, в тому числі через трансформацію бажаних позитивних результатів в загрозу для індивідів і організації. Цей тип поведінки характеризує неефективну роботу системи управління інноваційним розвитком підприємства.

Висновки. По-перше, learning organization як модель управління інноваційними організаціями демонструє гнучкість та адаптивність системи управління підприємством до зовнішніх викликів, в таких організаціях людські ресурси і талант стають найбільш важливим фактором продуктивності і метою інвестицій. По-друге, подібні організації більш ефективно формують соціальний потенціал міста, спонукають представників громадськості, окремі соціальні групи, соціальні спільноти міста до підвищення ефективності взаємодій і діяльності на основі використання внутрішніх нематеріальних ресурсів, конвертованих за певних умов в економічний капітал.

Література:

1. Воробйова С. Управління інноваціями: чотири ключові правила. // Маркетолог. – 2007. – №10. – С. 91–92.

2. Мертон Р. К. Социальная теория и социальная структура / Р. К. Мертон. – М.: Хранитель, 2006. – 873 с.
3. Парсонс Т. Понятие общества: компоненты и их взаимоотношения / Т. Парсонс // THESIS. – Весна, 1993. – № 2. – С. 94–122.
4. Парсонс Т. Ценности, мотивы и системы действия / Т. Парсонс, Э. Шилз, Д. Олдс. – М.: Академический проект, 2002. – 200 с.
5. Сенге, Пітер П'ята дисципліна: мистецтво і практика самонавчається. – Олимп-Бизнес, – 2011 – 408 с.
6. Шепеленко І. П. Теоретичні підходи до визначення соціального потенціалу в сучасній соціологічній науці / Соціальні технології. Актуальні проблеми Теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 67–68. – Запоріжжя, Класичний приватний університет, 2013. – С. 38–46.
7. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. – 401 с.
8. Ядов В. А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности : Диспозиционная концепция / В. А. Ядов. – М. : ЦСПиМ, 2013. – 376 с.
9. Etzioni A. A Comparative Analysis of Complex Organizations On Power, Involvement, and Their Correlates / A. Etzioni. – N.Y.:The Free Press, L.: COLLIER-MACMILLAN LIMITED, 1961 – 384 ps.

ІСТОРИЯ, ЛЮДИНА, ПОВСЯКДЕННІСТЬ В КУЛЬТУРНОМУ ЛАНДШАФТІ МІСТА

Алексеева А. К., Афенченко Е. Л., Лупа А. Ю., студенти,
ф-т архітектури, дизайну і образотворчого мистецтва,
науч. рук. – **Михайлова І. А.**, асист.,
*Харьковский национальный университет городского хозяйства
имени А. Н. Бекетова, Украина*

ІДЕИ СПРАВЕДЛИВОСТІ: ІМПЛІКАЦІЇ ЛЕГІТИМАЦІЇ

В основному будь-який запит практичної філософії тої чи іншої мірою затрагує проблему справедливості. Дискурс ідеї справедливості продовжується на протязі всієї історії філософської думки, об'єднуючи в собі етичні, правові і політичні експлікації. І це не випадково, так як ця проблема є краеугольним каменем теорії легітимації. Справедливість вважають одним з вимірів легітимності громадянського процесу, права на існування будь-яких соціальних інституцій. В розробці ідеї справедливості перетинаються інтереси з однієї сторони моральної, а з іншої політичної філософії.

Особливий інтерес до проблеми справедливості з'являється завдяки праці Джона Роулза «Теорія справедливості», яка знаходиться в центрі філософського дискурсу. Головною проблемою справедливості Роулз бачить в формулюванні і узаконенні принципів справедливості, якими повинна відповідати основна структура суспільства. Ці принципи визначають, яким чином повинні розподілятися «пріоритетні блага» (т. є. основні права і свободи, влада, авторитет, можливості самореалізації, благополуччя і т. д.). Застосовуючи принципи справедливості до основної структури суспільства, Роулз вирішує дві задачі: по-перше, знаходить критерії для формування конкретних висновків про справедливість чи несправедливість інститутів і інституційної практики; по-друге, пропонує основу для подальшої розробки політичного курсу і законів, що сприяють виправленню несправедливості в основній структурі суспільства. Роулз розробив процедурний метод забезпечення права. В цьому він слідував ліберальній традиції. Для філософа справедливим інститутом буде той, який обирається абсолютною більшістю розумних і неупереджених індивідів, вільно беручих участь в обговоренні.

Теорія Дж. Роулза викликала ряд критики з боку таких представителів філософії права і політики як Ю. Хабермас, О. Хейфе, П. Рікер.

Дискурс идеи справедливости в рамках феноменологии и аналитической философии фундаментально исследует Поль Рикер в работах посвященных философии права. В своих работах философ отстаивает тезис о преобладании телеологического подхода в определении справедливости. С точки зрения Рикера, справедливость является интегральной частью желания человека жить хорошо. Стремление человека жить в справедливых институтах производное от того уровня нравственности, желания взаимности, дружбы. "Первым вопросом нравственного порядка, – отмечал П. Рикер, - является не вопрос: что я должен делать, а именно: как я хотел бы прожить мою жизнь?" - в форме личностного интереса, который находится в тесной взаимосвязи с интересами общества: "Именно становясь гражданами, мы становимся людьми".

Потребность в универсальной справедливости, по мнению немецкого философа О. Хеффе определена сугубо антропологическим контекстом, постольку поскольку человечество является сугубо моральным сообществом. Универсальную справедливость он развивает в рамках концепции справедливости как обмена. Создавая собственный дискурс справедливости и его новую парадигму, Хеффе, делает акцент на том, что при современных условиях все очевиднее становится, во-первых, то, что справедливость - это не просто прихоть или пожелание, а «фундаментальное условие общественного бытия». Она является единственным критерием легитимности общественного принуждения, так как справедливость - это социальная обязательность, на которую люди не только надеются, но и требуют друг от друга. Практическая философия, в широком смысле слова, не только способна, но и должна дать ответ на вопрос: может ли принуждение и господство вообще быть справедливым? Ведь легитимация права на насилие есть одна из главных проблем политического проекта модерна.

Предложенная Хеффе идея справедливости как обмена, прежде всего, дает возможность решить проблему легитимации. А отрицательное толкование понятия обмена (как взаимного отказа, примирения, признания, иногда и под давлением власти, свободы совести, мысли, собственности) становится основой для его теории справедливости, как обмена: когда происходит этот взаимный отказ, примирение, тогда и осуществляется обмен. И если каждый, отказываясь от чего-то, получит что-то равноценное, тогда и сам обмен есть справедливым.

Если Хеффе показывает нам фактическую сторону проблемы общественной воли и свободы, то Хабермас предлагает концептуальное решение этой проблемы с помощью реализации теории делиберативной демократии. Согласно теории, любую социальную интеракцию, которая исключает применение принуждения, можно рассматривать как обоюдное координирование планов действий акторов, т.е. исполнителей коммуникативного действия. Таким образом, определяются образцы социального поведения, а затем социального порядка. Процедурная модель

правосознания, которую отстаивает Хабермас, противопоставляя ее либеральной и социально-государственной парадигмам, основывается на взаимообусловленности принципов дискурса, демократии, морали и права. По мнению Хабермаса, право компенсирует недостаток силы, которой не хватает в морали. Мораль, в свою очередь, опирается на совесть, стыд. Если нет совести, стыда, то право может заставить соблюдать минимальные этические нормы, даже тех людей, которые этически неменяемы. Право поддерживает мораль принудительностью, а мораль поддерживает право авторитетом.

Вопрос о справедливости через легитимацию права является социально-философской проблемой, хотя, конечно, требует выхода и на практическую философию – моральную, правовую и политическую. Следует отметить, что сочетание подходов социальной философии и практической философии характерно для большинства авторов, занимающихся проблемой легитимации: К.-О. Апель, Р. Дворкин, Дж. Роулз, Л. Фуллер, Ю. Хабермас, О. Хеффе, Ф. Хайек и др.

Беспалая Е. В., магистрант,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

К ВОПРОСУ О МЕТОДОЛОГИИ ИССЛЕДОВАНИЯ ПАРКА КАК ПУБЛИЧНОГО ПРОСТРАНСТВА

Основная тема данного проекта – семейный пикник-парк, отсутствие четкого ориентирования на определенное поколение.

Основой для разработки концепции парка являются принципы присущие японскому менеджменту (создание общности). Япония первой в мире стала развивать современный менеджмент с «человеческим» лицом. В бедной естественными ресурсами стране традиционно культивируется принцип: «наше богатство – человеческие ресурсы», в соответствии с которым создаются условия для наиболее эффективного использования этих ресурсов. Японская модель менеджмента основывается на философии «Мы все одна семья».

Методологической основой для проекта является положения работы Тоффлера «Футурошок»: трансенция, новшества и разнообразие.

Трансенция (быстротечность) – это новый темп повседневной жизни, результатом которого является чувство непостоянства. Увеличивается количество и уменьшается продолжительность отношений человека с такими структурами, как вещи, места, люди, идеи и организации.

Второе положение – новшества, которые ожидают нас в будущем в научной сфере, экономике и в семье. Ломаются традиционные формы семьи,

на смену приходят другие: коммуны (в т.ч. с помощью «телесвязи» – сейчас это Интернет), гомосексуальные семьи (сейчас они уже существуют, даже в такой стране с давними традициями, как Великобритания), полигамные семьи (например, сейчас это некоторые секты, в частности, мормоны). Традиционные семьи все-таки останутся, но изменятся формы брака. «Мы можем ожидать открытого одобрения временных браков» – пишет Тоффлер. Сейчас они уже одобрены: пробные браки молодежи на несколько месяцев как репетиция взрослой жизни. Последовательные браки, в которых люди женятся не по любви, а по расчету, причем в прямом смысле, сопоставляя уровень успешности супруга со своим, чтобы они были равны; когда этот уровень у одного из супругов изменяется, они разводятся для заключения следующего брака. Что касается детей, то не только воспитывать, но и рожать их будут другие (что уже практикуется – суррогатное материнство). Родителям можно будет покупать эмбрионы, с заранее запрограммированными параметрами, которые можно будет выбирать. Все это кажется невозможным, но так как многое уже сбывается, то вполне можно ожидать и этих новшеств.

Третий элемент – разнообразие (сверх выбор). Он является следствием большого количества новшеств, которые затрудняют принятие решений человеком, но ведут к концу стандартизации. В будущем, по словам Тоффлера, будет огромное разнообразие во всем: спецкурсах в школах и вузах, в искусстве, в источниках информации.

Задачей парка является сглаживание отрицательных последствий и напряжения, возникающего вследствие быстрого развития современного общества и деформации такого института как семья.

Основные принципы для укрепления института семьи:

- Индивидуальный подход к различным поколениям горожан;
- Создание «универсального» городского пространства;
- Создание «комнат» подходящих для каждой семьи внутри этого пространства;
- Развитие взаимодействия и общения внутри семьи;
- Развитие связи семья-город-общество.

Проектируемый парк находится на территории парка 325-летия Харькова и прилегающей территории в жилом районе города Харькова (жилмассивы Салтовка и Большая Даниловка). Территория парка используется для занятий спортом, а в тёплый период – для пикников.

На данный период парк частично удовлетворяет потребности двух поколений, которые и являются основными посетителями.

Направление семейного парка актуально в наше время. Все чаще создаются заведения и территории ориентированные на определенную категорию людей (например молодежные кафе, парки). Территории, которые позиционируют себя как семейные, не выполняют свою функцию и являются таковыми лишь формально.

Планировка парка подчиняется делению от крупного к мелкому. Таким

образом формируются крупные «общественные» пространства и более мелкие (локальные), рассчитанные на семью или 1-2 человек. Создание «комнат» для семейного отдыха и совместного времяпровождения является важной частью для оздоровления внутрисемейных отношений и сглаживания напряжения, как между членами семьи, так и между семьей и обществом.

Таким образом, парк является «домом» с привычным делением на комнаты: коридоры – аллеи, гостиные – крупные пространства, спальни – пространства для 1-2 человек либо семьи. Объединяющий элемент в «доме» – «кухня», что соответствует центральному элементу парка – пикник-кафе.

Наполнение парка малыми архитектурными формами и спортивными площадками, универсальными зонами, т.е. не ориентированными на определенных людей и не имеющие четкого функционала, а также включение зон с определенной функцией, создают ощущение сопричастности к процессу и обеспечивают психологический комфорт. Такое деление позволяет человеку чувствовать себя комфортно и свободно, как дома.

Литература:

1. Тоффлер Э. Шок будущего: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 557 с.

Волкова Н. В., Губка С. С., магистранты,
науч. рук. – **Будко В. В.**, д-р филос. наук, проф.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

МНОГООБРАЗИЕ ВОЗМОЖНОСТЕЙ, ИХ РАВНОЦЕННОСТЬ И ПРИНЦИП ТОЛЕРАНТНОСТИ

Всем очевидно многообразие возможностей общественной жизни, формально или фактически доступных выбору индивида. Многообразие выражается не только в многосторонности общественной жизни, но и в вариантах, альтернативах внутри каждой из сторон. Общественная жизнь состоит из деятельности людей в экономике, политике, соблюдении нравов искусстве и т. д. В свою очередь экономика состоит из различных отношений производителей к средствам производства, видов распределения, обмена и потребления. Политика состоит из различных организованных отношений между социальными группами. Нравы состоят из различных традиций и манер поведения. Такой же плюрализм присущ остальным сторонам общественной жизни.

Равноценны ли стороны общественной жизни?

В первом приближении ответ должен быть отрицательным: экономика является исходным условием существования общества, в то время как сила обусловленности существования общества деятельностью в других областях

убывает по мере удаления её от экономики. Но другие стороны общественной жизни прямо или косвенно поддерживают экономику и тем самым оказываются равнозначными для существования общества.

Взаимозависимость индивидов в экономической деятельности придает им статус равнозначных её участников, оставляя в тени разницу в силе влияния на нее между владельцами средств производства и наемными работниками. В качестве участников экономической деятельности выглядят равнозначными держатели акций производственных учреждений и финансовых пирамид, продавцы и покупатели акций, обеспечивающие перетекание капиталов в производстве, и биржевые спекулянты и т.п. Экономика демонстрирует плюрализм внешне равнозначных возможностей.

В настоящее время интенсивных международных связей и перемещений особенно заметен плюрализм нравов, школ искусства, политических пристрастий и т. п. В большинстве случаев такое состояние материальной и духовной жизни общества оценивается как достижение прогресса человечества в создании разносторонней жизни, обеспечивающей свободный выбор возможностей для индивида. При этом сам факт существования многообразия считается свидетельством равнозначности его элементов как по источнику его возникновения, так и по роли в дальнейшем прогрессе общества и развитии индивида.

Для сторонников такой оценки кажутся необъяснимыми или случайными экономические кризисы, падение нравов, вырождение искусства, религиозный экстремизм и т.п. Чтобы преодолеть объяснительное и предсказательное бессилие неразборчивых приверженцев плюрализма, следует допустить наряду с равнозначностью в одних отношениях неравнозначность элементов многообразия, альтернатив в определённых существенных отношениях.

Если обратиться к экономике, то в ней можно обнаружить альтернативные модели – рыночную и государственно регулируемую. Равноценные как основанные на частной собственности, они не равноценны в конкурентоспособности, предвидении и предотвращении кризисов. В зависимости от преобладающих условий (застоя, спада, оживления или избыточной активности) эти модели не одинаково эффективны в своем применении.

Формирующемуся мировоззрению молодёжи важна оценка альтернативных нравственных, правовых, эстетических и других норм общественной жизни.

Если все нравственные нормы равноценны, то прихотливый выбор их индивидами упраздняет общезначимые нормы, обеспечивающие единение индивидов и их совместную деятельность. Объективные источники и области применения норм морали обуславливают их неравноценность для принятия в качестве общезначимых.

Если правовые нормы сформулированы недостаточно определённо, то оказываются неразличимыми произвол и законность. В частности, воровство

может быть неотличимым от честности (ибо «непойманный – не вор» и может считаться «вором в законе»). Однако подобные альтернативы неравноценны по моральным соображениям.

Таково же положение с плюрализмом политических целесообразностей: политически (в интересах социальных групп) равноценные, они оказываются неравноценными в соблюдении норм морали и права.

Неравноценность альтернатив по происхождению, содержанию и использованию предопределяет отношение к ним индивида и общества. Терпимость, толерантность допустима к существенно равноценным альтернативам, поддерживающим достоинство человека и возможность существования и развития общества. Иные альтернативы нетерпимы. Толерантность избирательна.

Будко В. В., д-р филос. наук, проф.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова*

ТЕМП ГОРОДСКОЙ ЖИЗНИ В ОБЫДЕННОМ ПРЕДСТАВЛЕНИИ

В атмосфере общепризнанности ускоряющегося научно-технического прогресса, вместилищем которого является город, его очевидным выражением кажется убыстрение темпа городской жизни.

Под темпом городской жизни можно понимать скорость изменения сторон жизни, связанную со скоростью выявления и решения ее проблем: экономических, социально-бытовых, экологических, культурных и т. д. Среди социально-бытовых проблем выделяются такие, как доступность приобретения жилья, качество и стоимость коммунальных услуг, оптимальность соотношения долей индивидуального и общественного транспорта и т. п. Быстрота их выявления и решения достойны рассмотрения.

Особенностью капиталистического общества является возможность приобретения жилья независимо от опеки семьи и государства. Для того чтобы ею воспользоваться, необходимы устойчивые доходы для взятия и выплаты кредита или наличные средства для покупки или постройки жилья. Большинству нуждающихся в жилье приходится брать кредит. И здесь важна быстрота выявления численности нуждающихся, их платежеспособности, кредитоспособности банков, оптимальности числа конкурирующих застройщиков (предотвращающей дороговизну или убыточность строительства). Надежные сведения на этот счет ограничены или отсутствуют. В частности, недостаточны сведения о динамике продаж первичного жилья. А ведь такие сведения позволяют установить, оправданно ли считать население способным за счет кредитов и сбережений оплачивать частное строительство или не оправданно и потому необходимо заняться

государственным (муниципальным) строительством с последующей сдачей жилья в аренду. Быстрота выявления проблем доступности жилья, тенденций их изменения и способов их решения выглядит недостаточной.

Из обширной сферы коммунальных услуг можно ограничиться рассмотрением некоторых – теплоснабжением, водоснабжением и уходом за территориями вокруг домов. Технические возможности позволяют сделать теплоснабжение индивидуальным, устраняющим недостатки коллективного потребления тепла. Необходимы срочные оценки износа подводящих сетей, затрат на их текущие и капитальные ремонты или полную замену, на установку распределителей. С учетом разумной нормы прибыли должна быть рассчитана нормальная стоимость единицы тепла. Замер объемов сезонного потребления и расчет их стоимости для потребителей позволят каждому потребителю оценить свои претензии на объем потребляемого тепла, а поставщику – объем оплачиваемого индивидуально поставляемого тепла.

Названные возможности используются лишь в новостройках. В старых постройках вместо таких возможностей используется лишь огульное повышение цен на тепло, вызывающее рост долгов и уклонений от уплат. В них проблема не только не решается, но и не ставится.

Установка индивидуальных счётчиков воды устранила недостатки коллективного потребления, но не коснулась гарантий её поставок. Слаба техническая оценка состояния подводящих сетей и безнаказанны срывы поставок воды вне времени регламентных работ. Хаотичны индивидуальные ремонты сантехники, застающие врасплох соседей. Пока не афишируются ни проблемы водоснабжения, ни темпы их решения.

Индивидуальный транспорт обеспечивает престиж и мобильность индивидов и требует средств его поддержания: заправок, мастерских, гаражей, парковок, стоянок и дорог. Состояние и размещение этих средств, а также их системное усовершенствование составляют одну из областей, управляемых властями города. Управляемость обнаруживается в упорядоченности и целесообразности управляемого по отношению к его окружению. Наблюдения жителей показывают, что большинство факторов существования индивидуального транспорта в городе неуправляемо. Нет признаков фиксации проблемы и её повсеместного решения. Размещение средств обслуживания не связано с другими потребностями города (экологическими, рекреационными и т.д.). Парковка автомобилей стала постоянным изъятом пространства не только дорог, но и тротуаров. Стоянки автомобилей уничтожают газоны и деревья. Гаражи одноуровневые и маловместительные. Нет гарантий приемлемых минимальных скоростей общественного и индивидуального транспорта. Состояние дорог постоянно близко к неудовлетворительному, и ремонт дорог лишь поддерживает, а не улучшает его.

Заметен недостаток в численности дворников. Но заметно и то, что при постоянно малоснежных зимах дворники не чистят тротуары по мере выпадения снега и ежегодно обрекают людей на страдания от гололеда.

Городские власти не решают эту простую проблему потому, что отдают приоритет поддержанию должного состояния проезжих, а не пешеходных дорог.

Рассмотренные стороны городской жизни своим состоянием демонстрируют темп жизни города, быстроту изменений в нём. Если изменения стихийны, то они порождают диспропорции между сторонами городской жизни или вытеснение одними сторонами других. Такие изменения множат проблемы, средства решения которых становятся непосильными для города. Стихийные решения проблем, как правило, опираются на локальные, а не общегородские средства, что постепенно лишает город целостности и превращает его в конгломерат.

Чтобы оставаться городом, ему надо обладать темпом жизни, состоящим в быстроте выявления и решения проблем, быстроте, опережающей быстроту стихийных изменений.

Гаврилова Е. В., студентка, арх. ф-т,
науч. рук. – **Яровицкая Н. А.**, канд. филос. наук, доцент,
*Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры, Украина*

МИМИКРИЯ АРХИТЕКТУРЫ, КАК АКТ УРБАНИСТИЧЕСКОГО ГУМАНИЗМА

Дискурс современной архитектуры как вербально артикулированная форма несет в себе отпечаток процессов глобализации и распространения архитектурных, градостроительных «продуктов», имеющих потребительский спрос. Баланс интернационального стиля и региональной аутентичности нарушен.

Происшедшие изменения обусловили возникновение ряда виртуальных социокультурных форм общественного сознания, как-то Всемирная глобальная деревня автор М. МакЛюэн. Такие изменения имеют очень высокую динамику, они затрагивают фундаментальные основы формирования культурного пространства, в том числе архитектуру и градостроительство.

Обратим внимание на вопрос включения в сложившуюся историческую застройку современных зданий. Во-первых, современная новая архитектура должна, в первую очередь, являться фоном, хотя возможна игра резкого контраста между старым и новым. Во-вторых, простота фасадов далеко не обязывает к простоте внутреннего содержания.

Связь между композицией плана здания и окружения существовала всегда. Новая архитектура дает возможность окружающей среде проникать внутрь здания, и этот контраст между механистическим интерьером и живой пластикой дает ощущение надежности и гармонии.

Региональная аутентичность должна реализовываться путем градостроительных программ, имеющих территориальную специфику. Это и будет наиболее полноценным выражением архитектурной мимикрии. Культурологическое пространство отдельных регионов составляет единое мозаичное образование, где разнообразие есть положительное явление, ведущее к взаимопроникновению культур.

Рассмотрим удачные примеры мимикрии реализованные в Дании. При создании центра розничной торговли в историческом центре Вайле (рис.1), главной идеей проекта было создание объекта, с одной стороны, – динамичного, а с другой – не разрушающего гармонию окружающего городского контекста.

Территорию, отведенную для его постройки, как и форму будущего здания, задали существующие улицы. Вместо того, чтобы традиционной квадратурой формы превратиться в пространственную доминанту, Vryggen «вписался» в заданное пространство, растекшись в трапециевидную структуру, ставшую архитектурным обрамлением для трех зданий старого квартала. Таким образом, главный фасад торгового центра, выходящий на новую площадь (спроектированную художником Мортенем Штраде), представляет собой такую же цельную структуру, как и остальные старые кварталы окружающего района. Особенностью отделки здания является применение перфорированной атмосферостойкой стали. Цвет стальной отделки позволяет зданию стать частью цветовой гаммы окружающих домов, крытых красной черепицей. Именно эта черта обеспечивает главному фасаду, куда интегрированы исторические здания, целостность и гармоничность восприятия.

В Копенгагене завершилось строительство современного жилого комплекса «Kroyers Plads», созданного датскими архитектурными бюро SOBE и Vilhelm Lauritzen Architects (рис.2). Особенностью комплекса стало то, что он стал частью масштабной реконструкции городской гавани, а именно появился на месте заброшенных промышленных складов, возведенных около 300 лет назад. Став таким мостиком между исторической и современной застройкой, жилой комплекс имеет своеобразную форму, состоящую из граней, и полностью покрытую кирпичом, характерным для традиционной архитектуры Копенгагена.

Подход архитектурной мимикрии к архитектурному проектированию сейчас наиболее актуален, поскольку мир архитектуры и формируемая им архитектурная среда неотделимы от культуры общества, а точнее, они сами и есть часть этой культуры. Такая архитектура наполняет ментальное пространство культуры смыслом и содержанием. Вместе с тем, они же являются и формой, его фиксирующей. В таких условиях осуществление культуротворческого процесса приводит к формированию феноменального пространства культуры, позволяющего выделяться в ряду других культур, проповедовать и реализовывать национальное и своеобразное.

Рисунок 1

Рисунок 2

Губина М. С., магистрант,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

ТЕОРИЯ ПОКОЛЕНИЙ И ПУБЛИЧНОЕ ПРОСТРАНСТВО ХАРЬКОВА (на примере парка семейного отдыха)

На сегодняшний день очень актуальная проблема низкой рождаемости в Украине. В нашей стране существует демографический кризис, что приводит к старению населения, увеличения количества людей пенсионного возраста, старение населения.

Одной из основных причин демографического кризиса является кризис в семье. Теория институционального кризиса семьи объясняет, почему уровень рождаемости во всем мире падает до одно-двухдетной семьи, что автоматически означает депопуляцию. Согласно этой теории, люди были заинтересованы в многодетности только в доиндустриальную эпоху. В те времена выражение «семья – ячейка общества» гораздо больше соответствовало реальному положению дел, чем в нашу эпоху. В данное время идет тенденция к уменьшению семейных ценностей. Традиционный брак постепенно теряет свою популярность в обществе, на его место стремятся однополые браки, браки однодневки, браки выходного дня. Поэтому для повышения рождаемости нужна пропаганда ценности традиционной семьи во всех сферах общества. Архитектурно-градостроительная сфера нуждается в создании публичных пространств, которые будут нести идею семейных ценностей и воссоединять поколения. В городе Харькове таким пространством может выступать парк семейного отдыха.

Место проектирования будущего парка было выбрано в районе жилого массива Салтовка, на территории Салтовского гидропарка. Непосредственно перед проектированием парка были проведены полевые исследования, в следствии которых выяснилось, что место проектирования привлекательное, для размещения парка семейного отдыха, с водным и лесным массивом, но находится в полузаброшенном состоянии. С точки зрения социологии данное место работает для маргиналов и девиантов. Важным для исследования стал анализ функционального назначения окружающей застройки, который выявил превалирование селитебной функции в виде индивидуального жилья и многоквартирных жилых домов.

Далее следует исследовать для каких поколений проектировать будущий объект, используя теорию поколений Нейла Хоувомы и Вильяма Штрауса. О возрасте проживающих вокруг места проектирования, без специальных социологических исследований, говорить сложно, но можно высказать некоторые догадки. Частная одноэтажная застройка, достаточно старая, была основана как Салтовкий поселок еще в 30-х, годах – следовательно, там может проживать поколение молчаливых, их дети поколение бумеров, их внуки и правнуки-поколение X и Y. По улице Краснодарской расположен комплекс общежитий Украинской инженерно-педагогической академии, место жительства поколения Y. Многоэтажная застройка: 624, 625, 626 микрорайона была введена в эксплуатацию в 70-х, 80-х годах, жители этих домов являются представителями поколения бумером, их детей поколение X, внуков Y и правнуков Z. В Харьковской области проживает 153 тысячи людей с ограниченными возможностями, согласно численности, население это 1 человек с ограниченными возможностями на 17 здоровых людей, то есть в районе исследованной территории может проживать от 100 человек с ограниченными возможностями.

В ходе всего вышесказанного можно выявить основные проблемы изучаемого гидропарка: гидропарк, как общественное место, работает на маргиналов и дивантов; не выполняется запрос на общественное место для проживающий рядом поколений и маломобильных групп населения; морфологический потенциал территории до конца не реализован.

При выполнении эскиз-идеи парка выделены такие зоны: зона тихого и активного отдыха, зона террасного парка, зона парка аттракционов и зона пляжного отдыха. Основная идея парка заключается в выполнении запроса на город людей всех поколений и возможностей, а целью проектирования является становление парка общественным местом.

В первую очередь в проекте предусмотрено создания условий для комфортного передвижения маломобильных групп населения, а именно минимизировать сильный уклон местности за счет специальных медленно понижающих прогулочных тропинок в террасной части. Так же создания широких аллей и удобных дорожек для перемещения людей на специальном транспорте.

Зона тихого отдыха и террасный парк будут служить для прогулок для людей всех поколений и возможностей. А установленный в парке вай фай сделает его привлекательным не только для поколения Y, а и для всегда желающих учиться поколения бумеров. В зоне активного отдыха планируется скейт парк, площадки для игры баскетбол и волейбол, корт для игры в бадминтон, со специальным покрытием удобным для передвижения на инвалидных креслах, так же спортивные площадки для людей с ограниченными возможностями. Идея состоит в объединении в спортивной зоне людей с любыми возможностями для социализации людей с ограниченными возможностями и для поднятия уровня толерантности и моральности общества.

Зона аттракционов так же будет доступна маломобильным группам населения и старшим поколениям. Так же планируется создания общественных площадок: танцевальная площадка и театр под открытым небом. В обучающем комплексе будут организованы компьютерные курсы, курсы иностранных языков для поколения бумеров, что даст возможность реализовать их бесконечный потенциал и желание учиться. Курсы иностранных языков и кулинарные курсы будут полезны для поколения X.

На наш взгляд, данные мероприятия по реновации и оптимизации архитектурной среды помогут создать публичное пространство, которое, по мнению многих исследователей (среди них «классики» У. Уайт, Д. Джейкобс и Р. Сеннетт), будет является важнейшей составляющей городской жизни.

Донченко И. В., магистрант,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

ПАРК: ЗАДАННАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ

Тенденции развития социальной жизни современных крупных и крупнейших городов вызывает некоторые тревоги – обезличенность повседневных контактов, отчужденный и быстротечный характер взаимодействия, безразличность, риск десолидаризации общества как следствие городского неравенства и маргинальности – все это реалии нашего времени.

Данные факты городской жизни предвидел еще в прошлом столетии немецкий социолог Георг Зиммель, объяснив замкнутость и обособленность внутренних отношений жителей больших городов повышенной нервностью жизни, происходящей от быстрой и непрерывной смены внешних и внутренних впечатлений.

Согласно утверждению Лин Лофланда, проф. Калифорнийского университета, Дэвис, современная культура и технология, во многом работают на изживание публичной сферы: личная машина переносит человека из одного приватного кокона в другой, все больше служащих компаний работают «из дома»; Интернет-шопинг делают ненужными многие публичные сферы. Более того, современная архитектура и те формы, которые она создает, также работают либо на изживание публичной сферы, либо на ее «санацию», создавая такие публичные пространства, которые контролируют публичную сферу. Она называет такие пространства контрлокусами, из которых вытрясена вся публичность, так как они по определению не «открыты для публики».

Такое пространство обычно втихую приватизировано, контролируется теленаблюдением, рассекает публику физически и символически. Лофланд предлагает не забывать о значимости публичной сферы, которая «производит эмансипацию от предписанного статуса и заданной идентичности».

Особенностью публичных пространств является оживленность, людность, высокая посещаемость, дружелюбная социальная атмосфера, что обусловлено их главным функциональным содержанием – быть средоточием активности и обмена.

Удобство, приятный имидж, разнообразие использования пространства и занятий, удовольствие от интеракции, наблюдение за людьми, «карнавальность» – возможность игры, фестиваля, избавления от своей истинной идентичности, приобретение новых масок – базовые условия успешного функционирования публичного места, обозначенные Л. Лофландом.

А в теории «управления впечатлениями» Э. Гофмана рассматривается взаимодействие людей как своеобразной театральной пьесы, где люди разыгрывают роли и представление, являясь одновременно и режиссером, и актером, тщательно охраняя места своих «частных кулис», где они могут расслабиться после представления. То есть люди сами создают ситуации, чтобы выразить символические значения, с помощью которых они производят хорошее впечатление на других, стараются «сохранить свое лицо», если по каким-то причинам произвели невыгодное впечатление.

Проводя полевые исследования, был замечен огромный потенциал данной территории для создания общественного парка. К большому сожалению, этот потенциал растрачивается зря. В парке тяжело отследить какой-либо логичный прогулочный маршрут, который позволил бы посетителям проводить свое время с пользой и удовольствием.

Участок парка ограничен двумя доминантными природными элементами: водоемами и лесопосадкой, что делает его отличным вариантом публичного пространства, где современный человек может в среде города удовлетворить потребность единения с природой.

Он также пользуется популярностью среди любителей активного отдыха и рыбалки (проектом предлагается привлечение посетителей обоих видов проведения досуга). На озере располагается Wake-park, предлагающий катание на квадрациклах и вейкбординг.

На территории парка самовольно образовались места для пикника, предполагающие костры, что может неблагоприятно отразиться на зеленом фонде. Парк 325-летия Харькова, который вполне мог бы выполнять функции публичного пространства, превратился в средоточие преступности и маргиналов, оставленный без освещения и присмотра – он таит в себе опасность, в особенности после наступления темноты.

Пространство парка может быть разделено в контексте конкретного расположения культурно-развлекательных объектов; можно выделить области с различной коммуникативной интенсивностью. Следовательно, общество необходимо обеспечить социокультурными элементами для удовлетворения культурно-досуговых потребностей.

Проект парка, названного в честь 325-летия города, в первую очередь рассказывает обществу о достижениях города и его жителей в области науки, космоса, промышленности. Для этого в парке достаточно выделить аллеи, посвященные каждой своей тематике, прогуливаясь по которой люди могут наблюдать малые архитектурные формы, показывающие достижения города и его горожан в данной области, что будет способствовать нравственному, эстетическому и патриотическому воспитанию молодежи, а так же укреплению связи между поколениями.

Достижению той же цели поспособствует создание творческой зоны в среде парка, где могут проходить различные мастер-классы, выставки и проекты. В центре зоны расположена «Арт-стена», на которой каждый может рисовать, создавая вместе общий рисунок, тем самым объединяясь в

соціальному сенсу. А щоб «випанити домоседів» і, в подальшому, привертити їх увагу до подібним об'єктам соціального взаємодія, поруч розташована WiFi – зона.

Проектне рішення передбачає декілька площадок, оточених зеленими насадженнями і віддалених від основних культурно-розважальних ядер для інтимного спілкування, читання книги або роздумів.

Виходячи з цього можна сказати, що основними соціологічними цілями проектування Парку 325-ліття Харківського є реалізація програм морального, естетичного і патріотичного виховання молоді; багатобічний підхід до різних соціальних і вікових категорій громадян; зменшення розриву між поколіннями.

Література:

1. Вирт Л. Урбанізм як образ життя // Соціальні і гуманітарні науки. – Серія 11. – Соціологія. – 1997. – № 3.
2. Долгий В. М., Левада Ю. А., Левинсон А. Г. Урбанізація як соціокультурний процес. Ю. Статті по соціології. Москва. 1993.
3. Зиммель Г. Великі міста і духовне життя // Логос. – 2002. – № 3.
4. Раїонова Л.А. Місто в соціокультурному вимірі // Научно-техніч. Сб.: Стійке розвиток міст. Випуск 37. Київ. сер. Ек. Науки. 2002.

Зінчина О. Б., канд. соціол. наук, доц.,
Склярєва С. В., студентка, ф-т менеджменту,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ІНТЕРНЕТ ЯК НОВЕ МІДІА

З кінця 1990 років в медійний простір України почала входити всесвітня комп'ютерна мережа Інтернет, яка являє собою унікальне джерело інформації, що відрізняється різноманітністю змісту, динамічністю, доступністю для величезного числа користувачів. Саме розвиток Інтернету сприяє створенню якісно нового за своїм характером медіапростору, багато в чому визначаючи головні тенденції прогресу сучасної цивілізації.

Будучи ефективним засобом масової комунікації, Інтернет являє собою своєрідний соціальний інститут, якому притаманні певні організаційні форми функціонування і відповідні нормативні вимоги. Генезис і подальша еволюція Інтернету є результатом діяльності численних державних і комерційних організацій, наукових співтовариств. Функціонування Інтернету потребує юридичного регулювання, оскільки він, як і інші соціальні інститути, володіє певним правовим статусом, підкріпленим як законами окремих держав, так і міжнародними угодами.

Інтернет – найбільш нетипове медіа у порівнянні з традиційними багатоаспектними медіа. Він містить багато різних конфігурацій комунікації. Його різноманітні форми демонструють зв'язок міжособистісної та масової комунікації.

Інтернет-комунікація може набувати різних форм: від веб-сторінок, контрольованих основними медіаорганізаціями (приміром, Інтернет-представництвами, он-лайн-версіями телеканалів чи газет), до Інтернет-спільнот, зацікавлених якимись конкретними темами, й електронного листування між колегами та друзями. Всі ці комунікативні форми Інтернету можна розглядати як єдиний континуум.

Джерела повідомлень в Інтернеті також різноманітні: від однієї особи в електронному листуванні до соціальних груп в Інтернет-спільнотах та груп професійних журналістів на веб-сторінках. Відповідно, й самі повідомлення можуть мати як цілком традиційну для жанру журналістики форму новин чи статей, так і вигляд історій «з продовженням», створених протягом тривалого часу багатьма людьми; це може бути і просто розмова між групою користувачів якогось сайту чи форуму. Те ж саме стосується й аудиторії цих повідомлень, що може варіюватися від однієї особи (адресата електронного листа) до потенційно мільйонів. До того ж представники аудиторії Інтернет-повідомлень можуть змінювати свою роль зі споживачів на виробників цих повідомлень.

Комунікація, здійснювана за допомоги Інтернету, є не тільки безособовим процесом обміну інформацією, а й містить зворотний зв'язок, створює можливість для живого, безпосереднього спілкування, діалогу між людьми, розділеними величезними відстанями. Сприяючи комунікації між громадянами різних країн, Інтернет виконує важливу інтегративну функцію, яка служить фактором зміцнення цілісності, взаємозалежності різних елементів людської спільноти, втілюючи в реальність риси того, що М. Маклюен називав «глобальним селом». Завдяки функціонуванню Інтернету формується нова масова спільнота людей, об'єднаних схожими ціннісно-нормативними орієнтаціями, інтересами і прагненнями. Сприяючи зближенню різних співтовариств, соціальних груп, цілих держав і народів, Інтернет служить ефективним засобом зміцнення загальнолюдської солідарності.

Інтернет як показник прогресу вже зараз робить захоплюючим і зручним життя особливого соціального шару – мережевої спільноти. Мільйони людей, преш за все молодих, вже не бачать себе інакше, як в якості користувачів мережі Інтернет і правомірно вважають себе частиною унікального соціально-інформаційного середовища. Іншими словами, ми спостерігаємо появу нових форм ідентичності.

Зінчина О. Б., канд. соціол.наук, доц.,
Токар В. С., студентка, ф-т менеджменту,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

МЕДІАПРОСТІР СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА: ПРОБЛЕМИ ДЕФІНІЦІЇ

У наш час медіапростір стає специфічним феноменом, який не просто ззовні впливає на існування повсякденного життя, але перетворює його внутрішню структуру. Радіо, телевізор, газета, Інтернет стають сьогодні найнеобхіднішими речами, які наповнюють і структурують наше життя, без яких воно є не тільки немислимим, але і, зрештою, не прожитим, оскільки залишається незаповненим необхідним значенням.

У сучасній соціології проблематика медіапростору тільки починає ставати предметом серйозного теоретизування. Досить часто поняття «медіапростір» використовується як самоочевидне, що не вимагає чітких визначень і розгорнутих інтерпретацій. Однак оскільки у сучасному світі засоби масової комунікації є активним актором формування соціального простору, то феномен, який виникає в результаті взаємодії засобів масової комунікації і аудиторії, звичайно і визначають як медіапростір, тобто особлива реальність, що є частиною соціального простору й забезпечує організацію соціальних практик та уявлень суб'єктів, включених у систему виробництва й споживання масової інформації.

Найбільш поширеним визначенням медіапростору є таке, що його сформулював Р. Стулс ще в середині 1980-х років: « ...Це електронне оточення, в якому окремі люди або їхні групи та інші спільноти можуть діяти разом в один і той самий час. У цьому просторі вони можуть створювати візуальне та звукове середовище, що впливає на реальний простір» [3]. Як бачимо, ще більше тридцяти років тому дослідник назвав характеристики медіапростору, які більш повно проявилися сьогодні.

Найбільш актуальною проблемою досліджень медіапростору є створення його інтегрованого визначення. Медіапростір визначається:

- як електронні умови, за яких групи людей можуть працювати разом, навіть якщо вони не перебувають у одному місці,
- сукупність джерел, з яких люди одержують інформацію,
- значеннєве поле, яке ці джерела формують,
- медіа та система цінностей і репрезентацій інших соціальних інститутів тощо.

Найбільш поширеною є інтерпретація медіапростору як частини соціального простору, що має три форми репрезентації: фізичний простір, простір соціальних відносин і символічний простір. Цим репрезентаціям відповідають три складові медіапростору: мас-медіа, відносини між соціальними суб'єктами у процесі виробництва і споживання інформації,

символічні значення (поля) меседжів. При цьому медіапростір — це не просте відображення реальності, це соціально конструйоване розуміння світу, що відображає й конститує соціальний простір.

В останні десятиліття ця проблематика стала надзвичайно актуальною на Заході. Так, Нік Коулдрі і Анна Маккарті у вступі до колективної монографії «Медіапростір: місце, масштаб і культура у вік медіа» підкреслюють глибинний взаємозв'язок медіа і простору [2, с 1-15]. Оскільки електронні медіа все більше насичують повсякденне життя образами інших місць і просторових порядків (уявних чи реальних), сьогодні важко говорити про простір, не маючи при цьому на увазі медіа, і навпаки. На думку авторів, медіапростір – це діалектичне поняття, що відображає, як медіаформи виробляють і одночасно самі виробляються існуючим соціальним простором. З одного боку, медіапростір є матеріальним і складається з об'єктів (приймачів, дисплеїв, кабелів, серверів, передавачів), «вбудованих» у географічно конкретні структури влади і сегменти економіки. З іншого боку, вже стало загальним місцем підкреслювати «віртуальність», «примарність» та ефемерність медіапростору (особливо кіберпростору) на противагу «реальності», його віддаленість від матеріального плану існування. Однак ці фантазії втечі від проблемного матеріального світу втілюються виключно завдяки розвитку матеріальних технологій. Банальне відключення світла миттєво руйнує мрії світу номадизму [2, с. 1-15].

Н. Коулдрі і А. Маккарті звертають особливу увагу на те, що дослідження медіапростору вимагає розгляду макросоціального і мікросоціального, структур і людських переживань, глобального і локального в їхньому взаємозв'язку, а не опозиції [2].

Необхідним елементом аналізу є суб'єктивний вплив споживача продукції масової інформації. Адже медіапростір постає як сукупність каналів і програм (телебачення, радіо), а також друкарських текстів (газети і часописи), з яких реципієнт може вибирати. Постмодерністський принцип мультикультурності знаходить найяскравіше втілення в телевізійному ефірі або в Інтернеті. Власне, ідея простору передбачає рух і суб'єктивну форму його сприйняття, як це показав ще І. Кант. Ідея вибору і похідна від неї ідея свободи перетворює на проблему питання про спосіб переміщення в цьому просторі.

Мас-медіа стали засобом прояву, визнання і виробництва істини, онтологічним феноменом. Мас-медіа – арбітр буття, але саме буття набуває мас-медійного, віртуального характеру. Перефразуючи Декарта, сучасне буття може схарактеризувати себе: «Я мас-медійне, отже, існую». Виробляє істину і володіє нею не інтелектуал, а засоби масової комунікації.

У ціннісному відношенні сучасний медіапростір у певному сенсі слід вважати сферою реалізації основних принципів постмодерну: верховенство принципу деконструкції, ігрової і іронічної еkleктики, гіпертекстуальності в спілкуванні з текстом культури і його суб'єктами тощо. Віртуально-мережева медіакультура, що змістовно наповнює медіапростір, дає можливість

реалізувати концепти нових ціннісних стратегій, практично не випробовуючи на собі тиск минулих традицій [1].

Український дослідник С. Довгаль визначає медіапростір як одночасно культурну і соціальну систему, яка відіграє все більш значиму роль у динаміці сучасних соціокультурних процесів. Серед них найбільше значення мають процеси глобалізації. Відповідно, у медіапросторі виробляється та транслюється система цінностей, що орієнтує масову свідомість на прийняття універсальних норм. Створений електронними засобами комунікації медіапростір стає основним каналом трансляції такої транснаціональної культури та її цінностей, тому вона найбільше наближається до такого явища, як медіакультура. У той же час мережевий медіапростір сприяє взаємодії по мережевому принципу безлічі різних культур, їхньому полілогу, а відтак розглядається як додатковий канал для збереження цінностей етнокультур й поширення культурної спадщини. Процеси глобальної ціннісної гомогенізації на особистісному рівні відображаються у формуванні специфічної мережевої культури, єдиної для всіх суб'єктів медіапростору, проте не завжди адекватної культурним традиціям і особистим потребам [1].

Таким чином, медіапростір – це не просто відображення реальності, це картина світу, що соціально конструюється та, у свою чергу, відображає і конструює соціальний простір.

Загалом можна виділити декілька важливих моментів у розумінні медіапростору. По-перше, його ядром визнаються засоби масової комунікації, або мас-медіа; по-друге, самі медіа, а, значить, медіапростір є активним суб'єктом формування інших видів простору: соціального, культурного, політичного, освітнього. По-третє, зміни в соціумі обов'язково викликають зміни у медіапросторі, який віддзеркалює головні тенденції розвитку суспільства. По-четверте, медіапростір формує картину світу, яка знаходиться за межами чуттєвого досвіду індивіда. І, по-п'яте, медіапростір є системою, що має певний набір структурних складових, які взаємопов'язані.

Найважливішими складовими медіапростору є електронні засоби масової комунікації, зокрема телебачення та Інтернет, які займають сьогодні пріоритетну позицію в системі мас-медіа. Спілкування людей, опосередковане технічними системами, набуло масового характеру і поставило людину в ситуацію безперервної гіперстимуляції, інформаційного стресу і комунікативного пресингу. Телебачення як комунікативна корпорація породжує символічну реальність, яка «переступивши» через екран, стає фактом суб'єктивної реальності людини та створює комунікативну ситуацію «поруч, але не разом».

Все вищезазначене дозволяє визначити важливі аспекти існування сучасного медіапростору. Не забуваючи про те, що одним із значень поняття «медіа» є значення посередника, слід розглядати медіапростір як посередника, з одного боку між відправником та дотримувачем інформації (між ними знаходиться канал інформації, а сукупність каналів і є

медіапростором), а з іншого – як посередника, що організує колективні уявлення про світ в його різних проявах. Це дозволяє наголосити на діалогічній природі медіапростору, оскільки через нього відбувається діалог його акторів (суб'єктів), тим самим вони втягується до діалогу з публічною сферою.

Література:

1. Довгаль С. А. Медіапростір як соціальний простір медіафілософії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / С. А. Довгаль. – Дніпропетровськ : Б. в., 2012. – 19 с.
2. Mediaspace: Place, Scale and Culture in a Media Age / edited by Nick Couldry and Anna McCarthy. – New York: Routledge, 2004. – 303 p.
3. Stults R. Media Space / R. Stults. – Xerox PARC, 1986. – 287 p.

Кашпур Е. В., студентка, арх. ф-т,
науч. рук. – **Болотова Ю. В.**, ст. преп.,
*Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры, Украина*

НАРУЖНАЯ РЕКЛАМА В ПРОСТРАНСТВЕ ГОРОДА: ФУНКЦИЯ И ДИСФУНКЦИЯ

Для современного этапа развития городов характерен процесс насыщения уличного пространства средствами массовой коммуникации. Актуальным является вопрос негативного воздействия рекламы на городской ландшафт. Отдельной межотраслевой дисциплиной, которая изучает данный вопрос является социология рекламы. Целью данной работы является анализ основных функций наружной рекламы, выявления ее воздействия на социальное взаимодействие.

Конструкции наружной рекламы, как правило, размещаются вдоль оживленных автотрасс, в местах скопления людей, на фасадах здания. Задачей является напомнить потребителям о фирмах или товарах, которые они уже знают или артикулировать вход, не редко в ущерб архитектуре здания, что на сегодняшний день является большой проблемой в градостроительстве. Средства наружной рекламы предназначены исключительно для доставки коммерческой рекламной информации, что не может не сказываться на отношении к ним аудитории: по результатам исследований агентства Бродвей в Самаре и киевской компании Master AD, большинство людей считают наружную рекламу (особенно уличную) раздражающим фактором, значительно ухудшающим городской ландшафт.

Первые дошедшие до нас сведения о живописных вывесках относятся к XII веку. Первоначально большая часть уличной рекламы была построена на визуальных образах: вывески над входом изображали вещи, отражающие характер того или иного заведения. От качества и размера вывески в большой

степени зависело посещение торговой лавки или мастерской, напрямую связанное с благосостоянием владельца заведения. В средневековом городе вывески также выполняли функцию указателей для ориентации жителей в пространстве.

Рекламные сообщения к концу XIX века стали заметным компонентом городской среды.

Это происходит потому, что наружная реклама рассчитана на то, чтобы выбить человека из состояния замкнутости на себе, внутреннего равновесия. Основная ее цель – привлечь внимание любыми способами: это могут быть и шокирующие надписи, и слишком яркие цвета, и агрессивная подсветка, и раздражающие мерцания. Особенно наружная реклама выпадает из контекста исторической застройки. Размещение средств наружной рекламы в зоне исторического наследия, как правило, не осуществляется и допускается только на временных ограждениях реконструируемых сооружений, однако в нашей стране нет законодательно-нормативной базы, позволяющей избавить тело города от визуального мусора.

Частная коммерческая реклама оказывает заметное негативное воздействие на массового человека, снижает общий уровень его культуры и запросов (особенно, молодежи), «засоряет» культурно-экологическую и коммуникативную среду мегаполиса и тем самым способствует обострению социальных и экологических (а, косвенно, и политических) проблем современного мегаполиса.

Наружная реклама изменяет облик города, формирует особое информационное и символическое пространство, инкорпорированное в городскую среду. К тому же рекламу в Интернете можно отключить, во время рекламной паузы на телевидении или по радио можно сменить канал, в журнале рекламу можно пролистать. В случае с наружной рекламой у горожанина практически не остается выбора. Данная форма продвижения столь плотно внедрилась в облик города, что не замечать ее просто невозможно. Проходя (или проезжая) ежедневно одни и те же маршруты, горожане сталкиваются с этим явлением и вынуждены знакомиться с теми образами, которые оно представляет.

Во-вторых, эта форма рекламы одна из наиболее статичных (наряду с рекламой в прессе). Рекламные поверхности, как правило, сдаются в аренду на довольно продолжительные сроки (от 1 месяца), поэтому реклама на улицах города не столь динамично изменяется, как в других медиа.

В книге «Уроки Лас-Вегаса» Роберт Вентури пишет, что крупные знаки созданы коммерческими художниками являются признаком «расползающегося города», в то время как признаком мегаструктуры является мелкие знаки (и только там, где они абсолютно необходимы, созданные графическими дизайнерами).

Подводя итог вышесказанному, следует отметить, что наружная реклама в пространстве города выполняет множество задач, основными из которых являются коммуникативная и артикуляционная, при этом имеет

большое влияние в социально-психологической и культурной сферах. Среди негативных воздействий следует отметить засорение города визуальным мусором и разрушение исторической среды.

Клименко Г. Т., канд. соціол. наук, доц.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

СЕРВІСНИЙ ПРОСТІР СУЧАСНОГО МІСТА

Комплексний аналіз сервісу як соціального інституту вимагає розгляду структури і класифікації послуг, з урахуванням видового різноманіття сервісної діяльності. Відзначимо, що існують різні підходи до класифікації сервісної діяльності, що пов'язано з постійним виникненням нових видів послуг, з функціональними і структурними ускладненнями сфери сервісу. Крім того, у різних країнах існують специфічні сервісні галузі, діють складні для порівняння підходи до створення класифікаційних схем – все це перешкоджає виробленню єдиних критеріїв класифікації.

Сервісна діяльність призначена задовольняти потреби населення в послугах, а кожна послуга спрямована на задоволення конкретної потреби індивідуального споживача. На виникнення тих чи інших потреб впливає комплекс соціально-економічних, демографічних, географічних, культурних та інших факторів: соціальний стан, професія, місце проживання, етнічні традиції, наявність вільного часу, захоплення, приналежність до субкультур та ін. Потреби в наданні послуг можуть виникати як у окремих індивідів (санітарно-гігієнічні потреби, потреби в освітніх послугах, інформаційно-консультативних та ін.), так і у соціальних груп (потреби у послугах з ремонту й технічного обслуговування транспортних засобів, будинків і квартир, прибирання житла, послуги банків, охорони та ін.).

Розгляд проблеми класифікації галузей, що входять до складу сфери послуг, включає вивчення низки важливих теоретико-методологічних моментів, зокрема характеру праці в цих галузях. У науковому середовищі дискусії з цього питання виявили кілька точок зору. Аналізуючи працю безпосередньо в галузях сфери послуг, частина вчених вважає, що праця у сфері обслуговування населення є продуктивною у всіх її аспектах: загальносоціологічному, економічному й соціальному. Представники іншої точки зору відзначають, що в галузях цієї сфери функціонують як продуктивна, так і непродуктивна праця. І, нарешті, зустрічаються думки про те, що бути результатами продуктивної праці й мати вартість можуть лише речові продукти. А оскільки послуги являють собою нематеріальні блага, то вони є результатом непродуктивної праці. На наш погляд, у сфері послуг має місце як продуктивна, так і непродуктивна праця. З метою конкретизації понять необхідно проаналізувати наявні класифікації відповідно до

особливостей тієї чи іншої групи послуг. Як зазначається фахівцями, «класифікація послуг сприяє розумінню досліджуваного явища, дозволяє виділити відмінні риси кожного виду послуг, визначити специфіку методів управління».

Уся сукупність надаваних сьогодні послуг суспільству може бути розділена на *платні й безкоштовні* послуги. У ряді розвинених країн поширена класифікація, що базується на двох пов'язаних між собою критеріях: *тип послуг і сфера їх застосування*. *Виробничим послугам* відповідає така сфера, як інжиніринг, лізинг, обслуговування (ремонт) устаткування та ін.; *розподільчим послугам* – торгівля, транспорт, зв'язок; *професійним послугам* – банки, страхові компанії, фінансові, консультаційні та інші фірми; *споживчим (масовим) послугам* – домашнє господарство й рекреація; *суспільним послугам* – телебачення, радіо, освіта, культура.

Відповідно до Міжнародної класифікації товарів і послуг виділяються такі види послуг: реклама; менеджмент у сфері бізнесу; адміністративна діяльність у сфері бізнесу; офісна служба; страхування; фінансова діяльність; кредитно-грошові операції; операції з нерухомістю; будівництво; ремонт; установка устаткування; телекомунікації; транспортування; упакування і зберігання товарів; організація подорожей; обробка матеріалів; виховання; забезпечення навчального процесу; розваги; організація спортивних і культурно-просвітницьких заходів; наукові й технологічні послуги та відповідні наукові дослідження і розробки; послуги з промислового аналізу й наукових досліджень; розробка та удосконалення технічного і програмного забезпечення комп'ютерів; послуги щодо забезпечення харчовими продуктами і напоями; забезпечення тимчасового проживання; медичні послуги; ветеринарні послуги; послуги в області гігієни та косметики для людей і тварин; послуги в області сільського господарства, городництва й лісівництва; послуги юридичні; служби безпеки для захисту майна й індивідуальних осіб; персональні та соціальні послуги, надавані іншими для задоволення потреб індивідуальних осіб [4].

Цікава класифікація послуг К. Лавлока, в основі якої лежать критерії відчутності й об'єкта спрямованості послуг: 1. Відчутні дії, спрямовані на тіло людини (охорона здоров'я, пасажирський транспорт, салони краси і перукарні, спортивні заклади, ресторани і кафе). 2. Відчутні дії, спрямовані на товари й інші фізичні об'єкти (вантажний транспорт, ремонт і утримання устаткування, охорона, підтримка чистоти й порядку, пральні й хімчистки, ветеринарні послуги). 3. Невідчутні дії, спрямовані на свідомість людини (освіта, радіо, телевізійне віщання, інформаційні послуги, театри, музеї). 4. Невідчутні дії з невідчутними активами (банки, юридичні й консультаційні послуги, страхування) [3, с. 74–110].

У зв'язку з труднощами, що виникають при порівнянні класифікаційних схем аналізу в різних країнах і регіонах світу, для компаративного аналізу використовуються види послуг, які *враховуються статистичними органами*. До них належать: ділові послуги; послуги зв'язку;

будівельні й інжинірингові послуги; дистриб'юторські послуги; загальноосвітні послуги; фінансові послуги, включаючи страхування; послуги з охорони здоров'я й соціальні послуги; туризм і подорожі; послуги в області організації дозвілля; транспортні послуги та ін.

М. Кастельс поділяє послуги на розподільчі, послуги виробникам, соціальні й побутові послуги. *Розподільчі послуги* включають діяльність у сфері комунікації, транспорту, а також торговельні розподільчі мережі. *Послуги виробникам* – це допоміжні послуги бізнесу, які не обов'язково потребують високої кваліфікації зайнятих. *Побутові послуги* – це послуги, пов'язані з індивідуальним споживанням. *Соціальні послуги* включають усю галузь урядової діяльності, а також роботи, пов'язані з колективним споживанням [1, с. 205].

Постійний розвиток сервісної діяльності й виникнення нових видів послуг робить можливості класифікації практично необмеженими. Можна виділити широкий ряд критеріїв класифікації, при чому та сама послуга за різними якостями може бути занесена в різні групи. Така класифікація може виглядати у такий спосіб: за використовуваними предметами праці – виробничі, інформаційні; за ступенем капітальних вкладень – висококапіталомісткі, низькокапіталомісткі; за рівнем матеріальних витрат – матеріаломісткі, низькоматеріаломісткі; за складністю технології виконання послуг – складнотехнологічні, простої технології; за кваліфікацією персоналу – високопрофесійні, достатньої кваліфікації; за ступенем відчутності – відчутні, невідчутні; за місцем в інфраструктурі економіки – виробничі, інституціональні, соціальні (сфера послуг населенню); за «ступенем масовості» – масові та немасові (елітарні, ексклюзивні та ін.); за обов'язковістю присутності клієнта – присутність клієнта необхідна, виконувати за відсутності клієнта; за рівнями правового регулювання – двостороннє, багатостороннє; за соціальним статусом клієнта – елітні, ексклюзивні, високого статусу (за євростандартами), масові; за місцем в суспільстві – виробничі, розподільчі, професійні, споживчі, суспільні; за діловим призначенням – ділові, організаційні, особисті; за комплексністю надаваних послуг – повного комплексу (циклу), окремих видів послуг; за ступенем комерціалізації – повністю комерційні, частково комерційні, некомерційні; за організаційними формами виконання – самостійні спеціалізовані фірми, структури у складі головних фірм, спеціалізовані мережі фірм, індивідуальні виконавці; за ступенем організаційно-технологічної регламентації – обов'язкові за регламентом (планово-попереджувальні або планово-примусові), гарантійні, додаткові; за формою відшкодування витрат на виконання послуг – платні (оплачувані клієнтом, покупцем), безоплатні (оплачувані виготовлювачем або такі, що включаються в ціну продукції); за ступенем правової й нормативної регламентації – високої регламентації, достатньої регламентації; за зв'язком із процесом реалізації (збуту, продажу) продукції – супутні реалізації, післяпродажні.

Аналізуючи сервіс і сфери послуг, як правило, виділяють наступні поняття: ідеальна і реальна послуга. *Ідеальна послуга* – це абстрактна, теоретична модель того чи іншого виду сервісної діяльності. Вона включає правила обслуговування населення, стандарти якості, технологію надання послуги. *Реальна послуга* – це конкретні дії, спрямовані на задоволення потреб споживача. Ці послуги індивідуалізовані за виконавцями, споживачами, конкретними умовами їх надання. Крім того, деякі вчені відзначають, що послуги, надавані сервісними організаціями, можна розділити на матеріальні й соціально-культурні. *Матеріальні* – це послуги, що задовольняють матеріальні потреби людей. До них належать побутові послуги (ремонт і технічне обслуговування виробів, будівель і споруджень, перукарські послуги, фотопослуги та ін.), житлово-комунальні послуги, послуги транспорту, роздрібна торгівля, послуги громадського харчування, сільськогосподарські послуги та ін. *До соціально-культурних* належать послуги, що задовольняють духовні, інтелектуальні потреби людей та ті, що підтримують їхню нормальну життєдіяльність, а саме: освіта, охорона здоров'я, фізкультура, соціальне забезпечення, культура, мистецтво та ін. [5].

Як відзначає І. Осокіна, сервіс класифікується також за чотирима головними *формами людської діяльності*: матеріально-перетворювальною; пізнавальною; ціннісно-орієнтованою; комунікативною. Матеріально-перетворювальна сервісна діяльність включає суспільні та індивідуальні послуги із задоволення матеріальних потреб людей. Пізнавальна сервісна діяльність спрямована на задоволення духовних потреб людини: надання знань або інформації (освітні й інформаційні послуги). Ціннісно-орієнтована сервісна діяльність спрямована на встановлення значень явищ для людини і включає рекламу, психодіагностику, послуги релігійного характеру, художньо-оформлювальну діяльність та ін. Комунікативна сервісна діяльність пов'язана з такими видами послуг, як організація презентацій, зустрічей, конференцій, виставок, діяльність засобів масової інформації, послуги мовного перекладу, послуги зв'язку [5].

Сервісна діяльність із професійної точки зору передбачає здійснення чотирьох аспектів: власне сервісного, виробничо-технологічного, організаційно-управлінського та науково-дослідного. Власне *сервісна діяльність* включає: аналіз замовлення на послуги, вивчення способів і методів надання послуги, розробку проекту й технології надання послуги, доведення послуги до споживача, забезпечення необхідної якості послуги. *Виробничо-технологічна сервісна діяльність* включає: організацію прийому замовлення на надання послуги, розробку проекту надання послуги, організацію технологічного процесу для виконання послуги, вибір спеціального устаткування і технічних засобів для надання послуги, організацію й ефективне здійснення контролю якості процесу надання послуги, організацію проведення експертизи, діагностики. *Організаційно-управлінська сервісна діяльність* включає: прийняття управлінських рішень із надання послуги, організацію системи сервісної діяльності підприємств,

вибір складу технологічного устаткування й необхідних технічних засобів, набір співробітників, планування сервісної діяльності підприємств та установ, прогнозування змін на ринку послуг. *Науково-дослідна сервісна діяльність* включає: розробку стратегії й алгоритмів обслуговування, системний аналіз та оптимізацію сервісної діяльності, дослідження методів управління якістю виробів і послуг, дослідження соціальних, культурних, демографічних, психологічних та інших особливостей споживачів [5].

Повсюдно у світі спостерігається тенденція *диверсифікованості* послуг. Різні сервісні організації розширюють свою діяльність за рахунок включення до неї раніше відособлених видів послуг, наприклад, злиття банківських, біржових і посередницьких послуг у єдиний комплекс. Пропонуючи відразу низку послуг, такі організації одержують вигоди у конкурентній боротьбі на ринку. У зв'язку з цим виявляється ознака комплексності послуг, відповідно до якої послуги можна розділити на надавані окремо та у комплексі з іншими послугами.

Ф. Котлер виділив такі ознаки, за якими можна структурувати сервісну діяльність: 1. *Джерело послуги – людина або машина*. Послуги, джерелами яких є людина, у свою чергу, поділяються на ті, що вимагають: а) наявності професіоналів (бухгалтерська справа, консультування з проблем управління); б) кваліфікованих фахівців (ремонт автомобілів, сантехнічні роботи); в) некваліфікованої робочої сили (двірницькі роботи, догляд за газонами та ін.). Послуги, що виконуються машинами, можуть вимагати: а) наявності автоматів (торговельні автомати, автоматичні установки для мийки автомобілів); б) устроїв, керованих операторами порівняно низької кваліфікації (таксі, кінотеатри); в) устаткування, що працює під управлінням висококваліфікованих фахівців (літаки, комп'ютери). 2. *Присутність клієнта на момент надання послуги*. Наприклад, для послуг салонів краси, медичних, фотопослуг присутність клієнта обов'язкова, а для ремонту й технічного обслуговування виробів – ні. 3. *Мотиви придбання послуги клієнтом*: особисті потреби (послуги особистого характеру) або ділові потреби (ділові послуги). 4. *Мотиви постачальника послуг*: комерційна або некомерційна діяльність. 5. *Форма надання послуг*: обслуговування окремих осіб або послуги суспільного характеру [2].

Можливою є також класифікація за функціональною спрямованістю послуг: 1) послуги, орієнтовані на виробництво; 2) послуги, орієнтовані на все суспільство; 3) послуги, орієнтовані на домашнє господарство; 4) послуги особистого характеру. Зрозуміло, чимало послуг мають подвійну або навіть багатофункціональну спрямованість. Наприклад, транспорт може обслуговувати як виробничу (вантажні перевезення), так і особисту сферу (пасажирський транспорт).

Зважаючи на *галузевий* підхід, можна виділити такі види сервісу: технічний сервіс; технологічний сервіс; інформаційно-комунікаційний сервіс; транспортний сервіс; гуманітарний сервіс. *Технічний сервіс* – це забезпечення тривалого безвідмовного ресурсу роботи технічних засобів.

Технологічний сервіс забезпечує задоволення індивідуальних потреб населення у виготовленні предметів індивідуального споживання (одягу, взуття, біжутерії, ювелірних виробів та ін.), а також відновленні їхніх споживчих якостей, модифікації, зміні функціональних характеристик тощо. *Інформаційно-комунікаційний сервіс* забезпечує одержання інформації, її передачу, обробку, аналіз і поширення. *Транспортний сервіс* спрямований на задоволення потреб у просторовому переміщенні всіма видами транспортних засобів: автомобільний транспорт, залізничний, метрополітен, річковий, морський, повітряний та ін. *Гуманітарний сервіс* охоплює широкий спектр соціально-культурних, інтелектуальних, психофізіологічних, рекреаційних та інших потреб громадян. До них належать послуги з охорони здоров'я, розваги, туризм, готельне обслуговування, кінематограф, музеї, театри, освітні, послуги у сфері дозвілля та ін.

Як бачимо, існує безліч класифікацій сервісу, що доповнюють одна одну й стосуються різних його аспектів. Вироблення єдиних універсальних класифікаційних критеріїв ускладнено через просторість поняття сервісу, розходжень у його розумінні та постійне утворення нових різновидів. Можна навести приклад ще однієї класифікації, що охоплює сервісну діяльність найбільш комплексно. Передбачається виділення шести класів сервісу: 1) виробничий сервіс; 2) сервіс сфери суспільного устрою (призначення); 3) соціально-культурний сервіс; 4) інтелектуальний сервіс (економічний, юридичний, освітній, інформаційний); 5) сервіс у сфері обігу; 6) господарський сервіс.

Таким чином, основним завданням сервісної діяльності є реагування на потреби населення у різних типах послуг; сервісні організації виробляють широкий діапазон послуг, що задовольняють потреби усіх верств населення. Споживач сервісного продукту характеризується плюралізмом як об'єктивних характеристик (демографічних, соціальних, професійних, національних та ін.), так і суб'єктивних особливостей (інтересів, смаків, домагань, ціннісних орієнтацій). Цей факт відкриває нові можливості для розширення сервісної діяльності в різних напрямках та є основним двигуном і фактором її розвитку.

Література:

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс ; пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
2. Котлер Ф. Основы маркетинга. Краткий курс; [пер. с англ] / Ф. Котлер. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2007. – 656 с.
3. Лавлок К. Маркетинг услуг: Персонал. Технология. Стратегия. 4-е изд.; [пер. с англ.] / К. Лавлок. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2005. – 1008 с.
4. Международная классификация товаров и услуг. Редакция № 10 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mktu.info/services/>
5. Осокина И. В. Сервисная деятельность [Электронный ресурс] / И. В. Осокина // Сервисология. Глоссарий. – Режим доступа : <http://servicology.ru/glossary/s/124.html>

ФЕНОМЕН МІСТА ТА «АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПОВОРОТ» У ФІЛОСОФІЇ

Феномен міста, його винятковість пов'язана, на наш погляд, не лише з його вирішальним значенням в історії виникнення й розвитку філософії, а й з розвитком світової історії загалом як історії «міської людини» [4]. Багато чого в розумінні міського життя та міської людини сьогодні є достатньо вивченим, підтвердженим соціальними практиками, не потребує спеціального доведення [1].

Відомо, що застосування «антропологічного принципу» стає основою наукових досліджень лише в недалекому минулому. Значний поштовх для розвитку «філософії людини», тобто «філософської антропології», філософських досліджень, які стосуються з'ясування «сутності» або «природи» людини, дають відомі представники «філософії життя» (Ф. Ніцше, С. К'еркегор, В. Дільтей). У відповідь на окремі дискусійні ідеї принципового характеру з цього приводу, що їх запропонував для обговорення Ф. Ніцше (його праці «Людське, занадто людське», «По той бік добра і зла», «Генеалогія моралі», «Так говорив Заратустра. Книга для всіх і ні для кого» та ін.) [2], в ХХ ст. філософська думка здійснює цілеспрямований «антропологічний поворот». Відбувається цей «поворот» завдяки доробкам групи німецьких філософів – М. Шелера (1874–1928), Г. Плеснера (1892–1985), А. Гелена (1904–1976), Э. Ротхакера (1888–1965), М. Ландмана та ін., а також науковим дослідженням окремих біологів (А. Портман, К. Лоренц тощо).

Інтелектуальні розвідки Ф. Ніцше, О. Шпенглера та інших фахівців спричинили суттєве загострення проблем природи людини та людського буття у період порубіжжя ХІХ–ХХ ст. Особливо гостро нагнітає зазначену проблему Ф. Ніцше. Чи може усе те, про що пише Ніцше щодо людини і людського у людському бутті подолати небезпеку «Занепаду Європи» чи занепаду Заходу – запитує О. Шпенглер, оскільки «що таке людина» з часів І. Канта (1724–1804), на його думку, так і не з'ясовано [4].

Зрозуміло лише одне, що людина, як писав у свій час відомий французький філософ, письменник, фізик і математик Блез Паскаль (1623–1662), всього лише очерет, найслабкіший у природі, й не потрібно Всесвіту ополчатися проти неї, щоб її знищити: для цього досить тільки краплі води, щоб її убити. Проте, якби Всесвіт і знищив людину, наполягає мислитель, то вона все ж залишалася б більш гідною, ніж те, що її вбиває, бо вона знає, що вмирає, тоді як про перевагу, яку над нею має Всесвіт, він нічого не знає: людина – «це мислячий очерет».

Отже, не випадково саме у цей час виникає новий напрямок у

філософії, що отримав назву «філософської антропології»¹. «Антропологічний поворот» у філософії здійснюється М. Шелером та іншими мислителями у контексті подальшого розвитку європейської філософської думки. Один із засновників філософської антропології М. Шелер у своїй праці «Положення людини у Космосі»[3] по-своєму відповідає на доводи Ф. Ніцше про людину як «несформовану тварину», що є біологічно недосконалою, непридатною до тваринного життя, відкрити для будь-яких інших можливостей. Він намагається визначити сутність людського буття та людської індивідуальності ґрунтуючись на творчих можливостях людини, що криються в духовному началі самої людини та через людину пояснити її власну природу і оточуючий її світ. Те, що греки називали розумом, Шелер називає духом людського «Я», який включає в себе не тільки розум, але і доброту, любов, каяття, шанування. Він розглядав людину в одному ряді з розвитком живих організмів, при цьому, називаючи нижній щабель у розвитку психічного «чуттєвим поривом», де безсуб'єктне і безоб'єктне ще не розрізняє «відчуття» і «потяги», а є «просто туди» (наприклад, до світла) і «геть».

Людина, згідно з Шелером, являє собою «пластичний тип» ссавця, що відрізняється найвищим розвитком інтелекту і асоціативної пам'яті і має сильно редуковані інстинкти. Як духовна істота вона «не прив'язана» жорстко до потягів і до навколишнього світу, і в цьому відношенні є «вільною від світу, від органічного, від життя». Тільки людина – оскільки вона є особистістю, – зазначає він, може піднятися над собою як живою істотою і, виходячи з одного центру як би по той бік просторово-часового світу, зробити предметом свого пізнання все, в тому числі і себе саму. Відтак, людина є духовною істотою, що перевершує саму себе і світ.

Разом з тим, елементарні, нижчі прояви людини – пориви (або чуттєві пориви), що є нижчим щабелем психічного, можуть оволодівати й людиною, оскільки «порив» вважається енергетично потужнішим та самостійним чинником людської поведінки, коли дух стає безсилим. «Порив», на думку

¹ Співзвучні поняття: «антропологічна проблематика» – сукупність філософських і конкретно-наукових проблем, з якими стикається пізнання людини. «Антропологізм» – філософський принцип, згідно з яким вчення про сутність людини має бути покладеним в основу усієї системи філософських і наукових знань (антропологічний принцип). «Антропологічна філософія» – філософська система, що будується у відповідності до антропологічного принципу. «Антропологія» – спеціальна наукова дисципліна, що вивчає походження людини і біологічні особливості її сучасних форм. У філософських текстах під словом «антропологія» може також матися на увазі «філософська антропологія».

«Філософська антропологія» – це поняття вживається у двох сенсах. У широкому сенсі як важлива галузь філософського знання – філософська наука про людину («філософія людини»). У вузькому сенсі, як назва окремої течії у філософії ХХ ст., що представляє собою лише один із підходів до розробки антропологічної філософії та один із варіантів побудови філософської антропології в широкому сенсі (філософську концепцію Макса Шелера і наукові здобутки його послідовників іменують «філософською антропологією»).

Шелера, – це універсальне демонічне начало, синонім безцільно-хаотичних потужних сил мертвої матерії і нестримного потоку життя. Цим він пояснює «занепад культури», про який пише О. Шпенглер. Епохи розквіту культури короточасні і рідкісні, так само як короточасним і рідкісним є все прекрасне. Але дух може придбати міць, оскільки людина має більш високий рівень розвитку, порівняно з інстинктом, а саме: самосвідомість і інтелект.

Таким чином, культура, з точки зору Шелера, – це сублімація, тобто перетворення енергії пориву в своїх цілях з тим або іншим ступенем інтенсивності. Але в історії часто виникає тенденція до ресублімації – повернення до природи, що є ознакою старості та «життєвого стомлення». Такий стан особливо виразно спостерігається, на його думку, в сучасну епоху, для якої характерним є «повстання природи в людині і всього, що в неї є темного, рвучкого, імпульсивного, – дитини проти дорослого, жінки проти чоловіка, мас проти старих еліт, кольорових проти білих, всього несвідомого проти свідомого, самих речей проти людини і її розуму – воно повинно було коли-небудь початися».

Єдиний засіб проти ресублімації, деградації духу Шелер убачав, заперечуючи Ф. Ніцше, в самому духові, у свідомості Бога, який входить невід'ємною частиною в структуру духу. Людина стала місцем зустрічі пориву і духу, усвідомивши свою богоподібність, і в цьому сенсі, наполягає він, становлення Бога і становлення людини з самого початку передбачали один одного. Божественність людської природи є гарантією неможливості повернення в тваринний стан.

У цілому, творці філософської антропології прагнули виявити вічні константи людського буття та засоби примирення трагічно напружених суспільних суперечностей. Зняттю напруги повинен сприяти процес «вирівнювання» примітивних і високоцивілізованих видів культури. Цей процес має привести, з точки зору Шелера, до появи не «надлюдини», як вважав Ф. Ніцше, а «вселюдини», яка б змогла примирити в собі «дух» і «порив» та у «чистому вигляді» проявити людську природу. Найвище метафізичне релігійне та політично-соціальне єднання усіх суспільних прошарків і мультикультурних суспільств є, на його думку, можливим на ґрунті такого розуміння «Я», «Світу» і «Бога», яке «охоплює в собі» світло і темряву, дух і демонію у пориві до буття і життя, що визначає долі людей та людину і як духовну істоту, і як істоту інстинктивну.

Отже, людина є тією живою істотою, що може ставитися принципово аскетично до свого життя, яке вселяє в неї жах, завдяки «приглушенню» імпульсів від власних потягів, відмовляючи їм у живленні образами сприйняття та уявлення. Порівняно з твариною, яка завжди говорить «так» дійсному буттю, якщо навіть лякається його та втікає від нього, людина є тією духовною істотою, хто може сказати «ні», «аскет життя», вічний протестант проти кожної тільки дійсності. Водночас, порівняно з твариною, існування якої є втіленням філістерством, людина – це вічний «Фауст», звір ненаситний до нового, вона ніколи не заспокоюється існуючою дійсністю,

завжди прагне прорвати межі свого тут-і-тепер-так-буття та «навколишнього світу», в тому числі й наявну дійсність особистого «Я». Бути людиною означає кинути тверде «ні» наявному видові дійсності.

У своїх наукових пошуках Арнольд Гелен виходить з функціональної єдності соматичної (тілесної) та психологічної організації людини. Розум і сила уяви зруйнували гармонію між людиною і природою, людина стала «аномалією» універсалу. «Біологічна недосконалість» людини зумовлює її активність, зв'язок зі світом та іншими людьми, генезис і розвиток духовності, втілення в культурі. Людина зовсім не є вінцем творіння, унікальною досконалістю, однак її не слід сприймати також і як зовсім біологічно недосконалою істотою. Вона неспроможна жити за готовими природними трафаретами, а має бути діяльною, активною, формувати себе і свою долю. Отже, завдячуючи «біологічній неспеціалізованості», у людини сформувався особливий «практичний інтелект», завдяки якому вона почала пристосовувати природу до себе. Її можна вважати єдиною істотою, що здатна пристосуватися до будь-якого середовища, більше того, шукати іншого середовища, більш безпечного для себе. Застосування «практичного інтелекту» дозволяє людині створювати власне середовище існування – світ культури, зробивши його природною основою свого життя. Людина поступово стає істотою, що працює на своє майбутнє, формує і виправляє саму себе й навколишній світ.

Важко назвати характерну рису людини, що робить її самобутньою. Разом з тим, з точки зору Гелена, такою універсальною властивістю є *відкритість*, *незавершеність* людини. Завдяки цьому людина здатна «переборювати» власну видову обмеженість, бути невід'ємною частиною живого світу й водночас стояти над ним. У людину, таким чином, закладено дві програми, що роблять її цілісною живою істотою: інстинктуальну і соціально-культурну.

Біологічна природа людини, як вважає Гельмут Плеснер, – це лише фундамент її можливостей, тілесність, що являє собою ключ до пізнання місця людини у світі. Для нього людина є синтезом біофізичних аспектів її сутності і духовного наповнення, що досліджується науками про культуру. На його думку, поведінка людини в найрізноманітніших засобах та формах прояву є саме тією сферою, в якій виражається сутність людини. Причому, найбільшого значення в цій поведінці він надає типам людини, що виявляються в ексцентричних актах, в яких вчений вбачає ставлення людини до самої себе та до навколишнього світу.

Плеснер включає людину в «ієрархічну будову життя». Всьому живому властива позиційність: воно виділяється на тлі існуючого поза ним навколишнього середовища, співвідноситься з ним і сприймає його реакції. Так, формою організації рослин є відкритість: рослина «вбудована» в навколишнє середовище, напряму залежить від нього. Форма організації тварини, навпаки, є замкнутою, завдяки розвитку усіх органів (перш за все, мозку) сильніше зосереджує організм у самому собі і тим самим надає йому

більшої незалежності. І лише людина відрізняється ексцентричною позиційністю, оскільки завдяки самосвідомості уміє ставитися до себе рефлексивно. Вона осягає себе і як предметно-дане тіло, і як душу в тілі, і як «Я», з точки зору якої вона і займає ексцентричну позицію. Завдяки дистанції, з якої людина спостерігає себе саму, життя для неї – це виконання поставленого нею ж завдання. Природа й культура, почуттєве й духовне завжди мирно вживаються в людині, утворюючи єдність.

Представників «антропологічного повороту» в філософії об'єднує прагнення створити нову цілісну філософсько-антропологічну концепцію на основі узагальнення результатів природничонаукових і гуманітарних досліджень людини. Вони вважають, що розробка синтетичного філософського розуміння сутності людини має бути фундаментом усієї величної «спороди» філософії, оскільки «таємниця світу» прихована саме в людині. Лише відштовхуючись від сутності людини, що є предметом дослідження філософської антропології, можна робити висновки про оточуючий людину світ, тобто світ людського буття.

Література:

1. Корженко В. В. «Альфабетизм» у ринкових трансформаціях суспільства / В. В. Корженко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. – № 2 (50). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2016-2/doc/1/01.pdf>
2. Ницше Ф. Сочинения : В 2 т. / Ф. Ницше [Сост. ред. и авт. примеч. К. А. Свасьяна; Пер. с нем.]. – М. : Мысль, 1996.
3. Шелер М. Положение человека в Космосе / Макс Шелер : [Пер. А. Ф. Филиппова] // Проблема человека в западной философии : Переводы / [Сост. и послесл. П. С. Гуревича; Общ. ред. Ю. Н. Попова]. – М. : Прогресс, 1988. – С. 31–95.
4. Шпенглер О. Закат Западного мира; Очерки морфологии мировой истории. Полное издание в одном томе / Освальд Шпенглер: [Пер. с нем.]. – М. : «Изд-во АЛЬФА-КНИГА», 2010. – 1085 с.

Коробейникова Я. С., канд. геолог. наук, доц.,
Долгопола Г. Є., ст. викл., **Зоріна Г. П.**, асист.,
*Івано-Франківський національний технічний університет
нафти і газу, Україна*

ФОРМУВАННЯ БРЕНДУ МІСТ – ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ (НА ПРИКЛАДІ м. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА)

Україна визнала туризм одним із п'яти пріоритетів для майбутнього розвитку держави – поряд із сільським господарством, IT-сектором, металургією та розвитком оборонної промисловості. Тому актуальними є дослідження туристичних дестинацій та перспектив їх розвитку. Всесвітня туристична організація дає таке визначення туристичній дестинації:

«дестинація – це фізичний простір, в якому турист перебуває не менше доби. Він містить туристичні продукти, такі як послуги та атракції, а також туристичні ресурси в межах хоча б однієї доби перебування. Цей простір має фізичні та адміністративні межі, які визначають форму його управління, імідж та репутацію, що впливають на його конкурентоздатність на туристичному ринку». Туристичну дестинацію в більшості сучасних трактувань розглядають як економічну та соціально-економічну систему, як об'єкт інтегрованого управління [1–6]. Такі ж підходи у визначенні туристичної дестинації містяться у документах Європейської Комісії. Формування іміджу туристичних дестинацій або брендинг – процес створення бренду та управління. Брендинг – це прийоми створення особливого враження, яківносять свій внесок у загальний імідж. Створення бренду – це творчість, заснована на глибокому знанні ринку. Елементи брендингу: формування життєвого циклу бренду; створення бренду, його посилення; репозиціонування бренду; оновлення бренду; розширення і поглиблення бренду. Стратегія бренду: 1) хто є цільовою аудиторією, на кого розраховано формування образу; 2) яку пропозицію варто зробити цій аудиторії, на що вона налаштована, які її інтереси [7]. Успішний брендинг неможливий без сформованого добре структурованого, позитивно-інформаційного середовища.

Громада, місто, регіон, країна стали товаром. Отже, вони повинні сформувати власний бренд і займатися брендингом. Бренд міст є органічною складовою бренду області і регіону. Бренд регіону або міста задає вектор стратегічного розвитку території [8]. Обов'язок місцевої влади – формувати і розвивати бренд міста і займатись брендингом. Протягом останніх років було декілька спроб брендингу міста Івано-Франківська, головним чином, візуалізації його логотипу. Проте, бренд – це така сукупність характеристик, що реалізується в різних іпостасях, це певне враження про товар в уяві споживачів; ярлик, що подумки наклеюється на товар [9, 10].

Важливий процес брендінгу для туристичних дестинацій. Серед міст, що орієнтовані на рекреацію та відпочинок виділяємо міста Західної України: Львів, Ужгород, Івано-Франківськ. В уяві пересічного споживача туристичних послуг це території, де збереглися традиції, обряди, автентичний одяг, елементи побуту, в тому числі національна кухня. Національна кухня завжди привертала увагу іноземних туристів, які відвідували країну. Це й зрозуміло, адже в кулінарному мистецтві міцно зберігаються національні особливості і традиції народу, які завжди цікаві представнику іншої країни. Туристи, безумовно, бажають покуштувати традиційні місцеві страви. Тому одним з найважливіших аспектів розвитку туристського сервісу в країні є ознайомлення туристів з особливостями традиційного харчування українського народу і розвиток сфери обслуговування в цьому напрямку, адже всьому світу відома українська гостинність, здобутки національної кухні. Представлені заклади національної

кухні можуть формувати бренд міст – туристичних destinations.

Нами досліджено структуру ринку закладів ресторанного господарства в місті Івано-Франківську та виявлено, що на 2016 рік налічується більше 450 закладів харчування, в яких можна розмістити понад 15 тис. осіб. Ресторанні заклади розміщені як в центрі міста, так і на його околицях. Усі заклади харчування є різноманітними і кожен споживач може задовольнити свій смак. 34 заклади харчування міста позиціонують себе як заклади української національної кухні, проте на сьогодні не вироблено єдиних критеріїв приналежності закладу до закладу української національної кухні. Були розроблені критерії оцінки закладів національної кухні, які містять наступні критерії. Назва закладу харчування національної кухні: заклад повинен називатися лише українською і в назві повинні використовуватися українські слова, наприклад: «Шкварок», «Легенда Карпат» тощо. Екстер'єр. Екстер'єр закладу повинен відповідати інтер'єру закладу, їх об'єднання в одне ціле являється хорошою ознакою стилю закладу. Хорошим прикладом такого поєднання можна назвати ресторан «Аркан» у м. Івано-Франківськ. Інтер'єр. Якщо говорити про успішність закладу харчування, то одним з основних елементів привертання клієнтів є якісно і професійно розроблений дизайн інтер'єру. В інтер'єрі закладу харчування національної кухні повинні бути присутні різноманітні аксесуари української культури (картини, глечики, дерев'яні столики, вишиванки ручної роботи тощо), які познайомлять відвідувача із традиціями, побутом українського народу і створять особливу атмосферу у закладі. Також повинні відповідати інтер'єру закладу: посуд, текстиль, меблі. Фірмовий одяг, вона ж уніформа. Це обов'язковий елемент дизайну ресторану, який є одним із способів наочної демонстрації його стилю, створює цілісний закінчений образ закладу. Уніформа повинна бути лаконічна, в ідеалі це повинен бути національний одяг або стилізований під національний (вишиванка тощо). Музичний супровід: музика, її стиль, гучність і підбір виконавців є аудіальним впливом на відвідувача, тому для створення особливої атмосфери закладу харчування з національною кухнею повинна лунати українська музика. Кухня ресторану пов'язана з його стилем, так само, як і стиль з кухнею. Тому заклад, який позиціонує себе як заклад національної кухні повинен пропонувати відвідувачам лише автентичні страви української кухні.

Таким чином, ресторатори, які займаються закладами національної кухні повинні дотримуватися всіх особливостей і нюансів у створенні етнічного ресторану. Щоб іменуватися етнічним рестораном, одного меню мало – необхідно, щоб всі елементи концепції відповідали іміджу. Формування бренду Івано-Франківська на основі закладів української національної кухні збільшить потік туристів до Івано-Франківська.

Література:

1. Дядечко Л. П. Економіка туристичного бізнесу: навч. пос. [Текст]/ Л.П. Дядечко. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2006. – 224 с.

2. Головчан А. І. Теоретико-методологічні підходи до визначення сутності туристичних дестинацій та управління ними [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/2009_27/24.pdf
3. Мельниченко С. В. Управлінський механізм розвитку туристичної дестинації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tiru/2009_27/24.pdf.
4. Леонтьева Ю. Ю., Тимощенко О. А. Региональная туристическая дестинация и ее социально-экономическое развитие [Електронний ресурс]. – режим доступу <http://cyberleninka.ru/article/n/regionalnaya-turistskaya-destinatsiya-i-eyo-sotsialno-ekonomicheskoe-razvitiye#ixzz3UXOORTK5>
5. Мальцева Ю. Н., Влащенко Н.Н. Подходы к определению туристической дестинации [Електронний ресурс]. – режим доступу http://eprints.kname.edu.ua/view/year/2011.type.html#group_conference=5Fite.
6. Leiper, N. Tourism Management. 3d ed. / N. Leiper. – Sidney: Pearson Education Australia, 2004. – 326 p.
7. Богун К.В. Алгоритм створення і реалізації програми маркетингу і брендингу міста / Богун К.В. / Экономика и управление. – 2013. – №2. – С. 40–45.
8. Соскін О. Брендинг міста як необхідна умова успішного розвитку територіальних громад. – [Електронний ресурс – режим доступу <http://soskin.info/news/3464.html>.
9. Маркетинг мест: привлечение инвестиций, предприятий, жителей и туристов в города, коммуны, регионы и страны Европы / [Ф. Котлер, К. Асплунд, И. Рейн, Д. Хайдер]. – [2-е изд.] / А. П. Панкрухин. – СПб. : Питер, 2006. – 416 с.
10. Визгалов Д. В. Брендинг города / Д. В. Визгалов. – М.: Фонд «Институт экономики города», 2011. – 160 с.

Кочанова И. Е., студентка, арх. ф-т,
 науч. рук. – **Яровицкая Н. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
 строительства и архитектуры, Украина*

ФЕНОМЕН ПОВСЕДНЕВНОСТИ В АРХИТЕКТУРНЫХ ПРОЕКТАХ

Феномен повседневности актуализирует связь социального и физического пространства, посредством присутствия и функционирования повседневных практик в условиях городской жизни. В этой связи возникает комплекс проблем связанных с идеями формирования единых представлений в отношении развития города (мегаполиса), солидарности и гармонизации отношений между представителями различных социальных групп, объединений, движений, что инициирует выработку стратегий, которые призваны фиксировать социальную целостность, структурированность общества, преодолевать разрыв традиции социальных, культурных связей, этического, ценностного, эстетического видения развития и трансформации повседневности.

Явление повседневности с точки зрения социологии можно рассмотреть как одну из разновидностей анонимности в обществе. В 1967 году Г. Гарфинкелем была сформировано социологическое направление в

исследовании повседневности – этнометодология. Основная задача, которой изучение обыденных норм, правил поведения, смыслов языка в рамках повседневного социального взаимодействия. Согласно этнометодологической теории реальность индивида определяется, как «здравый смысл» индивида, то есть личная интерпретация определённых норм и правил объективной реальности, исполненных в конкретной ситуации.[3,1] Таким образом, можно сказать, что личная интерпретация общественных инструкций сложённых определённым образом формируют два «Я» - личное и общественное. При этом повседневная жизнь личности не мыслится вне социума и практически полностью определяется им. Знание и выполнение своих социальных норм имеет первостепенное значение.

Возникают определённый набор привычек, представлений, социальных инстинктов и взаимодействий, нерелекторные взаимодействия между людьми. Основной характеристикой всех этих процесс служит их регулярный повтор индивидом течении длительного времени – создание рутины, и создание социальной реальности. Следовательно, согласно А. Шюцу все эти процессы можно разделить на две категории: 1) реальность эмпирическая (представления сформированная вследствие персонального опыта) – известный для индивида мир социальных инстинктов;

2) реальность теоретическая (представления, сформированные вследствие некоторого набора знаний о мире).[5]

Согласно теории структурного функционализма Т. Парсонса общество представлено как сложная саморегулируемая система, состоящих из различного числа подсистем. Одна из таких подсистем сама городская ткань города. Принципы формирования архитектурного объекта в системе города, такие же как и принципы формирования индивида в структуре общества, поэтому процессы протекания повседневности у них схожи. Город – это структура из зданий, он дробный и не однородный по своему наполнению.[4,2]

Музей Гуггенхайма в Нью-Йорке был построен Фрэнком Ллойдом Райтом в 1939 г. Музей Гуггенхайма в Нью-Йорке построен на чистых простых формах белого цвета, что позволяет ему быть незаметным на фоне окружающей среды города (рис.1). .Внутренняя же часть здания наполнено сложным содержанием со спиральным атриумным пространством выставочного зала (рис. 2). На примере контраста между строгим холодным фасадом и легким свободным внутренним пространством возникает противопоставление истинного «Я» и общественным «Я» индивида. Данный проект «играет роль» участника в структуре города, как индивид. Противопоставление истинного «Я» через отстраненность и собственную интерпретацию правил структуры.

Олимпия Плэйс – студенческое университетское общежитие в студенческом городке Амхерст, построено в 2016, представляет из себя «стороннего наблюдателя», созданного для упорядочивания жизни людей, воспитательная функция (рис. 3). Обладает достаточно простыми

рациональными строгими фасадами и сложной с разными функциями структурой (рис. 4, 5) Основная задача общежития это формирование и контроль повседневности, установка внутренних правил. В этом проекте система общества выражена как одна из важнейших взаимоподчинённых подсистемой самого здания. То есть согласно теории структурного функционализма общество как раз подчиняется среде, занимает определенную функцию, каждая его часть скоординирована.

Таким образом, можно сделать вывод по этим двум примерам, что повседневность в архитектурных проектах проявляется как противопоставление фасадов и внутренней структуры - фасад открытый городу: холодность, отстранённость, закрытость, и внутренней пространство, где происходят сложные открытые перетекающие пространства. Происходит дихотомия реальности, так возникает существование двух реальностей – изведенная (внешний вид с улицы) и теоретическая (внутреннее пространство).

При проектировании зданий используют существующие уже правила структуры города, в которых им необходимо будет дальше находиться, и интерпретируют их в зависимости от необходимости расположить каждый элемент общества по законам эстетики, композиции, функции и конструкции.

Рисунки 1–2

Рисунки 3–5

Литература:

1. Станкевич Л. П.; Полякова И. П. Феномен повседневности: сущность, содержание и целостность [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.socionauki.ru/journal/articles/130476/>
2. Вахштайн В. Социология города [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://postnauka.ru/faq/59648>
3. Этнометодология Г. Гарфинкеля [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.socioworld.ru/sworlds-923-1.html>
4. Структурный функционализм социологии Т. Парсонса и Р. Мертона [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://studme.org/184304175991/sotsiologiya/strukturnyy_funksionalizm_sotsiologii_parsonsa_mertona
5. А. Шюц – основоположник феноменологической социологии [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://pidruchniki.com/14550915/sotsiologiya/shyuts_osnovopolozhnik_fenomenologicheskoy_sotsiologii
6. Olympia Place / Holst Architecture + DiMella Shaffer [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.archdaily.com/867105/olympia-place-holst-architecture-plus-dimella-shaffer>

Олейник А. И., магистрант,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

К ВОПРОСУ О ПУБЛИЧНОМ ПРОСТРАНСТВЕ ГОРОДА

Пространство – это, по Зиммелю, совокупность «точек вращения» – горожанин «вращается в разных кругах», соприкасаясь с различными социокультурными мирами. Наличие общего пространства означает, что соприкоснулись между собой элементы, ранее независимые. Пространство – место соединения разнородных духовных элементов: взглядов, ценностей, смыслов и т.п.

Понятие публичности предполагает само по себе открытость или явность, видимость или доступность другим. Это отмечено такими авторами как У. Уайт, Д. Джейкобс и Р. Сеннетт. На основе работ Л. Лофланд можно сделать вывод, что под публичными пространствами города понимаются прежде всего открытые, общедоступные пространства, приспособленные для пребывания людей, для «коммуникации незнакомцев», анонимных встреч горожан, социализации жителей.

Особенностью публичных пространств является оживленность, людность, высокая посещаемость, дружелюбная социальная атмосфера, что обусловлено их главным функциональным содержанием – быть средоточием активности и обмена. В современных городах в условиях экологической запущенности и в атмосфере хаоса, царящей в открытых пространствах (в

частности, скверы и парки), оккупированной бездомными и чужаками, присутствует особый фактор не притягательности и опасности, что в свою очередь способствует уменьшению степени удобства пользования данными объектами. Данное обстоятельство усиливается широкими возможностями, предоставляемыми достижениями информационных технологий, когда городские жители скучным, грязным паркам и площадям, где полно неожиданных сюрпризов, предпочитают домашний кинотеатр и Интернет.

Согласно утверждению Лофланда, современная культура и технология, во многом работают на изживание публичной сферы: личная машина переносит человека из одного частного кокона в другой, все больше служащих компаний работают «из дома»; Интернет-шопинг, домашний кинотеатр и идеальное качество звуковоспроизведения в домашней аппаратуре делают ненужными многие публичные сферы. Более того, современная архитектура и те формы, которые она создает, также работают либо на изживание публичной сферы, либо на ее «санацию». Лофланд предлагает не забывать о значимости публичной сферы, которая «производит эмансипацию от предписанного статуса и заданной идентичности».

В идеальном варианте открытое пространство, соприкасающееся с наиболее оживленными районами города, вызывающее множество ассоциаций, доступно каждому – представителям разных социальных, возрастных, этнических групп, которые чувствуют себя там вполне комфортно и безопасно.

Все меньшее количество территорий остается открытым и общедоступным, поскольку их постепенно занимают открывающиеся заведения общественного питания, досуга и торговли. Некоторые из открытых пространств, например, как спортивные и игровые площадки теряют свой публичный статус, огораживаются и запираются, «приватизируются». Скверы и аллеи, парки которые вполне полноценно могут выполнять функции публичного пространства, превращаются в средоточие преступности, оставленные без освещения и присмотра, они таят в себе опасность, как в дневное время, так и после наступления темноты.

Публичные пространства могут возникать и успешно функционировать только при более внимательном отношении к ним со стороны городской администрации, социально ответственного бизнеса и самих горожан, тогда как эффективность работы может быть достигнута только их совместными усилиями. Публичные пространства, созданные человеком, показывают, что человек – существо активное, деятельностное, склонное к целенаправленному преобразованию среды обитания, а также существо социальное.

Пантелеймонова І. О., студентка, арх. ф-т,
науч. кер. – **Кунденко Я. Н.**, канд. філос. наук, доц.,
*Харківський національний університет
будівництва і архітектури, Україна*

ФІЛОСОФСЬКА ДРАМА НА ДОСЛІДНИЦЬКІЙ КОСМІЧНІЙ СТАНЦІЇ (ЗА МОТИВАМИ ФІЛЬМУ А. ТАРКОВСЬКОГО «СОЛЯРІС»)

Фільми Андрія Тарковського – справжня знахідка для мислячої людини, яка прагне до розуміння світу як складно організованої субстанції. Питання Космосу та совісті, що поставлені у його роботах, не вирішені до цих пір і, мабуть, є вічними питаннями, які живлять світогляд людини завжди. Сучасні фільми про взаємодію людини та Космосу є своєрідними відповідями на ці питання та розвиток філософських роздумів далі в майбутнє ХХІ століття.

«Соляріс» – драма, знята Андрієм Тарковським в 1972 році за мотивами однойменного роману польського письменника-фантаста Станіслава Лема, про етичні проблеми людства через призму контактів з позаземним розумом. Наскільки виправданий нищівний раціональний підхід, що спирається на положення істини будь-якою ціною; та чи можливе пізнання, яке спирається на любов та розуміння «іншого» світу чи розумної істоти?

Багато з того, що відбувається на екрані зрозуміти з першого (а то й другого, третього і т. д.) разу не завжди вдається. Тарковський не розкриває всіх таємниць: глядач повинен міркувати сам, уявити себе мешканцем загадкового космічного корабля, що досліджує невідому матерію, яка служить дзеркалом розумової активності людини, бо їй підвладне втілення найпотаємніших людських мрій.

Здалася цікавою і правильною думка, що «сєнс життя шукають нещасливі люди». А щасливі – не замислюються про це. Вони просто гармонійно живуть і радіють тому, що їх оточує. Фільм пронизаний глибокими екзистенціальними переживаннями. Герої фільму намагаються знайти контакт з розумним океаном, який знаходиться на планеті Соляріс.

Робота А.Тарковського за змістом – філософська та має емоційно напружену форму. Як і всі інші фільми цього автора, «Соляріс» сповнений містики та спроби філософського пізнання життя й місця людини в цьому житті.

Океан Соляріс володіє розумом на порядок більш досконалим, ніж розум людини. Він ратує знайти контакт з людьми, які живуть на космічній станції, і для цього читає їхні думки й почуття, посилає на станцію «відвідувачів», але менш досконалий розум людей боїться цих проявів Океану, так як пілоти бояться один одного та своїх почуттів. Фільм наповнений якоюсь абсолютно особливою психологічною атмосферою.

Всі дії в цій картині розгортаються в горезвісних чотирьох стінах. На перший план виступають психологічні портрети головних і другорядних героїв: погляди, інтонація, жести, емоції досягають свого апогею на тлі освоєння нової планети. Основне питання фільму – любов та відповідальність, а не історія звичайної людини з її характером і постійними стражданнями.

Емоційне напруження не відпускає ні на хвилину, хоча, в цей момент всього лише нескінченно тягнеться дорога, шелестять «листя» або мірно капає вода. І ти співчуваєш головному герою, який прилітає на Соляріс із одним завданням, а стикається з чимось, що вже далеко не підвладне здоровому глузду – своєю свідомістю, почуттям гідності та совісті. Взаємовідносини зі своєю коханою жінкою, яку він назавжди втратив та віднайшов на станції, відкривають йому можливість зрозуміти сенс і значення людського спілкування по відношенню до наукового дослідження Космосу взагалі. Людина і в Космосі залишиться людиною, і буде мріяти потрапити до своєї матері планети – ось основна ідея фільму. Який би не був цікавий Космос та інші світи, людину завжди тягнутиме на Батьківщину, а перш за все їй потрібна інша людина. Цей висновок дуже важливий у нашому, сповненому самотності та страху сучасному світі, що постійно роздирається конфліктами та війнами.

Пономаренко В. И., магістрант,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

КУЛЬТУРНЫЙ ЛАНДШАФТ ГОРОДА

Культурные ландшафты - это часть современного жизненного пространства, которая содержит в себе ценные знания о прошлом и основы гармоничного будущего во взаимоотношениях человека и природы. Культурные ландшафты - это элемент их сотворчества, на основе которого формируется и поддерживается их единство.

Природный ландшафт становится культурным на самых первых этапах антропогенеза. Изначально он формировался неосознанно на основе безусловных рефлексов и инстинктов, однако, позже осмысленность человеческого бытия проявляется именно в формировании культурного ландшафта. Он становится непременным атрибутом любой культуры, символом всепобеждающего человеческого разума и антропоцентризма. Образ культурного ландшафта - это одновременно отражение идеалов, целей, интересов общества и некий ориентир в их формировании. Исследование аксиологической составляющей феномена культурного ландшафта предполагает изучение глубинных основ общества, исследование системы

его экологических ценностей открывает возможность разрешения сложных противоречий техногенной цивилизации. Таким образом, социально-философский анализ экологических ценностей культурного ландшафта востребован и актуален.

В философских исследованиях проблема культурного ландшафта затрагивается крайне редко, среди немногочисленных работ можно назвать работы А. А. Белокурова, Е. А. Воробьевой, Н. А. Ежовой, Р. Ю. Федорова. Так, А. А. Белокуров рассматривает теоретические основы традиционного культурного ландшафта.

В основном философские исследования сосредоточены на другом близком культурному ландшафту понятии «культурное пространство». Оно рассматривается современной философией в самых различных ракурсах: культурное пространство духовности, смеха, региональной культуры, провинциального города, мегаполиса и т. д. (Е. Г. Зинков, О. П. Колпикова, А. Г. Лазарев, А. С. Ступина, Е. А. Трофимова).

В свою очередь, анализ экологических проблем и методов их решения представлен в современной философской мысли достаточно широко. Здесь следует назвать работы Р. Х. Арсанукаева, Э. В. Гирусова, Р. Б. Лестера. Однако, несмотря на многочисленные исследования в области культурного ландшафта и экологической этики, в рамках названных направлений и исследований аксиология культурного ландшафта, а также его потенциал при формировании и функционировании экологической культуры современности, раскрываются только фрагментарно.

Понятие «культурный ландшафт» в рамках отечественных и зарубежных исследований появилось еще в начале XX в., но до сегодняшнего дня не появилось одного общепринятого мнения, что считать его определяющими характеристиками. Связано это, прежде всего, с многомерностью, полисемантической самого понятия «культура», а также с неисчерпаемостью проблемы взаимодействия человека и природы.

Благодаря своему междисциплинарному характеру и неоднозначности трактовок концепция культурного ландшафта актуальна сегодня для исследовательских подходов разной предметности. Однако, по мнению большинства учёных, разрабатывающих концепцию культурного ландшафта, она зарождалась и продолжает развиваться в двух основных направлениях: природо- и культуроцентричном. Первое развивается в среде естественных наук, второе в широком спектре гуманитарных.

«Культурный ландшафт» более конкретное, избирательное понятие, но от этого не менее многогранное и информативное, чем «культурное пространство». Культурный ландшафт, будучи лишь частью культурного пространства, является носителем всех его свойств, состоит из тех же составных частей, что и культурное пространство: художественное, политическое, экономическое, нравственное, научное, религиозное, правовое и другие взаимообусловленные подпространства, которые находятся в активном взаимодействии. Все они являются производными основных сфер

общества и форм общественного сознания, поскольку культурное пространство и социальное пространство - взаимопроникающие элементы, немислимые без своего единства.

В рамках этой гипотезы гармонично интегрируются разнообразные концепции культурного ландшафта, прежде всего, полярные - культуроцентричный и природоцентричный (а по сути идеалистический и материалистический) подходы, где ландшафт предстает как совокупность духовных и материальных феноменов, тем самым, создается условие для целостного восприятия культурного пространства.

«Культурный ландшафт» - своеобразная золотая середина в системах измерений, не настолько глобальная и всеобъемлющая, как «культура» и «культурное пространство», но и не предельно частная, как единичный объект. Культурный ландшафт, являясь проекцией культурного пространства, также оказывает на него многомерное влияние. Это обусловлено, прежде всего, тем, что создаваемый человеком в своих целях культурный ландшафт продолжает подчиняться первичным для него законам природы.

Таким образом, связь культурного пространства и культурного ландшафта предстает не как одностороннее влияние пространства на ландшафт, а как взаимная обусловленность. Именно поэтому изучение культурного ландшафта как системы экологических ценностей может быть полезно при формировании будущего культурного пространства и экологической культуры общества.

Определено, что культурный ландшафт как ценность экологического сознания существовал только в рамках первых двух этапов (архаического и космологического), и человеку необходимо следовать линии неоруссоизма, дабы не быть врагом природы. При этом переход к экологическому сознанию, которое реализует принцип эгоцентризма, хотя и будет фундаментальным событием, изначально не предполагает подрыв культурных устоев современного общества, отказ от уровня развития современной культуры. Тем более что архаический и космологический этапы демонстрируют также отсутствие каких-либо серьезных естественнонаучных знаний, воспринимают магические ритуалы как один из первоочередных способов взаимоотношений и воздействий на окружающую среду.

Установлена связь культурного ландшафта и экологического сознания в рамках единого культурного пространства как взаимоформирующих элементов. Экологическое сознание было определено в качестве вторичного элемента по отношению к культурному ландшафту, который изначально мог формироваться неосознанно. Далее наступает этап осмысленного, целенаправленного воздействия на естественный ландшафт, сопровождающийся генезисом экологического сознания.

В культурном ландшафте человек пытается выразить свое эстетическое восприятие, отражая тем самым в нем красоту своей души. Если тот или иной культурный ландшафт не являет собой пример гармонии, соотношения

природного и искусственного, он служит сигналом о нарушении системы этичности. Следовательно, способность человека видеть в окружающем мире гармонию, воспроизводить или изобретать новые эстетические формулы, есть основа и обязательное условие для формирования и развития нравственности.

Активное формирование и распространение «истинной» экологической культуры на основе принципов эстетики автор объясняет доступностью для понимания последней. Эстетическое гораздо лучше воспринимается, чем научная истина, понимается большим количеством людей, может способствовать массовости той или иной культуры, что особенно полезно в случае с экологической культурой. Эстетика помогает человеку постичь гармонию окружающей его естественной действительности и воспроизвести ее в культурном ландшафте.

Радионова Л. А., канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

ГОРОДСКАЯ ПОВСЕДНЕВНОСТЬ КАК ИНТЕРСУБЪЕКТИВНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

При анализе повседневности городской коммуникации будем исходить из методологического положения, указанного нами неоднократно, что современный отечественный город находится на этапе «смены эпох», одновременно решая индустриальные и постиндустриальные задачи. Приход постиндустриального общества вовсе не влечет за собой радикальное «уничтожение» общества индустриального. Элементы того и другого типа мирно уживаются в рамках одного города [см.:12,13]. Итак, будем исходить из достаточно известного положения, что современное общество – это «третье общество», наследующее характер доиндустриального и индустриального обществ, первое из которых представляет собой взаимодействие с природой, второе – взаимодействие с преобразованной человеком природой, а третье, – постиндустриальное, в этом случае есть взаимодействие между людьми.

Это взаимодействие в качестве глобального, системообразующего фактора выступает, прежде всего, в городском социуме и обусловлено оно широким развитием новых технологий, связанных с информационной сферой.

Проблема повседневности находилась в центре внимания целого ряда крупных исследователей XX века (Э. Гуссерля, А. Шюца, Ю. Хабермаса и др.). Это не случайно, что исследователей волновал вопрос: существует ли некая зона, совершенно свободная от внешних влияний, зона, в которой

человек является «самим собой»? Такая зона была названа «жизненным миром», или «зоной повседневности».

По Гуссерлю, «жизненный мир» есть конкретно переживаемая на опыте («воспринимаемая всем существом») действительность, которую можно представить в виде «горизонта». Горизонт как нечто актуальное нами не воспринимается, он является лишь фоном для воспринимаемого предмета. Гуссерль выделял два типа горизонтов – внутренний (проникающий вместе с объектом в наше сознание) и внешний (открытый, бесконечный горизонт сопутствующих объектов). Эти горизонты и образуют «жизненный мир», который «является условием всякого осмысленного наблюдения, объяснения, истолкования, будучи хранилищем смысловых ресурсов, образцов объяснения и интерпретации» [2, с. 120].

Шюц, развивший понятие «жизненного мира» в социальном аспекте, понимал под ним «всю совокупность intersубъективно разделяемого опыта повседневной жизни, включающего в себя восприятие как природных объектов, так и других человеческих существ, материальных и символических продуктов человеческой деятельности» [цит. по ст. 5, с. 102].

Основной философской установкой рассмотрения категории повседневности является *отрицание главенства социального мира и ценностных полей макроуровня*. Социальный индивид не «вписывается» в общественные структуры, но «вписывает» их в себя. Поэтому речь идет не о «социализации» индивида («вписывании» себя в сумму социальных институтов), а о его «интериоризации» («вписывании» всего социального опыта «в себя», нанесении на себя «знаков социального», которые можно регулярно обновлять).

Самый первый уровень мира каждого индивида – это уровень так называемых «базисных понятий», основным из которых является наше тело, понимаемое пока лишь как тело-плоть. Ему еще предстоит стать чем-то большим в процессе нашего самопознания. Э. Гуссерль впервые предположил, что человеческая субъективность одновременно является и субъектом (конституирующим мир), и объектом (существующим в мире): «Тело оказывается проекцией на внешний мир, как тот, в свою очередь, проектирует через него свои органы и гармонии» [цит. по кн.11, с. 11]. Французский философ М. Мерло-Понти писал об этом: «Поскольку тело само видит и само движется, оно образует из других вещей сферу вокруг себя, так что они становятся его дополнением или продолжением. Вещи теперь уже инкрустированы в плоть моего тела, составляют часть его полного определения, и весь мир скроен из той же ткани, что и оно» [9, с. 15].

Всякое познание начинается именно с тела-плоти, априорно данного нам как живым существам субстрата. Причем познание понимается здесь не как волевой акт, но, говоря словами Мерло-Понти, как нераздельное охватывание всем моим существом и внешнего вида, и внутренней сути предмета или явления. Завершается же данный процесс становлением тела-смысла, которое представляет собой некий «вид порога-ловушки, в который

мы пытаемся поймать мировой опыт», это *первый, самый глубокий уровень жизненного мира – уровень базисных категорий*.

Очень важно, что становление всякой индивидуальности происходит как раз через взаимодействие с другими, без чего никакое развитие, никакое познание просто невозможны. Мир повседневности словно соткан из многочисленных свободных intersубъективных коммуникаций. В связи с неизбежным для всякого индивида установлением таких коммуникационных обменов, следует рассмотреть *второй уровень жизненного мира – систему жизненных приоритетов*, базирующийся на так называемой «естественной установке» (термин Э. Гуссерля). Мир естественной установки – это «ближний круг» социального мира, окружающий человека, наделенного «наивным» (т. е. дотеоретическим, основанным преимущественно на базисных знаниях) сознанием, организованный в сложную иерархию интересов, целей и планов.

Если поступки каждого, ориентация его в мире определяется в конечном итоге лишь «личным опытом», то никакие два человека не переживают одну и ту же ситуацию одинаково. Только эта «неодинаковость» остается на уровне тонких психологических ощущений, не сказываясь на поведении. А поведенческие реакции как раз – если не выходить за пределы общей нормы – должны быть стереотипными. Мы знаем правила игры, и мы по ним играем.

И дело не только в «социальном обучении», мир естественной установки является по сути intersубъективным. «Фон жизненного мира включает... интуитивное знание о том, что уместно в данной ситуации, на какую реакцию окружающих можно рассчитывать; также в него входят индивидуальные навыки, или интуитивное знание о том, как справиться с ситуацией» [2, с. 123]. Значит, каждый человек заведомо социален, самыми неразрывными узами связан с другими людьми в мире естественной установки, который можно назвать миром повседневной жизни.

Такая общность создает *третий уровень жизненного мира – уровень типизации*. На нем личная биография человека кристаллизуется в набор типизированных жизненных ситуаций и схем опыта, обладающих открытым горизонтом сходных будущих переживаний. Как писал А. Шюц, «большинство проблем повседневной жизни может быть решено путем следования образцам. Существуют привычные способы реагировать на кризисы в бизнесе, семейные проблемы, болезни и даже смерти» [16, с. 139–140].

Крайне важным является то обстоятельство, что все intersубъективные отношения изначально строятся по принципу развернутой диалогичности, дающей возможность достижения, по выражению Ю. Хабермаса, «истинного консенсуса». «Субъекты, достигая согласия относительно чего-то в мире, одновременно участвуют во взаимодействиях, посредством чего они образуют, подтверждают и

обновляют свою принадлежность к социальной группе, равно как и собственную идентичность»[15, с. 113].

По мнению Хабермаса, все те позитивные принципы, которые он считает необходимыми для использования их в общесоциальных коммуникативных процессах, уже реализованы в практике повседневного, межличностного общения. «Жизненный мир является, так сказать, тем трансцендентальным местом, где говорящий и слушатель встречаются, где они могут взаимно выдвигать притязания, что их высказывания соответствуют миру (объективному, социальному или субъективному), и где они могут... улаживать свои разногласия и приходиться к согласию» [цит. по кн. 2, с. 123]. Это аспект синхронный. Однако не менее важен и аспект диахронный. Именно в повседневности сохраняется «социальная память» народа, его традиции и приоритеты.

Строго говоря, определить границы повседневности не представляется возможным. Тем более что все ее уровни (начиная с базисных знаний) в высшей степени социализированы. Связано это с тем, как замечает Шюц, что большая часть нашего знания (как его содержание, так и формы типизации, в которых оно организовано) «имеет социальное происхождение и дано в социально санкционированных терминах» [17, с. 493].

Итак, повседневность, являясь зоной, свободной от внешнего господства, возникающей естественным путем, в процессе развития человеческой личности, является, по сути, единственной для индивида «зоной свободы». Как пишет исследователь жизненного мира Н. А. Бусова, это место образования смысла, открытия правил [2, с. 141–155].

Свободной от внешнего влияния повседневность бывает редко, ибо социальные институты, стремясь обеспечить свое господство, постоянно вторгаются на «сокровенную территорию». Проникновение в повседневность в условиях постиндустриального общества находится под прессом господствующих социально-экономических тенденций, притом речь идет не только об объединении многих десятков (тысяч, миллионов) человек, а о втягивании каждого из индивидов с уровня повседневного опыта в глобальные сообщества, диктующие свои законы и правила игры.

Социальные взаимосвязи в большом городе разграничены по разным основаниям. Главная линия раздела, на наш взгляд, проходит между публичной и частной сферами социальной жизни города. По строгой формуле Г. Бардта, «город – это поселение, в котором повсюду, в том числе и в повседневной жизни, проявляется тенденция к поляризации между публичным и приватным» [6, с. 93]. Итак, если мы говорим о повседневности как интересубъективном понятии, то ее центром может быть назван такой концепт, как «дом» (отдельная квартира) значение которого для социального поведения городского жителя очень велико. Дом, квартира – сосредоточение завоеванных статусных позиций, и по этой причине она выполняет представительские функции, в том числе и для ее владельцев. Социологами замечено, что современный горожанин всю ситуацию в городе оценивает в

зависимости от удовлетворенности собственными жилищными условиями. [см.: 6, с. 95]. Итак, дом как «свое» противопоставляется «казенному» миру. Отметим это несовпадение «казенного» и «повседневного» как важнейшую, на наш взгляд, деталь для понимания сущности повседневного.

Там, где мы рассматриваем концепт дома, необходимо обсудить и концепт вещей – как «домашней обстановки», как «одежды для нашего тела». Уникальность каждой вещи в том, что, с одной стороны, вещь входит в самый ближний круг обыденных реалий, а с другой, является принадлежностью внешнего мира. В связи с этим «система вещей» является надежным инструментом осуществления коммуникативного господства. Вещи – суть материальные феномены, тесно окружающие каждого из нас, входящие в наш бытовой опыт с самого начала осмысления индивидуального бытия. По сути, процесс постижения вещей во многом симметричен процессу оповседневнивания. Если посмотреть в этой связи, например, на историю одежды (самого ближнего к изначальному телу-плоти), то можно отметить, что одежда делает человека заметным социуму. По мере развития цивилизации порядок выбора вещей, создания вокруг себя «вещного» контекста, изменяется. С одной стороны, теряют свое определяющее значение диахронические аспекты выбора, с другой, та или иная вещь больше не свидетельствует однозначно о социальном статусе своего владельца. Ж. Бодрийар делает парадоксальное, на первый взгляд, замечание: «Реклама пытается убедить нас, что современный человек больше не нуждается в вещах, а лишь оперирует ими как опытный специалист по коммуникациям» [1, с. 136]. Сравнение с коммуникатором здесь не случайно. Любой человек, осуществляющий интерсубъективное общение в неформальной обстановке (например, рассказывающий о проведенном отпуске), автоматически использует речевые навыки, грамматические формы и словарь своего родного языка, не задумываясь над проблемой их тщательного отбора. Вместе с тем, если ему нужно написать статью, то он тщательно составляет текст. Аналогичным образом мы свободно ориентируемся в постоянно меняющихся житейских обстоятельствах, и лишь в случае обстоятельств, резко выходящих за рамки нашей обыденности можем встретить определенные затруднения. Точно так же окружающая нас «система вещей» воспринимается как часть данного нам – часть объективной природы. И вместе с тем это часть природы, которая вполне может быть нами изменена. «Домашняя обстановка есть одно из проявлений переживания жизни», – утверждает Бодрийар. Иначе говоря, *домашняя обстановка может рассматриваться по законам синтаксиса, а отдельная вещь – по законам морфологии; домашняя обстановка есть уровень выбора релевантностей, отдельная вещь стремится обосноваться на уровне базовых знаний.* Однако всякая вещь связана с внешним миром. Принятие же вещи в ближайший круг есть принятие элемента большого мира. Избрать какой-либо стиль жизни означает организовать вещи в особый порядок, отличный от порядка, в который их организует другой. С другой стороны, по

принципу организации вещей вокруг себя, мы формируем и ближний социальный контекст, строим свою систему релевантностей. Как пишет В. Пелевин, «самоидентификация возможна только через составление списка потребляемых продуктов, а трансформация – только через его изменение... Что есть я?... Я – тот, кто ездит на такой-то машине, живет в таком-то доме, носит такую-то одежду». [10, с. 113]. Соответственно, есть «кто-то», кто близок мне тем, что ездит на аналогичной машине, живет в аналогичном доме и т.п. Но признание этого означает также и то, что есть «кто-то», кто ездит на худшем или лучшем (исключительно с моей точки зрения) автомобиле, кто не сумел организовать свои вещи в наиболее приемлемый (также только с моей точки зрения) порядок. «Виртуализация» экономики приводит, в частности, к тому, что человек может получить материальное вознаграждение, по сути, за свой «образ» создать который помогли вещи. Стоимость вещи больше не зависит от некоторых абстрактных «потребительских качеств».

Солидаризуясь с кем-либо в «стиле жизни», я принимаю его вещи, а через них и его систему ценностей, систему взглядов на мир. Очевидно, что вещи показывают нам их владельца в перспективе, искаженной воздействием «большого мира».

Каким же образом формируется «иерархия вещей»? Исключительно благодаря рекламе. Именно реклама организует отдельные вещи в целостную систему, окружающую каждого из нас – с одной стороны, сугубо индивидуально, а с другой – максимально надындивидуально. *Система вещей сегодня устроена более сложно, нежели система социальная.*

Именно поэтому в современном мире процесс оповседневнивания видеоизменился, сузившись до процесса организации индивидом вокруг себя узкого «вещного контекста», осуществляемого под непосредственным контролем массово-коммуникативного процесса, именуемого рекламой.

В условиях постиндустриального состояния сегодняшнего общества можно говорить о расширении зоны повседневности: противостояние «работы» и «дома» фактически снимается. И не в пользу «дома». Индивид выбирает работу, отчасти обладающую характеристиками, присущими ранее только дому (работу, приносящую удовлетворение, развивающую личность и т.п.).

Как писал Ю. М. Лотман: «Культура конца столетия обострила противоречие между переживанием человека себя как части и как целого (отдельного). С одной стороны, человек испытывает пресс общественных отношений, лишаящий его возможности проявлять свою индивидуальность и низводящий его до степени получателя заказов. С другой, высокая индивидуализация и специализация всего строя жизни подавляет все импульсивные непосредственные связи, затрудняет всякое, в том числе и знаковое, общение, создает эффект отчуждения и разрушенной коммуникативности» [7, с. 97]. Речь идет, на наш взгляд, прежде всего о

коммуникативности intersубъективной, непосредственной. Ее место в жизненном мире замещается через масс-медиа образами «внешнего мира».

Таким образом, господствующими сегодня тенденциями развития «зоны повседневности» становятся, с одной стороны, ее расширение, а с другой – обеднение за счет вторжения «внешнего мира».

В результате изменений в сторону постиндустриальных ценностей в обществе произошла смена и образа города. Если в советский период принципы массовости распространялись и на города, как составляющие общества, то теперь, как пишет И. Г. Яковенко, изучающий город в пространстве диалога культур, «преодолена и ушла в прошлое традиционалистская интенция к гомогенизации общества. Многообразие воспринимается как ценность, а расслоение утрачивает любые коннотации вины...» [14, с. 32]. В связи с этим активно развивается коммуникативная система города, причем интегратором городской целостности и генератором городской культуры является диалог, в который вовлечены все элементы городского сообщества. «Город существует в поле диалога, и вне этого поля нет города» [14, с. 32].

В свете бурного развития средств массовой коммуникации и рекламы для города становится значимой динамика собственного перевоплощения помимо прочих факторов и за счет наружной рекламы. А учитывая вышесказанное, определяемым становится дискурс наружной рекламы.

Дискурс наружной рекламы в коммуникативной системе города может быть охарактеризован как «сгусток» коммуникативной энергии, содержащийся в визуальной, текстовой и контекстовой информации. В рамках нашего исследования высвечиваются следующие соотношения субъектов коммуникации города: *наружная реклама – горожане; наружная реклама – архитектурные сооружения, культурные памятники; наружная реклама – наружная реклама*. Нас в первую очередь интересуют особенности коммуникации – наружная реклама – горожане. Поэтому необходимо дать характеристику горожанину, реципиенту дискурса наружной рекламы. Так как город не существует без диалога, соответственно интенция диалога, то есть способность к диалогу, готовность к нему, составляет природу горожанина. Горожанин постоянно включен в пространство города, которое разворачивается как пространство тотального диалога. Энергия этой включенности задается тем, что каждый субъект города достигает равновесия с миром через диалог. Через диалог идет взаимосвязь различных субъектов и феноменов, вырабатываются общие смыслы, нормы, ценности, складывается индивидуальная культура города. Так достигается интегрирование городского пространства. Если же диалог не налаживается, начинаются сбои, хаос. Городская культура переживает кризис.

В контексте культурологического анализа города исследователи выделяют лик города – идеальное начало города, отстраненное абсолютное качество; лицо города – это все, что относится к повседневной жизни сегодняшнего дня: фасады с рекламными вывесками и панно, городское

оборудование, торговля и, конечно, всевозможные виды наружной рекламы; а также маски города – разнообразные события: акции, праздники, демонстрации, шоу, фестивали. Если эту классификацию соотнести с наружной рекламой в контексте повседневности, то, думается, лик города можно интерпретировать как архитектурные сооружения в «чистом виде», то есть без элементов наружной рекламы, либо при ее незначительном присутствии; лицо города – это актуальный временный «срез» внешнего вида города, в формировании которого доминирующее значение имеет наружная реклама наряду с архитектурой и градостроительством; маски города – масштабное оформление города элементами наружной рекламы, носящее временный характер, по случаю какого-нибудь события. Наиболее значимым в рамках нашего исследования является лицо города, которое в рамках коммуникации наружной рекламы и горожан и выступает «фоном» повседневности.

Город это искусственно созданная объемно-пространственная структура, по выражению Т. И. Алексеевой – «результат творческой преобразующей деятельности, активно превращающей косное вещество природы с помощью энергии в вещество структур арт-природных» [3:89].

В городе создается новое – «арт-природное», жизненное пространство. Обратим внимание на внутреннюю противоречивость самого термина: «ART»-искусство, то есть то, что «искусно» может творить человек; «природа» же означает наоборот, то, что изначально задано человеку, первоначально присуще ему. Этот термин, на наш взгляд, точно определяет природу наружной рекламы, являющуюся сегодня фактором, активно преобразующим внешний вид города. С одной стороны это искусное творение человека, «вплетаемое» в контекст городской повседневности в маркетинговых целях, с другой, – это реализация потребности в эмоциональном и информационном заполнении окружающего горожанина пространства.

Повышенная стандартизация современных украинских городов, сутью которой является стопроцентное проявление функциональной обусловленности и полное отсутствие эстетических характеристик чужда индивидуализированной природе человека. В этом аспекте, думается, верно наше предположение о том, что при стандартизированных застройках именно наружная реклама, с присущей ей эстетикой и эмоциональным началом, может выразить индивидуальность на однотипных лицах городов, позволив им «говорить». Сразу встает вопрос о том, что нужно «говорить», а тем более что можно «говорить». На наружной рекламе как составляющей города-системы также (как, впрочем, и на всем) сказывается формообразующее влияние идеологии. В условиях прошлой идеологии социализма не только «коробки» домов были одинаковыми, но и наружная реклама имела налет однотипности, более того, она являлась носителем идеологической мысли.

Переход к постиндустриальному обществу сопровождается качественными сдвигами в потребностях, ценностях и мотивациях социального поведения. Повышение благосостояния, уровня жизни и качественные преобразования жизненных стандартов привели к приоритету таких ценностей в качестве цели, которые далеки от производственной деятельности: автономность и самовыражение личности, свободное время и досуг, частная жизнь. И в итоге на смену унификации, массовости идет индивидуальный подход в организации жизни человека, структурировании социального пространства и времени. Эти особенности постиндустриального общества объясняют и обуславливают бурное развитие рекламы вообще и наружной рекламы, в частности. Мы сегодня наблюдаем в городе строительство жилых домов и служебных зданий, оригинальность форм которых является осознанным требованием заказчика, который продолжает индивидуализироваться.

Естественно, в этих условиях становится все более актуальной проблема специфики воздействия наружной рекламы на горожанина, которому адресованы ее сообщения. Для человека, идущего по городу, наружная реклама оказывается обычно единственным собеседником (именно ему улыбается актер, спортсмен или просто красивая девушка, открывая ему мир электроники, молодежной моды и т. д.). Ю. М. Лотман в статье «Текст как семиотическая проблема» отмечал, что одной из функций текста является его общение с читателем [8, с. 131]. Проявляя интеллектуальные свойства, высокоорганизованный текст перестает быть лишь посредником в акте коммуникации. Он становится равноправным собеседником. «В связи с этим меняется представление об отношении потребителя и текста. Вместо формулы «потребитель дешифрует текст» возможна более точная – «потребитель общается с текстом». Он вступает с ним в контакты. Процесс дешифровки текста чрезвычайно усложняется, теряет свой однократный и конечный характер, приближаясь к знакомым нам актам семиотического общения человека с другой автономной личностью» [8, с. 131–132].

Таким образом, горожанин способен общаться с наружной рекламой, вернее с дискурсом наружной рекламы как с «другой автономной личностью». Наружная реклама, как бы реализуя лотмановскую метафору о «тексте-собеседнике», «говорит знаково», получается, что при всей своей визуальной доминанте наружная реклама имеет возможность «вербального» воздействия в сознании горожан. Наружной рекламе как диалогической коммуникативной системе в городе противостоят коммуникативные монологические системы. В диалоге функционирует множество источников, здесь важна выработка согласованной реакции, ориентация на инновации и текст постоянно изменяется. При монологе мы имеем неизменный текст. Неизменность текста, независимо от изменения контекста, является основанием для определения его как монологической системы. К памятнику можно добавить большинство архитектурных и градостроительных сооружений, учитывая неизменность заложенного в них дискурса. В то время

как наружной рекламе свойственна ротация (передвижение в пространстве) и постоянное изменение содержания текста. Поэтому необходимость в интерпретаторе отпадает, и данная коммуникативная система способна на диалог.

Наружная реклама создает общий контекст времени, выходящий за пределы города, в котором живет человек, поэтому она нивелирует уникальность города. Динамичность наружной рекламы по сравнению с архитектурой воспринимается как показатель динамичности времени, в котором живет горожанин, это как бы «эмоции» на «лице» города. Лицо же города – это его современный образ, который, помимо архитектуры, создает наружная реклама. Если говорить о том, что реклама везде одинаковая, то, на наш взгляд, здесь проявляется, по Бодрийару, «презумпция коллектива».

Допустим, город это человек, наружная реклама это одежда. Человек выбирает в качестве объекта обладания ту одежду, которая, по его мнению, вызовет аналогичное желание у других людей, являющихся для него лидерами мнений. Так и город «надевает» на себя ту рекламу, которая является по ряду причин желаемой для других городов. Так, в «Системе вещей» Бодрийар отмечает, что ностальгия по коллективности питает собой индивидуальную конкуренцию. Сама эта конкуренция иллюзорна, поскольку каждый из прочитавших афишу в конечном счете будет индивидуально приобретать тот же самый товар, что и другие [См.:1]. Таким образом, уже само понятие индивидуальности предполагает присутствие понятия одинаковости.

Горожанин, с одной стороны, вследствие «неповоротливости» архитектуры, неспособной поспевать за динамикой современной жизни, когда буквально каждый день все меняется, воспринимает ее простую геометрию как «серость», требующую заполнения. Поэтому наружная реклама, отражая «сиюминутное» состояние города, снимает диссонанс времен и тем самым формирует современное лицо города, его индивидуальность. Более того, город, раскрывающийся через наружную рекламу, тем самым самовыражающийся, проявляет свою внутреннюю сущность. Потребность в демонстрации присуща человеку на всех уровнях, не зря в советский период были популярны «доски почета», демонстрировавшие имена и фотографии передовиков. Сегодня наружная реклама города выполняет все ту же функцию демонстрации и утверждения через это собственной значимости.

С другой стороны, за счет наружной рекламы города очевидна его включенность в мировой контекст. Конкретный город становится похожим на другие города, так как в нем присутствует реклама транснациональных компаний. Вследствие этого можно говорить о снятии индивидуального начала города.

На первый взгляд, подобные выводы кажутся взаимоисключающими, но это не так. Если в первом случае на проблему роли наружной рекламы в формировании индивидуальности города мы смотрели «вглубь», исходя из

временного контекста, то во втором – «вширь», исходя из оценок современного глобального социокультурного пространства.

Реклама стремится участвовать в процессе оповседневнивания уже на уровне базисного знания, включая в него вещи, ранее считавшиеся относящимися к «внешнему миру». Так, изменяется само понятие тела, априорно данное каждому из нас. Изначальное представление о теле является неполным, необходимы своеобразные «расширители», дополнительные механизмы, позволяющие телу обрести свою законченность. Реклама снабжает нас образцами таких вещей, например, изначально знание о зубах неполно без знания о зубных пастах. Важно на уровне базисного знания связать эти два понятия в одно, выступающего как аксиома для каждого.

Реклама формирует сам дискурс рассуждений о базисных категориях. Рекламные слоганы и образцы формируют лексику и манеру рассуждений о вещах, прежде не обсуждавшихся публично и потому не существовавших в социальной коммуникативной практике. Разговор о максимально интимных вещах (функциях тела) ведется на культурно маркированном языке. Тем самым происходит «обобществление» самих базовых категорий. Происходит «деградация языка» повседневности. Следующий уровень оповседневнивания так же сосредоточен на системе «вещей» – точнее, на индивидуальном формировании данной системы. Речь идет о предпочтении того или иного бренда. Выбор производится исходя из культурно санкционированного «имиджа». То же самое можно сказать о выборе собственно социальных, а не «вещных» отношений. Например, выбор брачного партнера происходит исходя из сформировавшегося посредством рекламы «стиля жизни», т.е., по сути, набора брендов.

В силу того, что вещи имеют не только личностную, обращенную к нам сторону, но и сторону всеобщую, они становятся неким связующим звеном между различными культурами. Распространение по всему миру плакатов рекламы кока-колы, телевизоров, холодильников Самсунг и т.д. придает миру чувство единства. Причина рекламного единообразия – единообразие вещей. Данное единообразие было порождено эпохой индустриальной. В эпоху постиндустриальную оно сохраняется при всей внешней вариативности. Если есть единообразие – свобода выбора фактически уменьшается. И это значимое обстоятельство, фактически ограничивающее количество стилей жизни. Важны не конкретные «имена вещей», но принципы их сочетания, а они ограничены. И поэтому если выбирать в качестве основной характеристики современного мира между «разнообразием» и «единообразием», следует остановиться на втором.

Литература:

1. Бодрийар Ж. Система вещей. – М., 1995.
2. Бусова Н. А. Модернизация, рациональность и право. – Харьков, 2004.
3. Город и искусство. Субъекты социокультурного диалога. – М., 1996.
4. Гуссерль Э. Логические исследования. – Ростов-на-Дону, 1992.

5. Ионин Л. Г. Жизненный мир // Современная западная социология: Словарь. – М., 1990.
6. Лейбович О. Л., Кабацков А.Н., Шушкова Н.В. Большой город в постсоветском пространстве // Мир России. – 2004. – №1. – С.91–105.
7. Лотман Ю. М. Среди мыслящих миров. – М., 1997.
8. Лотман Ю. М. Избранные статьи. – Т. 1. – Таллин, 1992.
9. Мерло-Понти М. Око и дух. – М., 1992. – 222.
10. Пелевин В. О. Generation «П». – М., 1999.
11. Подорога В. Феноменология тела. Введение в философскую антропологию. – М., 1995.
12. Радионова Л. А. Город в социокультурном измерении // Сб.: Устойчивое развитие городов. Выпуск 37. – Киев. – 2002.
13. Радионова Л. А. К вопросу о методологии управления городом // Сб. Проблемы и перспективы развития жилищно-коммунального комплекса города. – М., 2008.
14. Социокультурное пространство диалога. – М., 1999.
15. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность / Пер. с нем. – М., 1995.
16. Шюц А. Возвращающийся домой // Социологические исследования. 1995. – № 2. – С. 139–143.
17. Шюц А. Формирование понятия и теории в общественных науках // Американская социологическая мысль: Тексты / Под ред. В. И. Добренькова. – М., 1994.

Рязанцева Т. В., студентка, арх. ф-т,
науч. рук. – **Яровицкая Н.А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры, Украина*

АРХИТЕКТУРА ГОРОДОВ В ЭПОХУ МОДЕРНА КАК СОЦИОЛОГИЧЕСКОЕ ЯВЛЕНИЕ

Рубеж 19–20 веков – время смены эстетических ориентиров европейского общества, когда на смену господствовавшему всю вторую половину 19 века историзму приходит новый стиль, получивший название модерн. Модерн, ар-нуво, югендстиль был новаторским интернациональным стилем современного искусства, который был в моде приблизительно с 1890 года и до Первой мировой войны в городах Западной Европы, Скандинавии и США. Ар-нуво был наиболее популярен в Европе, но его влияние было глобальным.

Города, в архитектуре которых наиболее заметно отражается стиль модерн: Брюссель (Бельгия); Вена (Австрия); Глазго (Шотландия); Будапешт (Венгрия); Дармштадт (Германия); Барселона (Испания); Чикаго (США); Рига (Латвия); Прага (Чехия); Краков (Польша); Любляна (Словения); Турин (Италия); Нанси (Франция).

Чтобы понять обстановку, в которой возник модерн, нужно отправиться к временам Промышленной Революции в 1850-х годах: люди богатели и хотели обладать вещами, которые раньше могли позволить себе только представители очень состоятельных классов общества. Имитации роскошных

продуктов и «искусств» создавались доступными каждому с помощью механизации (дешевое массовое производство). Предыдущие стили копировались, и качество было больше не важным. Любой человек тогда мог жить в стиле.

Как и следовало ожидать, ремесленники-традиционалисты вовсе не оценили такое новое направление. Они настаивали на сделанной вручную, качественной продукции. В Великобритании эти ремесленники создали «Общество искусств и ремесел», возглавляемое Джоном Рескином, а позднее Уильямом Моррисом. Их целью было создание красивых, но, все же рациональных, продуктов для простого человека. Поэтому «Ремесла и искусства» – не стиль, а скорее философия, принцип дизайна. Логично, что принцип провалился, поскольку продукты, сделанные вручную, намного более дорогостоящие, чем имитации массового производства, и простой человек не мог себе их позволить.

Продолжение демократических идей британского движения «Искусств и ремесел» было как эстетическим, так и политическим импульсом. Отец философии движения, английский дизайнер и бизнесмен Уильям Моррис, обозначил его главные цели: «доставление удовольствия людям от вещей, которые они должны использовать из-за необходимости, что является одним великим долгом художественного оформления; доставление удовольствия людям от вещей, которые они должны делать из-за необходимости, что является другим использованием художественного оформления». Моррис презирал условия труда, порожденные промышленной революцией, и ненавидел низкокачественные старинные безделушки, созданные фабриками, и накопленные в домах эпохи. Еще одной идеей модерна было, что «искусство должно быть образом жизни!».

В 1892 г. Уолтер Крейн (1845–1915) написал «Задачи декоративного искусства», которые вдохновили многих мастеров как его времени, так и более поздних поколений. Его целью было принести искусство в повседневную жизнь всех классов. Хотя и идеалом «Общества искусств и ремесел» было создание красоты вокруг обычного человека, в социальном отношении он потерпел неудачу, поскольку стиль модерн был роскошным и слишком дорогим для простых людей.

Архитектура модерна была одним из больших повсеместных культурных импульсов. Она выступала средством отражения культуры конца XIX – начала XX века, точно отображала колебания общественных изменений. Архитектура делает их наглядными, представляет и воспроизводит их. Выступает средством отражения социальных процессов. Мы наблюдаем аспекты «пересечения» архитектуры и социальных процессов, а также, их взаимное влияние.

На примерах сооружений архитектуры модерна возможно продемонстрировать в какой степени общество и социальный строй воплощаются в архитектуре и одновременно ею обосновываются – например, как влияет архитектура на конкретные социальные изменения, и в какой

степени архитектура воспроизводит «классовую структуру» общества. Для раскрытия этой темы целесообразно концентрироваться на наиболее известных проектах архитектуры модерна, которые благодаря своему дискурсивному распространению через фотографии, тексты, экскурсии влияли на крупных архитекторов и их последователей, таким образом, расширяя представления о формах освоения пространства и, в результате, оказывая влияние на общество.

Садовников О. К., канд. филос. наук, доц.,
Гиря М. В., студентка,
ф-т менеджмента,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова*

ЖИЗНЕННЫЕ ПРИОРИТЕТЫ МОЛОДЕЖИ

Социальные сети, сравнительно недавно вошедшие в нашу жизнь, становятся новым источником информации для изучения социума. Лайки, посты и перепосты, посещаемые страницы и участие в группах, онлайн-активность дают возможность наблюдать публичные интересы участников социальных сетей и на этой основе формировать представления об интересах человека. В настоящей работе делается акцент на молодежных интересах, которые выявляются посредством наблюдений в социальных сетях, при восприятии виртуального пространства как отражения реального мира.

С учетом особенности, заключающейся в том, что, погружаясь в виртуальное пространство, человек отчасти абстрагируется от реального социума, общение происходит опосредованно, формируется своеобразная система взаимодействия. Смайлы, лайки, упрощение и традиции сокращений в SMS ускоряют процесс общения и в тоже время не оставляют много времени на глубоко осознанные действия, что включает в общение прорывы бессознательного. А это, в свою очередь, влияет на искренность, на возможность видеть то, что может утаиваться в реальном мире.

Наблюдения показывают, что наибольший интерес у молодежи проявляется к моде и внешности. Желание выглядеть современно, стильно, модно, в духе времени – это нормальное явление, если только внимание к внешности не начинает превалировать над интересами к иным свойствам человека. В настоящее ж время мы замечаем, что именно посредством внешности происходит самоутверждение и определяется положение в среде сверстников. Неудовлетворенность собственной внешностью по совершенно разным причинам делает для индивида реальный мир пугающим, а виртуальный, в котором реальная внешность может быть скрыта, – более привлекательным

Вторую позицию, по нашим наблюдениям, занимает юмор, как правило бесхитрый, легкий, позволяющий максимально быстро переключиться с проблем реального мира на более приятную среду, отойти от проблем с максимальной простотой. Желание развеселить себя побуждает изо дня в день искать и смотреть смешные картинки, ролики, фотожабы. Юмор всегда обладал терапевтическим эффектом и его присутствие в жизни более чем важно. Но сам характер юмора показывает чрезмерно упрощенное восприятие мира, желание отдалиться от реальных проблем, а не только провести перезагрузку сознания для действий в реальном мире. Количество и посещаемость сайтов и страниц, связанных с юмором и развлечениями, показывает нарастание скуки и депрессивности, потерю экзистенциальных установок, а это уже есть проявление опасности разрушения личности, формирование нигилизма, цинизма, отстраненности от социальных проблем.

Обращает на себя внимание и увлеченность афоризмами, крылатыми фразами и высказываниями великих людей, что далеко не всегда говорит об эрудиции и интеллекте человека, их использующего. Часто это всего лишь проявление настроения, эмоциональный порыв, неумение выразить собственные чувства или настроение. Такая псевдоэрудиция становится маской, при помощи которой осуществляется попытка улучшить свой социальный статус. А в результате начинается своеобразная игра афоризмов и смыслов – игра в бисер.

Жизненные приоритеты современной молодежи обновились. Главенствующее место все больше отводится индивидуальным потребностям и интересам. Социальные сети перестают быть только средством коммуникации и формируют новую открытую систему социализации. Систему, в которой существует возможность реализовать свои социальные цели, потребности и амбиции независимо от обстоятельств реального мира. Мир виртуальный становится неотъемлемой частью реальности, а социальные сети – системой социального взаимодействия.

Садовніков О. К., канд. филос. наук, доц.,
Косецька Я. Е., студентка,
ф-т менеджмента,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

СУЧАСНІ ФАКТОРИ В КОНФЛІКТІ ПОКОЛІНЬ В УКРАЇНІ

Бурхливі часи сьогодення переповнені різноманітними соціальними конфліктами, що є негативною ознакою сучасного суспільства. Задля збереження суспільства та подолання негативних наслідків, слід якнайскоріше знайти можливості подолання конфліктів. При цьому навряд чи існує або може бути розроблена єдина методика для вирішення численних

та різноманітних соціальних конфліктів. Але ж, підходячи диференційовано, з розумінням причин та наслідків окремих загострень, є можливість для поступового вирішення порізаних конфліктів, що сприяє поліпшенню загального соціального існування.

Достатньо актуальною для нашого часу є проблема наростання протистояння між поколіннями. Ця проблема має давню історію, але рішення так і не знайдено. Але ж не слід завершувати пошуки, більш того, доцільно переглянути існуючі надбання, додати нові здобутки та, враховуючи розвиток суспільства та зміни, що відбулися, прагнути до вирішення. Конфліктні ситуації між поколіннями мають певні причини, виявлення яких може стати терапією задля можливості їх послаблення, а, можливо, й подолання, хоча б в окремих випадках. Нобелівський лауреат К. Лоренц вважав, що «зрозуміти причину хвороби – ще не значить знайти ефективний спосіб її лікування, однак таке розуміння є однією з передумов терапії». Продуктивним є також бачення руйнівних наслідків загострення конфліктів, що може стати поштовхом для їх подолання.

Соціальні зміни постіндустріального суспільства, суспільства споживання, інформаційного суспільства формують нові життєві орієнтири, нові аксіологічні підґрунтя, що відображаються на зіткненні традиційних та новітніх життєвих укладів, нових філософських осмислень картини світу та місця людини на зламі соціальних трансформацій. Розглядаючи зміни, які відбуваються, зауважимо, що старше покоління прагне до утримання звичного укладу життя, збереження традицій, погоджуючись із необхідністю змін, все ж прагне до їх повільного та обережного введення. Молодь, навпроти, бажає найскорішого введення новацій, стрімких перетворень та можливості користування усіма здобутками та потенціалами сучасного суспільства в повному обсязі.

Гальмування або стрімкість історичних оновлень неминуче викликає травматичний ефект у відповідного покоління, що підсилює розходження між поколіннями. Це створює у суспільстві зайву напруженість, яка, у свою чергу, може перетворюватися на різку протидію, а іноді – викликати агресію. Прояви цього ми бачимо в небажанні критичної оцінки поглядів, що розгортаються та утримаються в поколіннях, які перетинаються між собою, в прагненні нав'язування власних поглядів, навіть незважаючи на їх раціональне переосмислення та можливу корекцію під зміни, що відбуваються. Як наслідок, ми отримуємо різні парадигми існування, різні ціннісні орієнтири, які протилежно сприймаються поколіннями та прагнуть до того, щоб превалювати над іншим поколінням, отримати владу над власним життям без огляду на потреби іншого покоління. Несвідомо тяга до домінування стає регулятором поведінки, що посилює конфліктну ситуацію на індивідуальному рівні та негативно впливає на психіку. Загальносоціальна проблема стає ще й проблемою індивідуальною, тобто її вирішення перекладається на окремого індивіда. Формується замкнуте коло – для

рішення особистих проблем треба вирішити соціальні, а для вирішення соціальних – розв'язати особистісні проблеми.

Наслідки конфлікту поколінь стають вочевидь гіркими: наростання непорозуміння, соціальної напруги; погіршення емоційного самопочуття; стрес, що стає постійним станом для психіки; руйнування соціального інституту сім'ї; агресія як нормальний стан існування; започатковане відторгнення думки іншого тощо. Взагалі усе це веде до соціальної деструкції, надто прибільшеної уваги до власних потреб, зневаги до потреб іншої людини.

Вирішення або ж, щонайменш, згладжування конфлікту поколінь перебуває у площині розуму, в переконанні, що в конфлікті поколінь не може бути переможця, що боротьба поколінь повинна перетворитися у конструктивний діалог та взаємодію. Для цього слід використовувати повагу до особистості, толерантність. Помічаючи якісь недоліки, спочатку треба з'ясувати, чи дійсно це недоліки, або ж це данина традиції чи новації. І звісно, що для порозуміння потрібне бажання не перетворювати конфлікт в протистояння деструктивного характеру. Необхідні лояльність, розсудливість, терпіння та вміння використовувати серед головних стратегій вирішення конфлікту компроміс, співробітництво та пристосування, а суперництво й відхід треба залишати осторонь.

Саєнко К. О., студентка,
ф-т менеджменту,
наук. кер. – **Зінчина О. Б.**, канд.соціол.наук, доц.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

РОЛЬ ІНСТИТУТІВ СІМ'Ї, ОСВІТИ ТА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Відхилення в стані здоров'я людини в основному формуються в дитинстві та юності і нерідко є результатом нездорового способу життя. Екологія, соціально-економічні умови життя, харчування, розвиток охорони здоров'я на сучасному етапі не відповідають вимогам суспільства. Для збереження здоров'я актуальною є задача навчання населення основам здорового способу життя.

Орієнтації на здоров'я і здоровий спосіб життя не можуть виникати у людини самі по собі. Їх формування відбувається в результаті виховання й освіти. Тому провідну роль в цьому процесі відіграють сім'я, навчальний заклад і заклади охорони здоров'я. Саме вони, починаючи з раннього дитинства, повинні прививати людині навички профілактики захворювань, збереження здоров'я та формування здорового способу життя.

Спосіб життя особистості, особливо на ранніх етапах її розвитку, безпосередньо залежить від тієї сім'ї, в якій народилася людина. Школа, середній або вищий навчальний заклад вносять свої корективи в подальший розвиток способу життя особистості. Підтримання здоров'я людини, формування орієнтацій на здоровий спосіб життя не завжди залежать від неї самої, для цього потрібні умови, в яких формується особистість, чинники, що впливають на цей складний соціальний процес.

Категорія «соціальний інститут» дозволяє розглядати сім'ю, освіту й охорону здоров'я як важливі соціальні інститути суспільства, що визначають формування орієнтацій населення на здоровий спосіб життя. Специфіка сім'ї полягає в тому, що вона має формувати установку на здоровий спосіб життя з моменту народження людини. Освіта повинна займатися цим на першому рівні. Щодо інституту охорони здоров'я, то він повинен не тільки виявляти наявність хвороби та здійснювати лікування, але головним чином займатися профілактикою захворювань і формуванням здорового способу життя.

Сім'я виконує функцію соціалізації особистості, залучення її до того соціального досвіду, який виробило людство, сприяє входженню людини в суспільство. В процесі соціалізації людина формує свій спосіб життя. Від того, наскільки вдало проходить цей процес, залежить, буде спосіб життя здоровим чи ні.

Охорона здоров'я – соціальний інститут, в якому здійснюється соціальна взаємодія між людьми з приводу збереження і підтримання здоров'я населення.

Однією з головних функцій є *лікувальна*, що пов'язано з лікуванням захворювань людей. У сучасних умовах різко постає проблема щодо поліпшення й запобігання захворювань у здорових людей. Саме з цією функцією пов'язано напрямок інституту охорони здоров'я, який втілює в собі ідеї та принципи соціальної політики та стратегії охорони здоров'я населення. Реалізація цієї функції на практиці веде до скорочення смертності і захворюваності серед населення.

Не менш важливою функцією є *охоронна*: охорона материнства і дитинства, що представляє собою систему державних і громадських заходів, спрямованих на охорону здоров'я матері та дитини.

Турбота інституту охорони здоров'я про здоров'я населення передбачає також наявність *курортно-оздоровчої* функції, пов'язаної з наданням людині послуг щодо повноцінного проведення свого відпочинку в профілакторіях, будинках відпочинку і санаторіях.

Соціально-профілактична функція пов'язана з різними сферами діяльності людини, включаючи діяльність щодо поліпшення умов праці, побуту, способу життя особистості з метою охорони здоров'я населення, попередження причин і факторів ризику захворювань. У такому широкому розумінні дана функція виходить за межі інституту охорони здоров'я. Для її реалізації необхідні як умови, створювані інститутом охорони здоров'я, так і підтримка держави. Незважаючи на те, що соціально-профілактична функція

повинна відігравати провідну роль в рамках інституту охорони здоров'я, в сучасних умовах, реально, вона не працює.

Важливою функцією інституту охорони здоров'я є *діагностична*. Суть цієї функції полягає в тому, що її реалізація спрямована на зміцнення здоров'я та працездатності населення; на запобігання виникненню й поширенню захворювань, створення найсприятливіших умов зовнішнього середовища; формування орієнтацій на здоровий спосіб життя. За допомогою цієї функції охорона здоров'я сприяє реалізації двох інших функцій – *соціально-профілактичної* та *лікувальної*. Це має досягатися, по-перше, за рахунок активного обстеження певних груп населення та виявлення факторів ризику виникнення захворювань. Їх облік повинен здійснюватися шляхом проведення диспансерних і профілактичних оглядів, а також за допомогою виявлення хворих із наявністю різних клінічних проявів хвороби при первинному зверненні до лікаря. По-друге, – за рахунок забезпечення правильного фізичного розвитку та збереження здоров'я здорових, попередження виникнення у них захворювань шляхом своєчасного і тривалого проведення намічених оздоровчих заходів.

Пропагандистсько-виховна функція включає в себе інформування населення, проведення заходів щодо пропаганди здорового способу життя, що призводить до формування орієнтацій населення на здоровий спосіб життя. Це можуть бути заходи, що проводяться спільно з інститутами освіти і спорту. Важливе місце тут повинні посідати оздоровчі заходи, проведені самими медичними установами.

Важливою функцією є *культурна функція* інституту охорони здоров'я, пов'язана з формуванням певних норм і цінностей, спрямованих на розвиток у різних соціальних груп культури здоров'я, а фактично – орієнтацій на здоровий спосіб життя.

Таким чином, можна зробити висновок, що всі функції спрямовані на підтримку й збереження здоров'я людини, на формування у неї орієнтацій на здоровий спосіб життя.

Сиренко М. А., магістрант,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

ПУБЛИЧНЫЕ ПРОСТРАНСТВА ГОРОДА И ИХ РОЛЬ В ФОРМИРОВАНИИ ГОРОДСКОГО СООБЩЕСТВА

Тенденции развития социальной жизни современных крупных городов вызывают некоторые тревоги - обезличенность повседневных контактов, отчужденный и быстротечный характер взаимодействий, безразличность, риск десолидаризации общества как следствие городского неравенства и

маргинальности — все это реалии нашего времени.

В этой связи приобретает необходимость рассмотрения социальной роли публичных пространств в поддержании городской жизни. Под публичным пространством следует понимать общедоступные места, приспособленные для пребывания людей, в пределах которых происходит подавляющее большинство социальной интеракции. В качестве таковых выступают парки, скверы, площади, улицы, торговые дома - места массового скопления людей. Социальная роль выражается в формировании и воспроизводстве общественной сферы, когда люди выходят за рамки привычного круга друзей и знакомых и сталкиваются с незнакомцами, с «другими», с людьми другой национальности, возраста, благосостояния, ориентации, где они должны реагировать на другие типы поведения, предпочтения, идеи. Здесь происходят социальные взаимодействия, и на начальном уровне не так важно вербальное взаимодействие, как телесное, когда ты осознаешь присутствие других горожан, здесь происходит объединение различий.

Общественное пространство должно предоставлять возможность взаимодействию различных слоев населения, и на более высоком уровне, они должны не только осознавать наличие друг друга, но и иметь возможность для реального взаимодействия.

Общественное пространство – это также пространство политической активности. С одной стороны, государство пытается контролировать общество, в том числе манипулируя назначением городского пространства, применяя более жесткие схемы зонирования, функционального программирования территории, «окультуривание» зон, что приводит к снижению спонтанности, создает иллюзию свободы. С другой стороны, в наши дни улица приобретает ключевое значение в борьбе за свои права. Люди «выходят на улицы» по всему миру с совершенно различными требованиями, но все они вместе в глобальном смысле образуют «глобальную» улицу, то есть пространство, призывающее к действию, пространство политической активности, в отличие от классических променадов, пешеходных улиц, выражающих идею повседневных ритуалов, установления контактов.

Ещё одной из ключевых характеристик публичного пространства является безопасность. Безопасность при этом обеспечивается самими людьми, а не соответствующими правоохранительными органами. Люди присматривают друг за другом, за детьми, таким образом, начинает работать социальный контроль публичного пространства, отсутствие которого часто и повышает риски городской жизни.

В условиях отсутствия информации о других жителях города публичные пространства становятся каналом передачи информации, снижают свойственные городу страхи, некоторые негативные эффекты городской анонимности, и тем самым выполняют информационную и коммуникативную функции. В открытых и общедоступных пространствах

люди изучают и наблюдают друг за другом, приобретают социальный опыт, осваивают образцы поведения, осознают чувство принадлежности к городскому сообществу и т.п.

Так же в публичных местах присутствует немаловажный элемент «карнавальности». Выходя из дома люди могут одевать любые «маски», ради чувства безопасности или снятия напряжения. Всё это очень важно для процессов самоидентификации - и личной, и групповой. Любые контакты индивидов, социальные, собственно, результатами контактов индивидов определяется в большей степени состояние общества. Тем не менее, будет ошибочным считать, что участники публичного пространства превратятся в тесное сообщество граждан.

Следовательно, открытые пространства призваны служить достижению явных социально-значимых целей - организации досуга и обеспечения эффективного времяпрепровождения, безопасности горожан, с одной стороны и латентных - интеграции и формированию чувства идентичности, позволяющего мобилизовать их на социально значимые позитивные мероприятия, а также социализации жителей города, с другой.

Из всего вышеперечисленного следует – что особенностью публичных пространств является оживленность, людность, высокая посещаемость, дружелюбная социальная атмосфера, что обусловлено их главным функциональным содержанием - быть средоточием активности и обмена. К сожалению, в современных городах в условиях экологической запущенности и в атмосфере хаоса, царящей в открытых пространствах (в частности, скверы и парки), оккупированной бездомными и чужаками, присутствует особый фактор не притягательности и опасности, что в свою очередь способствует уменьшению степени удобства пользования данными объектами. Данное обстоятельство усиливается широкими возможностями, предоставляемыми достижениями информационных технологий, когда городские жители скучным, грязным паркам и площадям, где полно неожиданных сюрпризов, предпочитают домашний кинотеатр и Интернет.

Скоробогатько О. В., аспирант,
наук. кер. – **Дубинський В. П.**, д-р арх., проф.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА АРХІТЕКТУРНОГО ПАРТЕРУ

Архітектура протягом свого існування була видом соціальної діяльності, направленої на організацію штучного середовища, в якому людина втілює свої процеси життєдіяльності. Архітектурна діяльність може бути визначена як фактор формування штучного середовища, що дозволяє людині жити суспільним життям. Людина проявляє себе як частина соціуму

саме тоді, коли починає перевтілювати природне середовище в штучне, при цьому організовуючи своє житло та засновуючи перші поселення.

В умовах глобалізації та постійних перетворень у світі протягом останніх десятиліть відбулися зміни, що спричинили переосмислення підходів щодо організації предметно-просторового середовища міста. Соціальні зміни призвели до появи нових архітектурних об'єктів, які в свою чергу, є уніфікованими у соціальному значенні та розраховані на глобальну транснаціональну масову культуру.

Поява висотних споруд призвела до того, що людина перестала сприймати архітектурне середовище цілісно, а лише – фрагментарно. Саме тому у 70-х роках ХХ-го століття виділяється архітектурний партер як складова архітектурного середовища.

Архітектурний партер – зона міського середовища, яка включає фасади будівель на рівні перших двох-трьох поверхів, елементи вулиць поза проїжджою частиною та організованих міських просторів, обмежених забудовою (сквери, плази, пішохідні вулиці, пасажі та ін.).

У зоні архітектурного партеру найчастіше людина живе суспільним життям на вулицях міста. Ця зона дозволяє людині чи групі людей знаходитися в певному соціокультурному просторі. Водночас організація архітектурного партеру є певною формою соціальної діяльності зі створення штучного середовища, яке, певною мірою, є відбитком тих суспільних процесів, які в ньому відбуваються.

Завдяки розмаїттю процесів формується унікальне архітектурне середовище як результат діяльності окремих соціальних груп. В свою чергу соціальні групи самоідентифікують себе за приналежністю до певної локальної частини архітектурного партеру, на формування якої вони впливають.

Архітектурний партер формується завдяки впливу соціуму на нього, завдяки етнічним, регіональним, та груповим особливостям.

Нині у філософії поширене поняття «соціокультурний простір», яке означає суспільну діяльність, що поповнює середовище існування ціннісними орієнтирами та певними знаковими символами. Соціокультурний простір передбачає спонукання людей до активного соціального життя в його структурі, завдяки наявності у них спільних цінностей.

Архітектурний партер як певний вид соціокультурного простору є відображенням духовного у архітектурній організації. Соціокультурний простір змінюється швидше, ніж архітектурне середовище, тому зараз спостерігається дефрагментація просторів, яка відображається у елементах архітектурного партеру. Предмети монументально-декоративного мистецтва, вуличні меблі, суперграфіка, функціональне наповнення тощо є унікальними маркерами архітектурного партеру.

Одним із факторів соціального-економічного розвитку є перевтілення архітектурного середовища з метою задоволення потреб суспільства.

Архітектурний партер постійно змінюється під впливом соціальних та економічних змін у суспільстві.

Сучасні практики в організації архітектурного партеру все більше орієнтовані на створення громадських просторів – малих площ, пішохідних вулиць, пасажів, плаз, скверів та ін. Вони співмасштабні по відношенню до людини та створюють комфортні умови для соціального життя людей. Такі об'єкти все більше заохочують потреби людей до соціальної взаємодії.

Для формування архітектурного партеру необхідно його розглядати як цінність. Коли людина, соціальна група або територіальна громада розглядатиме архітектурний партер в аксіологічному аспекті, можна буде застосовувати соціальні практики задля його комплексної організації.

Архітектурний партер є особливим видом спілкування, завдяки своєму місцезнаходженню в структурі архітектурного середовища та особливій його комплексній та раціональній організації, завдяки якій соціальні суб'єкти стають зацікавленими в процесах сприйняття важливих соціальних цінностей, адже наповнення архітектурного партеру постійне і людина сприймає його примусово.

Таким чином, архітектурний партер здійснює суттєвий вплив на людину. Це має прояв у смислово-естетичному наповненні та духовній цінності людей, що сприймають дане середовище. Для людини архітектурний партер є постійним джерелом отримання соціальної інформації та місцем для заохочення її соціальних потреб.

Архітектурний партер сьогодні є сукупністю просторових об'єктів, що несуть важливу соціальну інформацію, в якій, певною мірою, відображена соціокультурна модель окремого суспільства. Формування архітектурного партеру є одним із видів суспільної діяльності, що перетворює середовище для існування під потреби певних соціумів, тим самим роблячи його унікальним із аксіологічної точки зору. Діяльність певного соціуму завжди відображається в предметному наповненні архітектурного партеру.

Штикель А. Д., магістрант,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

ПУБЛИЧНОЕ ПРОСТРАНСТВО КАК ПРАВО НА ГОРОД

В архитектурно-градостроительной практике смешение различных типов публичных пространств стало основой нормального функционирования современной городской жизни. Эти «публичные» пространства – улицы и площади, парки и скверы, набережные и молы – формируют облик города.

Людьми необходимо вернуть город, а именно вернуть ощущение того, что у них есть право на город, коллективное, а не частное. Обществу очень плохо, когда в нём нет граждан, озабоченных какими-то другими вопросами, кроме частных. Поэтому и нужны публичные пространства. Но больше, чем просто досуг, больше, чем просто потребление, глаzenie, выпивание кофе, такие, где есть забота о коллективных интересах.

Согласно утверждениям известного датского архитектора Яна Гейла о городе и городских публичных пространствах, можно выделить некоторые аспекты, которые характеризуют нормальное, позитивное развитие городского социума. Он утверждает, что город для людей должен быть живым, безопасным, привлекательным, устойчиво развивающимся и здоровым.

Общественные пространства, общественная жизнь – главное в развитии современных городов. Именно они отражают жизнь города, являются его «лицом» и «душой».

В городах нашего времени в условиях экологической запущенности и в атмосфере хаоса, царящей в открытых пространствах (в частности, скверы и парки), оккупированной бездомными и чужаками, присутствует особый фактор непритягательности и опасности, что в свою очередь способствует уменьшению степени удобства пользования данными объектами.

Таким пространством и является существующий парк Победы в Харькове.

Его составляющие и облик данного парка нуждается в перепланировке и модернизации как функционального и композиционного содержания, а также и социального осмысления.

Его сегодняшнее состояние абсолютно не является комфортным местом отдыха и досуга для горожан.

На данный момент основной функцией парка является пешеходное сообщение между территориями близлежащих районов. И население вынуждено пользоваться той парковой территорией, в каком состоянии она пребывает.

Основные концепции при проектировании парка:

1. Одной из основных концепций проектируемого парка является сделать его максимально доступным для населения любого возраста; социального положения; национальности; мировоззрения; интересов. Чтобы любой человек, оказавшийся в данном парке ощущал себя комфортно и непринужденно.

2. Облегчение доступа линий общественного транспорта, а сеть пешеходных дорог удобно связать с основными городскими маршрутами, соединяя парк с окружающими районами города и другими зелеными зонами.

3. Создание зеленых зон, наполненных разнообразными объектами досуга. Арт-площадки, площадки для проведения различных физкультурных

и оздоровительных тренировок, проведение образовательных лекций и собраний. Просмотр кино- и мультфильмов под открытым небом.

4. Запроектировать площадки для детей разных возрастов, оздоровительные и физкультурные зоны, территории для отдыха и дорожки для пешеходов и велосипедистов должны носить неформальный и практичный характер.

5. Обеспечить доступ для людей с физическими, умственными и сенсорными нарушениями. Предоставить большое количество парковочных мест для таких категорий населения, создать широкие тротуары без препятствий, в легкодоступных местах установить специальные указатели с тактильными, зрительными и звуковыми элементами.

6. Когда люди пенсионного возраста могут чувствовать себя единым целым в социуме парка, а не отдельным звеном и чтобы их пребывание не ограничивалось только прогулкой с внуками, а удовлетворения их личных потребностей и интересов.

7. Парк должен выполнять функцию организации досуга семьи, а не только отдельных ее членов.

В заключении можно отметить, что в ходе методологического анализа, были систематизированы и определенные вышеперечисленные приемы для достижения положительного результата проектирования, улучшения качества и условий жизнедеятельности социума.

Литература:

1. Вебер М. Город // М. Вебер. Избранное. Образ общества. – М., 1994.
2. Качанов Г.З. Городская среда: преемство и наследование // Человек. – 2000. – № 4.
3. Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь // Логос. – 2002. – № 3.
4. Радионова Л.А. Город в социокультурном измерении // Научно-технич. Сб.: Устойчивое развитие городов. Выпуск 37 Киев. сер. Эк. Науки. 2002.
5. Матяш С. Человек в городе: социологические очерки. – Киев, 1990.

Якимов П. С., магистрант,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

МЕТАФИЗИКА АРХИТЕКТУРЫ: ДИАЛЕКТИКА ВЗАИМОСВЯЗИ

Философию города принято строить через описание архитектурных стилей. Подход присущей европейской традиции, которая подразумевает, что движение архитектуры является не простой сменой строительных стилей и инженерных конструкций, но «воплощением духа», отражением мировоззрения эпохи, зримой философией своего времени. Классический

философский дискурс вообрал в себя множество терминов, употребляемых ранее в чисто строительных практиках.

Идея архитектуры была, очевидно, связана с триумфом эвклидовой геометрии и физики твердого тела. Архитектура утверждает классическую рациональность, воспроизводит и запечатлевает ее в камне. Она хочет стабилизировать Вселенную в канонических геометрических формах. Таким образом, архитектура обеспечивает философию терминологией: «обосновать», «сконструировать», «опираться на»... Мысль развивается подобно зданию и, если это необходимо, утверждает себя, уничтожая целые города или, как минимум, их старейшие здания, или основывает новый город, как это предполагает Декарт в рассуждении о методе.

В большинстве работ философия понимается как фундаментальная структура, которая подчиняет искусство, в том числе архитектуру, посредством вертикальной иерархии. Эту субординацию можно осуществить через традиционный образ архитектуры, при этом образ архитектуры упорядочивается внутри системы искусства и одновременно проникает в философские построения в качестве метафоры. Повсюду архитектура запутывается в своей собственной субординации.

Эстетическое суждение может быть установлено не иначе чем при предположении универсальности имматериального голоса, который слышится через материальные предметы искусства и обосновывает рациональность эстетического суждения. Это утверждение можно сделать только через связь вкуса и разума. Кант полагает эстетическое суждение как закон *arguere* для каждого, не обосновывая это предположение уже ни на каких других доводах.

Только структура, которая подобно каркасу предшествует постройке здания. В системе Канта возникают сложности при отделении искусства от внутренней сущности философии, ибо именно тут дискурс архитектуры переплетается с философией. Кант исследует метафору архитектуры и архитектурной техники. Философ, метафизик должен действовать как хороший архитектор, как хороший конструктор. Что же должен выполнять хороший архитектор? Прежде всего, он должен позаботиться об основании, о фундаменте. Архитектор разума обрабатывает, зондирует, готовит территорию. Он ищет надежные основания, последние основания, на которых можно было бы выстроить метафизику как целое. Философия должна мыслиться как подраздел в разделе «искусства возведения этого здания»: обосновывать и обосновывать себя, имея твердую почву под ногами чтобы строить. Эта архитектурная метафора разума, которая объясняет каждую следующую метафору.

Репрезентируя себя как произведение искусства архитектуры, метафизика подчиняется своему собственному анализу искусства. Архитектура должна быть допущена в построения метафизики, чтобы возвести мост над разрывом внутри метафизики. Если принять, что архитектура вступает здесь в игру из притязаний на «чертеж» и «проект», то

«след», «сигнатура» божественного архитектора лежит в этой перспективе. Согласно Канту, прекрасное искусство делает возможным придание жизни мертвому телу вещей, эта сигнатура сообщает ему свой авторитет. Прекрасное искусство подражает оригинальной продукции божественного творца, его способностям создавать оригинал: искусство презентует этот божественный проект, а не свой продукт, который является всего лишь результатом претворения божественного проекта. Прекрасное искусство должно быть одновременно запланированным и не запланированным, умышленным и эфемерным.

Таким образом, в «Критике» делается знаменитая формулировка прекрасного как презентации целесообразного без презентации определенной цели. В «Критике» мир предполагается в качестве презентации проекта некого проектировщика, строителя, «божественного архитектора». Только посредством этой вращающейся вокруг «божественного проекта» аргументации становится возможной традиционная философия как архитектура и описание философии как архитектуры.

Архитектура может блуждать между философией и искусством. Она замешана в самом способе перевода. Метафора циркулирует между обеими системами, внутри обеих она, усложняя себя, разворачивается в себе самой. Двусмысленная экономия поддерживается описанием архитектуры, которое позволяет представить искусство как подраздел философии, однако философия описывается как архитектура, то есть в понятиях последней, что подчиняет ее архитектуре. Однако архитектура подчиняет себе философию и искусство только тогда, когда она используется как метафора, и, тем самым, поддерживает четкое различие между материальным и нематериальным пространством.

Каждый принцип — структурный. Так организуется высказывание о статусе оснований, которые должны быть стабилизирующими для мышления. Принцип здания классической философии, согласно Хайдеггеру, состоит не в выборе основных положений, а в поисках принципа стабилизации, причем, уже сами поиски легитимируют «неколебимое основание», на котором можно возводить надежную конструкцию. Однако сам принцип стабилизации, согласно которому конструировалась традиция, почему-то вовсе не являлся предметом исследования. Напротив, речь всегда шла лишь о навыке строить рассуждения, который пускается в ход где бы то ни было.

Согласно хайдеггеровскому переводу, философия «безосновна»: с тех пор как понятие, которое организовало мышление в Античной Греции было переведено в язык метафизики, исказился его первоначальный смысл, который стали понимать как презентацию. «Этот искаженный перевод основывается на фальсификации, которая возникла при переводе греческой философии на латынь. Латинским переводом было искажено уже первоначальное содержание греческого слова *фюзис*, что разрушило собственную философскую силу именованного греческого слова. Это касается

не только латинского перевода, но всех других переводов греческого языка философии в романские языки. Процесс этого перевода греческого языка в романские не только произволен и дисгармоничен, но еще и является первым шагом на пути отпадения и отчуждения от первоначальной сущности греческой философии. Нужно помнить, что уже внутри греческой философии началось сокращение слов, без понимания их первоначальных значений, которые тотчас исчезли из содержания греческой философии» .

В результате этих искажающих многочисленных переводов был потерян первоначальный смысл, «логос». Кризис Модерна, «бездосновность», порождающая насилие эпохи технологий возникли из-за философского определения основания и фундамента философии как опоры для структуры, которая могла бы дополняться «репрезентацией». «Совершенствование техники есть только эхо притязаний на совершенство, то есть на полноту оснований... Современная техника осуществляет всемогущее совершенство. Совершенство, которое покоится на исчислимости сущности предметов. Такая исчислимость предполагает неограниченную значимость. Хайдеггер подрывает самосознание философии как конструкции с надежными основаниями. Тем самым он изменил и смысл структуры, которая описывает философию. Хотя он унаследовал традиционное понимание бытия как «стояния», это «стояние» не опирается более на надежный фундамент, а балансирует в бездосновности над пропастью.

В итоге оказывается, что архитектуру невозможно отделить от ее образа даже средствами всемогущей философии, и именно потому, что некогда философия приняла на себя образ архитектуры и стремилась достичь ее подобия. Возникает фундаментальная амбивалентность философии относительно архитектуры, без которой философия не может работать. С одной стороны философия претендует на то, чтобы объяснять архитектуру и историю архитектуры как любое другое явление, с другой стороны оказывается, что философия свои рассуждения о различных явлениях строит в дискурсе архитектуры, полагая ее как некую идеальную конструкцию. Один и тот же дискурс используется различными дисциплинами, одна из которых претендует на то, чтобы описывать вторую в ряду многих прочих, но при этом получается так, что вторая описывает первую: архитектура дает философии свою терминологию, не наоборот.

Мы проследили, как осуществлялась экспансия архитектурной картины мира, мы проследили, как Хайдеггер пытается деструктурировать «здание» метафизики, которая репрезентирует себя как произведение искусства архитектуры. Поскольку при этом Хайдеггер не отказывается от дискурса архитектуры, то ломаться и трансформироваться начинает сам дискурс, которым пользуется не только метафизика, но и сама архитектура как строительная практика, как способ организации городского пространства. Какие последствия имела деструкция дискурса архитектуры, произведенная философией XX века для градостроения, можно увидеть, взглянув на мегаполис XXI века.

УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМ МІСТОМ

Возний І. В., вчитель історії, директор,
Харківська спеціалізована школа №155
Харківської міської ради Харківської області, Україна

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ МІСТОМ

Усі пострадянські країни мали дві основні моделі механізмів місторегулювання: адміністративну, що побудована на адміністративних рішеннях та проектному регулюванні, і правову, яка використовує правові та економічні методи планового регулювання.

За радянські часи домінувала перша модель. Основні принципи управління розвитком міста було сформовано в 30-ті роки минулого століття, коли стратегічним завданням стало проведення індустріалізації. Територія була представлена підприємствами, розвиток яких повинно було забезпечити місто. Створення і функціонування галузей важкої промисловості на довгі роки визначило основні напрямки міського розвитку.

Соціально-економічний розвиток територіальної системи було підпорядковано розвитку виробничої інфраструктури. Життєдіяльність системи управління містом базувалася на директивному централізованому плануванні та розподілі на підставі планів матеріальних ресурсів. Її можна представити як військово-мобілізаційну, що дозволяла концентрувати зусилля і ресурси країни на головних напрямках. Задачі та функції управління містом значно перевищували можливості органів влади міста і навіть регіону. У результаті діючого механізму управління ресурси (земля, вода, міська інфраструктура) включалися у створення вартості виробленої продукції лише частково, відповідно економічна основа їх відтворення не створювалася. Будівництво міських об'єктів відбувалося на нових територіях, забудова яких вважалася дешевшою за проведення реконструкції. Економіка міста розглядалася не як ціле, а розмежувалася на частини – економіку транспорту, будівництва, побутового обслуговування.

Перехід до ринкових умов господарювання принципово змінив механізм формування матеріально-фінансових ресурсів, забезпечующих процес відтворення міських фондів, і потребував створення нової моделі управління містом. Держава перестала бути єдиним власником нерухомості та фінансових ресурсів, у містобудівний процес залучилися чисельні фізичні та юридичні особи, активізувався оборот нерухомості і земельних ділянок. Таким чином, основною задачею управління містом є створення умов, що забезпечать рівні можливості та інтереси учасників містобудівної діяльності. Ефективність такої системи підтверджена досвідом розвинутих країн, в яких

місторегулювання – одна із важливих функцій органів державної влади і місцевого самоврядування.

Основні труднощі нерегульованого зростання міст лежать у сферах теоретично–планувального і соціального розвитку.

Майбутній генплан ґрунтується на реальних оціночних процедурах. Вони повинні відображати диференційований підхід до землі, забудови, характеру містобудівної ситуації, зокрема, планувально–просторової, для об'єктів будівництва і при оцінюванні якості середовища.

Актуальним є впровадження менеджменту містобудівництва, під яким розуміють взаємопов'язану діяльність різних сфер планування, структур управління і фінансування у розвитку міста. Механізм регулювання містобудівної діяльності включає і стратегічне планування.

Таким чином, можливо визначити, що складність дослідження міста впливає з різноманітних уявлень про нього. Але при цьому є дещо загальне: в усьому різноманітті типів, форм, чисельності, природних умов різних міст, ми уявляємо його як єдине ціле на макрорівні; водночас на мікрорівні актуальним є дослідження таких форм міського мешкання, як квартали, центральна частина міста та ін.

Волик С. В., канд.наук з держ. упр., ст.викл.
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ СУБСИДІАРНОСТІ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Для українського трансформаційного суспільства сьогодні значно актуалізувалися завдання розбудови якісно нової системи місцевого самоврядування, запровадження реформи децентралізації влади з ефективним функціонуванням взаємодіючих між собою різних її гілок. Досягнення бажаного (ефективного) співвідношення між централізацією і децентралізацією влади стає можливим на основі реального упровадження в публічному управлінні принципу субсидіарності [1].

Принцип субсидіарності (англ. *Subsidiarity*) – це організаційний та правовий принцип, відповідно до якого певна людська спільнота (наприклад, окрема держава на центральному рівні) вживає певні управлінські заходи лише в тому разі, якщо вони ефективніші за відповідні заходи на регіональному або місцевому рівнях (винятком є сфери виключної компетенції цієї спільноти) [2]. Цей принцип поступово формується в розвинутих соціальних практиках європейських країн як політична й правова традиція розподілу повноважень між різними рівнями влади в державі – центральним, регіональним і місцевим. Правові основи органів місцевого самоврядування визначається окремим Законом кожної окремої держави чи її

Конституцією й передбачають упровадження в їхній діяльності принципу розподілу повноважень. Поняття «принцип субсидіарності» починає змістовно активно розвиватись в наукових дослідженнях починаючи з середини 1980-х рр., коли виникає *ідея та практика* передачі управлінських функцій на рівень, максимально наближений до громадян (йдеться про європейську політику регіоналізму та дієве місцеве самоврядування).

Так, у Преамбулі «Європейської Хартії місцевого самоврядування» (1985 р.) знаходимо визначення *мети* Ради Європи стосовно досягнення більшого єднання між її членами задля втілення в життя найкращих стандартів та ідеалів, а також задекларовано *основні принципи* щодо реалізації місцевого самоврядування, а саме:

- місцеве самоврядування становить одну із головних засад будь-якого демократичного ладу;

- право громадян на участь в управлінні державними справами є визнаним демократичним принципом і воно найбільш плідно може здійснюватись на місцевому рівні;

- ефективно і близьке до громадян управління можуть забезпечити органи місцевого самоврядування, що наділені реальними функціями;

- захист і посилення місцевого самоврядування, укорінення його широкої автономії є важливим внеском у розбудову Європи на засадах демократії і децентралізації влади;

- органи місцевого самоврядування повинні володіти ресурсами, достатніми для здійснення ними власних завдань та функцій.

Згідно ст. 3 пп. 1 і 2 Хартії: місцеве самоврядування означає право і спроможність органів місцевого самоврядування здійснювати у межах закону та в інтересах місцевого населення регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції [5].

В цьому документі ще не вживається поняття «принцип субсидіарності», хоч і маються на увазі основні його ознаки. Відсутність законодавчого закріплення принципу субсидіарності, на думку окремих фахівців, значною мірою пояснюється складністю визначення його точного правового змісту, неможливістю його формулювання в однозначних смислах. Гнучкість даного принципу виявляється в тому, що будь-яка система публічного управління, яка передбачає розподіл повноважень, має припускати, що органи місцевого самоврядування усіх адміністративно-територіальних одиниць одного й того ж рівня не обов'язково мають однакову правоздатність у здійсненні повноважень через їхню залежність від наявних людських та фінансових ресурсів. Для повноти дії цього принципу, держави мають відмовитись від «залишкового підходу», за яким органам влади на місцевому рівні передаються повноваження, що визнані вищими органами влади як найменш значущі. Принцип субсидіарності повинен стати невід'ємним політичним принципом, яким керуються законодавчі та виконавчі органи влади, особливо в процесі реформування держави. Він має застосовуватися в єдності з іншими принципами, такими як інтегральність

дій центральних і місцевих органів влади, ефективність та солідарність їхньої діяльності, реалізаційна єдність тощо [6].

Дію нормативно-правового та організаційного механізмів, що стосуються реалізації принципу субсидіарності в публічному управлінні, можна прослідкувати на прикладі Польщі. Конституювання державної влади, орієнтованої на децентралізацію управління, відбулося з ухваленням Конституції Республіки Польща 1997 року. Перш за все, статті 15 та 16 закріплюють децентралізацію публічної влади, яка забезпечується територіальним устроєм Республіки Польща [3].

Децентралізація та демократизація місцевого управління лягли в основу реформування територіального поділу Польщі кінця 90-х рр. ХХ ст. Ця реформа стосувалася повітів і воєводств та здійснювалася шляхом обмеження на рівні воєводств функцій державної адміністрації, яка діяла поряд із адміністрацією самоврядування воєводства.

З 1 січня 1999 р. в Польщі закріпилася триступенева структура територіального самоврядування [7]:

- I рівень – гмінне самоврядування;
- II рівень – повітове самоврядування;
- III рівень – воєводське самоврядування.

Територіальне самоврядування не має ієрархічної структури: гміна, повіт і воєводство є незалежними утвореннями й усі разом підпорядковуються нагляду винятково з боку держави в межах, що визначені законом.

Питання щодо напрямів реалізації органами місцевої влади своїх повноважень та їхніх меж регламентується двома основними політико-правовими нормами: Конституцією (Розділ VII «Територіальне самоуправління»), де визначено основні вектори самоврядних повноважень, та Законом «Про самоуправління у гмінах» 1990 р. (зі змінами 1999, 2013, 2014, 2015 рр.). Так, в Основному Законі держави зазначено, що територіальне самоуправління виконує публічні задачі, за виключенням тих, що закріплено за іншим публічним органом влади Конституцією чи відповідним законом. Основною одиницею місцевого самоврядування є гміна, тобто низова ланка управлінської структури [3].

Межами повноважень органів місцевого самоврядування Законом визначається наступне:

- ухвалення статуту муніципальної одиниці;
- визначення обсягу винагороди голови муніципалітету, напрямків його діяльності та форми звітності перед громадою;
- ухвалення місцевого бюджету, використання міжбюджетних трансферів;
- формування місцевої інфраструктури, її перспективне планування;
- формування господарчих програм;
- розпорядження муніципальною власністю;
- ухвалення рішень щодо податків та зборів на місцевому рівні;

– ухвалення рішень про співробітництво з іншими самоврядними територіальними одиницями;

– ухвалення резолюцій щодо місцевої символіки, назв вулиць тощо; надання почесного громадянства, почесних стипендій та інших форм заохочення [8].

Важливим питанням, яке визначає самодостатність органів місцевого самоврядування та рівень децентралізації політичної влади загалом, є формування джерел фінансування та бюджетонаповнюючої сфери регіонів. Саме на матеріальну самодостатність гмін зроблено акцент у системі реформ системи самоврядування Польщі. Конституція держави забезпечує одиницям територіального самоврядування участь у публічних прибутках відповідно до виконуваних ними задач (ст. 167).

Окрім того Основний Закон визначає, що прибутки самоврядних територій складають їхні власні прибутки, загальні субвенції та цільові дотації з державного бюджету. А ст. 168 Конституції надає органам місцевого самоврядування право встановлювати місцеві податки. Закон про територіальне самоврядування також наголошує на можливостях отримання прибутку, його використання, планування та примноження. Сьогодні бюджети місцевих громад у Польщі складають понад третину від загального бюджету країни [4].

Зокрема, у 2013 році центральний бюджет Польщі становив 300 млрд злотих (майже 89 млрд доларів США). А бюджети всіх органів місцевого самоврядування – понад 53 млрд доларів США, з яких 78 % мають гміни, 13 % – повіти і тільки 9 % – воєводства. При цьому вважається, що базові одиниці місцевого самоуправління не можуть бути надто малими за кількістю населення та величиною території, оскільки це позбавляє їх права ухвалювати важливі та серйозні рішення [там само].

Починаючи з 1997–1998 рр. повіти та воєводства отримали лише те майно, яке було потрібно для виконання покладених на них обов'язків (повноважень). Наприклад, середні школи перейшли до відання повітів, тому будівлі цих шкіл стали їхньою власністю. Гміни ж отримали у своє розпорядження приміщення, які змогли здавати в оренду магазинам, банкам тощо. Таким чином, отримавши свободу дій, місцева влада могла залучати бізнесменів, пропонуючи їм низькі ставки за оренду нерухомості [4].

Окрім того, однією із важливих прерогатив органів місцевого самоврядування Польщі, закріплених Конституцією та законами, є можливість комунікувати з центральною владою і відповідно впливати на неї в інтересах громади. Так, державні органи влади зобов'язані реагувати на рішення місцевих референдумів. Загалом гмінне управління, що формує і реалізує публічну політику від власного імені і без урядової адміністрації, є суттєвою складовою частиною державної регіональної політики.

Література:

1. Бабаєв В. М. Управління великим містом: теоретичні і прикладні аспекти : [монографія] / В. М. Бабаєв. – Харків : ХНАМГ, 2010. – 306 с.
2. Глосарій термінів Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://europa.dovidka.com.ua/s.html>. – (21.04.2017 р.). – Назва з екрана.
3. Конституция Республики Польша от 2 апреля 1997 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/rosyjski/kon1.htm>. – (21.04.2017 р.). – Назва з екрана.
4. Поравский А. В Польше бюджеты местных общин составляют треть бюджета страны / Анджей Поравский [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://decentralization.gov.ua/reform/item/id/93>. – (21.04.2017 р.). – Назва з екрана.
5. Принципи Європейської хартії місцевого самоврядування : [навч. посіб.] / М. Пітцик, В. Кравченко, Е. С. Меньйо та ін. – Київ, 2000. – 136 с.
6. Скакун О. Ф. Субсидіарність як принцип організації влади і управління в Україні і державах Європи: від Конституції Пилипа Орлика до Конституції України 1996 р. і європейської Брноської програми 2003 р. / О. Ф. Скакун // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – Вип. 11. – 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/2530/1/Skakun_69.pdf. – (21.04.2017 р.). – Назва з екрана.
7. Стемпель Е. Реформа местного самоуправления в Польше : 25 лет спустя. Уроки для Украины / Ежи Стемпель [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mediaport.ua/decentralizaciya-v-polshe-25-let-spustya>. – (21.04.2017 р.). – Назва з екрана.
8. USTAWA z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.nid.pl/pl/Dla_wlascieli_i_zarzadcow/dla-samorzadow/ustawa%20o%20samorz%C4%85dzie%20gminnym.pdf. – (21.04.2017 р.). – Назва з екрана.

Зінчина О. Б., канд. соціол. наук, доц.,
Ляницька В. О., студентка,
ф-т менеджменту,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

ПОЛІТИЧНА ОПОЗИЦІЯ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

Одними з найважливіших чинників формування ефективної політики є публічність та конкурентність політичного середовища. Важливим механізмом забезпечення альтернативності, багатоваріантності у прийнятті рішень органами державної влади, відкритості, раціональності цього процесу є політична опозиція. Вже давно її існування визнається абсолютною більшістю дослідників органічним явищем та необхідною характеристикою демократичної політичної системи. Проте виникнення та ефективне функціонування політичної опозиції потребує особливих умов і можливе лише в рамках тих режимів, де гарантуються і забезпечуються права громадян на вираження і відстоювання своїх інтересів.

Опозиція у цьому аспекті є засобом виявлення та захисту індивідуальних і групових інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Підвищення уваги до політичної опозиції та її ролі в Україні на сучасному етапі зумовлена тим, що зазвичай її презентують впливові політичні сили, яких підтримує значна частина електорату. Кожен наступний електоральний цикл демонструє мінімальний відсотковий розрив голосів, наданих опозиційним та правлячим силам. Відсутність чіткої регламентації діяльності опозиції є значною перепоною на шляху демократизації політичної системи сучасної України, знецінює попередні демократичні здобутки.

Отже, актуальність та важливість звернення до аналізу політичної опозиції як суб'єкту політичного процесу та інституту демократії є наочною.

Відсутність унормованого порядку взаємодії політичної влади й опозиції призводить до ситуації, коли стихійні протестні рухи, що носять горизонтальний характер и йдуть скоріше «знизу», від громадянського суспільства, переважають над інституціоналізованими формами політичної боротьби.

Таким чином, як сучасна політична практика, так і недостатність теоретичних розробок актуалізують розгляд проблем, пов'язаних із формуванням політичної опозиції в Україні та легітимізацією її діяльності.

Проблеми діяльності та інституціоналізації політичної опозиції стали предметом досліджень багатьох зарубіжних і вітчизняних авторів. Але попри низку досліджень не можна говорити про остаточну вирішеність питання щодо місця й ролі політичної опозиції в Україні, тому *метою* нашої роботи є дослідження політичної опозицій та перспективи її інституціоналізації в політичній системі України.

Складність з'ясування сутності опозиції пов'язана з дуже широким тлумаченням змісту цього поняття у науковій літературі та нормативно-правових актах. У наукових джерелах із відповідної проблематики опозицію часто описують як організовану групу індивідів, об'єднання на основі спільності, протистояння суб'єктів політики, протиставлення різних політик тощо. Такі визначення дають підстави говорити про неї як про певну сукупність відносин або як про інституціонально оформлений суб'єкт політичного життя. Вибір підходу вивчення залежить від специфіки розуміння політичної системи в цілому. *Соціологічний* (широкий) підхід базується на врахуванні ролі недержавних політичних акторів (наприклад, соціальних груп, груп тиску, суспільних страт тощо) у функціонуванні політичної системи та визначає опозицію як протестну поведінку будь-якого з цих суб'єктів. *Інституціональний* (вузький) підхід зводить розуміння опозиції до конкретних політико-правових форм її існування – політичних партій та парламентських фракцій. Основним призначенням партій є здобуття політичної влади з метою вироблення державної політики або впливу на неї. Оскільки суверенним носієм влади є держава, яка реалізує свої

повноваження через систему органів, прагнення долучитися до діяльності цих органів, серед яких особливе місце посідає парламент, є визначальним для політичних партій [5, с. 2].

Опозицію розглядають як специфічну форму політичного впливу на органи державної влади з боку різних соціальних і політичних груп з метою законодавчого забезпечення своїх інтересів [6, с. 13]. Г. Алмонд, Дж. Пауелл, К. Стромм, Р. Далтон розглядають опозицію, у тому числі парламентську, як невід'ємний елемент політичної системи суспільства, характеризуючи її місце та роль у цій системі у взаємозв'язку із функціонуванням політичних партій, уряду та інших елементів вказаної системи [1].

Під політичною опозицією ми розуміємо організовану групу суб'єктів, що на основі спільного інтересу веде боротьбу різними доступними засобами за можливість володіння домінуючим політичним ресурсом та, залежно від форми функціонування, може набувати таких ознак як системність та інституціоналізованість [5, с. 3]. Їх ми розглядаємо як специфічні форми політичного впливу на органи державної влади з боку різних соціальних і політичних груп з метою законодавчого забезпечення своїх інтересів.

Класифікацію опозиції, як і вивчення її загальної проблематики, здійснювали переважно західні вчені [3].

Найбільш авторитетними є запропонована американським дослідником Робертом Аланом Далем типологія політичної опозиції за її цілями. Так, структурна опозиція визначається дослідником як опозиція, що прагне змінити або запобігти змінам у головних сферах функціонування держави: політичний курс уряду, тип політичної системи, тип політичного режиму, соціально-економічна структура. Неструктурна ж опозиція може підтримувати конструктивні відносини з владними структурами, залишаючись лояльною до існуючого політичного режиму, типу політичної системи, обраного політичного курсу та соціально-економічної структури держави.

Джованні Сарторі, відповідно до ступеня конфронтаційності політичної меншості з владними структурами, розрізняв відповідальну і невідповідальну опозицію. До рис відповідальної опозиції зазвичай відносять такі її якості, як прагматичність та поміркованість, згідно з якими опозиція не вдається до нереалістичних вимог і обіцянок, але має можливість впливати на процеси управління й готова взяти на себе відповідальність, тобто звітувати за виконання передвиборчих пропозицій.

Авторитетний американський політолог Хуан Хосе Лінц у якості критерія розглядає ставлення опозиції до існуючого режиму та ті засоби, що вона вважає за можливе використовувати. Доповнюючи відомі характеристики лояльності і нелояльності, Лінц вводить поняття напівлояльна опозиція. Надійним критерієм лояльності демократичному режиму він вважає публічне прийняття на себе зобов'язання користуватися лише законними засобами для приходу до влади та заперечування застосування сили.

Визначення типів політичної опозиції дозволяє виявити проблемні аспекти функціонування існуючого політичного режиму в державі, його слабкі місця та можливість політичного прогнозування динаміки політичних процесів.

У свою чергу, існуючий політичний режим, а саме – рівень змагальності та специфіка пануючих політичних інститутів, визначає характеристики політичних опозицій і траєкторії їх трансформації.

Основними функціями опозиції у демократичній політичній системі виступають репрезентація інтересів; комунікативна функція; критика та формування альтернатив у політиці; зняття громадського невдоволення; участь у вирішенні конфліктів.

Існування і діяльність опозиції мають як негативні, так і позитивні наслідки для розвитку суспільства. З одного боку, опозиція запобігає монополізацію влади. Без неї політичний режим поступово втрачає прагнення до саморозвитку і, навпаки, прагне до окостеніння влади. При демократичних режимах наявність опозиції є найважливішим атрибутом влади, це її «візитівка». З іншого боку, опозиція виступає і в ролі чинника, що дестабілізує громадський порядок.

Інституціоналізація опозиції є засобом конструктивного розв'язання суперечностей між інтересами різних соціальних груп, складовою механізму стримувань і противаг у структурі відносин у сфері влади [9].

Опозиція в політиці може здійснюватися на різних рівнях політичного володарювання, у різних видах державної та партійної влади, а також всередині кожної з них. Інституціоналізована опозиція може існувати як у законодавчому органі та бути представленою фракціями партій (парламентська опозиція), так і перебувати поза парламентом (політична опозиція).

Відмінності між політичною та парламентською опозиціями пов'язані з їхнім місцем у політичній системі. Основним серед низки критеріїв оцінювання є системність чи несистемність парламентської опозиції як її визнання з боку державної влади (носія домінуючого політичного ресурсу) та лояльне ставлення до неї. Інституціоналізація передбачає визначення статусу та окреслення меж діяльності, що впливає з системності або несистемності опозиції.

Конкуруюча, конструктивна парламентська опозиція є альтернативою політиці, стратегії і тактиці правлячих сил, способом запобігання небезпечної поляризації існуючих в суспільстві сил, некомпетентності офіційного державного керівництва, бюрократизації апарату влади, порушення законності та правопорядку, розмивання легітимності влади, зростання соціальної й політичної напруги.

Становлення та функціонування інститутів парламентської більшості й опозиції залежить від деяких чинників: характеру політичної структуризації суспільства, рівня розвитку політичної системи та ступеня відкритості

публічного управління, форми державного управління, партійної і виборчої систем, парламентських традицій у країні.

На нинішньому етапі сучасна політична наука на підставі аналізу інституціоналізації опозиції та її впливу на законодавчий процес виокремлює чотири основні моделі політичної (парламентської) опозиції [2]:

– вестмінстерська модель (поширена в Австралії, Великій Британії, Індії, Ірландії, Канаді, Новій Зеландії), за якої роль парламентської опозиції формалізована, але на практиці опозиція мало впливає на вироблення політичного курсу країни. Її існування можливе за умов чіткої двопартійної системи.

Інші моделі називають континентально-європейськими, адже вони склалися в мультипартійних країнах, що і визначає їх характер:

– французька модель, коли роль опозиції незначна і на практиці, й інституційно;

– німецька модель (поширена в Німеччині, Австрії та ін.), за якої роль опозиції не настільки формалізована, як у вестмінстерській моделі, проте традиції політичної практики та розвиненість інститутів громадянського суспільства дають змогу опозиції на практиці реально впливати на ухвалення рішень;

– скандинавська модель (Данія, Норвегія, Швеція) характеризується значно меншими правами опозиції, ніж у всіх інших моделях. Опозиція має право на участь у діяльності законодавчих комітетів та в ухваленні порядку денного.

Особливістю існування парламентської опозиції в європейських країнах є те, що в більшості країн опозиційна діяльність окремими законами не регулюється, а поняття інституційно оформленої опозиції сприймається де-факто, адже історичні традиції публічного управління базуються на стабільній партійній системі.

З'ясування проблеми відносин політичного режиму й опозиції неможливе без звертання до наукової спадщини вже згаданого вище професора Роберта Даля, якого вважають чи не найавторитетнішим у цій проблематиці. Аналізуючи це, він класифікує режими за двома критеріями: ступенем ліберальності режиму, або його здатністю забезпечити публічну змагальність у боротьбі за владу, і рівнем залученості громадян у політичний процес, що визначається загальною чисельністю дорослого населення, яка є учасником політичного процесу та здатною на відносно рівній основі контролювати урядову діяльність.

Таким чином, перший критерій пояснює, які є можливості для участі та політичної діяльності (у тому числі й для опозиції), а другий – яким чином ці можливості практично використовуються [4].

На основі цих критеріїв Даль виділяє: гегемонію, поліархію та змішані політичні режими. Гегемонії відрізняються вкрай низьким ступенем залученості громадян у політичний процес, адже для цього не забезпечуються інституційні можливості. Поліархії, навпаки, представляють

режими, що забезпечують громадян всією повнотою участі в політичній діяльності. Гегемонії і поліархії – скоріше ідеальні типи, ніж реально існуючі режими. У реальній політиці частіше спостерігаються змішані режими, що являють собою різні варіанти перетину виділених критеріїв.

Така типологія дає змогу виділити три моделі взаємодії режиму й опозиції. В умовах гегемонії формується жорстка модель взаємодії уряду та опозиції. Режим забороняє будь-яку опозицію і робить все можливе для її повного викорінення.

Зовсім інакше будуються взаємовідносини режиму і опозиції в умовах поліархії. У тих випадках, коли в поліархії відносно благополучно вирішуються характерні для неї проблеми досягнення соціальної рівності та подолання конфліктних тенденцій, опозиційні партії та рухи виступають переважно як лояльні режимові.

Значно складніше зберегти таку єдність в перехідних умовах, коли в основному створюються різного типу змішані режими. У таких умовах нерідко відбувається звуження соціальної опори урядової політики. Відповідно і опозиція, представляючи певні соціальні інтереси, змінює своє ставлення до режиму від лояльності до напівлояльності. Суспільство може опинитися в стані ідейно-політичної поляризації, що загрожує його фрагментацією і навіть повним розпадом.

Становлення політичної опозиції в Україні має, з одного боку, давні коріння, а з іншого, залишається й досі інституціонально та юридично невизначеною. Так, дослідники ведуть її відлік від дисидентського руху в Україні за часів СРСР, самвидавницької діяльності та політв'язнів до різних форм протестних рухів (націоналістичні, студентські, профспілкові тощо) у перші роки незалежності [6, с. 162–177].

Аналіз чинного законодавства України на предмет закріплення в ньому правового статусу парламентської опозиції дає можливість зробити висновок про те, що таке закріплення фактично відсутнє.

В якому стані знаходиться сучасна українська опозиція – парламентська та позапарламентська? Наразі формально чотири з шести парламентських партій іменують себе опозиційними. Одна, дискредитуючи саме поняття, прописала цей статус у своїй назві («Опозиційний блок»), інші три сформували так звану проєвропейську опозицію («Самопоміч», «Радикальна партія», «Батьківщина»).

Наразі невизначеним є питання того, навколо чого пролягає вододіл між владним та опозиційними силами [8].

Існує думка, що основна межа між фракціями в парламенті полягає в питанні геополітичного майбутнього України.

Інша думка передбачає, що насправді лінія розмежування має проходити радше з питання економічної політики, ніж із зовнішньополітичного вектора. Проєвропейські наших партій дуже умовна. Це радше маркетингова стратегія, аніж ідеологія.

Головним же моментом, що розмежовує провладні та опозиційні сили, повинна бути стратегія розвитку країни. Саме навколо цього принципового питання і повинні об'єднуватися опозиційні сили. Натомість вітчизняну опозицію радше хвилюють питання власних партійних або корпоративних інтересів. Це важливі питання, але в центрі цивілізованої політики завжди має стояти суспільний розвиток.

Фактичне становлення й інституціональне оформлення політичної опозиція в Україні тісно пов'язане з політичним режимом, пануючим у нашій країні. На думку вітчизняних політологів, наприклад, Олександра Фісуна, український політичний режим є однією з модифікацій *неопатримоніального* політичного режиму як різновиду змішаного, або напівдемократичного режиму, який досліджується ще у роботах Макса Вебера, а згодом Рота, Ейзенштадта, Медара [7]. Серед його ознак:

- формування класу орієнтованих на отримання ренти «політичних підприємців», котрі для вирішення своїх економічних задач використовують політичні можливості об'єднання влади та власності;
- приватне використання державно-адміністративних ресурсів, в першу чергу силової та фіскальної функцій держави, з метою тиску на економічних і політичних конкурентів;
- ключова роль патронажно-клієнтарних відносин та зв'язків в структуруванні політико-економічного процесу;
- виникнення класу «неопатримоніальної бюрократії» на клановій основі.

За таких умов назріває питання діалогу олігархічної еліти та народу для досягнення компромісу та встановлення демократичних правил «гри», становлення реальної опозиції, яка стане гарантом та перехідним елементом домовленостей, проте більш наближеної до реальної демократичної, яка захищатиме інтереси народу.

Перспектива еволюції політичного режиму в Україні залишається невизначеною. З однаковим ступенем імовірності можна припускати розвиток подій у напрямку встановлення як відносно демократичного режиму, так і жорстко авторитарного з подальшим обмеженням політичної конкуренції, політичних прав і свобод громадян, тиском на інститути громадянського суспільства.

Політичному режиму сучасної України також притаманні ознаки делегативної демократії: домінування виконавчої влади над представницькими органами; наявність непрямого контролю виконавчої влади над ЗМІ; нейтралізація чи усунення реальних і потенційних центрів опозиції; патронаж над громадськими об'єднаннями з боку виконавчої влади в обмін на публічну підтримку ними останньої тощо.

Проведене нами дослідження дозволяє дійти висновку, що становлення зрілої опозиції в Україні нерозривно пов'язане з трансформацією політичної системи та режиму як її складової. Подолання інверсивності при транзитах, коли демократизація передреує побудові держави та нації, а також

становленню ринкової економіки, з необхідністю призведе до унормування статусу політичної опозиції.

Світова практика пропонує два основні шляхи вирішення питання організації та визначення правового статусу політичної опозиції. Основна різниця між цими підходами полягає у визначенні того, яку політичну силу вважати опозицією. За Вестмінстерською моделлю, як вже згадувалося, статус політичної опозиції отримує лише найбільша партія з тих, що пройшли до парламенту і не є партією влади. Друга модель – це створення опозиційного блоку з кількох партій, опозиційних до уряду (шлях, яким пішли фактично всі розробники відповідних законопроектів в Україні).

Сучасний стан політичної опозиції в Україні пов'язаний з нерозвиненістю нашої політичної системи. Український політичний процес на сьогодні – це не боротьба партійно-політичних альтернатив у рамках парламентського процесу, а боротьба різних фракцій неопатримоніальної бюрократії за монополізацію та перерозподіл клієнтарно-патронажних мереж. Можна зауважити, що ознаки опозиційності більш притаманні складовим громадянського суспільства, ніж елементам самої політичної системи.

Політична опозиція в Україні повинна бути чинником незворотності демократичних політичних процесів. Її формування відбувається в складних умовах трансформації політичної системи країни та постійного перегрупування партійних сил. Інститут парламентської опозиції складає невід'ємний атрибут цивілізованого парламентаризму та політичної системи демократичного суспільства. Його інституалізація може бути як формальною (засобом закріплення відповідних відносин у правових нормах), так і неформальною (на основі політичних домовленостей та компромісів).

Визначення статусу політичної опозиції передбачить вимоги і до неї самої, перш за все вимоги налаштовуватися на конструктивні форми співпраці, не вдаватися до неконституційних засобів протистояння, будувати цивілізовані толерантні відносини з владою. На нашу думку, в Україні з її змішаною політичною культурою, громадянським суспільством, що перебуває на стадії визрівання, найбільш оптимальною є модель, за якої основні принципи організації та правовий статус політичної опозиції (в широкому розумінні цього інституту) будуть закріплені в окремому законі про політичну опозицію.

Інституціоналізація політичної опозиції в Україні повинна стати чинником незворотності демократичних політичних процесів, подолання ознак неопатримоніальності в соціально-політичній реальності.

Література:

1. Алмонд Г., Пауэлл Д., Стромм К., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня: мировой обзор: [Учебное пособие]: Пер. з англ. / Г. Алмонд, Д. Пауэлл, К. Стромм, Р. Далтон. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 537 с.

2. Бірс Д. Дж. Права та обов'язки опозиційних партій в демократичних країнах [Електронний ресурс] / Д. Бірс. – Режим доступу : <http://www.pdp.org.ua/index.php?id=txt&a=1429>.

3. Взаємовідносини між урядом та опозицією: світовий досвід та українські реалії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/oktober08/9.htm>

4. Даль Р. А. Поліархія. Участь у політичному житті та опозиція / Роберт А. Даль ; пер. з англ. О. Д. Білогорського. – Х. : Каравела, 2002. – 216 с.

5. Ковриженко Д., Чебаненко О. Опозиція в Україні: межі правового регулювання [Електронний ресурс] / Д. Ковриженко, О. Чебаненко // «Часопис Парламент» 2006, № 2. – С. 2–19.

6. Політична опозиція : навч. посіб. / за заг. ред. В. А. Гошовської, К. О. Ващенко, Ю. Г. Кальниша. – К.: НАДУ, 2013. – 208 с.

7. Фісун О. Непатримоніалізм проти демократії в Україні [Електронний ресурс] / О. Фісун // Віче, 2008, № 17. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/1094/>

8. Чи є в Україні опозиція? // «День» 18 травня, 2016

9. Чумак В. Діяльність парламентської опозиції: корисний досвід для України [Електронний ресурс] / В. Чумак // Збірник статей «Політична реформа очима експертів: значення публічних консультацій», червень. 2007, Київ. Український освітній центр реформ/МЦПД. – Режим доступу: <http://www.icps.com.ua/files/articles/46/79/VChumak-ed11.pdf>

Коваленко Н. В., канд. наук з держ. упр.,
*Харківський регіональний інститут державного
управління НАДУ при Президентіві України, Україна*

СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Перш за усе з'ясуємо зміст поняття «соціальна технологія». Термін «соціальні технології» є найбільш вживаним в сучасній соціологічній науці. Його найчастіше застосовують для аналізу проблем управління суспільством та питань управління конкретними організаціями чи будь-якими соціальними об'єктами. Незважаючи на те, що даний термін, на наш погляд, іще не знайшов належного осмислення в публікаціях українських фахівців, разом з тим, поняття «технологія» має грецьке походження (τεχνολογία) від слова τεχνη (техно) – майстерність (у складних словах відповідає поняттю «технологічний»).

Під «технологією», як її трактує інженерна думка, розуміється сукупність способів переробки сировини чи матеріалів, виготовлення виробів, а також процеси, що супроводять ці види робіт. Тобто «технологією» прийнято також називати опис виробничих процесів, інструкції із впровадження інновацій, технологічні правила, карти, графіки тощо, що стосуються організації нормального ходу виробництва, чіткої послідовності технологічних операцій, забезпечення стабільності параметрів на предмет праці у встановлених межах.

Проте, судячи із давньогрецького походження слова «технологія»,

можна припустити, що й «соціальні технології» мають давню історію. Суспільство завжди шукало пріоритети не тільки при реалізації технічних змін, а й у сфері соціальної політики, раціонального використання людських ресурсів. Наприклад, довгі століття відбувається управління державними й громадськими справами, передаються про це знання новим поколінням. Тобто люди в історії суспільного розвитку завжди користувалися певними технологіями, які в більшості випадків спеціально не розроблялися, були досить простими, зокрема, й соціальні зв'язки в минулому людства не вимагали осмисленої технологізації: могли регулюватися інтуїтивно, емпірично. Важливим вважалося дотримання в практичній діяльності апробованих правил, традицій, культурних зразків або традиційних процедур і операцій, які цілеспрямовано, свідомо не розроблялися і нерідко належали до числа рутинних. Відтак, сутність соціальної технології полягає не в тому, чи можливо технологізувати соціальні процеси, а в тому, яким чином це можна зробити.

Поняття «соціальні технології» стосується розвитку як окремої людини, громадянина, так і суспільства, держави в їх єдності. Під «соціальною технологією» мається на увазі й науково обґрунтована послідовність етапів соціальної взаємодії, в ході якої кожен суб'єкт, що причетний до взаємодії, реалізує свою власну управлінську стратегію по відношенню до інших й таким чином формує соціальну дійсність.

Виходячи із зазначеного, «соціальні технології» більшість дослідників розглядають як сукупність прийомів, методів і впливів, що застосовуються для досягнення поставлених цілей в процесі соціального планування й розвитку, для вирішення різного роду соціальних проблем, для проектування й здійснення комунікативних впливів, які змінюють свідомість людей, політичні, економічні чи соціальні структури, системи й ситуації.

Початково «соціальні технології» стали активно використовуватися в управлінському консалтингу, а з кінця ХХ ст. – в усіх видах діяльності, пов'язаних з політичним, економічним і публічним управлінням. При цьому, соціальні технології виступають у двох формах: як проект, технологічно оформлений програмний продукт та як діяльність, що пов'язана з реалізацією наміченої мети. Функціонування соціальних технологій завжди стосується проблеми підвищення ефективності соціального управління, оперативного тиражування соціальних прийомів, процедур, операцій.

Особливе значення для соціальних технологій як практичної, організаційної діяльності має наявність умов їх реалізації: знання структури соціального процесу, особливостей будови і тенденцій його розвитку; можливість формалізувати реальні явища і представити їх у вигляді показників, операцій, процедур. Характер соціальних технологій, їх особливості обумовлені внутрішньою природою самого об'єкта технологізації і установкою на її розробку і впровадження.

Аналіз визначень «соціальних технологій», що пропонуються В. Івановим, В. Князєвим, Н. Осиповою, Ж. Тоценком, В. Щербиною та ін.

показує: трактування соціальної технології практично ідентифікується з поняттям «управління». Сутність соціальних технологій може бути розкрита завдяки виявленню і використанню наявного потенціалу соціальної системи, зокрема, людського ресурсу, у відповідності з цілями й сенсом людського існування та за допомогою сукупності методів, процедур, операцій, прийомів спеціального впливу на відповідну соціальну систему, а також з використанням можливостей творчої діяльності як суб'єктів управління, так і соціальних організацій в цілому.

Якщо під «соціальною технологією» розуміти сукупність послідовних операцій, процедур цілеспрямованого впливу та реалізації раніше намічених планів (програм, проектів) й отримання оптимального соціального результату, то соціальну технологію можна вважати одним із найважливіших елементів механізму управління, дієвим засобом «перекладу» мови намірів на конкретну мову практики. Йдеться, з одного боку про «формалізацію» публічного управління, а з іншого, – про його «розчленування» на складові елементи за допомогою операцій і процедур². У зв'язку з цим, певною мірою актуалізуються такі поняття для подальших досліджень, як «муніципальні механізми врядування» і «механізми муніципального врядування» [3].

Не менш цікавим є й термін «метод муніципального управління», оскільки поняття «метод» – грецькою μέθοδος – окрім вживання в якості «способу пізнання» може вживатися і як спосіб, прийом або система прийомів для досягнення якої-небудь мети, для виконання певної операції. Отже не можна не помітити певної кореляції між поняттями «соціальна технологія», «метод управління», «механізм управління».

Метою управлінської діяльності органів місцевого самоврядування («муніципального управління») є задоволення суспільних інтересів територіальної громади, що віднесені до їхньої компетенції [5]. Отже, під «муніципальним управлінням» слід розуміти діяльність органів місцевого самоврядування, яка спрямовується на задоволення інтересів територіальної громади і здійснюється у визначених законом формах за допомогою муніципального господарства [1]. Відповідно до цього, об'єктом муніципального управління можна вважати підприємства, організації та установи, що знаходяться на території адміністративно-територіальної одиниці, а метою – задоволення індивідуальних та колективних потреб жителів територіальної одиниці.

Виходячи зі специфіки управлінської діяльності органів муніципального управління, варто акцентувати увагу на муніципальному управлінні як такому, що включає і менеджмент, і маркетинг території, і стратегічне планування, і координацію діяльності всіх суб'єктів, розташованих на території адміністративно-територіальної одиниці з метою задоволення колективних інтересів і потреб місцевого співтовариства [там

² Процедура – набір дій, за допомогою яких здійснюється управління процесом. Операція – безпосередня дія, шлях вирішення певного завдання в межах даної процедури.

само].

Відомо, що у теорії управління сукупність стійких, постійно повторюваних, ефективних засобів і прийомів досягнення цілей називають методами управління. Стосовно муніципально-управлінської діяльності під методом, як зазначають окремі науковці, можна розуміти спосіб, прийом практичної реалізації завдань і функцій управління в повсякденній діяльності органів муніципального самоврядування на основі закріпленої за ними компетенції, у встановлених межах і у відповідній формі. Таке розуміння «методу» дозволяє одержати необхідне уявлення про те, як функціонує механізм управління муніципальним утворенням, як практично здійснюються управлінські функції, за допомогою використання яких засобів відбувається управлінські впливи [там само].

Методи будь-якої діяльності, і зокрема управлінської, є надзвичайно різноманітними. В однаковій мірі це стосується і методів муніципального управління. *Муніципальне управління*, як різновид та сутнісний елемент сучасного публічного управління, з точки зору Нового державного менеджменту, – це особливий вид діяльності органів місцевого самоврядування з метою:

- досягнення загальних цілей територіальної громади щодо якості життя громадян;
- забезпечення погодженості інтересів між окремими сегментами соціальної системи;
- підтримка цілісності та стійкості соціальної системи;
- забезпечення оптимального функціонування і пропорційного розвитку соціальної системи тощо [4].

Науково осмислений вибір методу управління в кожній конкретній ситуації забезпечує чітку організацію процесу управління муніципальним утворенням загалом, стабільність його виробничо-економічної, соціальної та політичної сфер. Методи муніципального управління класифікуються за різними ознаками, зокрема:

- за впливом на керований об'єкт (прямі, непрямі методи);
- відповідно до конкретних умов щодо організації впливу (загально визнані, локальні методи);
- за характером публічності стосовно прийняття управлінських рішень (одноособові, колективні, колегіальні методи);
- за складністю ситуації (універсальні, специфічні методи);
- за терміном впливу (довгострокові, короткострокові методи);
- за цільовою спрямованістю (стратегічні, тактичні методи);
- за характером впливу на керований об'єкт (правові, адміністративні, економічні, соціально-політичні методи) тощо [1].

Реалізація зазначених методів муніципального управління має відповідати основним принципам місцевого самоврядування, що зазначені в «Європейській Хартії місцевого самоврядування» [5]: система місцевого самоврядування повинна стати основою для демократичного ладу в країні;

право громадян на участь в управлінні державними справами найбільш плідно повинно здійснюватись на місцевому рівні; ефективно і близьке до громадян управління можуть забезпечити органи місцевого самоврядування, які наділені реальними функціями і т. ін.

Література:

1. Бабаєв В. М. Управління великим містом: теоретичні і прикладні аспекти: [монографія] / В. М. Бабаєв. – Харків : ХНАМГ, 2010. – 306 с.
2. Енциклопедичний словник з державного управління / [Уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.]; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – Київ : НАДУ, 2010. – 820 с.
3. Корженко В. В. Категорії «державний механізм управління» та «механізм державного управління»: порівняльний аналіз / В. В. Корженко, Т. М. Лозинська // Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. – Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. – № 2. – С. 16–24.
4. Корженко В. В. Парадигмально-ціннісні орієнтири суспільного поступу та публічне управління / В. В. Корженко // Державне будівництво: електронне видання. – Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/2/03.pdf>.
5. Принципи Європейської хартії місцевого самоврядування: [навч. посіб.] / М. Пітцик, В. Кравченко, Е. С. Меньйо та ін. – Київ, 2000. – 136 с.

Кудрявцев А. Ю., канд. політ. наук, доц.,
Бегучова В. І., студентка,
ф-т інженерних мереж та екології міст,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

ЛЕГІТИМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СИСТЕМ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕТЕРМІНАНТ

Потенціал ЕУ як механізму легітимації політичної влади безпосередньо корелюється з ситуаційними епізодами його імплементації та контекстами політичного середовища. Реальна можливість політичних змін під впливом новітніх ІКТ може бути спрогнозована лише за умови адекватної оцінки наявного політичного середовища. Ефективність механізмів ЕУ пов'язується з концепцією «Нового державного менеджменту». Феномен нового державного менеджменту виник на тлі більш масштабного руху, спрямованого на докорінні трансформації інституціональних політичних практик ще в кінці 1970-х років в економічно розвинених країнах. Загальноприйнятою є думка, що цей рух є одним із найбільш серйозних змін у філософії та парадигмі державного управління, що відбулися за останнє сторіччя [1].

Авторами концепції «перебудови уряду» є К Лайн, Девід Осборн і Тед Геблер. Вчені наголошують на принципово новому підході до

державного управління. Принциповими позиціями теорії є наступні положення:

1. трансформація сприйняття держави від механізму примусу до колективного способу вирішення суспільних питань;

2. ефективність держави визначається її відповідністю принципам інформаційного суспільства та економіки знань;

3. бюрократія в усіх її проявах та трактуваннях є безкінечно застарілою;

4. проблемами бюрократичного управління є не стільки люди, скільки сама система;

5. традиційна демократія не зможе вирішити сьгоднішні проблеми держави шляхом перерозподілу коштів. Ефективність рішень залежить від «переформатування» уряду;

6. невід'ємною є орієнтація на принцип забезпечення рівності можливостей для всіх громадян [2]. Легітимація політичної влади, в цьому контексті, може розглядатися в тому числі і як послідовне досягнення означених пріоритетів.

Основною ідеєю використання легітимуючого потенціалу ЕУ є твердження, що основне значення треба надавати не уряду, а таким змінам стимулів у державному секторі, які зробили б процес державного управління більш підприємницьким і, відповідно, більш ефективним [3]. Основні принципи концепції «перебудови уряду» можна викласти таким чином:

1. необхідність конкуренції між структурами, які претендують на надання послуг для уряду;

2. наділення місцевих громад великими повноваженнями;

3. орієнтація на кінцевий результат – вимірювання результатів діяльності і концентрація на них є одним із шляхів удосконалення роботи державного апарату;

4. орієнтація на місію замість простого слідування правилам має ряд переваг, зокрема підвищує інноваційність і гнучкість оргструктури;

5. модель «сервісної держави» – представлення громадян як клієнтів підвищує відповідальність і деполітизує розподіл коштів між організаціями держсектора, стимулює інновації та диференціацію послуг, призводить до меншого марнотратства в поточній діяльності держсектора;

6. попередження проблем замість їх вирішення – довгострокове планування, попередження і профілактика проблем обходяться дешевше, ніж робота в «пожежному режимі»;

7. переорієнтування держструктур на залучення грошей, а не їх витрачання;

8. децентралізація діяльності уряду – наділення більшими повноваженнями службовців і створення проектних команд;

9. опора на ринкові механізми у діяльності державних структур;

10. держава повинна виступати в якості каталізатора змін у комерційному і неурядовому (третьому) секторі в інтересах вирішення суспільних проблем [4].

Система ЕУ передбачає повсякчасну перевірку будь-яких інновацій за критеріями раціональності та суспільної вигідності. Державні механізми багатьох країн переживають далеко не найкращі часи, а їх реформа – це безкінечна тема для обговорення в одних країнах або безперервний слабко координований процес – в інших. Проблеми, що лежать в основі необхідності реформування держави задля забезпечення е-готовності, сконцентровані навколо постійного зростання сукупної зайнятості й витрат на заробітну плату в державному секторі, що багаторазово збільшує навантаження на бюджети різних рівнів, у той час як слабка мотивація праці держслужбовців і брак кваліфікованого персоналу призводять до зниження ефективності функціонування державного апарату. За останні десятиліття великою проблемою став розвиток протекціонізму та корупції, що призводить до вкрай низького рівня суспільної довіри до чиновників і державного апарату в цілому [5]. Означене вище призводить до неефективності державного апарату, його нездатності бути гнучким, оперативно реагувати на динамічні потреби навколишнього середовища.

Теоретичні засади та практичне впровадження нового державного менеджменту існує в різних країнах і передбачає певний набір компонентів, які з різною повнотою реалізуються в окремих країнах в ході реформування державного управління [6]. В цілому адаптовані до ЕУ принципи нового державного менеджменту можна викласти наступним чином:

- використання в державних установах типу менеджменту, притаманного приватним фірмам, перехід від бюрократичного стилю керівництва до більшої гнучкості та застосування нових, у тому числі електронних технологій;

- введення в державний сектор конкуренції, розуміння змагальності як ключового фактору зниження витрат надання послуг та підвищення їх якості;

- активне використання тендерних процедур та підвищення ефективності за рахунок використання контрактних відносин як усередині державного сектора, так і з приватними організаціями;

- децентралізація державних відомств, створення на їх базі підрозділів, в яких розділені інтереси виробництва послуг та їх надання громадянам і організаціям;

- практичний і професійний менеджмент, що включає підзвітність і вибірковий контроль з боку державних відомств;

- чіткі стандарти цілей, результатів та показників ефективності функціонування підрозділів, чітке визначення індикаторів успішності виконання цілей і завдань;

- оцінка результатів, а не процесу їх отримання;

- зв'язок просування кар'єрними сходами, розподілу ресурсів і винагород з рівнем демонстрованих результатів щодо досягнення цілей і підвищення ефективності;

- перехід до забезпечення індивідуалізованих послуг громадянам та бізнесу;

- підвищення дисципліни, поліпшення управління людськими ресурсами і скорочення витрат [7].

Успішність принципів нового державного менеджменту корелюється з ростом недовіри урядам і поширенню в суспільній свідомості негативного сприйняття влади. Відповідно, логічним є те, що політична влада, прагнучи уникнути звинувачень у неефективному керівництві, які можуть негативно позначитися на перспективах подовження каденції, зацікавлена у будь-який спосіб делегувати відповідальність на середні та нижні ланки урядової ієрархії.

Розглядаючи механізми впровадження принципів корпоративного управління в діяльність з реформування державної влади, необхідно враховувати значну специфічність адміністративних процесів. Державне управління реалізується завдяки імплементації в діяльність державних організацій спеціальних адміністративних регламентів [8]. Ефективність ЕУ як новітньої системи відображається в трьох різних сферах – політичній, правовій та соціально-економічній. Кожна з цих сфер має свої традиції, цінності і специфіку організації роботи. Державне адміністрування є формою здійснення цих трьох сфер діяльності держави і як операційна діяльність включає в себе ресурсне планування, управління персоналом, управління проектами, програмами та процесами, організаційний дизайн, що також має бути враховано при оцінці легітимуючих можливостей системи ЕУ. Сервісна орієнтованість державного апарату є однією з ключових засад концепції нового державного адміністрування і саме тут проявляється уся потужність новітніх ІКТ, здатних перетворити державу на авторитетного партнера для суспільства.

Загальний напрямок адміністративних реформ, в рамках яких і відбувається впровадження системи ЕУ позначається сьогодні у англійській літературі досить неоднозначним терміном «Governance», яке складно однозначно перекласти. Фактично перехід від концепції нового державного менеджменту до опису управлінської політики в категоріях «Governance» означає зміну організаційних та методологічних основ теорії й практики адміністративних реформ. Ця концепція об'єднує механізми, процеси та інститути, через які громадяни і групи виражають свої інтереси, реалізують свої законні права, виконують обов'язки і балансують між відмінностями. Загальний зміст концепції «Governance» полягає в тому, що державне управління стає менш жорстким, деталізованим і регламентованим; воно базується, скоріше, на горизонтальних, ніж на вертикальних зв'язках між державними органами, асоціаціями громадянського суспільства та бізнесом.

У контексті вищезначеного, активно використовується поняття «якісного управління», яке описується за методологією, розробленою профільними підрозділами ООН. Ця концепція ґрунтується на загально визнаних принципах громадянського суспільства, адаптованих до контекстів інформаційного суспільства, які потребують Співпраці та спільної роботи громадян і влади, необхідності й безумовності визнання верховенства права, прозорості влади та її рішень, динамічності, здатності швидко реагувати та адаптуватися. В рамках концепції гарного управління система ЕУ виступає адаптивним механізмом забезпечення рівності суб'єктів політичної взаємодії, гарантом ефективності та результативності політичних рішень, що приймаються, яка при цьому забезпечує можливості суспільного контролю та підзвітності [9].

Варто також наголосити на тому, що в умовах формування нової мережевої моделі публічного управління та становлення системи ЕУ відбувається переміщення і в концептуальних принципах, і парадигмах використання ІКТ у державному адмініструванні [10]. Якщо в центрі концепції електронного уряду лежать поняття відкритості урядової інформації та надання публічних онлайн-ових послуг, то нове розуміння включає в себе такі концепти, як співпраця, участь, координація. Фактично мова йде про електронну демократію, яка дозволяє розширювати форми і сфери впливу громадян на процес прийняття та реалізації політичних рішень. [10, с. 20–49].

Важливо враховувати, що просте перенесення принципів управління, відпрацьованих у комерційному секторі, в область державного адміністрування не приносить швидких результатів та не дає підвищення ефективності функціонування державного апарату. На відміну від операційного управління в бізнесі, державне адміністрування має враховувати особливості змістовних сфер діяльності держави, що значною мірою визначається специфікою процедурних аспектів діяльності державних структур, а також вбудованих в них механізмів державного управління.

Означені механізми отримали назву адміністративних регламентів [11]. В основі оцінки потенційних можливостей ЕУ підвищувати рівень довіри населення до інститутів політичної влади знаходиться цілий ряд факторів, які стосуються різних сторін життя суспільства, відповідно, завдання створення комплексної системи індикаторів вимірювання ступеня розвитку ІКТ у різних країнах світу та методології її практичного застосування були поставлені ще наприкінці минулого століття. До цього часу вже був істотний практичний досвід і методичний потенціал вимірювання окремих факторів, що впливають на розвиток інформаційного суспільства – охоплення населення і бізнесу засобами зв'язку, великою та малою побутовою технікою на душу населення, динаміки зростання Інтернет-аудиторії тощо.

Базовими на сьогодні для оцінки перспективності легітимації політичної влади за допомогою системи ЕУ є два підходи, що ілюструють міжнародний досвід – індекс готовності країн світу до використання

електронного уряду, що формується ООН, а також системи індикаторів для вимірювання рівня розвитку електронного уряду, які використовуються серед країн ЄС [12, с. 13–30].

ООН на сьогодні є однією з авторитетних установ, які проводять дослідження світового масштабу з питань розвитку інформаційного суспільства, трансформації політичних інститутів, механізмів реалізації політичної влади в світі. Оцінка рівня готовності країн світу до використання електронного уряду здійснюється в рамках діяльності Департаменту економічного та соціального розвитку. ООН щорічно публікує звіти, що представляють потенціал і можливості розвитку цих соціальних технологій в 191 країні світу. Загалом звіт базується на двох групах індексів: готовності до ЕУ, а також реальних показників електронної участі. Потенційно сприятливими факторами підвищення рівня легітимності політичної влади є здатність державного сектора до розгортання інфраструктури ІКТ, що дозволяє поліпшити якість послуг населенню і бізнесу, тобто готовність країни до створення електронного уряду [13], а також наявність реальних дій з боку уряду, спрямованих на забезпечення інформацією та знаннями для підвищення обізнаності населення щодо кількості та якості політичних процесів.

Індекс готовності електронного уряду відображає характеристики доступу до електронного уряду, головним чином технологічну інфраструктуру та освітній рівень, щоб уявити, як країна використовує можливості ІКТ для національного, економічного, соціального та культурного розвитку, і як це потенційно впливає на легітимність наявної політичної влади. Індекс дозволяє порівнювати стан і аналізувати тенденції, що існують в межах країн і регіонів, а також між ними. Варто наголосити, що представлені дані є особливо цінними для керівників урядів, фахівців, а також для представників громадянського суспільства та приватного сектора, оскільки дозволяють проводити глибокий аналіз стану і позицій країни в світовому співтоваристві в галузі використання громадянами електронного уряду.

Індекс готовності до електронного уряду складається із складових: розвитку урядових веб-сайтів, телекомунікаційної інфраструктури й людського капіталу. Індекс електронної участі оцінює, наскільки корисними є онлайн-послуги і як часто вони надаються громадянам. Його складові: електронне інформування громадян урядом зі свого веб-сайту щодо програм, бюджетів, законів і всього, що має ключове значення для суспільства, електронні консультації, причому відвідувачі урядового веб-сайту повинні мати можливість вибору теми або напряму суспільної політики для онлайн обговорення [14].

Реальна оцінка легітимності політичної влади після впровадження системи ЕУ проводиться шляхом перехресного порівняння представлених вище показників. Разом з тим, методологія яку використовує Європейське співтовариство є дещо відмінною [15]. Це пов'язано з певними культурними

та політичними особливостями регіону. Передумовою до розробки даної методики стала серія проектів в рамках програми «Електронна Європа», основною метою яких було забезпечення гарантованого електронного доступу до базових державних послуг в країнах-учасницях проектів [16]. Методика була створена для того, щоб позначити принципи регулювання, необхідні для успішної реалізації електронних урядових послуг та – як наслідок – підвищення рівня довіри населення до політичних інститутів.

Список індикаторів, визначених Єврокомісією, був схвалений Радою міністрів внутрішнього ринку в листопаді 2000 р. У цьому списку наявні три показники, що мають відношення до електронного уряду:

- частка базових послуг, доступних в онлайн-режимі;
- використання населенням урядових онлайн-послуг для отримання інформації або заповнення електронних форм;
- частка державних закупівель, яка може здійснюватися в онлайн-режимі.

У результаті, був сформований список двох десятків базових державних послуг, реалізація яких відстежується на рівні ЄС як ступінь прогресу окремих країн у сфері створення електронного уряду, що потенційно впливають на сприйняття громадянами політичної влади [16]. Новий індикатор (кількість державних послуг, повністю доступних в онлайн) вимірюється на базі дворівневої структури:

- Рівень 1 – немає повної доступності в онлайн-режимі;
- Рівень 2 – повна доступність в онлайн-режимі [17].

Сучасний підхід до реалізації систем електронного уряду передбачає, що, з точки зору користувача (громадянина або організації), держава є суб'єктом надання послуг або продуктів. При цьому споживачі державних послуг звертаються за ними відповідно до наявних у поточний момент потреб, тобто, у ситуаціях, в яких виникає необхідність в участі державних органів. Створення єдиної мережі доступу до державних послуг та інформації означає, що система організована відповідно до потреб громадянина або організації, замість того, щоб пояснювати їм, які повноваження мають державні відомства, і хто за що відповідає.

Принципи концепції «Governance» і методів «якісного управління» в Україні тільки починають усвідомлюватися і, хоча є перші ознаки їх використання в деяких програмних документах, наприклад, в останні кілька років звучить тема використання системи приватно-державного партнерства та взаємодії з третім сектором для підвищення ефективності державного управління, на жаль, можна констатувати, що нами у певних аспектах досить формально пройдено перший етап впровадження технологій інформаційного суспільства в сферу функціонування владних структур і побудови електронного уряду. Поки ще немає підстав стверджувати, що наявність профільної інформації в мережі Інтернеті може мати істотний вплив на функціонування владних структур, і, що за допомогою цих технологій можна забезпечити ефективну взаємодію влади, населення та бізнесу.

Могутність технологій ЕУ у підвищенні рівня легітимності політичної влади значною мірою залежить від готовності використання інтерактивних сервісів населенням і бізнесом, можливостей доступу до Інтернету й безпосередньо пов'язане з рівнем добробуту громадян і соціально-економічним розвитком територій. Важливим компонентом проектної та аналітичної діяльності в цьому напрямку є необхідність здійснення досліджень затребуваності електронних урядових послуг і сервісів електронного уряду з боку громадян і виявлення основних цільових груп, які в даний час максимально готові до сприйняття таких послуг.

Вищеозначене дає нам можливість зробити висновок, що концепції ЕУ, які задають загальносвітовий характер розвитку цього явища, тією чи іншою мірою фокусують акцент на невід'ємності громадянського суспільства, як першооснови успішності означених перетворень. Разом з тим, у багатьох національних концепціях, в тому числі і в Україні, недостатньо уваги приділяється саме громадській складовій означених перетворень.

Вбачається, що сучасній українській державі досить вигідно формувати у суспільній свідомості виключно юридичне сприйняття поняття громадянин (через очевидну його пасивність). Це пов'язано з тим, що філософські та політологічні визначення цього терміну (та їх укорінення у суспільній свідомості) певним чином несуть потенційну загрозу делегітимації політичного режиму. Парадоксальність ситуації виявляється у тому, що сучасна українська держава не зацікавлена у розбудові системи ЕУ через те, що має власні важелі досягнення прийнятного рівня легітимності, на більш вигідних для себе умовах. Та чи є це виключно проблемою національного українського менталітету? Процес побудови національного електронного уряду розвивається в різних державах по-різному, проте можна виділити групи держав, для яких процес побудови електронного уряду протікає схожим чином через наявність загальних принципів у соціальному, політичному й економічному розвитку. Відповідно, потенційні можливості легітимації політичної влади за допомогою ЕУ є також схожими. Відмінності всередині групи не носять принципового характеру з точки зору побудови електронного уряду.

Вирішальне значення для якісної розбудови системи ЕУ та, відповідно, і для підвищення рівня довіри громадян до інститутів політичної влади, має державна стратегія розвитку електронного уряду, що має враховувати комплекс взаємопов'язаних заходів у галузевих сферах діяльності держави, із зазначенням термінів, бюджетів, очікуваного результату [18]. З іншого боку, слабкість нормативної системи, яка регламентує поширення ІКТ у сфері політики, являє також велику загрозу легітимності наявної політичної влади. Легітимація влади не в останню чергу залежить від нормативної бази, що регулює використання ІКТ в державному секторі. Принципи, за якими організовується система, не лише визначають швидкість та якість цього процесу, але й впливають на іміджеві показники політичних інституцій, залучених до процесу вироблення та прийняття відповідних рішень.

За відсутності належної якості прийнятих рішень, електронний уряд лише відобразить характерні риси та особливості національної специфіки держави і не може розглядатися як технологічний феномен. Аналіз процесів державної інформатизації дозволяє стверджувати, що останні лише підкреслюють систему ціннісних і соціально-культурних особливостей певної держави. Для обґрунтування цієї гіпотези логічно скористатися розробками політичної науки, концепціями державного управління, даними з історії розвитку ЕУ в світі.

Для класифікації наявних способів легітимації політичної влади за допомогою ЕУ доцільно розглядати чотири моделі розвитку національного електронного уряду. Держава електронних послуг існує для громадян-клієнтів, тобто, це система, при якій наявні контрактні відносини між державою та громадянином. Громадянин сприймається державою як клієнт, який, як суб'єкт політичного процесу, має право вимагати від держави підвищення ефективності її діяльності. Електронний уряд служить інструментом для втілення в життя адміністративних реформ, спрямованих на більшу структурність діяльності держави.

Для реалізації повного спектру електронних державних послуг державні організації об'єднуються у спільні проектні одиниці. Мають місце процеси інформаційної інтеграції між рівнями органів державної влади. Поряд із цим, спостерігається намагання такого політичного інституту стати ефективним та підвищити рівень власної легітимності, в першу чергу, в очах громадянського суспільства. Державні структури витрачають багато зусиль на полегшення роботи державних службовців, на створення комфортних умов свого функціонування. Сама ідея витрачання часу та коштів на безкінечні оптимізації має дуже негативний вплив на рівень довіри громадян до таких політичних інститутів. Пріоритет реалізації електронного уряду для керівництва держави, у більшості випадків, порівняно високий. Повсякчасно розробляються нові стратегії розвитку ЕУ, які змінюють терміни, бюджети й певний набір заходів і проектів із впровадження систем ЕУ у сферу політичного управління.

Іншим механізмом легітимації політичної влади є ставлення до системи ЕУ як до інструментальної складової електронної демократії. Поставлені завдання змушують владу пропонувати суспільству нову парадигму взаємодії з владою, при якій втілюються не тільки демократичні цінності, але й ідеї «Governance», такі як управління на основі політичних мереж із помітним зменшенням ролі центральних органів влади, децентралізацією владної структури.

Таким чином, декларується децентралізована модель державного управління, при якій високий ступінь фінансової та управлінської автономності мають місцеві органи влади, а в основі діяльності держави поставлені громадянські спільноти, які на основі демократичних принципів визначають вектор розвитку муніципалітетів. Державний центр приймає на себе роль координатора політичних процесів на місцевому рівні влади, при

цьому, не відмовляючись від функцій щодо вироблення єдиного стратегічного бачення розвитку держави.

Такий підхід у західній науковій літературі отримав назву E-governance, і розглядається як окрема галузь досліджень, що у певним чином сформованому соціально-політичному контексті дозволяє використовувати інформаційні технології та Інтернет для організації деконцентрації владних повноважень, організації демократичного процесу вираження громадянської позиції за певних умов [10]. Необхідно також відзначити, що сформований віртуальний інформаційний простір, в якому відбувається діалог між органами влади та громадянським суспільством, вимагає високого ступеня організації, управлінських зусиль з боку влади для того, щоб використовувати віртуальне середовище як інструмент для реалізації електронного демократичного правління (e-governance), підвищуючи тим самим легітимність наявної політичної влади. З точки зору створення впорядкованого віртуального середовища, крім забезпечення загального доступу громадян до мережі Інтернет, необхідно виробити перелік питань які підлягають обговоренню.

Досить гострим та дискусійним є питання про ступінь участі громадян при виробленні порядку для публічної взаємодії суспільства з владою [18]. Комплекс заходів з боку держави має бути ухвалений і для перетворення громадян з пасивних відвідувачів віртуального простору в його активних учасників, які формують та змінюють віртуальне середовище. Якщо припустити крайній прояв процесу віртуальної демократизації, то можна уявити собі постійно мінливий у зв'язку з модифікацією соціально-політичного порядку, «віртуальний вигляд» держави, що безумовно негативно позначатиметься на легітимуючому потенціалі останньої. Незалежно від бажаного ступеню віртуальної демократії, для якого-небудь її втілення, органам влади необхідно підвищувати рівень довіри громадян. Іншими словами, максимально відповідати взятим на себе політичним зобов'язанням у інформаційному середовищі: необхідність своєчасного поширення всієї актуальної інформації про наміри та діяльність, вибори і політичну боротьбу, пошук роботи й нові економічні проекти, соціальні допомоги та врахування думки громадян у прийнятті державних рішень.

Врахування думки громадянина, надання йому можливості висловлювань «всіма можливими способами» – виступає одним із важливих кроків підвищення рівня легітимності політичної влади як центру, так і на місцях. У даному випадку йдеться про всілякі засоби доступу громадян до віртуального інформаційного середовища (цифрове телебачення, мобільний зв'язок, телефонний, супутниковий зв'язок, Інтернет). З іншого боку, інформаційні технології можуть допомогти державі в реалізації якісної дискусії з громадянами у віртуальному просторі. Під «якісними» необхідно розуміти дискусії, результати яких можуть бути реалізовані в якості нових проектів з партнерською участю всіх зацікавлених сторін, або результати, що

знижують соціальну напруженість та дозволяють прийти сторонам до консенсусу.

Електронні форуми, чати з якісним рівнем управління, системи підтримки аргументації, системи моделювання наслідків прийнятих рішень є допоміжними технологічними рішеннями для держави при організації спілкування з громадянами та відпрацюванні технік зворотнього зв'язку [19]. Саме з огляду на перспективність легітимуючої ролі, питання створення державної архітектури електронного уряду, розробка стандартів для функціонування державних інформаційних систем, усунення проблем цифрової нерівності, реалізація електронних державних послуг – посідають важливе місце в поточній діяльності держави. Тільки технологічна влада, яка використовує віртуальний простір як інструмент для своєї діяльності, має передумови для розвитку системи ЕУ.

Одним із пасивних та загалом не надто ефективних варіантів легітимації політичної влади за допомогою новітніх ІКТ є позиціонування електронної держави як політичного інституту для громадян-користувачів електронних послуг. Дана модель притаманна країнам, в яких демократичні цінності або не присутні, або не здійснюють вирішальний вплив на взаємодію громадянського суспільства і держави. Зважаючи на те, що процес розбудови системи ЕУ у таких країнах проходить скоріше «зверху-вниз», ініціативи в сфері електронного уряду можливі виключно від держави. Для такої моделі легітимації характерними перевагами в реалізації електронного уряду є можливість меншого числа погоджень у прийнятті політичних рішень, що визначають фінансування й спосіб реалізації проектів електронного уряду. Прогрес в інформатизації досягається за рахунок переконаності керівництва у важливості ІКТ для конкурентного розвитку держави в глобальному контексті. Найбільш ілюстративним прикладом вищеописаної ситуації є вже неодноразово згаданий Сінгапур. Більш специфічним прикладом є Китай, де існує поняття політичної цензури віртуального інформаційного простору [20].

З точки зору реалізації електронного уряду, схожа ситуація спостерігається в Японії та Південній Кореї, хоча політичних свобод у громадян цих країн помітно більше. Загальною основою для даної групи країн став розвиток ІКТ як нової економічної галузі, що дозволила поліпшити економічний добробут держави, створити велику кількість нових робочих місць, створити інноваційну інфраструктуру для розвитку національного ІТ-бізнесу, підвищити рівень професійних навичок для зайнятих у нових галузях. У суспільстві існує згода зі зробленою керівництвом ставкою на розвиток ІКТ.

Таким чином, держава є ініціатором проектів електронного уряду, створюючи, в тому числі й для своїх потреб, національну ІТ-галузь для реалізації власної стратегії. Вид підходу до реалізації електронного уряду визначається сформованими управлінськими традиціями, прогресом в

організації міжвідомчої взаємодії при реалізації електронних послуг, що, відповідно, робить легітимуючий потенціал ЕУ майже непомітним.

Для переважної більшості малорозвинених країн критичним фактором є економічна бідність, а також нездатність до реформування органів державної влади до стану, коли використання електронного уряду стало б ефективним механізмом легітимації [21]. Але, перш, ніж вирішувати настільки комплексні проблеми, необхідно подолати явище цифрової нерівності та створити технологічну інфраструктуру, без якої проблема модернізації державної діяльності на основі ІКТ є передчасною. Свої шляхи легітимації політичної влади на основі новітніх технологій шукають і суспільства з початковою стадією розвитку електронних послуг. До даної групи можна віднести слабо розвинені в економічному плані держави, а також держави, політичне керівництво яких вважає завдання розвитку інформаційного суспільства неперіоритетним. Відсутність стабільного фінансування інформаційних проєктів з боку держави, неможливість залучення приватних інвесторів в силу несприятливого економічного становища країни не дозволяють говорити про прогрес у створенні електронного уряду.

Окремо можна виділити проблему незавершених або нерозпочатих адміністративних реформ. У цьому випадку спроба використовувати ІКТ в ході реформ, як правило, приречена [22]. Ще однією, вже технологічною проблемою, є відсутність ІКТ-інфраструктури та доступу широких верств населення до Інтернету. Потенційний успіх у розвитку електронного державного управління для такого роду суспільств полягає у створенні сприятливих економічних та юридичних умов для розвитку національної ІТ-галузі, у формуванні у керівництва країни поглядів про пріоритетний розвиток ІКТ, співпрацю з міжнародними організаціями та країнами-лідерами в галузі створення електронного уряду з тим, щоб адаптувати вже існуючі розробки і стандарти якості електронних державних послуг [22]. Іншими словами, правомірно використовувати трансферт досвіду між державами, які реалізують схожі моделі електронного управління і мають приблизно схожі моделі легітимації політичної влади.

Варто наголосити на тому, що трансферу досвіду в області практичного застосування ІКТ в державному секторі повинен передувати ретельний аналіз соціально-культурних, ціннісних параметрів, що визначають розвиток тієї чи іншої держави. Неможливість врахувати в технократичному підході ефект від вироблених змін на усталену систему соціальних зв'язків і культурних цінностей, призводить до конфлікту та відторгнення технологічних рішень соціально-економічних проблем, а також викликає довгострокову недовіру й розчарування у представників державних структур, які використовували даний підхід. Тому дуже важливо оцінити готовність держави, галузі, регіону, муніципалітету до можливих якісних перетворень, пов'язаних із заміною паперового документообігу на електронний, появою доступу до інтегрованих інформаційних ресурсів, змінам в інструментарії для виконання

повсякденних трудових обов'язків у державних службовців, відповідністю нових форм електронної взаємодії з органами влади реальним потребам держави.

Можливий варіант, при якому вдало завершився державний ІТ-проект зі значним бюджетом, а потім виявилось, що він є незатребуваним цільовою соціальною групою, на яку був розрахований. Перш, ніж приступати до реалізації масштабних технологічних систем і рішень, відповідальним за державну інформатизацію керівникам необхідно вивчити та врахувати реальні потреби соціуму. Бажано, щоб електронна взаємодія з державою мала для громадян економічне обґрунтування і, водночас, не руйнувала усталену в суспільстві систему цінностей, звичаїв і традицій.

Отже, незважаючи на досить велику кількість різноманітних практик впровадження системи ЕУ у сферу політичного управління, більшість з них певним чином торкаються питань ролі новітніх перетворень у підвищенні довіри громадян до політичної влади. Розвинені країни, які мають певний кредит довіри з боку громадян, можуть дозволити собі експериментувати з нестандартними формами організації політичної влади в електронному вигляді (електронне громадянство в Естонії). Метою таких дій, не в останню чергу, є і зміцнення довіри населення до політичної влади, впевненості у правильності обраного політичного курсу та адекватності політичних рішень потребам сучасності. В той же час, країни що розвиваються, на фоні значної кількості суспільних проблем цього кредиту довіри не мають, тому експерименти з нестандартними способами володарювання несуть у собі для них потенційну загрозу делегітимації або краху політичного режиму. Уряди цих країн рано чи пізно опиняться у ситуації подвійної відповідальності: не лише за прийняті рішення, але й за ті заходи, яких прийнято не було. Саме тоді й з'ясується, чи правильним був обраний курс та чи відповідає наявна ситуація очікуванням громадян.

Література:

1. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / [Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін.]. – К : НАДУ, 2011. – Т. 1 : Теорія державного управління / [наук.-ред. колегія : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін.]. – 748 с.
2. Layne K. Developing fully functional e-government : A four stage model. / K. Layne, J. Lee // *Government Information Quarterly*. – № 18. – P. 122–136.
3. Липпман У. Западное сообщество и общий рынок / Уолтер Липпман ; [пер. с англ.]. – М. : Издательство иностранной литературы, 1963. – 29 с.
4. Митко А. М. Інформаційна демократія: реалії та виклики часу : [моногр.] / А. М. Митко. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 399 с.
5. Мережі і мережні війни: майбутнє терору, злочинності та бойових дій / [за ред. Дж. Арквіллі, Д. Ронфельдта ; пер. з англ. А. Іщенко]. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 350 с.
6. Еріксен Т. Г. Тиранія моменту: швидкий і повільний час в інформаційну добу / Томас Гілланд Еріксен ; [пер. з англ. В. Дмитрука]. – Львів : Кальварія, 2004. – 196 с.

7. Сморгунов Л. В. Сравнительный анализ политико-административных реформ: от нового государственного менеджмента к концепции «governance» / Л. В. Сморгунов // Полис. – № 3. – 2003. – С. 50–58.
8. Орлов О. В. Інноваційні процеси в державному управлінні : [моногр.] / О. В. Орлов. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. – 246 с.
9. Дрожжинов В. Электронное правительство информационного общества / В. Дрожжинов, А. Штрик // PCWEEK/RE. – 2000. – № 15. – С. 33–39.
10. Сморгунов Л. В. Политические сети, информационные технологии и публичное управление: переход от концепции «e-government» к «e-governance» / Л. В. Сморгунов // Технологии информационного общества – Интернет и современное общество : VIII Всерос. объединенная конф., Санкт-Петербург, 8–11 ноября 2005 г. – СПб., 2005. – С. 161.
11. Benchmarking e-government. A Report by the Momentum Research Group of Cunningham Communication Commissioned by NIC [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.egovernmentreport.com.
12. Нагорняк Т. Л. Брендинг території як державна та регіональна політика : [моногр.] / Т. Л. Нагорняк. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж», 2013. – 367 с.
13. Guidebook on promoting good governance in public-private partnerships [Электронный ресурс] // United Nations Economic Commission for Europe. – 2008. – Режим доступа : <http://www.ajpp.hr/media/13717/ppp%20guide%20english%20final%202008.pdf>.
14. Інститути, необхідні для членства в Європейському Союзі / [пер. з англ. В. В. Шульги]. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 44 с.
15. Fountain J. Building the Virtual State: Information Technology and Institutional Change / Jane Fountain. – Washington, D.C : Brookings Institution Press, 2001. – 256 p.
16. Inotai A. The CEECs: From the Association Agreements to Full Membership / A. Inotai. – Redmond : Boulder, 1998. – 159 p. – (The Expanding European Union. Past, Present, Future).
17. Kevin H. The E-government development, IT strategies, and portals of the Hong Kong SAR Government / H. Kevin // International Journal of Cases on Electronic Commerce. – 2007. – № 3. – P. 71–89.
18. Говлет М. Дослідження державної політики: цикли та підсистеми політики / Міхаель Говлет, Магадеван Рамеш ; [пер. з англ. О. Рябова]. – Львів : Кальварія, 2004. – 264 с.
19. Данилин А. В. Электронные государственные услуги и административные регламенты: от политической задачи к архитектуре «электронного правительства» / А. В. Данилин. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 335 с.
20. Vilpponen A. Electronic word-of-mouth in online environments: exploring referral network structure and adoption behavior / A. Vilpponen, S. Winter, S. Sundqvist. // Journal of Interactive Advertising. – 2006. – № 6. – P. 71–86.
21. Данилин А. В. Разработка концепции единой архитектуры электронного правительства [Электронный ресурс] / А. В. Данилин, В. З. Зиндер. – Режим доступа : http://www.google.com.ua/url?url=http://www.fostas.ru/seminars/files/Arch_2-3_ppt&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ei=TVJWVZPGPMmbsAhh94GAAQ&ved=0CBUQFjAA&sig2=K_TBvT4Y3rvDyLT2U7c5cg&usg=AFQjCNFWYovwb-nNgrpQ_9EzpaqG0oD8KmQ
22. Лисицький В. І. Електронний уряд України: з чого починати? Що таке електронний уряд? [Електронний ресурс] / В. І. Лисицький. – Режим доступа : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=10167501&cat_id=2251617.

Кузьміна К. С., Сюсько І. О., студенти,
наук. кер. – **Корженко В. В.**, д-р. філос. наук, проф.,
*Харківський регіональний інститут державного
управління НАДУ при Президентіві України, Україна*

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

В економічній думці сьогодні існує широкий спектр концептуальних підходів щодо розвитку економіки: від ліберальних концепцій мінімального втручання – до жорсткого державного регулювання. Проте, превалюють дві точки зору щодо ролі держави в ринковій економіці. Зокрема, одна група відомих дослідників – послідовників кейнсіанських концепцій державного регулювання економіки – обґрунтовують необхідність активного втручання держави в національну економіку, оскільки остання в умовах вільного ринку позбавлена механізмів саморегулювання, які забезпечують стабільність економічного розвитку, що призводить до економічних криз. Інша достатньо велика група вважає, що держава повинна обмежити своє втручання в економіку, державне регулювання економіки не може бути ефективним, тому що втручаючись, воно порушує дію ринкових економічних законів і гальмує приватну ініціативу. Як високо-, так і слабо розвинені країни з перехідною економікою мають свої концептуальні підходи до державного регулювання підприємництва й з успіхом їх використовують, при цьому кожна обирає власний шлях реформування.

Наявний світовий досвід свідчить, що не можна взяти готову діючу модель економічно розвиненої країни й впровадити її в країні з перехідною економікою. Необхідно враховувати такі фактори, як національні традиції, менталітет, усталені відносини, які склалися в суспільстві, діяльність законодавчої і виконавчої влади, рівень розвитку економічної системи, тобто дію інституціональних факторів [1; 4]. Оскільки саме інститути є тим середовищем, де виявляють себе економічні закони, саме через них знаходить свій вираз економічна політика держави. У той же час інститути, як фактори духовного, культурного, ідеологічного, та політичного характеру, формують шляхи розвитку держави та зміст державного регулювання підприємництва і є тим навколишнім середовищем, що активно впливає на характер економічного розвитку. Економіці трансформаційного періоду (або трансформаційній економіці) з урахуванням усіх вище зазначених чинників приділяється значна увага в дослідженнях з інституціональної та неінституціональної теорії [3].

У сучасній інституціональній теорії економічне життя розглядається як складова суспільного, в центрі якого знаходиться реальна людина, що перебуває під постійним впливом соціальних, культурних, економічних чинників, котрі й зумовлюють її поведінку. Підприємницька діяльність розглядається в певному середовищі, де діють різноманітні інститути

(закони, правила, норми тощо). Власне від того, наскільки ринкові інститути є розвинутими в країні, залежить активність підприємництва.

Поняття «підприємництво» надзвичайно широке й містке. У ньому переплітається сукупність економічних, юридичних, політичних, історичних і психологічних відносин. Разом з тим, слід мати на увазі, що приватне підприємництво – не лише вдала комбінація факторів виробництва з метою отримання прибутку в умовах ризику. Воно надає можливість підвищити доходність самих підприємців, працівників підприємств, доходів держави, національного доходу та рівня життя населення. Працюючи для себе, підприємець приносить соціально-економічну користь усьому суспільству. Відтак, підприємництво – це ініціативна діяльність, пов'язана з господарським ризиком і спрямована на пошук найкращих засобів використання ресурсів, яка здійснюється з метою отримання прибутку, збільшення власності та в підсумку приносить соціальний ефект.

Інституціональне забезпечення довгострокового економічного розвитку України має ґрунтуватися, *по-перше*, на засадах формування державної влади через прозорі демократичні процедури і контролю за нею з боку інститутів громадянського суспільства; *по-друге*, на дійсному впровадженні і сприйнятті суспільством принципів верховенства права; поширенні встановлених норм і правил на всіх без винятку економічних агентів, незалежно від їх наближеності до влади.

Розвитку ринку перешкоджає високий рівень трансакційних витрат, що, у свою чергу, залежить від неадекватної інформації, неповного визначення прав власності та їх слабкої реалізації, а також наявності бар'єрів для вступу на ринки нових учасників. Щодо інститутів, які ефективно впливають на розвиток ринків, то це, перш за все, інститути, які допомагають управляти ризиками при ринкових обмінах, посилюють їх ефективність та збільшують доходи. З цих позицій можна говорити про три основні напрями ефективного функціонування інститутів:

– інститути призначені для створення й цілеспрямованого розподілу інформації щодо таких характеристик ринків, як ринкові умови, товари й учасники ринків, що допомагає останнім виявити партнерів, види діяльності, рівень доходності й кредитоздатності, а для органів влади – ефективно проводити регулюючу діяльність;

– інститути визначають і сприяють здійсненню прав власності, тобто прав стосовно активів і доходів, чітке визначення яких є невід'ємною основою ринкової економіки та ефективності її функціонування. Одним із найважливіших її аспектів є вирішення питання про визнання прав на землю;

– забезпечення конкуренції як стимулюючого важеля ринкової економіки, що забезпечує рівні можливості діяльності й спрямування ресурсів (зокрема, інвестиційних) у найбільш ефективні проекти [2].

Звернемось до з'ясування основних заходів з удосконалення інституціонального середовища щодо підприємницької діяльності.

Сформоване інституціональне середовище включає як формальні, так і неформальні інститути, що дозволяє забезпечити правову, економічну та організаційну основи для функціонування і розвитку підприємництва.

При цьому, головними напрямки вдосконалення інституціонального механізму державного управління можна вважати [2; 3]:

- удосконалення правової основи функціонування підприємництва;
 - удосконалення системи оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності;
 - підвищення рівня соціальної реклами існуючих інститутів підтримки підприємницької діяльності;
 - розробка і впровадження системи подолання адміністративних бар'єрів;
 - розробка та реалізація державних програм підтримки суб'єктів підприємницької діяльності;
 - удосконалення інфраструктурного забезпечення;
 - удосконалення системи контролю обліку та звітності за діяльністю суб'єктів підприємництва;
 - формування системи кадрового забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності;
 - посилення ролі та розширення повноважень організацій підприємців;
 - створення системи економічного та суспільного контролю за органами державної влади;
 - сприяння взаємодії малого, середнього та великого підприємництва;
- Таким чином стає можливим створення сприятливих умов для функціонування й розвитку приватного підприємництва.

Література:

1. Веблен Т. Теория праздного класса : [пер. с англ.] / Т. Веблен. – М. : Прогресс, 1984. – 364 с.
2. Гриценко А. Глобальна криза як форма сучасної фінансово-економічної динаміки / А. Гриценко // Економіка України. – 2010. – № 4. – С. 37–46.
3. Коваленко Н. В. Інституціональне забезпечення сучасного ринку / Н. В. Коваленко // Теорія та практика державного управління : зб. наук. праць – Вип. 2(21). – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. – С. 336–341.
4. Commons J. R. Institutional Economics / J. R. Commons // American Economic Review. – 1931. – V. 21. – P. 648–657.

Мальцева О. О., магістрант,
наук.кер. – Зинчина О. Б., канд. соціол.наук, доц.,
ф-т менеджменту,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ТУРИСТСЬКИЙ ІМІДЖ В КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ МІСТОМ

Управління містом – складний системний процес, який потребує вагомого опрацювання кожного елементу та побудови успішної стратегії. Туристська галузь – одна з найпривабливіших для розвинення серед усіх галузей економіки країни. На разі, вона потребує найменших мінімальних фінансових вкладень та найбільшу перспективність розвитку та дохідності. Природні ресурси, матеріально-технічна база, цікаві туристські об'єкти – все це вже існує у містах, але потребує правильного управління. Окрім позитивного економічного впливу туризм сприяє покращенню соціального стану та збагаченню культурного здобутку. Та надходження від цієї сфери є невідповідно низькими, незважаючи на високий потенціал.

Сучасна модель туризму є комунікативною у своїй неможливості існування без інформації. Туризм, в деякому сенсі, є найпершим способом абсолютного перенесення інформації, її обміну та застосування. Але тепер, коли інформація є загальнодоступною, формування туристських потоків відбувається за використанням іміджмейкерських технологій.

Імідж (від англійського image – образ, відображення) у соціологічному енциклопедичному словнику трактується як зовнішній образ, що створюється суб'єктом, з метою викликати певне враження, думку, відношення в інших. Образ є дуже широкою категорією, що об'єднує окрім іміджу ще поняття стереотип, міф, бренд та інше. Імідж міста – штучний образ, що має певне емоційне забарвлення, створений для впливу на сприйняття міста людьми. Імідж контролюється адміністрацією міста, значний вплив на нього мають ЗМІ, а також населення. Бренд міста – сукупність цінностей та уявлень, що відбивають унікальні атрибути, які отримали суцільне визнання, мають стабільний високий попит. Ще однією характеристикою є репутація міста – характеристика діяльності регіону, що формується протягом довгого часу.

Туристський імідж регіону – це набір ознак і характеристик, які на емоційно-психологічному рівні асоціюються у громадськості з конкретною територією, на якій можливим або й визначальним є розвиток туристської діяльності. Щодо структури туристичного іміджу регіону, то вона складається з наступних складових: статус туристського регіону; вигляд туристського регіону; регіональна символіка; емоційні зв'язки з регіоном; туристська іміджева політика і маркетинг регіону. Успіх у формуванні туристського іміджу території, в першу чергу, залежить від того, наскільки якісно сформований суб'єктом імідж певної території та відповідатиме, з

одного боку, її об'єктивним якостям, а з іншого – очікуванням і запитам рекреантів або інвесторів.

Задля оцінки загального іміджу використовуються наступні критерії: люди, як капітал; державне управління; експорт; туризм; культура та історичне надбання країни; інвестиції; імміграція. Отже, туристський імідж є складовою загального іміджу міста. На жаль, зараз формування та просування іміджу міст на території СНД є безсистемним, не має загальної моделі, яка б мала позитивний досвід реалізації. Образ будь-якого міста існує в незалежності від того, формується він цілеспрямовано чи ні. Варто бути пильними та обережними з цим процесом. Адже економічні показники розвитку міста безпосередньо залежать від його іміджу, який впливає на залучення інвестицій в економіку міста, дозволяє розвивати культуру і науку, освітню сферу, є наслідком поліпшення якості життя. В епоху сучасної глобалізації, туризм повинен виходити на перші місця за об'ємом експорту. Роблячи цікавим місто у різних планах – відпочинок, культура, діловий об'єкт, ми примножуємо його споживчі характеристики, відповідно, покращуємо імідж – крокуємо до сталого розвитку. Таким чином, туристський імідж є важливою компонентою в процесі управління містом.

Островський І. А., канд. екон. наук, доц.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ГОЛОВНІ НАПРЯМКИ ТА СУЧАСНІ СУПЕРЕЧНОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Регіональна політика в Україні з кінця ХХ ст. до цього часу пройшла шлях значних змін. Зараз вона поєднує декілька головних напрямків:

– інфраструктурну політику (у т.ч. розвиток цифрової економіки, телекомунікацій);

– регуляторну політику, що передбачає підтримку розвитку підприємництва, активізацію економічної активності на місцевому, регіональному рівні;

– соціальну, зокрема, політику у сфері зайнятості, оптимізації розвитку регіональних ринків робочої сили, у т.ч. запровадження заходів щодо підвищення кваліфікації, зростання показників зайнятості молоді, вільного руху робочої сили тощо;

– політику у сфері наукових досліджень, освіти та формування «економіки знань»;

– екологічну політику (що тісно корелює з політикою сталого збалансованого регіонального розвитку);

– інноваційну політику, у т.ч. підтримку науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, впровадження інновацій;

– політику просторового розвитку, у т.ч. розвитку урбанізованих територій, малих, монофункціональних міст, сільських територій тощо.

Досягти сталого економічного розвитку регіону можна двома шляхами: або за рахунок зовнішньої підтримки, перерозподілу коштів між регіонами, або за рахунок мобілізації внутрішніх сил. Зарубіжний досвід свідчить про те, що держави з розвинутою економікою використовують ринкові механізми впливу центральної влади на економічний розвиток окремих територій. У багатьох країнах, для яких характерно стабільне економічне зростання і які пройшли етап бюджетно-фінансової децентралізації, створено і діють ефективні й гнучкі механізми пристосовані до змін економічної кон'юнктури.

Процес децентралізації взаємовідносин між державою та регіонами потребує на сучасному етапі суттєвого коригування.

З цією метою необхідно реалізувати заходи щодо зміцнення доходної бази місцевих бюджетів, посилити стимулюючі фактори у роботі органів місцевого самоврядування, упорядкувати основні видатки й повноваження між різними бюджетами на основі принципу субсидіарності.

Необхідно й надалі продовжити процес значного зменшення рівня централізації у державному бюджеті, податків, зборів та обов'язкових платежів, сприяти процесу розширення ресурсної бази місцевих бюджетів шляхом передачі на місцевий рівень значної частини доходів бюджету. Структура доходів місцевих бюджетів має відображати баланс самодостатності територіальних громад і фінансової залежності від держави.

Серед причин такої великої уваги до реформи територіальної організації влади є те, що нині місцеве самоврядування переважно неспроможне активізувати економічну діяльність і забезпечити сприятливе середовище для життєдіяльності людей. Абсолютна більшість одиниць базового рівня управління не мають достатнього економічного потенціалу для свого розвитку. Упродовж років незалежності загострювалась проблема економічної спроможності територіальних громад, передусім сільських. Дотаційність 5419 бюджетів місцевого самоврядування становила понад 70 %, 483 територіальні громади на 90 % утримувалися за рахунок коштів державного бюджету [1]. За оцінками Всеукраїнської асоціації сільських та селищних рад, лише 5 % сільських громад можна вважати самодостатніми, здатними забезпечувати поступальний соціально-економічний розвиток [2, с. 138]. Іншими словами, можливості реалізації самоврядування у таких громадах суттєво обмежені.

Це не відповідає європейським тенденціям, відповідно до яких територіальні адміністративні утворення повинні мати достатній фінансово-економічний, інституційний та кадровий потенціал для забезпечення високого рівня надання суспільних послуг населенню та соціально-економічного розвитку.

Вивчення територіальних громад як суб'єктів економічних відносин вітчизняними науковцями розпочалося відносно недавно. Водночас у західній науці накопичено значний теоретичний та статистичний матеріал з

дослідження громад (community) як первинних осередків суспільства, де виникають основні соціально-економічні відносини. Зокрема, слід згадати про дослідження здатності громад до самоорганізації та ефективного управління суспільними ресурсами лауреата Нобелівської премії з економіки Е. Остром [3]. Кожен рівень влади може бути найефективнішим при наданні певного набору послуг на відповідній території. Тому доцільно виділяти «місцеві суспільні блага», «регіональні суспільні блага» та «національні суспільні блага» з визначенням їх одержувачів і джерел фінансування їх надання. Виходячи з цього твердження, при обґрунтуванні напрямів реформування територіальної організації влади на місцевому рівні доцільно спиратись на такі положення Е. Остром:

- місцеві громади можуть ефективно управляти суспільними ресурсами;

- якість громадського користування ресурсами залежить від особливостей кожної громади та її здатності до саморегулювання;

- результати створення суспільних благ залежать не стільки від форми власності, скільки від набору правил, які регламентують створення і використання суспільних благ. Тому формування таких передумов повинно базуватися на інституціоналізації соціальних норм громад, які є ефективними не тільки при формуванні кооперативної поведінки, але також заохочують до кооперативної поведінки в тривалій перспективі;

- децентралізація влади та прийняття рішень стає можливою і доцільною у випадку, якщо в її здійсненні зацікавлені всі учасники процесу, інтереси користувачів суспільних ресурсів узгоджені, якість життя населення покращується.

Відзначимо методологічний підхід Ж. Гербера до розгляду територіальних громад (community) як публічних корпорацій, що самоорганізуються, який базується на праві власності та регулюється чіткою публічною політикою [4].

Дж. Хіллер, проаналізувавши різні визначення територіальної громади, зробив висновок, що не зважаючи на розбіжності у визначеннях, існує загальна згода щодо таких ознак громади: соціальна взаємодія, територія і загальний зв'язок [5].

В європейських країнах реформування територіальної організації влади, зміцнення фінансових засад і компетенції місцевого самоврядування стало дієвим механізмом стимулювання економічної активності, розробки ефективних стратегій регіонального та місцевого розвитку, підвищення якості послуг населенню. Це забезпечується, насамперед, завдяки реалізації принципу субсидіарності у розподілі повноважень між рівнями управління. Традиційно у центральних органів державної влади залишаються лише ті повноваження, які потрібні для вирішення загальнодержавних завдань (національна безпека, великі інфраструктурні проекти, розвиток науки тощо), тоді як всі завдання забезпечення життєдіяльності громад вирішуються безпосередньо на місцях.

Це надає місцевим органам влади більшої фінансової незалежності й дозволяє ефективніше використовувати місцеві ресурси для стимулювання економічного розвитку. Саме такий підхід закладено у концептуальних засадах реформування територіальної організації влади в Україні [6, 7, 8].

Фінансово-бюджетна децентралізація як першочергове завдання сьогодення повинна супроводжуватися розробкою системи програмних і прогнозних документів державної стратегії довгострокового характеру, довгострокових і середньострокових прогнозів, які включають як складову компоненту прогнози змін оточуючого середовища й окремих екосистем у результаті господарської діяльності; короткострокові прогнози та програми галузевого й регіонального рівнів.

В умовах невизначеності та очікуваних впливів зовнішніх і внутрішніх факторів на соціально-економічні процеси в регіоні розробку регіональних програм доцільно здійснювати за різними сценаріями (варіантами). Принципові розходження між ними повинні укладатися в ступені інтенсивності використання внутрішніх і зовнішніх факторів економічного росту при переході до сталого розвитку, а також у глибині ефективності проведених економічних реформ.

Розробка різних сценаріїв розвитку регіону дозволяє розглянути можливі ситуації, у яких може проявитися економічна й соціальна сфери регіонів у прогнозований період. При цьому, слід мати на увазі, що системний підхід повинен ґрунтуватися на відповідній економічній гіпотезі й мати не тільки кількісні а й якісні відмінності, що враховують як внутрішні, так і зовнішні фактори соціально-економічного розвитку регіону.

Підсумовуючи, слід зазначити, що сьогодні пріоритетом діяльності українського уряду у формуванні державної регіональної політики є побудова конструктивного рівноправного діалогу між центральними, регіональними, а також органами місцевого самоврядування. Формування нової якості таких відносин стає можливим на основі перенесення центру прийняття рішень щодо розвитку регіонів саме на регіональний рівень максимального забезпечення розвитку регіонів на основі наявних місцевих ресурсів.

Література:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Павлюк А. Економічні аспекти формування спроможних територіальних громад в Україні / А. Павлюк // Стратегічні пріоритети. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 2016. – №1. – С. 137–143.
3. Остром Э. Управляя общим: эволюция институтов коллективной деятельности / Э. Остром. – М.: ИРИСЭН, Мысль, 2010. – 447 с.
4. Gerber J. D. The role of Swiss civic corporations in land use planning. *Environment and Planning, A* 43: 2011 / J. D. Gerber, S. Nahrath, P. Csikos at all. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.envplan.com/abstract.cgi?id=a43293>.

5. Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки / О. В. Батанов : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf.

6. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.

7. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

8. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.

Солових В. П., д-р наук з держ. упр., проф.,
*Харківський регіональний інститут державного
управління Національної академії державного
управління при Президентіві України, Україна*

МЕРЕЖЕВИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ВРЯДУВАННЯ (РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ)

Мережевий підхід до демократичного врядування є відбиттям не тільки суперечок, які ведуться між представниками різних політико-управлінських теорій, але й відповіддю на зміни умов, у яких реалізується політика й управління суспільними справами. Екологія публічного управління за останні десятиліття істотно змінилася. Суспільні структури стають все більше плюралістичними; ускладнюються взаємин між різними групами населення; значно зростають невизначеності й ризик; зростає вплив міжнародного фактора на внутрішню політику держави; інформатизація суспільства; падіння довіри населення до центральних органів управління, – це й багато чого іншого спонукають до необхідності перегляду традиційних управлінських підходів, особливо тих, де применшувалися особливості публічної сфери, як, наприклад, у новому публічному менеджменті, що одержав навіть найменування – неотейлоризм. Коротко основні положення теорії політичних мереж зводяться до наступного.

По-перше, теорія політичних мереж реконструює відносини між державним управлінням і сучасним суспільством. Замість спроби редукції складності суспільства для ефективного управління, вона містить у собі ріст складності як необхідну передумова вироблення політики й здійснення управління. Поняття «мережа», здається, стає «новою парадигмою архітектури складності» [4, с. 25]. Більше значимим є те, що мережі відкривають уряд перед суспільством. Концепція політичних мереж відноситься до концепцій середнього рівня, тобто в ній розкриваються

відносини не між суспільством і державою, а між управлінськими структурами, суспільними й бізнес асоціаціями.

По-друге, вчені, які розробляють теорію мереж, включають у свої міркування моральний вимір управління й процес вироблення політичного рішення. Це означає, що дана теорія державного управління близька до політичної філософії й ціннісно-орієнтованого підходу [1, 2, 3].

По-третє, хоча поняття «інститут» відіграє значну роль у теорії політичних мереж, однак не інститути, а зв'язку й відносини становлять ключовий пункт розгляду. «Очевидно, всі аналітики теорії мереж розділяють передумову, що завершене пояснення для деяких соціальних феноменів вимагає знання взаємин між системними акторами» [5, с.9].

По-четверте, у теорії мереж проблема ефективності управління розглядається не в аспекті відносини «мета-засоби», а в аспекті відносин «мета-процеси». Хоча й оцінка ефективності мереж визначається здатністю державних службовців вирішувати суспільні потреби, [6], однак політичні мережі можна оцінювати і за таким параметром, як трансакційні витрати, тобто витрати на переговори, інтеграцію й координацію своєї діяльності [7]. Фактично, тут мова йде про дієвість, аніж про ефективність.

Таким чином, політичні мережі володіють рядом характеристик, які відрізняють їх від інших форм управлінської діяльності в сфері публічних потреб і інтересів.

По-перше, мережі являють собою таку структуру управління публічними справами, що зв'язує державу й громадянське суспільство.

По-друге, політична мережа складається для вироблення угод у процесі обміну наявними в її акторів ресурсів.

По-третє, важливою характеристикою політичної мережі виступає загальний кооперативний інтерес.

По-четверте, з погляду вироблення політичних рішень учасники мережі не вибудовуються в деяку ієрархію, де яка-небудь організація має перевагу з погляду її владної позиції.

По-п'яте, мережа являє собою договірну структуру, що складається з набору контрактів, які виникають на основі погоджених формальних і неформальних правил комунікації. У політичних мережах діє особлива культура консенсусу.

У цілому політична мережа являє собою систему державних і недержавних утворень у певній сфері політики, які взаємодіють між собою на основі ресурсної залежності з метою досягнення загальної згоди по політичному питанню, використовуючи формальні й неформальні норми.

Література:

1. Wamsley G., Wolf J. (eds.). *Refounding Democratic Public Administration. Modern Paradoxes, Postmodern Challenges.* London; New Delhi, 1996.

2. March J. *Administrative Practice, Organization Theory, and Political Philosophy: Ruminations on the Reflections of John M. Gaus* // *PS. Political Science and Politics.* 1997. Vol. 30. N 4.

3. Harmon M. Decisionism and Action: Changing Perspectives in Organization Theory // International Journal of Public Administration. 1998. Vol. 26. N 6–8.
4. Bo rzel T. Organizing Babylon – on the Different Conceptions of Policy Networks // Public Administration. 1998a. Vol. 76. N 2.
5. Knoke D. Political Networks. The Structural Perspective. Cambridge, 1990.
6. Milward H., Provan K. Principles for Controlling Agents: The Political Economy of Network Structure // Journal of Public Administration Research and Theory. 1998. Vol. 8. N 2.
7. Hindmoor A. The Importance of Being Trusted: Transaction Costs and Policy Network Theory // Public Administration. 1998. Vol. 76. N 1.

Шепеленко О. Г., канд. наук з держ. упр.,
*Харківський регіональний інститут державного
управління Національної академії державного
управління при Президентіві України, Україна*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-СТРУКТУРНОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Актуальність теми. Ухвалення Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів, Законів України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (2012 р. та змін до нього у 2014 р.), «Про ратифікацію Угоди (у формі обміну нотами) між Україною та Європейським Союзом про відновлення дії Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво» (2015 р.) свідчить про нагальність реалізації інноваційної політики для забезпечення національної безпеки та сталого розвитку країни. Водночас в умовах децентралізації державної влади в Україні збільшується роль регіонів, місцеві органи влади перетворюються на дієздатні суб'єкти реалізації державної інноваційної політики. Налагодження горизонтальних зв'язків між різними суб'єктами інноваційної діяльності: місцевими органами влади, галузевою та академічною наукою, консалтинговими та впроваджувальними фірмами, малими підприємствами, інвесторами – призводить до нарощення інноваційного потенціалу регіонів. Забезпечення сталого розвитку регіонів потребує запровадження нових підходів до державної інноваційної політики на регіональному рівні. Зазначене обумовлює актуальність дослідження механізмів реалізації державної інноваційної політики на регіональному рівні.

Теоретичної основою дослідження є наукові праці зарубіжних і вітчизняних вчених щодо регіональної інноваційної політики та діяльності органів місцевої публічної влади. В Україні вивченню основ державного управління інноваційною діяльністю присвячені праці О. Алімова, В. Бакуменка, Л. Безчасного, М. Гамана, Б. Данилишина, О. Дація, А. Дегтяра, М. Корецького, С. Попова, Л. Федулової та ін. Сучасні механізми

стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності визначено в роботах Я. Базилюк, Я. Жаліло, О. Іваницької. Серед досліджень з питань інноваційного розвитку регіонів, становлення регіональних інноваційних систем слід виділити роботи С. Архієреєва, П. Беленького, П. Бубенка, А. Кузнецова, Ю. Куца, К. Кіктенко, В. Соловйова, Д. Стеченка, В. Феєра, Т. Безверхнюк, В. Воротіна. Інноваційні моделі державного регулювання економіки досліджували О. Амоша, Ю. Бажал, С. Біла, І. Бистряков, М. Бутко, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Гусєв, А. Лісецький, В. Мельник, В. Чижов, А. Чухно, М. Якубовський. Теоретико-методологічними аспектами управління державно-управлінськими нововведеннями опікувались В. Марущак, М. Миколайчук, С. Попов, Л. Приходченко, С. Кравченко, П. Надолішній, Т. Пахомова. Механізми комунікативної взаємодії органів влади та соціальних інститутів в системі інноваційної політики аналізували Ю. Бажал, Л. Мусіна, П. Губенко, В. Гусєв та ін. Серед зарубіжних науковців, державних діячів, що опікуються інноваційною тематикою, треба відзначити Л. Ерхарда, К. Мікульського, Б. Санто, Й. Шумпетера, у роботах яких проаналізовані передумови інноваційного розвитку регіонів та закладено основи державної інноваційної політики. Але сьогодні ні вітчизняна, ні зарубіжна теорія ще не дає достатніх відповідей щодо конкретних механізмів інноваційного розвитку регіону та відповідної державної і регіональної політики.

Не зважаючи на велику кількість наукових першоджерел з означеної теми, теоретичні дослідження механізмів реалізації державної інноваційної політики не в повній мірі досліджений потенціал сучасних організаційних механізмів державного управління, не враховується стан економіки країни та її інноваційної галузі. Теоретично невизначеними, практично нереалізованими залишаються критерії результативності впливу механізмів державної політики на інноваційний розвиток регіону, відсутній комплексний підхід у дослідженні механізмів реалізації державної інноваційної політики на регіональному рівні. Потребує дослідження результативність як окремих механізмів державного регулювання інноваційних процесів: економічного, інституційно-правового, організаційно-структурного, мотиваційного, інформаційного, так і комплексний аналіз їх взаємодії.

Держава здійснює всі види регулювання інноваційної діяльності – організаційний, економічний, фінансовий, нормативно-правовий. Вища форма регулятивної діяльності – це вироблення і проведення інноваційної політики, управління інноваційною діяльністю. Така політика розробляється на основі затвердження пріоритетного значення інноваційної діяльності для сучасного суспільного розвитку. Держава створює організаційні, економічні та правові умови для інноваційної діяльності. В Україні існує розгалужена структура державних органів, які здійснюють інноваційну політику. У структурах як законодавчих, так і виконавчих органів державної влади створено відповідні органи, до функцій яких належить формування засад

інноваційної політики, визначення механізмів її реалізації.

Під організаційно-структурним механізмом ми розуміємо наступне: визначення і підтримка пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого, регіонального і місцевого рівнів; формування і реалізація державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм; створення регіональної системи науково-технологічного прогнозування і розробка механізмів її кооперації та інтеграції з НДІ, академічними інститутами і ВНЗ, міністерствами та відомствами; розвиток умов для створення державно-приватного партнерства в інноваційній діяльності у межах регіонів; забезпечення взаємодії регіональної інноваційної політики з макроекономічною, структурно-інвестиційною, промисловою регіональною політикою держави.

Незважаючи на велику кількість державних органів, до функцій яких належить здійснення інноваційної політики, єдиного державного органу, відповідального за реалізацію цієї політики в країні, Україна до цього часу не мала. Кроком вперед у формуванні інноваційного середовища в Україні є прийняття Урядом постанови 05.04.2017 р., що створює правове підґрунтя для утворення і функціонування Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, яка буде основним стратегічним органом реформування сфери науки та інновацій в Україні, об'єднає лідерів наукової спільноти та представників усіх ключових гравців на цьому полі. Створення консолідуючої організації – Національної ради з питань науки та технологій (НРНТ) при Кабінеті Міністрів України, яка буде вирішувати питання у сфері науки та розвитком бізнесу інновацій, стимулюванням інновацій на регіональному рівні, є нагальною потребою часу. «Утворення Національної ради з питань розвитку науки і технологій – це рішення, на яке довго чекала вся наукова спільнота. Адже вперше в історії України створено орган, який стане не лише верховним у сфері громадського контролю наукової діяльності, а й платформою для ефективної взаємодії між науковцями, органами виконавчої влади, представниками бізнесу», – відзначила Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич. Наступним кроком в цьому процесі повинно стати створення Національного фонду досліджень, що передбачено законом «Про наукову та науково-технічну діяльність», ухваленим наприкінці 2015 р. та передбачене в плані пріоритетних дій Уряду до 2020 р.

Незважаючи на суттєві організаційні рішення на рівні країни, проблемним полем сьогодні залишається формування організаційно-структурного механізму реалізації державної інноваційної політики на регіональному рівні. Основною організаційною формою реалізації державної інноваційної політики на регіональному рівні сьогодні є регіональні програми інноваційного розвитку (регіональні інноваційні програми). Існують також спеціальні програми, розроблені для підтримки певних аспектів у сфері інновацій. Але система підтримки інноваційних підприємств на регіональному рівні недостатня та організаційно не сформована. Основними прорахунками у більшості регіональних програм є

невизначеність у джерелах фінансування виконання програми, надто широкі цілі й завдання, недосконалість механізмів оцінювання та моніторингу інноваційних програм.

Наступною низкою проблем є відсутність механізму координації між національними та регіональними органами влади, недостатні та нечіткі правові рамки щодо науки, технологій та інновацій (як суперечності у розділах Конституції України, що визначають територіальну основу та регіональну систему місцевих органів влади і місцевих адміністрацій), а також обмежені фінансові ресурси та відсутність центрального механізму передачі коштів регіонам (включаючи податкові надходження).

Челомбітько М. В., студентка,
ф-т менеджменту,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. філос. наук, доц.
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Сьогодні склалася нова соціальна реальність – інформаційне суспільство та глобальний економічний простір, розриває принципи державного суверенітету як основи державності в умовах індустріального суспільства. У цій ситуації радикально змінився об'єкт управління їм стало інформаційне суспільство, в якому «інформація стає важливіше самої речі». В умовах нового інформаційного суспільства саме володіння інформацією і контроль за нею стають найважливішим адміністративним ресурсом. Це вимагає нового погляду на переосмислення основних принципів здійснення децентралізації влади в Україні у рамках сучасної інформаційної реальності.

Вирішення цих завдань передбачає високий рівень комунікацій в суспільстві, про що Валлерстайн говорить в роботі «Кінець знайомого світу» [1]. Дана проблема особливо актуальна для України. Інтеграція України в Європейський Союз відбувається в умовах стрімко наростаючої динаміки глобальних загроз, які доповнюються процесами внутрішньої трансформації економічної сфери та формуванням інститутів демократії.

Аспектів децентралізації влади в Україні безліч – від податків до виборчого права. На нашу думку, почати слід з питання про теоретико-методологічні основи децентралізації влади, бо як ще в середині минулого століття писав Курт Левін: «Немає нічого більш практичного, ніж хороша теорія».

Відносини влади і панування – основне джерело самовідчуження людини. Традиційні форми панування, такі як ієрархія і ринок, майже повністю підпорядкували собі людину. У сучасному світі актуалізується

третьої способ координації взаємодії людей в суспільстві. – дискурс, або комунікація.

Справжня легітимність рішень влади може виникнути лише через їх попереднє публічне обговорення, відкритість, терпимість до чужої думки, готовність скорегувати свою первісну позицію в разі появи в процесі дискурсу «кращого аргументу».

Саме деліберативна демократія, на нашу думку, відповідає публічному діалогу (дискурсу) інститутів держави і громадян, влади та інститутів громадянського суспільства. Попередником деліберативної демократії можна вважати Джона Дьюї звертав увагу на дієві механізми досягнення влади більшістю, підкреслював значення громадських дебатів і дискусій, в ході яких «домовляються» між собою різні соціальні спільності.

Подальший розвиток теорія деліберативної демократії отримала в роботах Юргена Хабермаса та його теорії «комунікативної дії», що знайшло відображення в європейському досвіді децентралізації влади. Він підкреслює, що раціональне виникає і розвивається саме в сфері комунікацій, і процеси, що відбуваються в цій сфері, є визначальними факторами суспільного розвитку. Саме комунікативний дискурс, на думку Хабермаса, створює той простір свободи, в якому індивіди на основі згоди здатні впливати на хід історичного процесу, бути його реальними суб'єктами. На цьому висновку заснована наша методологія аналізу децентралізації влади в Україні [2].

На відміну від Ю. Хабермаса, Джозеф Бессет розглядає деліберативний процес вкрай прагматично і навіть утилітаристські, і саме ці аспекти реалізовані на американському континенті. Він доводить, що деліберативні процедури були і залишаються одним з найважливіших інструментів здійснення влади. При цьому, для нього деліберативна процедура полягає в дискурсивному виявленні громадської користі і суспільного блага. Саме суспільні користь і благо зміщують акцент у бік, утилітаризму, який виступає ідеологічною платформою для усіх політичних течій ХХІ століття. [3].

Послідовниця Хабермаса американська дослідниця Сейла Бенхабіб звертає особливу увагу на партисипативну демократію, або демократію участі. За Бенхабіб, процес прийняття рішень вимагає вільного і розумного публічного торгу і процедури громадського обговорення серед всіх соціальних суб'єктів, що призведе до збільшення легітимності політичного режиму. Для реалізації принципів деліберативної демократії, всі учасники публічного діалогу повинні мати однакові можливості участі в цьому процесі [4].

Саме демократія участі і стала концептуальною основою нашого дослідження. В її основі – переконання про здатність громадян брати участь не лише у виборах, референдумах, плебісцитах, а й безпосередньо у політичному процесі – у підготовці, прийнятті та впровадженні владних рішень.

Згідно американського дослідника Бенджаміна Барбера, партисипативна модель демократії розглядає участь громадян не як засіб для

досягнення будь-якої мети, а само є ціллю. Іншими словами, політична участь громадян є механізмом самовдосконалення людини, що в перспективі підвищує рівень компетентності та освіченості громадян [5]. Таким чином, громадська участь – це джерело додаткового інтелектуального ресурсу для публічної влади і тому є корисною й потрібною для неї.

Узагальнюючи зарубіжний досвід використання технологій залучення громадян до процесу вироблення та прийняття рішень, ми звернули увагу на публічно-правові інститути, які забезпечують широке застосування різних форм участі населення в процесі прийняття управлінських рішень як на місцевому, так і на загальнонаціональному рівнях. Надання цим інститутам особливого місця в системі децентралізації влади можна розцінювати як установку на розвиток і поступове поширення партисипативної демократії.

Найбільш успішною моделлю участі громадян в самоуправлінні є Тілбургська, яка є інтегральною, бо передбачає не тільки політичну, а й високу соціальну активність.

Тілбург – шосте за величиною місто Нідерландів (200 тис. жителів). За таким показником, як вартість життя він традиційно займає одну з кращих позицій серед міст держави. Притому що відносно недавно регулярно входив в першу десятку рейтингу найдорожчих місць в країні.

Особливість Тілбургської моделі в тому, що адміністрація розглядається як холдингова компанія. Основа цього механізму – щорічний план міського управління. Тілбургська модель базується на чотирьох китах.

На першому місці – обговорення того, що повинно бути зроблено в тому чи іншому районі міста, а потім створення системи розподілу ресурсів.

Другий істотний крок – інспектування всіх районів міста з використанням концепції «базової якості». Обговорюється, що має бути в кожному районі, після чого організовується систематичний розподіл коштів.

По-третє, залучення жителів конкретного району в обговорення його проблем – щоб уникнути непотрібних і витратних бюрократичних рішень. Так городяни стають партнерами по поліпшенню якості життя в різних районах міста.

І, по-четверте, кінцева мета – інтегрувати стратегії на рівні окремих районів в єдине ціле – в стратегію розвитку міста.

В результаті нововведень уже в перші роки стало помітно значне поліпшення ситуації в окремих районах міста за такими показниками, як соціальна напруженість, відтік населення, невдоволення жителів, рівень безпеки, транспортні проблеми тощо. Також серед видимих результатів – істотне зниження витрат міського господарства. Щороку в казні Тилбурга залишалися гроші. Цю суму традиційно інвестують в розвиток міста, поліпшення умов життя в районах. Крім того, профіцит міського бюджету дає можливість засновувати щорічні гранти на реалізацію ідей жителів [6].

Спираючись на зарубіжний досвід, концепція децентралізації влади в Україні передбачає наступні кроки.

По-перше, визначається територіальна основа органів місцевого

самоврядування та виконавчої влади, для чого створюється трирівнева система адміністративно-територіального устрою в країні. Планується, що це будуть 27 регіонів, 120-150 районів і 1500-1800 громад. Тобто, відбудеться і адміністративна реформа.

По-друге, реформатори планують розмежувати повноваження між органами місцевого самоврядування різних рівнів, а саме – найбільш важливі для людей повноваження передати на найближчий до людей рівень влади.

На нашу думку, важливим засобом реалізації запланованого є підготовка відповідних спеціалістів. Вперше в Україні за підтримки Прем'єр-міністра України Володимира Гройсмана Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова розпочав підготовку за магістерською програмою фахівців з адміністративного управління об'єднаними територіальними громадами.

Таким чином, децентралізація влади в Україні передбачає перехід від парадигми суб'єкт-об'єктних до суб'єкт-суб'єктних відносин між органами влади та громадянами.

Концепція партисипативної демократії – методологічна основа місцевого самоврядування.

Узагальнюючи зарубіжний досвід, ми дійшли висновку, що адекватною задачею реформування влади у XXI столітті є інтегральна модель запровадження партисипативної демократії на прикладі Тилбурга.

Громадська участь – це джерело додаткового інтелектуального ресурсу для публічної влади, тому вкрай важливою є своєчасна підготовка компетентних спеціалістів в контексті децентралізації влади в Україні.

На наш погляд, саме зростання реальної участі громадянина в управлінні своєю домівкою, мікрорайоном і містом у цілому – від інформування до партнерських відносин – є децентралізації влади в Україні партисипативна демократія в дії.

Література:

1. Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI века /Пер. с англ. под ред. В.И. Иноземцева. - М.:Логос, 2004. – 368 с.
2. Habermas J. Theorie des kommunikativen Handelns. Bd 1-2. Frankfurt/ /Main, 1981.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.km.ru/referats/2039CB386D0843878A4B08A78BE2F89A>
3. Бессет Джозеф М. Тихий голос разума. Делиберативная демократия и американская система государственной власти.- Изд-во: РОССПЭН.-2011,336 с.
4. Бенхабиб Сейла. Притязания культуры. Равенство и разнообразие в глобальную эру. /Пер. с англ. под ред. В.И. Иноземцева. - М.:Логос, 2005. - 350 с.
5. Benjamin R. Barber Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age Twentieth Anniversary Revision , 2004.
6. Эффективная модель управления городским бюджетом. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://infosila.ee/main/112-effektivnaya-model-upravleniya-gorodskim-byudzhedom.html>

СУЧАСНІ МІСТА ЯК ТОЧКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО І ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Бессонова К. С., студентка,
ф-т менеджмента,
науч. рук. – **Садовников О. К.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

ФУТУРОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОГНОЗЫ И ИЗМЕНЕНИЯ МЕНЕДЖМЕНТА ГОСТИНИЧНО-КУРОРТНОГО СЕРВИСА

Футурология как наука все больше находит применение в современном обществе. Это касается не только различных философских и социологических концепций, С. Лема, Б. Стерлинга, Э. Тоффлера и других, направленных на понимание векторов развития общества. Но все более актуальным становится практическое применение футурологических прогнозов. Различные крупные компании создают специальные отделы, в которых футурологи формируют перспективные направления развития и инновационные рынки, наиболее часто в этой связи упоминаются компании British Telecom и IBM. Футурология находит практическое применение в составлении и реализации перспективных планов развития городов и стран в условиях глобализационных процессов и концепции устойчивого развития городов.

Футурологические перспективы следует применять не только в крупных масштабах, но вполне реально знания о будущем использовать и в более узких направлениях. Так можно совершить попытку прогнозирования развития курортно-гостиничного сервиса используя материалы, представленные В. Бычковым в 2013, в независимом аналитическом центре Украинский институт будущего, по определению основных факторов изменений, которые проявятся в 2020 году. Учитывая время, прошедшее от даты оглашения материалов и до настоящего дня, используется возможность верификации полученных данных и их перспективное использование.

Так был фиксировался рост продолжительности жизни и расцвет «умных» машин и систем. Для выбранной отрасли применения это означает, что в будущем предпочтения в выборе гостиниц и курортных зон может связываться не столько с развлечениями и активным отдыхом, но будут возрастать потребности в лечебных, терапевтических и профилактических услугах. Что связывается не только с ростом возрастных проблем со здоровьем, но и с изменениями условий и интенсификации трудовой деятельности, для которой преимущество составит креативность, а, следовательно, высокое интеллектуальное и моральное напряжение;

длительное время, проводимое за компьютером, сидячий образ жизни, гиподинамия, что изменит и контингент, и потребности при выборе отдыха.

Расцвет «умных» машин и систем, вычисляемый мир, среда новых медиа потребуют нового технического обеспечения и возможностей его обновления, предпочтения будут отдаваться комфортным для современных коммуникаций зонам. Речь не только о необходимости доступного скоростного интернета, но и о соответствующей технической оснащённости всего гостиничного пространства.

Суперструктурированные организации, глобальная связанность мира будут формировать новые рекламные сферы, которые будут опираться на коллективный опыт, возможность совершать выбор места отдыха, ориентируясь не на саморекламу, не на агентства, но с привлечением людей уже имеющих опыт аналогичного отдыха, то есть отзывы посетителей гостиниц, независимые туристские сайты, социальные сети и прочие. Что в свою очередь будет требовать и изменение работы персонала гостиниц, внимание к различным возникающим проблемам, желание и возможность реализовать потребности гостей во избежание антирекламы.

Конечно, футурологические перспективы развития курортно-гостиничного сервиса не ограничиваются перечисленным, но для привлечения внимания к футурологии и необходимости ее практического применения, приведенного можно считать достаточным, оставив возможности и для дальнейших исследований.

Суперструктурированные организации. Социальные технологии дают возможность обращаться к коллективному опыту огромного количества людей. Спросите в Facebook: «Где мне...? Как мне...? Кто знает...?» Вам ответят десятки коллег и знакомых. Ранее подобная возможность обращаться к коллективному опыту была только у сотрудников очень больших организаций. Рабочее место и рабочие отношения будут всё дальше уходить от традиционных корпоративных границ.

Глобальная связанность мира. Глобализация — это тренд, который фиксируется десятилетиями. Глобализация, понимаемая как простой перенос рабочих мест в менее развитые страны, сегодня достигла своего предела, и тут даже заметна тенденция к откату назад. Однако глобальное разделение труда будет усложняться. Рабочие связи всё чаще затрагивают подрядчиков и коллег в других странах. Сегодня подобный вид глобализации ограничивают государственные и языковые барьеры, однако с каждым годом их роль будет всё меньше.

Итак, что же позволит преуспеть в 2020 году и станет решающим фактором при найме на работу?

Понимание смыслов. Машинам не дано понимать глубокий и подстрочный смысл информации, которую они обрабатывают; в этом у людей несомненное преимущество. Навыки неординарного мышления — то, что помогает нам создавать уникальные идеи и синтезировать процессы,

имеющие критическое значение для принятия решений. К счастью, для людей полноценный искусственный интеллект так и остается фантастикой.

Социальный интеллект. Социальные навыки сами по себе играют важную роль в любом бизнесе. Но важно также научиться делать общение максимально полезным, чувствовать настроения и вызывать желаемые реакции людей. Сотрудники, обладающие социальным интеллектом, могут легко и быстро угадывать эмоции тех, с кем они ведут переговоры, и соответственным образом адаптировать свой тон, подбирать нужные слова и жесты, способные склонить собеседника на их сторону.

Инновационное и адаптивное мышление. Этот навык включает в себя умение думать вне заданных траекторий, «вне коробки». Сотрудник, обладающий таким качеством, с лёгкостью подстраивается и выигрывает даже в негативных и непредвиденных ситуациях.

Межкультурная компетентность. Данный навык подразумевает умение одинаково эффективно общаться со всеми бизнес-партнерами и клиентами, независимо от культурных различий. В сегодняшнем мире бизнеса важно не только знать иностранные языки, но и уметь находить общий язык и изучать культурные особенности тех стран, с которыми вы работаете, даже если вы напрямую не ведете переговоров с партнёрами и не общаетесь с иностранными клиентами. Современные организации видят в диверсификации кадров стимул к инновациям. Чем более «разношёрстная» компания разработчиков продукта, тем больше у продукта потенциальных покупателей.

Вычислительное мышление. Способность быстро перерабатывать большие объёмы данных, резюмировать, вычленять главное — ещё один немаловажный навык успешного карьериста будущего. Объём данных, с которыми мы сталкиваемся ежедневно, растёт в геометрической прогрессии, поэтому необходимо развивать навык, чтобы уметь эффективно использовать всю информацию, не перегружая при этом свой мозг и не тратя на её переваривание недели и месяцы.

Умение фильтровать лишнюю информацию. Кроме того, что работник будущего должен уметь быстро переваривать и резюмировать данные, ему также необходимо научиться сразу же отделять зёрна от плевел, чтобы не тратить ни минуты на лишнюю информацию. В современном информационном потоке зачастую бывает трудно уловить нужный сигнал среди общего шума, но учиться и развивать это навык просто необходимо.

Умение работать с современными медиа. Этот навык заключается в умении критически оценивать и разрабатывать контент для современных форм массовой информации и управлять при помощи этого контента поведением потребителя. Прорыв таких медиа, где своей информацией и видением делятся рядовые пользователи интернета, уже сейчас в значительной мере влияет на настроение и поведение потребителей. Блоги, социальные сети, форумы — всё это важные площадки для создания своего образа и взаимодействия с потребителем.

Знания, не ограничивающиеся своей узкой специализацией. Уже сегодня многим сотрудникам, а тем более тем, кто хочет быть успешным, нужно не замыкаться строго на своих дисциплинах, развивать всесторонние навыки, учиться понимать сотрудников из других отделов. Многие из проблем и задач в организации, как и в мире в целом, требуют междисциплинарных решений. Таким образом, идеальный сотрудник следующего десятилетия — это эксперт в одной области, имеющий знания и в других, смежных сферах и умеющий разговаривать со специалистами из других областей на одном языке. Развивать этот навык не так уж и сложно: всё, что от вас требуется, — просто самостоятельно учиться, благо сейчас для этого достаточно ресурсов.

Проектное мышление. Этот навык заключается в том, чтобы представлять и разрабатывать задачи и рабочие процессы таким образом, чтобы добиться желаемых результатов. Работники будущего должны научиться подстраивать своё мышление под построение задач для других таким образом, чтобы в доступной форме доносить им, что от них требуется.

Умение работать удалённо. Это умение работать в сегодняшнем мире аутсорсинга не просто важно, а необходимо. Но сотрудничать с виртуальной командой надо не менее эффективно, чем если бы вся она находилась под вашим надзором в офисе. Стоит понимать, что работа — это не место, куда вы приходите, а миссия, задача, которую нужно выполнить. Тем более что современные технологии максимально облегчают обмен идеями, поощряют продуктивность и нивелируют проблему удалённости сотрудников. Однако виртуальная среда требует и постоянно обновляемого набора навыков. Таким образом, мы снова приходим к идее о том, что успешная карьера невозможна без постоянного самообучения.

Собственно говоря, таким же способом даже из перечисленных вначале шести основных трендов можно породить ещё несколько десятков актуальных навыков. Вполне возможно, что далеко не всё из этого окажется востребованным. Вспомним: ещё 10 лет назад можно было прийти на работу в офис, абсолютно не владея компьютером и офисными программами. В принципе, подобные вакансии есть и сейчас, но вот завидной карьеры без таких навыков уже не сделать. Скорее всего, к 2020 году в нашу жизнь войдет много технологий и продуктов, о которых мы пока не подозреваем. Но в любом случае готовиться к столь близкому будущему нужно начинать уже сегодня.

Болотова Ю. В., ст. преп.,
Савченко Е. Н., студентка, арх. ф-т,
*Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры, Украина*

ТРУЩОБЫ КАК ЕСТЕСТВЕННЫЙ ПРОЦЕСС АКТИВНОГО РОСТА ГОРОДОВ

Рост современных городов в мире вызван стремительным процессом урбанизации. Каждый год в поисках новых возможностей в города из сел мигрирует все большее количество населения. Естественным является проблема обеспечения жильем новых городских жителей. В местах, где спрос превышает предложение, образуются трущобы.

Трущоба – это жилой массив с высокой плотностью спонтанной застройки городской местности. Ее характерной чертой является отсутствие или острая нехватка основной инфраструктуры (администрация, электричество, канализация), которые столь необходимы для полноценной жизни человека. Трущобы в разных уголках мира имеют свои названия. Например, во Франции это бидонвили, в Барселоне – barraca, в Кито – conventillos, в Лиме – solares, в Гаване – bohios, в Германии – Elendsviertel, в Бразилии – это фавелы.

ООН выделяет такие причины возникновения трущоб: миграция из деревень в города; урбанизация; неудачное жилищное планирование; колониализм и сегрегация; слабая инфраструктура, социальное отторжение и экономический застой; неформальная экономика; бедность; политика (образование политических сил, которые полагаются на жителей трущоб и не заинтересованы в их расселении); стихийные и социальные бедствия, пошатнувшийся институт собственности.

Самым большим в мире районом трущоб является Дхарави. Это административный район Мумбая (Индия). С 1971 по 1981 год население бывшей столицы Индии увеличилось на 2 миллиона человек (что составляло 43%). К 1985 году в Мумбае уже проживало 8,2 миллиона жителей. Половина из них обитала во временках или просто на улице. Люди прибывали в город со всего субконтинента. На то время Дхарави представлял собой примерно 75 тысяч хижин и одноэтажных домов со стенами и крышей из листов пластика. Средний заработок новоприбывших в этот район составлял в 1978 году 459 рупий в месяц. На сегодняшний день в агломерации Мумбая население насчитывает больше 20 миллионов человек.

Дхарави является самой густонаселенной трущобой в Азии. Около миллиона жителей обитает на площади 2,4 квадратного километра. Для сравнения, в менее заселенных районах Мумбая плотность населения 20 694 человек на квадратный километр.

Одной из проблем многих трущоб является то, что при большой концентрации рабочей силы и производства (соответственно и вклада в

ВВП), власти предпочитают их не замечать. Так, товарооборот Дхарави составляет 650 миллионов долларов в год, что соответствует 6% годового прироста Индии в целом (в трущобе проживает 1 миллион человек, в Индии же население – 1,3 миллиарда).

Попытки разобраться с вопросом Дхарави предпринимались неоднократно, но вариант сноса целого района означал, что государство должно будет обеспечить кровом жителей трущобы. Поэтому чиновникам проще было закрывать глаза на заселение сквоттерами безнадзорных государственных земель.

С 1960-х годов правительство пытается переустроить трущобы. Всемирный банк финансировал проекты по сносу трущоб и строительства нового жилья. Хотя эти проекты помогли многим людям, они не решали проблемы самых нуждающихся. Все так же не решена проблема с уборкой мусора, с общественным туалетом, подачей электроэнергии и воды.

Тем не менее, политики начали осознавать, что именно бедняки являются опорой их власти. А поэтому вопрос трущоб является очень важным. Как и важным есть то, что трущобы – это неотъемлемая часть города, и решать их проблемы нужно не сносом указом «извне», а реорганизацией «изнутри».

Жиляков В. Я., канд. техн. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

К ПРОБЛЕМЕ ПОВЫШЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОРОДСКОГО ЭЛЕКТРОТРАНСПОРТА СОВРЕМЕННОГО МЕГАПОЛИСА

Неотъемлемой частью современных мегаполисов является разветвленная сеть общественного городского транспорта, задачей которого является быстрое и достаточно комфортное перемещение людей внутри этих мегаполисов. Для выполнения этой задачи с каждым годом требуется все большее количество единиц общественного транспорта – это метро (как подземное, так и наземное), маршрутные такси, автобусы, трамваи и троллейбусы. Опыт показывает, что в последнее время наиболее быстро развивается автобусное внутригородское сообщение. Именно при организации автобусного транспорта легче всего производить замены маршрутов движения транспорта, корректировать маршруты и интервалы движения транспорта. Кроме этого, автобусное сообщение является наименее затратным транспортом для бюджетов городов, т.к. на маршруты, как правило, выходят автобусы частных компаний.

Автобусы, имея двигатели внутреннего сгорания при движении, а особенно на остановках в режиме холостого хода, выбрасывают в

окружающую среду огромное количество вредных веществ, что ведет к существенному ухудшению экологической ситуации. Эффективной борьбы с этими выбросами современная наука еще не придумала. Использование на транспорте автобусов с электрическими двигателями в нашей стране, к сожалению, видится в далекой перспективе. Поэтому, уменьшения вредных выбросов в атмосферу, сегодня можно добиться только увеличением доли электрического транспорта в общей доле транспорта городов. Безусловно, такое перераспределение транспорта в пользу электрического, требует существенных затрат, но улучшение экологии городов сегодня является важнейшей задачей всех структур управления мегаполисами.

При строительстве новых и реконструкции существующих сетей городского электрического транспорта значительные материальные средства и время уходят на монтаж или замену опор для подвески контактной сети. В некоторых случаях можно значительно уменьшить эти затраты, благодаря использованию существующих опор дорожного освещения в качестве крепления элементов контактной сети городского электрического транспорта.

В процессе плановой реконструкции перекрестка дорог ул. Ахсарова и проспекта Людвиг Свободы в г. Харькове возникла задача о возможности уменьшения количества существующих железобетонных и металлических опор, выполняющих функции освещения путем подвески контактной троллейбусной сети на имеющиеся опоры.

На кафедре строительных конструкций Харьковского национального университета городского хозяйства имени А. Н. Бекетова были выполнены исследования возможности применения существующих стальных гнутых опор освещения ОКМ-12 и ОКМ-18 в качестве опор контактной сети троллейбуса.

В результате проведенных исследований получены следующие результаты:

1. Прямое функциональное назначение ОКМ-12 и ОКМ-18 состоит в закреплении только светильников для уличного освещения.

2. Осветительные опоры ОКМ-12 и ОКМ-18 в полной мере не могут выполнять функции опор контактной сети троллейбуса, т.к. их несущая способность значительно ниже значений максимальных изгибающих моментов, возникающих в ослабленном сечении опор от эксплуатационных нагрузок (ветер, собственная масса 2-х светильников и самой опоры, расчетная горизонтальная нагрузка от контактной сети).

3. Осветительные опоры ОКМ-12 и ОКМ-18 таки могут быть использованы в качестве опор контактной сети при условии выполнения определенных ограничений величины горизонтальной нагрузки на опоры и высоты их приложения (см. таблицу 1).

4. Выполнение этих ограничений и требований обеспечивает прочность и жесткость только самих опор.

Таблица значений максимальной нормативной нагрузки для опор в зависимости от высоты точки ее приложения над верхом фундамента опор (для ОКМ-12)

Высота приложения горизонтальной нагрузки Н (м)	Максимальное значение нормативной нагрузки Р ^н (кН)	Горизонтальное отклонение на отм. +11.9 м	Высота приложения горизонтальной нагрузки Н (м)	Максимальное значение нормативной нагрузки Р ^н (кН)	Горизонтальное отклонение на отм. +11.9 м
6	9,09	0,168	7,75	6,89	0,198
6,25	8,69	0,172	8,0	6,67	0,202
6,5	8,33	0,176	8,25	6,45	0,207
6,75	7,99	0,181	8,5	6,25	0,211
7,0	7,69	0,185	8,75	6,06	0,216
7,25	7,41	0,189	9,0	5,88	0,220
7,5	7,14	0,193	9,25	5,71	0,224
(для ОКМ-18)					
6	17,51	0,140	7,75	13,29	0,182
6,25	16,75	0,146	8,0	12,84	0,188
6,5	16,06	0,152	8,25	12,43	0,196
6,75	15,41	0,159	8,5	12,04	0,204
7,0	14,82	0,166	8,75	11,68	0,205
7,25	14,27	0,173	9,0	11,33	0,212
7,5	13,76	0,180	9,25	11,01	0,220

Данное исследование охватывает только установление возможности использования собственно осветительных опор для одновременной подвески к ним светильников и элементов контактной сети городского электрического транспорта. Для окончательного принятия решения о возможности использования опор ОКМ-12 и ОКМ-18 (или им подобных) для крепления к ним контактной сети горэлектротранспорта – в каждом конкретном случае необходимо выполнить следующие расчеты:

- уточнение несущей способности грунтового основания фундаментов опор;
- прочности анкерных болтов крепления опор к фундаменту;
- устойчивости фундаментов опор против опрокидывания, что является направлением дальнейших исследований

Настоящие материалы могут быть использованы при разработке проектно-сметной строительной документации на реконструкцию контактной сети троллейбусов и трамваев, а разработанный алгоритм расчета может быть применен при определении возможности крепления контактной сети городского электротранспорта и к другим типам осветительных опор.

Карлова О. А., д-р екон. наук, проф.,
Опупко А. О., магістрант,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

ВПЛИВ РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ НА СУЧАСНЕ МІСТО

Сукупна оцінка ефективності діяльності рекреаційного комплексу в межах міста включає ряд показників, розрахованих за окремими методиками:

- оцінка стану оточуючого середовища в зоні функціонування рекреаційного комплексу;
- оцінка ступеня впливу рекреаційного комплексу на оточуюче середовище;
- оцінка ступеня впливу оточуючого середовища на рекреаційний комплекс.

Межі впливу рекреаційного комплексу визначаються, виходячи з кількості рекреантів, що включаються в комплекс, та оцінки навантаження, яке вони несуть на внутрішнє середовище комплексу й зону функціонування рекреаційного комплексу, що визначається через показник антропогенного навантаження. Рекреаційним потенціалом у цьому контексті виступатиме відношення між фактичною та гранично допустимою кількістю рекреантів, виходячи з можливостей рекреаційного комплексу.

Для рекреаційних комплексів оцінка природно-ресурсного потенціалу можлива лише за умови, що він є складовою місцевої регіональної рекреаційної інфраструктури, яка, у свою чергу, базується на природних ресурсах [1]. Тоді додатково застосовуються такі методики оцінки природних ресурсів: медико-біологічна, психолого-естетична, технологічна. У разі прив'язки діяльності рекреаційного комплексу до природних ресурсів проводиться оцінка рекреаційного потенціалу території на базі визначення рекреаційної ємності території, її природної бази, а отримані дані використовуються для планування розміщення субгалузей та визначають можливості та пропорції розвитку комплексу в межах рекреаційної території.

Актуальним аспектом оцінки ефективності діяльності рекреаційного комплексу є оцінка якості наданих послуг. Оскільки рекреаційний комплекс в контексті дослідження виступає як осередок надання рекреаційної послуги, автор вважає за потрібне детальніше розглянути методику оцінки якості рекреаційних послуг [2].

Серед методів визначення й оцінки якості послуг з погляду клієнта можна виділити такі:

- дослідження подій: метод послідовних подій (секвенційний метод), техніка критичної події (Critical Incident (CIT)), метод виявлення проблеми (Problem Detecting), частинний аналіз проблем (FRAP);
- вивчення скарг споживачів;

– багатокритеріальні методи вимірювання: метод коефіцієнта нагороди – покарання (Penalty-Reward Factor), метод короткого опису (Vignette), зорієнтований на дослідження мотивації клієнта, ступеню його задоволення, та SERVQUAL [2, с. 140].

Усі зазначені методи базуються на порівнянні очікуваного результату рівня якості та враження клієнтів. М. Борушак [2] підкреслює, що на сьогодні найбільш інформативним і перевіреним методом є метод SERVQUAL, що спирається на анкетування та дозволяє дати точну оцінку якості послуги. Зазначений метод було застосовано в дослідженні, результати якого автор наводить у своїй монографії [2, с. 143–165].

Розглядаючи соціальний аспект функціонування рекреаційних комплексів в містах, зупинимося на методах, за допомогою яких у науковому світі проводиться оцінка соціальної ваги, значимості не тільки отриманої послуги, а й самої рекреації.

Не викликають сумнівів наступні факти: за тим, як людина реалізує особисту потребу в рекреації, скільки і які ресурси задіє в процесі рекреації, можна визначити якість життя самої людини. Іншими словами, якість рекреації – прямий показник рівня розвитку суспільства на економічному й соціальному рівнях, один з індикаторів якості життя. Зауважимо, що рекреація має соціально спрямований характер, тому важливим є вивчення її взаємозв'язків з різними аспектами людського життя та суспільним устроєм.

Зміни в соціальній сфері сучасного міста, безумовно, вплинули на соціально-економічну роль рекреації. Сьогодні вона впливає на людину в цілому. Матеріальна забезпеченість населення міста безпосередньо впливає на вибір способу рекреації та на його якість. Для забезпечення запитів населення в рекреації необхідно розвивати міські рекреаційні комплекси. Такий підхід дозволить здешевити вартість послуг завдяки використанню місцевих ресурсів. Соціально-економічними факторами, що сприятимуть реалізації рекреаційних потреб у місті, є транспортна доступність, розвиненість інфраструктури, наявність рекреаційних підприємств, наявність і розвиненість сектора господарювання, що прямо й опосередковано обслуговує галузі, пов'язані з рекреаційною сферою, вигідність економіко-географічного положення рекреаційного комплексу.

Література:

1. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України: Монографія / В.І. Мацола. – Львів, 1997. – 259 с.
2. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: Монографія / М. Борушак. – Львів: ІРД НАН України, 2006. – 288 с.

Киреенко Н. В., канд. экон. наук, доц.,
*Институт системных исследований
в АПК Национальной академии наук Беларуси,
г. Минск, Республика Беларусь*

ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫЙ РЫНОК БЕЛАРУСИ: СТРУКТУРНАЯ ПЕРЕСТРОЙКА ТОВАРОДВИЖЕНИЯ

Внутренняя торговля сельскохозяйственной продукцией и готовым продовольствием в Беларуси развивается динамичными темпами в соответствии с изменениями потребительского спроса, ростом требований к качеству товаров и культуре обслуживания. В стране создаются нормативно-правовые и организационно-экономические условия ее функционирования, что позволяет осуществлять структурную перестройку товародвижения, формировать торговые сети, развивать специализированные и фирменные магазины, обновлять материально-техническую базу, внедрять новые методы продажи товаров и современные информационно-коммуникационные технологии. Основными нормативно-правовыми актами, регулирующими торговую деятельность в Республике Беларусь, являются: Закон Республики Беларусь «О государственном регулировании торговли и общественного питания в Республике Беларусь» от 08.01.2014г. № 128-3 [1]; Концепция реализации государственной политики в сфере внутренней торговли и общественного питания на 2011–2015 гг., утвержденной Приказом Министра торговли Республики Беларусь от 29.12.2011 № 178 [2]; СТБ 1393–2003 «Торговля. Термины и определения» (в ред. постановления Белстандарта от 09.12.2003 г. № 49), утвержденной Постановлением Комитета по стандартизации, метрологии и сертификации при Совете Министров Республики Беларусь от 28.04.2003 № 22 [7].

Несмотря на положительные тенденции в сфере торговли продовольственными товарами, остаются нерешенными многие вопросы. Динамичное развитие сетевой торговой инфраструктуры негативно влияет на функционирование объектов шаговой доступности в районных центрах и крупных населенных пунктах, агрогородках, что может привести к возникновению высокого риска монополизации локального рынка. Не решены проблемы обеспечения субъектов торговли в полной мере оборотными средствами, качества и безопасности товаров и услуг на потребительском рынке страны. Существуют группы населения с низкими доходами, поэтому вопрос обеспечения доступности товаров и услуг требует особого внимания. В связи с этим актуальным является рациональное размещение объектов торговли продовольственными товарами, в том числе в сельских населенных пунктах, применение прогрессивных технологий продаж, повышение качества торгового обслуживания, что послужит целям наиболее полного удовлетворения покупательского спроса и повышения уровня жизни населения Республики Беларусь.

Большое внимание уделено расширению торговой инфраструктуры как в городах, так и в сельских населенных пунктах, активного внедрения новых подходов планирования, организации и функционирования торговых организаций, включая использование сетевого принципа, а также проведению различных мероприятий, направленных на увеличение объемов реализации (сельскохозяйственные ярмарки, сезонные и приуроченные к праздничным дням распродажи товаров по сниженным ценам, рекламные акции и другие).

Доля продажи продовольственных товаров отечественного производства в общем объеме розничного товарооборота в 2013 г. составила 64,3 % (2005 г. – 69,1%, 2012 г. – 69,4%), в том числе по продовольственным товарам – 80,9% (2005 г. – 80,2%, 2012 г. – 82,1%). Данные цифры свидетельствуют об обеспечении продовольственной безопасности страны. Согласно Концепции национальной продовольственной безопасности Республики Беларусь, одобренной постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 10 марта 2004 г. № 253, удельный вес импорта продовольствия в структуре товарооборота продовольственных товаров не должен превышать 25 %. В Беларуси данный показатель составил 19,1 %.

Выполненные нами исследования позволили установить, что рост показателей потребительского рынка создает в Беларуси благоприятную ситуацию для развития торговых сетей, представляющих собой корпоративные предприятия с квалифицированным персоналом, современными методами управления и новейшими технологиями в области оптовых и розничных продаж. Концентрация розничного товарооборота объектами сетевой торговли в Беларуси в настоящее время составляет более 30,0 % (из них 7,6 % – организации потребительской кооперации). По показателю обеспеченности торговыми площадями на тысячу человек Беларусь отстает от ближайших соседей: в среднем для ЕС этот показатель составляет 1500 м²/тыс. чел., в крупных городах Российской Федерации – 980 м²/тыс. чел., Беларуси в среднем – 440 м²/тыс. чел. [11]. *Справочно:* в соответствии с планами Министерства торговли Республики Беларусь необходимо достичь показателя обеспеченности торговыми площадями в 600 м²/тыс. чел. до 2015 г.

Наиболее динамично в Беларуси работают такие торговые сети, как «Евроопт» (включает 204 магазина), «Родная сторона» (69), «БелМаркетКомпани» (58), «Рублевский» (55), «АЛМИ» (46), «Соседи» (40), «Виталюр» (27), «Гиппо» (10), «Корона» (7) и другие. Их основой являются гипер- и супермаркеты, специализирующиеся на широкой ассортиментной линейке готового продовольствия. В последние годы они начинают занимать большой сегмент в торговой сети республики за счет максимально быстрого расширения торговой сети с постепенным проникновением в регионы, созданием современной закупочной логистики как ключевого фактора роста и снижения закупочных цен, созданием единых стандартов сервиса и мерчендайзинга во всей сети.

За 2010–2013 гг. количество дискаунтеров выросло более в 10 раз. При этом основная доля (около 80 %) в данном сегменте рынка принадлежит одному крупному игроку – ООО «Евроторг» (торговая марка «Евроопт»). Формат гипермаркетов прирастал не такими высокими темпами, их число увеличилось более, чем в 3 раза. Конкуренцию внутри формата гипермаркетов можно считать более сильной, та как на этом рынке действует 3 крупных игрока и несколько мелких. Они ориентированы на крупные города с достаточно высоким уровнем доходов населения. Дискаунтеры развиваются и в районных центрах и малых городах, где уровень конкуренции значительно ниже. Количество супермаркетов и «магазинов у дома» выросло более чем в 2 раза. При этом в обоих сегментах присутствует высокая конкуренция.

Основные мероприятия развития торговых организаций потребительской кооперации закреплены в Отраслевой программе развития потребительской кооперации на 2011–2015 гг., утвержденной постановлением Правления Белкоопсоюза от 20 октября 2010 г. протокол заседания № 2 (с учетом изменений и дополнений) и согласованной с Советом Министром Республики Беларусь, Плана дополнительных мероприятия Отраслевой программы развития потребительской кооперации на 2011–2015 гг. В настоящее время сфера торгового обслуживания развивается по двум ключевым направлениям [9]: повышение эффективности использования материально-технической базы отрасли; реализация утвержденной маркетинговой стратегией Белкоопсоюза.

Вместе с тем показатели эффективности работы торговой сети Белкоопсоюза по сравнению с аналогичными показателями по республике остаются низкими. Основная причина – высокая издержкостоемкость содержания стационарных торговых организаций в малых населенных пунктах и автомагазинов.

Не изжиты в системе потребительской кооперации факты низкой культуры обслуживания, нарушений правил торговли, перебоев в продаже товаров, наличия продукции с истекшим сроком реализации. Низким остается уровень технического и технологического оснащения многих производственных предприятий потребительской кооперации, в связи с чем низка их конкурентоспособность. Проявляется медлительность в реализации мер по концентрации и специализации производственных мощностей, с сохранением и развитием конкурентных производств, исключению необоснованной конкуренции между производственными предприятиями потребительской кооперации.

Негативно сказывается на финансовом состоянии организаций потребительской кооперации и демографические процессы, связанные с сокращением численности обслуживаемого населения. Низкорентабельная работа организаций потребительской кооперации объясняется и более высокой затратностью обслуживания сельского населения. Валовые доходы от продажи товаров в малых населенных пунктах, в силу незначительных

объемов товарооборота, не покрывают расходы на реализацию, что является одной из причин низкоэффективной работы.

Выполненные нами исследования позволили выделить и другие сдерживающие факторы, которые негативно влияют на деятельность торговой сети потребительской кооперации:

- более низкая покупательная способность сельского населения. Номинальная начисленная среднемесячная заработная плата работников сельского хозяйства за 2013 г. составила 3784,7 тыс. руб., что ниже среднереспубликанской на 25,2 %. Темпы роста номинальной заработной платы работников сельского хозяйства за этот период ниже, чем в целом по стране;

- недостаточный объем и низкая эффективность использования инвестиций, что сдерживает создание технически и технологически современной материально-технической базы;

- недостаточно высокий уровень взаимодействия, инвестиционной привлекательности.

Основным и крупным конкурентом потребительской кооперации в районных центрах и сельских населенных пунктах является ООО «Евроторг» (торговая марка «Евроопт»). За последние годы компания стала одним из самых активных и заметных инвесторов, осуществляет значительные вложения в строительство и эксплуатацию современных торговых центров. Объем инвестиций за 2009–2013 гг. составил 700 млн USD, новых рабочих мест – 21234. *Справочно:* по данным Министерства торговли Республики Беларусь в 2013 г. иностранные инвестиции в белорусский ритейл выросли в два раза по сравнению с 2012 г. и составили 300 млн USD.

Выполненные нами исследования свидетельствуют, что современная стратегия развития компании ООО «Евроторг» носит агрессивный характер, что позволяет ей получить определенные конкурентные преимущества, которые можно сохранить и приумножить с помощью финансового потенциала. В данном случае рыночные угрозы незначительны. Организационно-экономические и маркетинговые механизмы торговой сети будут направлены на расширение производства собственной продукции и продаж в целом, использование ценовых инструментов в отношении конкурентов, освоение новых региональных рынков (сегментов), продвижение собственных брендов. В этой связи динамичное поступательное развитие потребительской кооперации и повышение эффективности ее работы в современных условиях требует перехода на конкурентные стратегии в деятельности Белкоопсоюза. В настоящее время организация получает конкурентные преимущества в относительно нестабильной обстановке. Критическим фактором является финансовый потенциал, который требует выработку мер по снижению угроз, связанных с потерей финансирования, поиску финансовых ресурсов и развития сбытовых сетей.

Одним из наиболее эффективных рыночных механизмов развития

оптового рынка страны является функционирование ОАО «Белорусская универсальная товарная биржа» (БУТБ) и внедрение биржевых методов торговли [8]. В настоящее время на внутренний рынок БУТБ реализует: зерно, шрот масличных, подсолнечное масло, хлопковое волокно, плодовоовощная продукция; внешний – молоко сухое, масло сливочное, сыр, казеин, сыворотка, творог, масло рапсовое и семена рапса, мука и крупа, шкуры крупного рогатого скота, мясо крупного рогатого скота и свинина.

В 2013 г. по секции сельхозпродукции совершено 3736 сделок на сумму 3817,0 млрд руб., или на 477 млн USD, что на 28,9 % больше, чем в 2012 г. (рис. 1).

Рисунок 1. Динамика объемов и количества биржевых сделок по секции сельскохозяйственной продукции ОАО «Белорусская универсальная товарная биржа» за 2009–2013 гг.

Примечание. Рисунок выполнен автором по данным [8]

При этом количество сделок, заключенных на бирже по сельскохозяйственной продукции, увеличилось на 1290 к 2012 г., а к 2009 г. – на 2198 единиц.

Развитие оптового рынка продовольственных товаров осуществляется и в рамках Программы развития в Республике Беларусь логистической системы на период до 2015 года, утвержденной постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 29.09.2008 г. № 1249 [3]. *Внутренняя* логистическая система Республики Беларусь представлена как 12 действующими центрами. На их территории созданы специализированные помещения для хранения и переработки грузов, магазины оптово-розничной торговли, а также размещены транспортно-экспедиционные организации, страховые компании, таможенные органы, службы государственного надзора. В целом планируется реализовать 46 инвестиционных проектов по

созданию логистических центров, в том числе 36 проектов предусмотрены Программой.

Внешняя логистическая инфраструктура по торговле продовольствием включает комплекс объектов, обеспечивающих эффективную работу товаропроводящей сети, созданной при содействии Правительства Республики Беларусь. По организационной форме современная зарубежная товаропроводящая сеть представлена продовольственными компаниями, торговыми домами, представительствами, дистрибьюторскими структурами, торговыми точками, агентскими соглашениями и дилерскими договорами.

С 2007 г. Всемирный банк периодически публикует индекс качества логистики (Logistics Performance Index (LPI)), который строится на таких показателях, как эффективность процедуры таможенного оформления, качество транспортной инфраструктуры, отслеживание прохождения грузов, внутренние затраты на логистику, качество транспортной и коммуникационной инфраструктуры, уровень международных перевозок, компетентность логистики и своевременность оказания услуг. По первым трем показателям Беларусь в 2007 г. опережала все страны СНГ, а из 150-ти стран занимала 74-е место в общем рейтинге (количество баллов – 2,53). Однако по итогам 2014 г. Беларусь получила 99-ю позицию. К примеру, Казахстан как участник Евразийского экономического союза занял 99-е место, Российская Федерация – 90-е [12].

В целом Республика Беларусь демонстрирует относительно высокое качество транспортной и коммуникационной инфраструктуры, конкурентный уровень прямых внутренних затрат на логистику. По результатам исследований Всемирного банка, в странах Балтии, которые сегодня являются членами Европейского союза, сформирован рынок разноплановых логистических услуг; во многих регионах Центральной Азии достигнут незначительный прогресс в данной области. На этом фоне Беларусь может быть отнесена к категории государств, осуществляющих «частичные меры» [5].

В настоящее время фирменная торговля Беларуси представлена 7171 магазинами, что составляет 1,6 % от общего числа всех магазинов по стране. Из них 388 объектов относятся к категории продовольственных, общая торговая площадь которых составляет 37,4 м². За 2005–2013 гг. количество фирменных магазинов увеличилось на 100 или на 34,7 %, их торговая площадь – на 11016 м², или 47,8 %. Непосредственно создание и их функционирование осуществляется в соответствии с Типовым положением о фирменном магазине предприятия (объединения), утвержденным приказом Министерства торговли Республики Беларусь от 27.10.1998 г. № 138 (в ред. приказа Минторга от 14.11.2008 г. № 171) [4].

Развитие фирменной торговли в нашей стране осуществляется по следующим основным направлениям: создание магазинов, представляющих ассортимент нескольких товаропроизводителей определенной ассортиментной линейки; открытие торговых сетей магазинов по продаже

продовольственных товаров известных брендов (ОАО «Коммунарка», ОАО «Спартак», ОАО «Слодыч» и др.); открытие фирменных секций на торговых площадях магазинов иных собственников, создание которых позволяет удовлетворить покупательский спрос не только на продукцию одного производителя, но и одновременно предложить покупателю широкий ассортимент других; открытие интернет-магазинов по продаже продукции отдельных брендов.

По состоянию на 01.01.2014 г. функционировали 1988 интернет-магазинов, в основном специализирующихся на продвижении непродовольственных товаров. Продовольственных торговых интернет-площадок с разнообразным ассортиментом продуктовых товаров в Беларуси практически нет. Некоторые товары – например, чай, кофе, минеральная вода, снеки и др. – активно продвигаются отдельными виртуальными торговыми заведениями [6].

В качестве примера выступает торговая сеть «Евроопт», которая с мая 2014 г. запустила интернет-магазин продуктов питания и промтоваров, а также товаров собственного производства и мясной кулинарии. При этом нельзя заказать алкоголь и табачные изделия, реализация которых через Интернет запрещена отечественным законодательством [10].

В целом рост конкуренции на продовольственном рынке Республики Беларусь выдвигает качественно новый подход к организации продвижения продукции. С одной стороны, в условиях насыщенного рынка предприятиям необходимо производить товары, пользующиеся спросом, а с другой – организовать оптимальную систему распределения: с наименьшими затратами и наибольшим удобством для потребителя. При этом повышение эффективности товародвижения зависит от степени развитости торговой инфраструктуры. Дальнейшее ее развитие должно быть направлено на: совершенствование организационных структур управления торговлей, в том числе за счет создания совместных предприятий и крупных торговых организаций, применяющих сетевые технологии; повышение эффективности работы оптовой торговли в товароснабжении розничных торговых организаций и индивидуальных предпринимателей; развитие конкурентной среды, в том числе за счет развития малого и среднего предпринимательства.

Приоритетные направления развития торговой сферы страны должны предусматривать активное внедрение технологических, маркетинговых, логистических технологий, включая: организацию ежегодных республиканских оптовых ярмарок по закупке сельскохозяйственной продукции и продовольствия; проведение маркетинговых исследований с целью изучения покупательских предпочтений и формирования спроса, совершенствование складской инфраструктуры, внедрение сетевых принципов организации торговли и логистики, создание современных распределительных и оптово-логистических центров, развитие крупных торговых объектов и розничных сетей, расширение сети магазинов-складов; развитие торговой инфраструктуры, применение современных технологий,

разнообразных форм торгового обслуживания; развитие торговой деятельности под единым брендом, разработка фирменного стиля и собственных торговых марок; применение активных форм продвижения продукции (ярмарок, дисконтных продаж, рекламных акций), внемагазинных методов продажи товаров; проведение модернизации и реконструкции рынков и создание на них необходимых условий для осуществления торговли производителями сельскохозяйственной продукции и физическими лицами; автоматизация производственных процессов и технологий продаж, обслуживания покупателей, установка современного технологического оборудования, в том числе оснащение магазинов аквариумами и охлаждаемыми витринами для продажи живой рыбы; развитие в торговле информационных систем, основанных на современных компьютерных технологиях; совершенствование бонусных скидок, дисконтных карт.

Литература:

1. Закон Республики Беларусь «О государственном регулировании торговли и общественного питания в Республике Беларусь», 08 янв. 2014г., № 128-З // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2014. – № 2/2126.

2. Концепция реализации государственной политики в сфере внутренней торговли и общественного питания на 2011–2015 гг., утвержденной Приказом Министра торговли Республики Беларусь, 29 дек. 2011 г., № 178 [Электронный ресурс]. – 2014. – Режим доступа: <http://www.mintorg.gov.by>. – Дата доступа: 22.07.2014.

3. Программа развития логистической системы Республики Беларусь на период до 2015 года: постановление Совета Министров Респ. Беларусь, 29 ав г. 2008 г., № 1249 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2009. – № 5/28978.

4. Типовое положение о фирменном магазине предприятия (объединения): приказ Министерства торговли Респ. Беларусь, 27 окт. 1998 г., № 138 (в ред. приказа Минторга от 14.11.2008 г. № 171) [Электронный ресурс]. – 2014. – Режим доступа: <http://pravo.levonevsky.org>. – Дата доступа: 22.07.2014.

5. Киреенко, Н.В. Логистические системы стран Таможенного союза в аграрной сфере: особенности формирования и тенденции развития / Н.В. Киреенко // Аграрная экономика. – 2013. – № 10. – С. 19–33.

6. Розничная и оптовая торговля в Республике Беларусь: стат. сб. / Нац. стат. комитет Респ. Беларусь. – Минск, 2014. – 227 с.

7. СТБ 1393-2003 «Торговля. Термины и определения» (в ред. постановления Белстандарта от 09.12.2003 г. № 49): Постановление Комитета по стандартизации, метрологии и сертификации при Совете Министров Республики Беларусь, 28 апр. 2003 г., № 22 [Электронный ресурс]. – 2014. – Режим доступа: <http://www.gosudarstvennyi-standart-gespubliki-belarus.by>. – Дата доступа: 05.08.2014.

8. Официальный сайт ОАО «Белорусская универсальная товарная биржа» [Электронный ресурс]. – 2014. – Режим доступа: <http://www.butb.by>. – Дата доступа: 05.08.2014.

9. Официальный сайт Белорусского республиканского союза потребительских обществ [Электронный ресурс]. – 2014. – Режим доступа: <http://bks.gov.by>. – Дата доступа: 05.08.2014.

10. Официальный сайт ООО «Евроторг» [Электронный ресурс]. – 2014. – Режим доступа: <http://www.euroopt.by>. – Дата доступа: 05.08.2014.

11. Торговые сети: современный сервис или монополизация розницы? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sympa-by.eu>. – Дата доступа: 31.07.2014.

12. Connecting to Compete 2014. Trade Logistics in the Global Economy. The Logistics Performance Index and Its Indicators [Electronic resource]. – Mode of access: <http://siteresources.worldbank.org>. – Date of access: 01.12.2014.

УДК 364

Козлова О. А., ст. викл.,
Григор'єва С. В., ст. викл.,
*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», Україна*

МОЛОДІЖНЕ БЕЗРОБІТТЯ В МІСТІ: ПРИЧИНИ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ

Авторське резюме. У даній статті розглядається проблема, що не втрачає своєї значимості, це працевлаштування молоді. Метою дослідження є вивчення проблем молодіжного безробіття, причини даного явища й наслідки, виявлення місця молоді на ринку праці в містах й шляхи вирішення виниклої проблеми.

Ключові слова: безробіття міської молоді, зайнятість, ринок праці.

Резюме. В данной статье рассматривается проблема, которая не теряет своей значимости, это трудоустройство молодежи. Целью исследования является изучение проблем молодежной безработицы, причины данного явления и последствия, выявление места молодежи на рынке труда и пути решения возникшей проблемы.

Ключевые слова: безработица городской молодежи, занятость, рынок труда.

Abstract. In this article the problem which doesn't lose the importance, this employment of youth is considered. A research objective is studying of problems of youth unemployment, the reason of this phenomenon and consequence, identification of the place of youth in labor market and a solution of the arisen problem.

Key words: employment, labor market, unemployment of youth.

Постановка проблеми. Невід'ємною частиною життя кожної працездатної людини є робота. Незалежно від її змісту, рівня вимог, що висуваються до працюючого, ступеня складності й відповідальності, кваліфікованості, вона визначає весь життєвий уклад, особливо мешканців міст, систему суб'єктивних цінностей, найближчі й більш віддалені перспективи індивіда. Робота також задає деяке «соціальне тло» життя людей. Різноманітні види професійної діяльності відбивають рівень розвитку суспільства, характер завдань, які стоять перед ним, а оцінка професій у суспільній свідомості дозволяє судити про ступінь їх «престижності». Вона є істотним чинником у виборі професії, навчального закладу, місця передбачуваної роботи, формуванні почуття задоволеності працею.

Наростаючий розпад економічних зв'язків між підприємствами, ріст безробіття серед дипломованих фахівців і робітників в містах, зниження рівня життя ставлять перед більшістю працездатних молодих людей проблему пошуку роботи, що дозволяє зберегти колишнє матеріальне становище, професійний і соціальний статус. Збільшується число людей, що бажають мати додаткову роботу.

Аналіз наукових досліджень. Ступінь наукової розробленості проблеми. Дослідження питань державного регулювання молодіжного безробіття в тому або іншому ступені здійснюється представниками різних наук. Зокрема, можна виділити наступні напрямки:

- вивчення безробіття як особливого стану буття суспільства й індивіда (А. Августин, Аристотель, М. Бакунін, Ж. Бодрийяр, Дж. Бруно, З. Булгаков, Г. Гегель, Т. Гоббс, У. Джеймс, Г. Маркузе, Т. Мор, Ж-Ж. Руссо, К. Сен-Симон, К. Ясперс и др.),

- аналіз безробіття як показника стану економічної сфери й збалансованості ринку праці (В. Адамчук, Г. Беккер, Б. Бреев, У. Буланов, М. Гильдингерш, Дж. Кейнс, К. Маркс, А. Лігу, В. Плакся, Д. Риккардо, П. Самуельсон, А. Сміт, М. Фридмен та ін.),

- розгляд впливу безробіття на психологічне самопочуття особистості (Р. Лазарус, Л. Пельцман Д. Сиопер, П. Уорр, Н. Фізер, Д. Фрайер, М. Яхода та ін.),

1. дослідження безробіття як прояву дестабілізації соціально-трудових відносин у суспільстві (Д. Белл, М. Вебер, З. Григор'єв, Л. Гусякова, Е. Дюркгейм, Г. Зімель, О. Конт, У. Кузнецов, Р. Мертон, Дж. Мід, П. Сорокін, Г. Спенсер, А. Сухов, Дж. Хоманс та ін.)

Метою нашої статті є дослідження проблеми молодіжного безробіття, особливо серед міського населення, причин та соціальних наслідків цього явища.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом проблема молодіжного безробіття стала найбільш актуальна. Зараз дуже гостро стоїть питання про молодих людей. Ситуація на молодіжному ринку праці стала напруженою. Серед всіх працевлаштування категорій населення на ринку праці молоді люди найбільше перебувають у зоні ризику. Це пов'язано з тим, що молоді фахівці мають високу професійну й територіальну мобільність у пошуках роботи, з одного боку, і з відсутністю трудового досвіду, що робить їх менш конкурентноздатними – з іншої сторони.

Молоді люди, що ще не мають професії, також повинні вирішувати питання про вибір життєвого шляху, придбанні спеціальності, пошуку засобів до існування. Специфіка їхнього життя (навчання, побут, споживання, спілкування) дає їм відомості не стільки про змістовну й продуктивну працю, скільки про її наслідки, що забезпечують соціальний стан індивіда в суспільстві (матеріальна забезпеченість, рівень освіченості, престижність).

Завдання вибору професії й пошуку місця роботи ускладнюється тим, що якісні характеристики освіти сучасної української молоді часто не відповідають характеру й змісту праці.

Сучасна ситуація в сфері праці й зайнятості ставить молодь у дуже складні умови. Наприклад, скасування розподілу випускників навчальних закладів як гарантія зайнятості за фахом, що ставить молодих фахівців у систему жорсткої конкуренції з людьми, що мають досвід роботи, де випускник повинен буде вміти довести наявність у себе відповідних знань, умінь і здатностей, свою компетентність.

Змінюється престижність професій у молоді. Раніше на перших місцях були космонавти, лікарі, вчені. Зараз популярними стали професії підприємця, комерсанта, економіста, менеджера, юриста.

У цей час ступінь участі молоді на ринку праці залежить від політики, що проводиться в сфері освіти, від політики кадрів на підприємствах, від ступеня розвиненості систем соціального забезпечення, економічної кон'юнктури. А що ж лежить в основі молодіжного безробіття?

Робота – та основа, на якій будується в переважній більшості молодих людей їх сьогоденний матеріальний добробут. Збільшення чисельності безробітних серед молодих людей, незатребуваність їх на ринку праці обумовлюється рядом об'єктивних причин:

- ростом загальної чисельності безробітних;
- у зв'язку з тим, що діяльність промислових підприємств в основному спрямована на самозбереження й виживання, а не на розвиток і розширення виробництва;
- відсутністю у молодих людей достатнього досвіду, у зв'язку із чим їх в останню чергу приймають на роботу при наявності вакантних посад, і першими скорочують при зниженні обсягів виробництва;
- ріст числа безробітних серед молоді пов'язаний з невідповідністю їхньої професійної підготовки вимогам ринку праці й недостатньо розвинутою профорієнтаційною роботою з молоддю;
- при обстеженні деяких районів, було виявлено, що підготовка кадрів далеко не завжди відповідає об'єктивно існуючій потребі в кадрах і наявності робочих місць ;
- незатребуваність молодих людей на ринку праці пов'язана з тим, що значна частина безробітної молоді прагне одержати роботу, що відповідає своїй підготовці й високо оплачувану, але не одержує такої, тобто через невідповідність попиту та пропозиції робочої сили.

Безробітним молодим людям, що мають робочі спеціальності, може бути запропонована робота в перший же день пошуку, тоді як працевлаштування молоді, що має вищу й середню фахову освіту, представляється більш складним. На процес працевлаштування молодих людей негативно позначається низька вартість робочої сили по багатьом професіям, що вимагаються на ринку праці, наприклад, тесля,

газоварювальник, водій, продавець, сторож. У зв'язку з ростом цін на товари й послуги молоді люди відмовляються йти на низькооплачувану роботу.

Розглянемо інші причини молодіжного безробіття, де роль безробітного є «соціально-інституалізованим рольовим типом»:

1) безробітний, однак, не звільнений від соціальних обов'язків і повинен виконувати їх незалежно від фінансових й емоційних міркувань;

2) вважається, що безробітний сам відповідальний за цю ситуацію й зобов'язаний знайти з неї вихід;

3) безробітний повинен розглядати свою ситуацію як небажану й тимчасову та зобов'язаний знайти роботу будь-якого типу і за будь-яку плату;

4) безробітний, котрий не знайшов роботу, вважається ледачим, некомпетентним й «трохи сам не свій»;

5) статус постійного безробітного може бути отриманий тільки у випадку очевидної непрацездатності, пов'язаної із хронічним захворюванням, занедбаністю, деморалізованістю.

Таким чином, дані відносини й установки безробітного також є причиною його безробітності.

Сьогодні більша частина підлітків і молоді – майбутніх здобувачів на ринку праці – психологічно не готова до складних ситуацій в економіці. Тому що в пошуках роботи юнаки й дівчата хочуть одержати відразу все або нічого. Звідси однобокий погляд молоді на нові економічні умови. Реклама: «От би виграти мільйон!», – зустрічається постійно. Реклама типу: «От би так навчитися добре працювати!», – відсутня. В остаточному підсумку, у молоді створюється ілюзія легкого одержання благ.

Особливе занепокоєння викликає рівень здоров'я молоді – як фактор, що впливає на безробіття.

Усе менш привабливою стає для випускників шкіл в містах робота в промисловості, на будівництві, на транспорті. «Його Величність Робітничий клас» не є престижним для сучасних юнаків і дівчат.

Таким чином, причини молодіжного безробіття полягають не тільки в соціально-економічному положенні країни, але й у деформації ціннісних орієнтацій молоді, в її психологічній неготовності, неправильній мотивації (не стимулювана молодь до творчої активності й ініціативності до нових форм самоствердження в праці).

Ситуація, що складається на українському молодіжному ринку праці в останні роки, є досить напруженою й характеризується тенденціями до погіршення. Ростуть масштаби зареєстрованого і схованого безробіття серед молоді, збільшується її тривалість. Боротьба за виживання українських підприємств призводить до жорсткості умов вступу молоді на ринок праці. Тим часом можливості молодих людей і без того обмежені в силу їх більш низької конкурентоздатності, в порівнянні з іншими категоріями населення.

Надзвичайно низький рівень доходів найбільш вразливих верств населення змусив молодь раніше виходити на ринок праці. Протягом останніх років праця підлітків стала звичайним явищем. Існуюча система підготовки й

перепідготовки кадрів не відповідала новим вимогам, що значно зменшило шанси працевлаштування молоді на престижні посади в нових секторах економіки, залишаючи для молодих людей робочі місця, що не вимагають високої кваліфікації.

Погіршення умов вступу молоді на ринок праці призвело до того, що на сьогоднішній день молодь стала однією із найчисельніших груп населення серед офіційно зареєстрованих безробітних.

За даними служби зайнятості, питома вага молоді, що не досягла 25-літнього віку, у загальній чисельності зареєстрованих безробітних перевищила 20 %. Однак, оскільки не враховуються сховані форми безробіття, можна припустити, що офіційні показники молодіжного безробіття надто занижені – далеко не всі молоді люди в пошуках роботи звертаються до служби зайнятості.

Через падіння престижу продуктивної праці для значної частини молодих людей став характерним соціальний песимізм; молодь не вірить у можливість мати цікаву, змістовну роботу, оплачувану відповідно до міри своєї праці на рівні світових стандартів. Відбуваються полярні зміни трудової мотивації. Кваліфіковані молоді кадри часто змінюють спеціальність, що надалі може призвести до дисбалансу в професійній структурі робочої сили. Пріоритет віддається не змістовній праці на виробництві, а праці з низькою інтенсивністю, спрямованій на одержання значної матеріальної вигоди будь-яким шляхом. Все це, звичайно, не може сприяти підйому економіки країни.

Універсальних рецептів по подоланню безробіття не існує. Уряди багатьох держав усвідомлюють гостроту проблеми молодіжного безробіття й направляють величезні фінансові потоки на адаптацію молодих працівників до ринку праці. Витрати на сприяння зайнятості молоді здійснюються в першу чергу з метою вдосконалення якісного складу робочої сили й носять в основному довгостроковий характер, вони визначають розвиток національних економік на багато десятиліть вперед. В усьому цивілізованому світі загально визнано, що економія й недовкладення в освітній, культурний і моральний потенціал молодого покоління можуть бути чреваті вкрай негативними й важкими наслідками як для окремої особистості, так і для націй в цілому.

Висновки. У висновку відзначимо, освітні установи, служби зайнятості повинні мати певні конструктивні шляхи адаптації молоді, що шукає себе в професійній сфері, у тому числі на ринку праці, наприклад: надавати допомогу й сприяння в пошуку роботи; надати допомогу в розширенні прав і можливостей зайнятості молоді в сфері малого бізнесу; розробити методи психологічної підтримки; надати допомогу навчальним закладам зі створення кадрових агентств як на рівні університету, так й інших установ.

Література:

1. Кравченко В. Л. Молодіжний сегмент ринку праці: новітні тенденції та перспективи розвитку в Україні // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил в Україні. – 2014. – Вип. 5. – С. 197–203.
2. Пазюк О., Пономарьова О. Проблеми безробіття в Україні // Україна: аспекти праці. – 2015. – № 2. – С. 3–10.
3. Стадник В. К., Зволінський О. В., Любаренко Г. С. Прогнозування ринку праці в контексті проблем молодіжного безробіття. – К., 2013.
4. http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/58691.doc.htm Аналіз сучасного стану безробіття в Україні та перспективи його мінімізації

Козирєва Н. В., канд. філос. наук, доц.,
Бездітко А. С., Єдамова А. В., Чернишев А. С., студенти,
ф-т арх., дизайну та образотворчого мистецтва,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ЧИННИК МІСЦЕВОГО (ЛОКАЛЬНОГО) РОЗВИТКУ

Під «міжнародним співробітництвом» розуміється взаємодія міжнародних суб'єктів на засадах позитивного та адаптивного сприйняття один одного, що характеризується такою сумісністю інтересів і цілей, наслідком якої є координація та узгодження їх діяльності з реалізації спільної мети. У теорії міжнародних відносин «співробітництво» розглядається, як домінуюча в системі міжнародних відносин форма. Теза про первинність «співробітництва» в міжнародних відносинах є центральною, це аксіома для більшості концепцій міжнародної інтеграції [2, с. 485–486].

З правової точки зору, «співробітництво між державами» можна вважати одним із основних принципів міжнародного права, закріпленого Статутом ООН. Цей принцип зобов'язує держави:

- співробітничати у відповідності з цілями і принципами ООН;
- робити свій внесок у співробітництво на умовах рівності;
- сприяти взаєморозумінню, довірі, дружнім і добросусідським відносинам в умовах миру, безпеки і справедливості;
- поліпшувати добробут народів;
- ширше знайомити інші держави з власними досягненнями в економіці, науці, техніці, культурі; робити власні переваги в цих сферах надбанням інших;
- скорочувати різницю в економічному розвитку.

Співробітництво держав має бути рівноправним, справедливим, без тиску й втручання у внутрішні справи. Вигода від співробітництва повинна бути не тільки взаємною, але й для блага інших держав світового співтовариства [2, с. 485].

Отже, проаналізувавши існуючі визначення «міжнародного співробітництва», можна стверджувати, що воно здійснюється за наступними принципами: *взаємовигода; добровільність; довіра; дружні та добросусідські відносини; законність; рівність; справедливість; координованість й узгодженість дій.*

Сьогодні міжнародне співробітництво не належить виключно до компетенції державного рівня, як це було характерним для початку ХХ ст. Підтвердженням цього є дослідження науковців різних країн, які досліджують транснаціональне, транс'європейське, міжнародне співробітництво регіонів, міжтериторіальне, міжрегіональне, транскордонне співробітництво. Коротко зупинимося на розгляді цих категорій.

Швейцарський дослідник Ганс-Мартін Чуді у 2002 році запропонував використовувати таке поняття як «*транс'європейське співробітництво*» (від англ. trans-European co-operation) – для позначення (взятих всіх разом) форм співробітництва в Європі. Окрім цього, він виділяє такі відмінності при визначенні співробітництва:

– «транскордонне співробітництво» (від англ. cross-border co-operation) – розуміється бі-, три- або багатостороннє співробітництво між місцевими й регіональними органами влади (напівгромадські й приватні суб'єкти також можуть бути включені до цього контексту), що здійснюється у географічно суміжних територіях та територіях, відокремлених морем;

– «міжтериторіальне співробітництво» (від англ. inter-territorial co-operation) – розуміється бі-, три-, або багатостороннє співробітництво між місцевими й регіональними органами влади (напівгромадські та приватні суб'єкти також можуть бути включені до цього контексту), що здійснюється між несуміжними територіями;

– «транснаціональне співробітництво» (від англ. transnational co-operation) – розуміється співпраця між національними, регіональними й місцевими органами влади відповідно до транснаціональних програм та проектів. Ця форма співробітництва охоплює великі суміжні території й включає суб'єкти щонайменше двох держав-членів ЄС або країни не членів ЄС [1, с. 15].

Міжнародне співробітництво з центрального та регіонального рівнів перейшло й на локальний (від англ. local – місцевий), з метою уникнення неточностей будемо використовувати більш звичний для української мови варіант – місцевий. Серед причин, що сприяли активній участі місцевих органів влади різних країн у цьому процесі, можна визначити наступні.

По-перше, урбанізація світу. Ця тенденція зростає в усіх країнах, що розвиваються, і це стимулює бурхливий розвиток міських територій.

По-друге, глобалізація дозволила чітко зрозуміти, що саме міста перерозподіляють природні ресурси в світі.

Нарешті, *по-третє*, міські влади розуміють, що розвиток їх громад та населених пунктів не обмежується встановленими державами межами. Місцеві влади цілеспрямовано відстоюють своє місце в світі та розвивають

міжнародні зв'язки з метою досягнення соціально-економічного благополуччя [3, с. 74–75].

При дослідженні процесу міжнародного співробітництва на локальному рівні, саме органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль. Відтак коротко зупинимося на розгляді питання міжмуніципальних відносин, які можуть проявлятися й у вигляді «спорідненості», «побратимства», «твінінгу», «партнерства» міст.

Голландські дослідники Герріт Ян Шеп (Gerrit Jan Schep), Франк Ангенент (Frank Angenent), Єроен Вісманс (Jeroen Wismans), Міхел Хілленіус (Michiel Hillenius) у спільній науковій праці «Local Challenges to Global Change: A Global Perspective on Municipal International Cooperation» визначають поняття *міжнародне співробітництво муніципалітетів*, як логічний наслідок незворотних структурних змін у глобальному, національному та регіональному суспільстві й політиці, що одночасно виступає інструментом сталого розвитку. Серед глобальних наслідків, які спричинили розвиток міжнародного співробітництва між муніципалітетами різних країн, зазначені автори виділяють таке [4, с. 11–14]:

- корінні зміни в системах комунікацій та транспорту;
- швидка урбанізація світу;
- світові демократичні перетворення та децентралізаційні процеси ставлять перед місцевим самоврядуванням нові проблеми, які потребують від них відповідної компетенції та повноважень;
- розпад Радянського Союзу створив нові можливості для молодих незалежних країн у Центральній та Східній Європі, а також суттєво вплинув на послаблення багатьох режимів у країнах Африки, Латинської Америки тощо.

Література:

1. Мікула Н. А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : [монографія] / Н. А. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
2. Українська дипломатична енциклопедія : У 2-х т. / Редкол. : Л. В. Губерський (голова) [та ін.]. – Київ : Знання України, 2004 – Т. 2 – 812 с.
3. Шкурат І. В. Вплив глобалізації на розвиток міжнародного співробітництва українських міст / І. В. Шкурат, Н. О. Сидоренко // Державне управління та місцеве самоврядування : тези XII міжн. наук. конгр. (Харків, 29 березня 2012 р.) / ХарPI НАДУ. – Харків : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2012. – С. 74–75.
4. Local Challenges to Global Change. A Global Perspective on Municipal International Cooperation [Text] / by G. J. Schep, F. Angenent, J. Wismans, M. Hillenius. – Sdu Publishers. – The Hague, 1995. – 198 p.

Комиссарова К. К., студентка,
ф-т арх. проектирования,
науч. рук. – **Яровицкая Н. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры, Украина*

ПРОЦЕСС ОЖИВЛЕНИЯ ГОРОДСКОЙ СРЕДЫ

Ревитализация – это комплексный процесс реорганизации, оживления городской среды, который включает в себя проработку ее и как целой взаимосвязанной системы, так и отдельно составляющих ее элементов: транспортного каркаса и городской застройки.

Общественные пространства городской среды играют важную роль в процессе жизнедеятельности людей. Комфортное, безопасное и креативное пространство является привлекательным не только для жителей города, но и для туристов и инвесторов, которые положительно влияют на экономическую составляющую города.

Ревитализация олицетворяет ряд концепций, стремящихся к большой гибкости и экологической чувствительности, что в настоящее время должно включать в себя проектирование и планирование.

Мировой опыт показывает актуальность ревитализации общественных пространств с учетом внедрения современных методов архитектурно-планировочной организации и внедрения метода ландшафтного урбанизма.

Целью ревитализации, прежде всего, является восстановление на заброшенной, деградирующей территории социальной активности, наполнение её жизнью. Достигается эта цель за счёт создания качественной и благоприятной среды обитания, условий социального и культурного развития, наделения прежде индустриального пространства новыми функциями.

Основной принцип ревитализации заключается в раскрытии новых возможностей старых форм с учетом их современных функций.

Одним из примеров является парк Ла – Виллет в Париже. Это новый тип парка – урбанистический, в котором архитектура и ландшафт являются равноправными компонентами. Парк расположен в северо-восточной части Парижа, на месте, где раньше находились бойни и рынок по продаже скота. Новое назначение старых помещений и цехов снимает предельность традиции здания как объекта с константной функцией и назначением. Статичность уступает место кинетике и динамическим приемам работы с формой. В этом парке усиленно продвигается идея демонтажа, децентрации, основные понятия постмодерна, которые визуально воплощены в красных причудливых объектах, которые разрывают пространство. Автор парка – Бернард Чуми общался с философом Ж. Деррида, когда реализовывал свои идеи перестройки зданий, и в 1985 г. пригласил его проектировать парк. Изменения структуры промышленного производства второй половины XX

века привели к тому, что во многих городах старые предприятия пришли в упадок, оставляя неиспользованными довольно большие территории. Сегодня эти земли являются потенциальным резервом для развития города.

Один из примеров проект ЭМА в Москве. ЭМА – яркий пример того, как средствами временной архитектуры полузаброшенный объект можно быстро превратить в одно из самых притягательных и модных мест в городе. Архитектурное бюро «Космос» затащило стены бывших цехов фольгой, придумало небо в лампочках-«звездах» и огромный диск искусственной Луны в качестве «визитной карточки» обновленной территории. С помощью этих простых и быстрых в реализации приемов бывший завод, готовящийся к полноценному редевелопменту, удалось избавить от простоя.

Такие перемены происходят не только в экономически самых благополучных странах, но и, например, в соседней Польше. Прекрасным примером является ревитализация бывшей мануфактурной фабрики И. Познаньского в Лодзи, превращенной в крупнейший торгово-развлекательный комплекс Центральной Европы Manufaktura.

Таким образом, в цивилизованном мире архитекторы и муниципальные власти давно пришли к выводу, что для оптимального функционирования городской системы необходима гармонизация всех составляющих городского пространства.

Коротєєва А. С., магістрант,
наук. кер. – **Радіонова Л. О.**, канд. філос. наук, доц.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СЕРЕДНІХ МІСТ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку суспільства проблеми розвитку міст надто актуальні. Важливим є раціональніше використання народногосподарського потенціалу й встановлення більшої відповідності функціональної структури міста та місця в системі розселення країни і регіону.

Сьогодні розвиток територій України відбувається нерівномірно. За даними Державного комітету статистики України на 1 січня 2017 року в Україні налічуються 460 міст, які за кількістю населення класифікуються на великі, середні, невеликі та малі. Є три найбільших міста з чисельністю населення понад 1 млн. : Київ, Харків та Одеса. Однак, більша частина населення країни проживає саме в середніх містах [1].

Сучасне середнє місто – це стійкий тип міського поселення з чисельністю населення від 100 до 500 тис. чоловік, що виступає переважно як цілісна територіальна одиниця місцевого самоврядування і характеризується різнобічною господарською спеціалізацією, багатофункціональністю, наявністю ринкової інфраструктури, закладів

культури, освіти та охорони здоров'я, а також кращою, порівняно з малими містами, транспортною інфраструктурою [2].

Серед основних проблем розвитку середніх міст України можна виділити наступні:

1. Зміна структури населення, що визначає погіршення якості трудових ресурсів, основним джерелом яких є постійна міграція населення працездатного віку;
2. Низький рівень розвитку міської інфраструктури, що визначає якість життя населення міста. Потенціал економічного розвитку міста багато в чому залежить від розвиненості доріг, комунікаційного зв'язку, житлового сектора, сфери послуг й індустрії розваг; доступних офісних приміщень та високого рівня особистої безпеки громадян; здатності міста прийняти нові види бізнесу і нових людей, тим самим швидко й ефективно пристосуватися до нових зовнішніх економічних умов.
3. Низькі темпи вдосконалення виробничої інфраструктури. Між тим, модернізація виробництва в середньому місті повинна бути зорієнтована на підвищення загальної ефективності функціонування;
4. Високий рівень негативного впливу промислового виробництва на навколишнє середовище й перевищення допустимих на неї навантажень, що погіршують екологічний стан та якість міста;
5. Неефективне використання муніципальної власності й землі, що негативно впливає на збільшення постійного доходу до міського бюджету. Значною мірою це зумовлено обмеженням можливостей у представників місцевого самоврядування впливу на рішення, які стосуються міста, прийняті на більш високих рівнях управління;
6. Низький рівень розвитку маркетингу та брендингу територій, що забезпечують ріст іміджу та привабливості міста.

У зв'язку з цим, цілі та завдання економічного розвитку середніх міст визначаються його цільовою установкою на зростання особистого та суспільного добробуту.

Вирішення проблем економічного розвитку середніх міст можливе у вигляді трансформаційного процесу, що відбувається не в окремо взятому місті, а спрямованого на поліпшення економіки й соціальної сфери всієї сукупності міст, що знаходяться на території цілого регіону. Проблеми економічного розвитку кожного середнього міста окремо слід розглядати у зв'язку з перспективами та завданнями розвитку інших міст, що знаходяться на території того ж самого регіону. Таким чином, сьогодні слід говорити про засоби регулювання регіонального трансформаційного процесу, що будуть забезпечувати ефективні рішення проблем економічного розвитку середніх міст [3].

При вирішенні проблем економічного розвитку на місцевому рівні потрібні спільні дії муніципальних утворень в силу об'єктивної необхідності інтегрувати наявні трудові, фінансові, природні ресурси для подолання існуючої неоднорідності економічного розвитку територій і відмінностей

ресурсного забезпечення.

О. Скібіцький писав, що можливість невеликих міст вирішити проблеми самотужки обмежені багатьма факторами, з яких найважливішим є загальний несприятливий інвестиційний клімат в Україні, що пов'язано з нестабільністю законодавства, адміністративними перепонами, надмірним втручанням держави у функціонування ринків тощо. Існуюча ситуація вимагає надзвичайної ефективності в роботі органів, що розподіляють кошти. Інакше залишається єдиний можливий напрям розвитку – реалізація конкретних інвестиційних проектів на мезо- та мікро- рівнях [4].

У світовій практиці існують два основних підходи до створення умов активізації розвитку малих та середніх міст та їх інтеграції в постіндустріальну економіку: євро-американський, який базується на створенні локальних утворень по типу бізнес-інкубаторів, та японський, заснований на залученні до проекту цілого регіону. В останньому варіанті регіон виступає як єдиний технологічний простір зі своїми ресурсами й кількома базовими точковими інноваційними структурами, об'єднаними між собою єдиною комплексною інноваційно спрямованою інфраструктурою (ці підходи ні в якому разі не виключають, а навпаки, можуть ефективно доповнювати один одного).

Необхідно створити механізм узгодження інтересів різних учасників економічних процесів в регіоні; забезпечити співпрацю всіх верств міської спільноти; активізувати творчі сили місцевого населення; підвищити причетність громадян до результатів економічного життя в місті. Видається доцільним визначити зони економічної відповідальності й інтересів органів місцевого самоврядування, населення, бізнесу, а також їх спільної зацікавленості й взаємовідповідальності. Практичним виходом може стати підготовка та укладання відповідних угод між органами влади з конкретними фірмами.

Засоби вирішення проблем економічного розвитку середніх міст дозволяють сформувати коопераційний капітал території, що стосується регіонального розвитку й визначається здатністю ключових учасників даного процесу домовлятися з приводу бачення майбутнього свого регіону, проектів його розвитку, – все це сприяє досягненню ефективних результатів.

Слід зазначити, що для сталого розвитку економіки середніх міст в довгостроковій перспективі потрібна саме співпраця, а не лише суперництво економічних суб'єктів.

Література:

1. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Вагин В.В. Соціологія міста [Електронний ресурс] // Бібліотека Гумер – соціологія. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Vagin/07.php.
3. Каркавин М.В. Фактори, умови та тенденції стратегічного соціально-економічного розвитку малих та середніх міст // Фундаментальні дослідження. №8, 2011. – С.964–967.

Косицына Э. С., канд.техн. наук, проф.,
Бахтурова А. В., аспирант,
Татиев М. Г., магистрант,
*Волгоградский государственный технический
университет, Россия*

МЕТОДИКА ОЦЕНКИ ИНДЕКСА КАЧЕСТВА ДВОРОВЫХ ТЕРРИТОРИЙ (на примере городов РЕСПУБЛИКИ ИНГУШЕТИЯ)

Конституцией Российской Федерации каждому гражданину нашей страны гарантировано право на благоприятную окружающую среду. На современном этапе общественного развития одним из эффективных средств реализации конституционного права граждан на благоприятную, комфортную окружающую среду является благоустройство территорий города и прежде благоустройство жилых территорий.

Задачи благоустройства городов сводятся к созданию здоровых, целесообразных и благоприятных условий жизни городского населения. В решении этих задач все большее значение приобретают внешнее благоустройство, функционально-пространственная структура и предметное оборудование открытых территорий, ландшафтный дизайн. Все более острыми становятся проблемы создания экологически чистых городов, проблемы охраны памятников исторического и культурного наследия народа. Уровень развития благоустройства оказывает значительное влияние на условия труда и отдыха населения.

Республика Ингушетия активно строится и развивается. Четкого плана по застройке нет, дворовым территориям не уделяется должного внимания. Приведённый социальный опрос показал, что большинство жителей считает, что дворовые территории не соответствуют нормам и правилам.

Рисунок 1. Дворовая территория в городе Магас республики Ингушетия

Дворовая территория является местом коллективного отдыха жильцов. Самое главное, что необходимо человеку в окружающем его дворе – это удобство, безопасность и красота. С раннего возраста дети привыкают к окружающей их обстановке, их воспитывает та жилая среда, в которой они делают свои первые шаги. Все родители хотят, чтобы их дети развивались в соответствии со своим возрастом. Развитие должно идти на физическом и на умственном уровне.

Благоустройство территории – это важный элемент в формировании целостности эстетического восприятия облика объекта недвижимости, подтверждения классности здания, обеспечения комфортных условий пользования объектом недвижимости. Выбор элементов благоустройства происходит в тесной взаимосвязи с функциональным назначением объекта. Целью проектирования и благоустройства внутри дворовых территорий является создание безопасных и удобных условий проживания и обеспечение интересов всех жителей.

Социально-экономические требования предусматривают создание благоприятных условий жизни населения, а также рациональное использование городской территории. Санитарно-гигиенические требования сводятся к обеспечению в населенных местах здоровых условий.

Долгое время ремонту дворов не уделялось должного внимания, многие из них пришли в упадок. Отсутствие скамеек, детских качелей, песочниц, плохое освещение, разбитые внутриквартальные дороги и тротуары, отсутствии должного озеленения. Возникает проблема в определении качества дворовых территорий.

Нами были обследованы более 500 дворовых территорий городов Республики Ингушетия. В ходе исследования выявлены параметры и факторы, влияющие на качество дворовых территорий.

Анализ этих факторов, их взаимодействие между собой и с дворовыми территориями позволили разработать методику оценки индекса качества дворовых пространств, суть которой заключается в следующем:

1. Установление компонентов окружающей среды и составление структурной схемы всех условий (факторов), влияющих на окружающую среду дворовой территории.

2. Установление для каждого фактора в количественной форме нормативного значения показателя (параметра), характеризующие желаемое качество окружающей среды.

3. Определение фактических (расчетных) значений этих показателей для рассматриваемого варианта дворовой территории.

4. Расчет величины относительных отклонений каждого фактора путем сравнения расчетных значений показателей с соответствующими целевыми значениями. Это позволит перейти от абсолютных значений показателей, выраженных в конкретных единицах измерения к относительным, безразмерным единицам.

$$\delta = \frac{|t_{iu} - t_{ip}|}{t_{iu}}; \quad (1)$$

t_{iu} – целевое значение показателя (нормативное или допустимое значение);

t_{ip} – расчетное значение (прогнозируемое);

5. Прогнозирование оценки относительной важности (весомость) отдельных компонентов окружающей среды.

6. Определение индекса качества дворовой территории.

Согласно предлагаемой методике был выполнен расчет индекса качества для одного из дворов города Сунжа республики Ингушетия.

Рисунок 2. Оценка экологических и санитарно-гигиенических условий дворовой территории

Были установлены компоненты окружающей среды, влияющие на индекс качества дворовых территорий: ветровой режим (x_1), рельеф (x_2), инсоляция (x_3), шумовой режим (x_4), вредные выбросы (x_5), озеленение (x_6), функциональное зонирование (x_7), наличие и состояние малых архитектурных форм (x_8).

Для каждого фактора в количественной форме было установлено нормативное значение показателя (параметра), характеризующее желаемое качество окружающей среды. Определены фактические (расчетные) значения этих показателей для рассматриваемого варианта размещения зданий и учреждений.

Рассчитана величина относительного отклонения каждого фактора путем сравнения расчетных значений показателей с соответствующими целевыми значениями. Это позволило перейти от абсолютных значений показателей, выраженных в конкретных единицах измерения к относительным, безразмерным единицам, согласно формуле (1).

Результаты расчетов приведены в таблице 1.

Таблица 1.

Факторы	Нормируемый показатель	Расчетный показатель	Величина относительного отклонения
Ветровой режим (x1)	3,5-5 м/с (70%) – 5бал.	70% - 5бал.	0
Рельеф (x2)	5-30 ‰ – 100%	9-12‰	0
Инсоляция (x3)	Более 3 ч (100%) – 5 бал.	95% - 5 бал.	0,05
Шумовой режим (x4)	До 55 дБА – 5 бал.	5 бал.	0
Вредные выбросы (x5)	До 5 мг/м ³ – 5 бал.	3.34 мг/м ³ – 5 бал.	0,33
Озеленение (x6)	5 бал.	3 бал.	0,4
Функциональное зонирование (x7)	5 бал.	4 бал.	0,2
Наличие и состояние малых архитектурных форм (x8)	5 бал.	2 бал.	0,6

Выполненные расчеты позволили спрогнозировать оценку относительной важности (весомость) отдельных компонентов окружающей среды, для чего была построена матрица по определению относительной важности (весомости) компонентов окружающей среды.

Оценка компонентов окружающей среды производится в баллах по шкале от 1 до 5.

Для этого каждая из оценок делится на сумму оценок по всем компонентам, выставленным одним экспертом.

$$w_{ni} = \frac{w_i}{\sum w_i}; \quad (2)$$

Коэффициент весомости отдельного компонента есть число в интервале между 0 и 1, а их сумма должна быть равна 1. Коэффициент весомости рассчитывается как средняя арифметическая для каждого компонента.

$$\varphi_i = \frac{\sum w_{ni}}{p}; \quad (3)$$

Для проведения этого расчета была опрошена группа респондентов, они оценивали качество территории своего двора.

Коэффициент весомости равен:

x1 – 0,20; x2 – 0,20; x3 – 0,20; x4 – 0,20; x5 – 0,20; x6 – 0,20; x7 – 0,20; x8 – 0,20.

Определяем индекс качества K^3 окружающей среды территории. Индекс качества есть число от 0 до 1.

Для этого суммируются произведения относительных отклонений на коэффициент весомости по каждому компоненту окружающей среды, т.е. рассчитывается средняя арифметическая отклонений расчетных значений от целевых.

$$K^{\ominus} = \sum_{i=1}^n \delta_i \cdot \varphi_i; \quad (4)$$

$$K^{\ominus} = 0,20 \cdot 0 + 0,20 \cdot 0 + 0,20 \cdot 0,05 + 0,20 \cdot 0 + 0,20 \cdot 0,33 + 0,20 \cdot 0,40 + 0,20 \cdot 0,20 + 0,20 \cdot 0,60 = 0,476$$

Полученный индекс качества характеризует состояние дворовой территории, он показывает, что данная территория недостаточно озеленена и благоустроена.

Таким образом, предлагаемая методика позволяет с достаточной точностью определить индекс качества той или иной дворовой территории.

Литература:

1. Денисов, В.Н. Благоустройство жилых территорий / В. Н. Денисов, И. Н. Половцев, Т. В. Евдокимов. – СПб. : МАНЕБ, 2004. – 98 с.
2. Кремер, Н.Ш. Теория вероятностей и математическая статистика: Учебник для вузов / Н.Ш. Кремер. М.:ЮНИТИ–ДАНА, 2004. – 573 с.
3. Макарова, Н. В. Статистика в Excel / Н. В. Макарова, В. Я. Трофимец. – М.: Финансы и статистика, 2006 – 386 с.
4. Николаевская, И.А. Благоустройство территорий – М. : Академия, 2002. – 195 с.

Кухтин Е. В., ассит.,

*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

МОНОГОРОДА: ДИАЛЕКТИКА ЭКОНОМИЧЕСКОГО И СОЦИАЛЬНОГО

В современных условиях глобализации, становления постиндустриального, информационного общества и возрастания роли «человеческого фактора» особое значение имеют теоретические и практические разработки программ социального характера по развитию стран, регионов, городов. Если в целом в развитых странах мира происходит складывание «социально-ориентированной экономики» с человеком как её центральным звеном, то и в системе материального производства, в производственных объединениях человек тоже становится центральной фигурой. Все эти и подобные им задачи, связанные с человеком как субъектом общественной жизни, с ростом его благосостояния, с развитием его многосторонней культуры, определяем как социальные.

Экономические задачи развития региона, города связаны с развитием предметно-вещного (энергетического, сырьевого, рудийного, технологического) потенциала, а социальная проблематика ориентирована на развитие человеческого фактора. Отсюда и типичное употребление понятия «социально-экономическое развитие». Но в этом единстве главная роль принадлежит задачам социального характера, потому что именно человек

создаёт и использует экономический потенциал: он, в конечном счёте, альфа и омега общественного развития.

XXI век в развитых странах стал этапом перехода от традиционного индустриального производства к информационно-компьютерным технологиям, к «информационной экономике», к наукоёмким производствам. В этот процесс должна активно включаться и Украина, если она не хочет остаться на обочине мирового развития. Этот процесс является глубинной причиной кризисной, болезненной ломки структуры и образа жизни людей, их поведения, их статуса, их профессиональных и социально-личностных ориентации, их отношений к государству, к труду.

Изменения в технике приводят к изменениям в экономике, а изменения в экономических отношениях – к изменениям в организационно-политической сфере, что затем находит отражение в социальной сфере, в образе жизни людей, в психологии. Весь городской социум, все его системы с их горизонтальными и вертикальными связями оказываются втянутыми в этот процесс всеобщих изменений. Отсюда и жизненная потребность в реформах не частного и временного, а комплексного и стратегического характера.

Наше общество напряженно колеблется между двумя крайностями: с одной стороны, тенденция к прямому заимствованию западных образцов жизни, означающая потерю самостоятельности страны, а с другой – игнорирование общих закономерностей информационно-технологической революции, ведущее к отставанию от прогресса мировой цивилизации. Задача состоит в том, чтобы выработать стратегию современного и вместе с тем собственного пути развития. Опыт показывает, что для решения этой задачи надо ориентироваться не столько на настоящую ситуацию, сколько на перспективу, на тенденции развития. В то же время необходимо помнить принцип Римского клуба: «Мыслить надо глобально, а действовать локально». Иначе говоря, на основе анализа общих закономерностей развития мировой цивилизации необходимо разрабатывать конкретные программы для региона, города.

Именно в «локальном» контексте нас интересует роль малых городов в развитии страны. Социально-экономическое состояние страны, в котором приходится функционировать сегодня предприятиям этих городов, характеризуется следующим: угроза банкротства; разрушение сложившихся хозяйственно-экономических связей; смена социально-политических структур; сокращение производства отечественной продукции; коммерциализация всей социальной сферы; усиленный приток импортной материальной и духовной продукции; постепенное нарастание безработицы; обострение проблемы социальной занятости и защиты населения и т.д.

В Украине не просто существовали и существуют города малого масштаба, а исторически в стране сложились моногорода, города, ориентированные на отдельную отрасль народного хозяйства, на нечто уникальное. Это привлекло к ним соответствующих специалистов. Нам

важно подчеркнуть, что в этой серии «провинциальных» городов особое место принадлежит городам, которые базируются на своём основном предприятии. Развитие моногородов является вопросом первостепенной важности, как с точки зрения регионального развития, так и с точки зрения будущего экономики всей страны.

Развитие наших моногородов неоднозначно: от историй успехов до историй провалов, а также поэтапного поиска модели возрождения города, позволившего получить позитивный результат далеко не с первой попытки.

Например, чистые и уютные Горишни Плавни с аккуратными многоэтажками, отремонтированными школами и больницами – образец успешного моногорода. Но еще 55 лет назад первые жители селились в обычные палатки. В 1961 году «Комсомольская правда» на первой полосе анонсировала строительство гиганта черной металлургии – в СССР горно-обогатительного комбината. Кроме самого предприятия, в газете также написали и о городе-спутнике ГОКа: «Есть город Комсомольск-на-Амуре, будет город Комсомольск-на-Днепре». После этого на месте, где сейчас находятся Горишни Плавни, появился город. Горно-обогатительный комбинат наращивал свое производство с каждым годом. Если в 1970 году на предприятии добыли 15 миллионов тонн сырой железной руды, то в 1983-м – уже 32,9 миллиона.

В отличие от многих других монопрофильных городов, Горишни Плавни также успешно развиваются и после развала СССР. В 1998-м Кабинет министров принял решение оставить в государственной собственности контрольный пакет (25 % + 1 акция) ГОКа, в это время комбинат производил 47 % от общего количество окатышей в Украине. А уже в 2001 году компания-посредник ООО «Он-лайн капитал» за 80 миллионов гривен выкупила у Фонда государственного имущества акции предприятия. Полтавский ГОК перешел под контроль нардепа Константина Жеваго [1].

Сейчас ГОК работает в основном на экспорт: железорудные окатыши поставляют в страны Западной Европы, Японию, Корею, Китай. Сейчас же на ГОКе есть открытые вакансии: комбинат привлекает специалистов из соседних городов, агитирует поступать в технические вузы школьников. На базе одной из городских школ с помощью компании Ferrexpo (владеет ГОКом) был открыт профильный класс, чтобы еще со старшей школы обеспечить детей специализацией, а потом забрать на работу. В структуре городского бюджета 70% дохода приносят горно-обогатительные предприятия, остальное – мелкий бизнес, комбинат – основной работодатель в городе. Практически в каждой семье есть работник ГОКа.

В основе проблем монопрофильного города особая роль принадлежит социальным проблемам. Достижение социального равновесия и порядка в условиях монопрофильного города становится острой проблемой на фоне сравнительного благополучия больших городов. В период реформ из множества городских поселений Украины наибольшую социальную цену

заплатили жители монопрофильных городов, поэтому особенно ценен опыт социальной ответственности моногородов. Горишни Плавни – сейчас довольно богатый город. Уровень безработицы самый низкий в Украине – 0,04 %. Средняя зарплата по городу 6000 грн. Здесь огромное количество трикотажных фабрик, которые работают на экспорт, плюс главное предприятия города – «Ferrexpo», которое даже в своем названии содержит суть – 100 % экспорт.

В другом успешном моногороде, Южноукраинске – городе-спутнике Южно-Украинской АЭС, действуют 5 промышленных предприятий, основным видом деятельности которых является производство и перераспределение электроэнергии, выполнение работ промышленного характера. Основным среди них является обособленное подразделение «Южно-Украинская АЭС» государственного предприятия «Национальная атомная энергогенерирующая компания «Энергоатом», которое занимается производством электроэнергии. Атомная станция занимает ведущее место в социально-экономическом развитии города. Удельный вес ОП ЮУАЭС в общем объеме городского промышленного производства составляет около 98%. У города-спутника Южно-Украинской АЭС в плане социальных перспектив развития достаточно сильные позиции. Это обусловлено тем, что Южноукраинск имеет несколько уникальных особенностей: Южно-Украинский энергокомплекс, в составе которого работают АЭС, ГЭС и ГАЭС, что и отличает его от других моногородов, природный комплекс – Национальный парк «Гранитно-степное Побужье» и удачное географическое расположение [2].

Иначе говоря, есть города в стране, и их очень много, которые основаны на градообразующих предприятиях. Сама эта проблема может представляться как сугубо производственно-технологическая. Но концепция технократизма, культа «цивилизационного» развития, апологии урбанизации и прочее не соответствует общей логике гуманизации человеческого общества.

Во-первых, все достижения цивилизации любого типа осуществлены благодаря человеку, его потенциалу: он был и остаётся субъектом и объектом всех исторических преобразований.

Во-вторых, любая отраслевая деятельность нуждается в личностно-человеческом обеспечении (кадровом); а всё это, в конечном счёте, приводит к необходимости создания системы социальной инфраструктуры.

В-третьих, в конечном счёте, стратегия развития любого предприятия определяется не только его производственно-экономическими показателями (производительность труда, основные фонды, доход, прибыль и пр.), а социогуманитарными: социальная обеспеченность, преемственность поколений и т.д. – всем тем, что когда-то японцы называли «человеческим фактором». Даже наша суровая «рыночная экономика», конечно, прежде всего предъявляет требования к персоналу, к людям, а не к технике.

В-четвёртых, необходимо преодолеть традиционное отождествление понятий «предприятие» (организация, фирма, завод, и пр.) и «трудовой коллектив». Если предприятие любого типа формируется как отраслевая единица, как экономический, хозяйственный, финансовый и прочий организм, то трудовой – это надстроечное, вторичное образование. Предприятие может существовать годами, а коллектив создаётся позднее. Коллектив возникает в ходе деятельности, когда формируется единая цель, единая стратегия, единое отношение и пр.

В-пятых, и это важно именно с социально-экономической точки зрения: сам трудовой коллектив с его базовым предприятием становится градообразующим, т.е. определяет динамику и структуру развития города.

Самым главным показателем градообразующего предприятия является, с нашей точки зрения, один – когда проблемы города становятся проблемами предприятия и когда проблемы предприятия становятся проблемами города: закон идентификации города и предприятия. Таких городов немного в стране, но они есть. Более того, старая формула движения «от теории к практике» сегодня нуждается в дополнении: «от практики к теории», – нужно научное обобщение накопленного опыта. Тогда мы имеем диалектическое движение: «практика – теория – практика». Многие города в Украине, не дожидаясь адресованных им программ, моделей, доктрин, начинают действовать самостоятельно, соотносясь с особенностями местных условий, собственными традициями и спецификой становления рыночной экономики.

Здесь сама практика начинает одновременно выступать и как основа, и как критерий познания и оценки реальной социально-экономической деятельности. Разумеется, всё это не исключает, а наоборот, создаёт потребность научного осмысления данного опыта. Движение совершается не от абстрактных теоретических моделей к практике, а от реальной для самого коллектива практики к выводам, имеющим значение и для других однотипных или разнородных коллективов, объединений.

В условиях рыночной экономики градообразующим предприятиям принадлежит особая роль: они являются ядром стабильности и функционирования города. Распад, умирание градообразующих предприятий имеет существенное, судьбоносное значение не только для самого предприятия или трудового коллектива, а и для города в целом. Это обусловлено тем, что судьба жителей, власти, всех городских подразделений связана с данным предприятием. Его экономический или вообще профессионально-трудовой статус может не иметь принципиального значения. Важно, что это предприятие обеспечивает социальную занятость городского населения, определяет профессиональные ориентации новых поколений, работает на развитие социальной инфраструктуры города, обеспечивает возможности выхода на межгородские и даже на международные связи и т.д.

Иначе говоря, в условиях рыночной экономики градообразующее предприятие в структуре города обретает особую социальную

ответственность. Чаще всего судьба города оказывается зависимой от судьбы предприятия. Этот аспект подчёркивается, в частности, К. В. Решетниковой. Анализируя возникновение конфликтогенных ситуаций, она справедливо пишет: «Эти процессы зависят от целого ряда факторов. К ним можно отнести такую экономическую особенность, как высокая концентрация производства и наличие градообразующих предприятий. В случае их остановки или закрытия целые города с многотысячным населением оказываются безработными. При общей сложной экономической ситуации в стране, спаде производства они оказываются лишёнными возможности и сменить профессию, и переезжать в другой регион, поскольку нет, как правило, никакой гарантии, что там они найдут работу. Кроме того, смена места жительства требует больших денежных затрат, которыми жители этих городов, в основном, не располагают» [3, с.296].

Не все осознают исторически нарастающее значение предприятий, создающих, в конечном счёте, материальные ценности. Конечно, и экономисты, и социологи фиксируют расширение на планете в целом и в каждой стране сферы услуг, сферы сервиса в самом широком смысле слова. В развитых странах уже сегодня до 70% населения заняты в сфере обслуживания любого типа: коммунальное хозяйство, транспорт, питание, образование, спорт, искусство, развлекательный бизнес и пр. Но всех этих работников надо кормить, одевать, жизнеобеспечивать. Все эти и подобные материальные ценности создаются в системе промышленного и сельскохозяйственного производства. Более того, все эти материально-производственные комплексы находятся, в основном, в малых городах и поселениях, а не в столице и мегаполисах. Градообразующие предприятия производственного характера не только обеспечивают занятость населения, но и создают материально-вещественный потенциал для функционирования сферы услуг, сферы сервиса. Отсюда и дополнительная ответственность этих предприятий не только перед городом, но и перед страной в целом.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Горишни Плавни [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gordonua.com/tags/gorishni-plavni.html>
2. Официальный сайт Южно-Украинского энергокомплекса [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.sunpp.mk.ua/ru/social_area/yuzhnoukrainsk
3. Решетникова К.В. Современная конфликтология в контексте культуры мира. – М.: УРСС, 2001. – 296 с.

Маковская Е. Л., студентка,
ф-т экономики и предпринимательства,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

КРЕАТИВНЫЙ ГОРОД КАК ИМПЕРАТИВ ЛИЧНОСТНОГО РАЗВИТИЯ ГОРОЖАНИНА

Все большее значение в эволюции городов сегодня приобретают творческие индустрии как ядро формирования инновационно-креативных современных городов, суть концепции которых заключается в том, что любое поселение – в какой бы оно ни находилось стране, – может вести свои дела с большим воображением и новаторским настроем.

Чтобы город или мегаполис вступили на этот путь, должны быть созданы условия, позволяющие им думать, планировать и действовать творчески. Одним из условий создания инновационно-креативных информационных городов являются творческие индустрии. Концепция творческих (креативных) индустрий как новой экономической модели развития городов известна в Европе уже более двадцати лет. Творческие индустрии с 1998 года – приоритет государственной политики Великобритании. После 2000 года программы их развития разворачиваются в Восточной Европе, Юго-Восточной Азии, Латинской Америке.

«Творческие (креативные) индустрии» – это термин, используемый для обозначения такой предпринимательской деятельности, при которой экономическая ценность продукции неразрывно связана с ее существованием в качестве элемента культуры.

К творческим (креативным) индустриям относится вся деятельность, в основе которой лежит индивидуальное творческое начало, навык или талант, и которая несет в себе потенциал создания добавленной стоимости и рабочих мест путем производства и эксплуатации интеллектуальной собственности. Они формируют сектор экономики, который специализируется на производстве и распространении знаний и информации.

Многие города в условиях тертиаризации (возрастание роли сферы услуг) уже сегодня в свою основу закладывают базис творческих (креативных) индустрий и формируют стратегию социально-экономического развития, опираясь на креативные творческие кластеры как перспективную форму организации пространства.

«Креативный город» предлагает новый метод стратегического городского планирования, который дает людям возможность творчески мыслить и действовать. Методика, лежащая в основе продукта «Креативный город» использует материалы книг Р. Флориды «Креативный класс» и Ч. Лэндри «Креативный город». Суть «Креативного города» в том, каким образом мы можем сделать наши города более жизнеспособными, управляя

человеческим воображением и талантом. Ведь никому не нужны города вымирающие.

Сегодня, когда человек слышит о словосочетании «креативный город», он задумывается, а насколько это решит те или иные проблемы, вроде плохих дорог, вывоз мусора, протекающие крыши... В основном под «креативом» человек понимает то, что связано с творчеством, искусством, но никак не с экономикой, промышленностью, или администрированием городов. Поэтому, одна из важнейших задач, которая стоит перед теми, кто мыслит креативно и жаждет перемен, – перевернуть сознание горожан, объяснить им, что инновации способны изменить серую обыденность.

Осмысляя понятие «Креативный город», прежде всего, следует понять суть его ключевой характеристики – способствует ли город личностному развитию и проявлению индивидуальности горожанина. Давайте рассмотрим типичную современную ситуацию. Реальность подавляющего большинства сегодняшних городов Украины заключается только в обслуживании эксплуатационно-потребительской модели.

Креативный город – это город, в котором:

1) комфортно работать, не отвлекаясь по возможности на бытовые проблемы;

2) удобно отдыхать, причем отдых не только в ночных клубах, а по интересам и настроению;

3) самое главное – это иметь возможность творческого развития, некая Силиконовая долина, а скорее много разных долин по интересам технарей, художников, писателей, поэтов и т.д.

Если немного отвлечься, то мы этот мир воспринимаем лишь через пять своих чувств. Именно они создают ту картину, к которой мы привыкли. Зрение для людей – самый важный орган чувств. Наибольший поток информации поступает для человека в зрительных образах. Красивый, яркий, светлый – все это можно сказать о воображаемом городе, единственное требование, чтобы он не угнетал, а создавал нужное настроение. В нем должны быть зоны для работы, уединения, отдыха, спорта.

Как утверждает британский эксперт международного уровня Чарльз Лэндри, каждый город имеет свою душу – это его магнетизм, который должен привлекать людей, ментальность, автентизм, что вместе должны пробуждать гордость за свой край. Строя креативный город, нельзя забывать о его исторической памяти. Сейчас для многих городов Европы стала нормой необдуманное сочетание самобытной древней архитектуры города с новостройками, агрессивная внешняя реклама в магазинах и билбордах, за которыми не видно самого города.

В креативном городе существуют места для встреч, разговоров, обмена мнениями и отдыха. Они наполняются многокультурным колоритом, от которого рождаются самобытные и новые идеи. Очень важно создать платформу для тесного взаимодействия с горожанами, именно совместные устремления – есть залог к позитивным сдвигам. Помимо комфорта, город

должен дарить жителям эстетическое наслаждение, быть красивым и создавать настроение. По его философии человек будет чувствовать себя гармоничным и счастливым в таком городе.

Рибак Г. І., асист.,
Кришталь В. М., студент,
ф-т економіки і підприємництва,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ МІСТА

Соціальне благополуччя населення є найважливішим та самостійним чинником економічного розвитку країни, регіону чи міста і виступає ознакою стабільності економіки, спрямованої на дотримання прав майбутніх поколінь.

Головною складовою соціального благополуччя виступають доходи населення. Тому дуже актуальним є питання формування бюджету міста. Цей аспект, має чи не найважливіше значення у вирішенні певних соціально-економічних проблем (рівень життя населення, регіональний розвиток, і т.д.). Розглядаючи структуру розподілення бюджету міста, слід звертати увагу на систему формування доходів. Як окрема економічна категорія, доходи місцевих бюджетів виражають сферу економічних відносин суспільства, яка пов'язана з формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів регіонального рівня, використовується місцевими органами влади для забезпечення поточних і перспективних завдань розвитку регіону.

Формування бюджету міста відбувається за рахунок наповнення його з різних джерел, а саме: податкових або неподаткових надходжень від підприємств усіх форм власності й від населення, які об'єднуються в фінансові ресурси і зосереджуються в місцевому бюджеті. Але основним джерелом доходу місцевого бюджету є податкова система. Доля податкових надходжень до бюджету міста Харкова у 2015 році склала майже 73 % всього доходу (5 млрд. 593 млн. грн.). На 2016 рік, попри різке підвищення темпів інфляції, заплановане незначне номінальне зростання даних доходів (в 1,2 рази) до бюджету міста Харкова, що може навіть зменшити їх реальне значення. Зниження реальних доходів місцевого бюджету, за умов децентралізації, значною мірою вплине на умови та якість життя населення.

Забезпечення самостійності місцевих бюджетів можливе лише за умов удосконалення системи оподаткування. Упровадження засад бюджетної децентралізації кардинально змінило якість фінансового забезпечення місцевих бюджетів. Зміни до бюджетного та податкового законодавства визначили нові підходи до формування дохідної частини місцевих бюджетів, унаслідок чого власні ресурси місцевих бюджетів збільшилися, за рахунок:

– уведення нових податків, що зараховуються до місцевих бюджетів;

- перерозподілу доходів державного та місцевих бюджетів;
- оптимізації системи міжбюджетних трансфертів.

За оптимістичними прогнозами заплановане збільшення надходжень до бюджету міста Харкова від: удосконалення системи єдиного податку близько 8,5 %; впровадження нового місцевого акцизного податку, як компенсатора різних втрат податків та субвенцій, близько 10 %. Але останній планується перерозподіляти, що знову призведе до розбалансування бюджету. Введення податку на нерухоме майно визначене як не ефективне близько 1,5 %.

Аналіз удосконалення податкової системи свідчить про зростання сукупних податкових платежів, а це негативно впливає на сплату таких «високих» податків та розвиток тіньової економіки. Згідно з даними, опублікованими у доповіді «Оподаткування 2016», у стандартної компанії, загальна ставка оподаткування склала в середньому 40,8 % від обсягу комерційного прибутку, вона здійснює 25,6 податкових платежів на рік, а виконання вимог податкового законодавства займає у неї 261 годину. Україна у даному рейтингу займає одну з найгірших позицій.

Отже, вдосконалення національної податкової системи та збільшення місцевих бюджетів можливе за умов:

- Зниження загального податкового навантаження до 20–24%.
- Контроль сплати податків;
- Стимулювання «податкової відповідальності»;
- Створення сучасної комунікаційної інфраструктури сплати податків (впровадження і вдосконалення системи електронної подачі декларацій та сплати податків).

Окрім зазначених змін необхідним є і впровадження принципів партиципаторного бюджету, що дозволить чинити безпосередній вплив на якість життя мешканців.

Сериков Я. А., канд. техн. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А.М. Бекетова*

РАЗРАБОТКА СИСТЕМЫ КОНТРОЛЯ НАДЕЖНОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ АНТРОПОГЕННЫХ СИСТЕМ

Одним из логических результатов эволюции человечества, его деятельности, является создание антропогенных систем различной структуры, сложности, назначения (технических, биологических, химических и др.). Такие системы предназначены для удовлетворения нужд человека разного иерархического уровня. Каждая из таких систем отличается качественными показателями и уровнем потенциального отрицательного воздействия на человека, производственную среду, биосферу Земли.

Степень безопасности систем обуславливается наличием и частотой отказов во время их функционирования, возможностью прогнозирования типа и времени реализации аварийных ситуаций. Таким образом, прогнозирование отказов, выявление причин их возникновения позволяет своевременно принять необходимые меры к их предупреждению и тем самым повысить безопасность, надежность и эффективность эксплуатации систем. Практика свидетельствует, что такой подход к эксплуатации системы позволяет получить экономический эффект около 30 % от ее эквивалентной стоимости [4, 5].

Рисунок 1 - Структура технической диагностики антропогенных систем

Рассматривая предупреждение влияния отказов системы на безопасность жизнедеятельности человека в комплексе, к указанному экономическому эффекту прибавляется существенное устранение отрицательного влияния последствий отказов системы на экологию Земли, например, через аварии, которые сопровождаются выбросом вредных веществ,

опасных вирусов, микробов, появления электромагнитных и ионизирующих полей значительной напряженности и т. п. Положительный эффект достигается также за счет защиты здоровья населения как от возможных аномальных изменений физиологических функций, так и психологического состояния организма человека, обеспечения комфорта производственной, бытовой и среды проживания [2, 5].

В настоящее время имеется целый ряд направлений исследования, направленных на решение задачи повышения уровня безопасности, как рассматриваемых объектов, так и глобальной системы «человек – среда обитания» [1 – 6, 8].

Исследования автора дают возможность заключить, что определение степени безопасности функционирования таких систем (объектов), надежности их функционирования может быть осуществлено с использованием положений *технической диагностики* – науки о распознавании состояния технических систем, которая позволяет решать широкий круг проблем, связанных с получением и оценкой диагностической информации [4, 5]. Исходя из идеологии технической диагностики, можно выделить два следующие взаимосвязанные направления разработок, которые формируют структуру ее практической реализации в виде контрольно-измерительной системы, реализующей диагностику антропогенной системы.

Первым направлением разработок, которое обеспечивает решение поставленных задач, является обеспечение получения достаточного объема информации о степени надежности составных элементов, блоков, узлов и антропогенной системы в целом в необходимый момент времени в процессе ее эксплуатации. Решение этого круга задач осуществляется на основе *теории контролеспособности*.

Вторым направлением в разработке структуры контрольно-измерительной системы диагностики является обеспечение достоверной информации о состоянии контролируемого объекта, его составных элементов, блоков, узлов и объекта контроля в целом. Это направление реализуется с привлечением *теории распознавания образов*.

Рассмотрим более подробно существо теорий контролеспособности и распознавания образов. *Теория контролеспособности* включает в себя следующие элементы:

- методологию определения объема необходимой и достаточной информации для диагностики антропогенной системы;
- разработку и создание методов и средств получения диагностической информации;
- реализацию разработок в виде контрольно-измерительных приборов и систем диагностики исследуемых антропогенных систем;
- методы определения неисправностей антропогенных систем.

Теория распознавания образов позволяет оценить состояние системы на основе комплекса данных, получаемых при реализации теории контролеспособности в конкретной антропогенной системе. В свою очередь, теория распознавания включает следующие этапы:

- разработку диагностических моделей (методов обработки информации, поступающей от контрольно-измерительной системы, которая является составляющей частью системы диагностики);
- составление правил решения моделей состояния антропогенной системы в необходимый момент времени на основе характеристик, слежение за которыми осуществляет контрольно-измерительная система диагностики;
- разработку алгоритмов прогнозирования и распознавания состояния антропогенной системы в конкретный момент времени.

Существо технической диагностики представлено в виде структурной схемы (рис. 1).

Рассмотрим существо каждой составляющей обеих теорий и способы решения задач технической диагностики при определении надежности и прогнозирования отказов антропогенных систем.

Минимизация *информации* – это решение задач определения необходимой и достаточной информации для оценки состояния антропогенной системы в конкретный (любой) момент времени. Этот этап осуществляется на основе методов моделирования (физических, математических), а также априорной информации о зависимости надежности функционирования антропогенной системы от значения конкретных ее

характеристик (параметров) в данный момент времени. Методы моделирования могут базироваться как на априорной информации, которая выявляется при изучении функционирования аналогичных антропогенных систем, так и на экспериментальных данных, получаемых на этапе исследования разработанной системы. Разработанная математическая модель зависимости надежности антропогенной системы от ее параметров позволяет перейти к решению проблем следующей составляющей системы технической диагностики – выбора методов получения необходимой информации.

Как показывает практика, наряду с прямыми измерениями параметров антропогенной системы, например, отклонения напряжения, сопротивления фаз, тока нагрузки, температуры протекания технологических процессов и др., могут возникать задачи, решение которых требует применения так называемых неразрушающих косвенных методов контроля. К таким задачам относятся, например, контроль состояния изоляции, измерение магнитных потоков, исследование состояния железобетонных и металлических конструкций и др. Решение таких задач осуществляется на основе неразрушающих методов контроля, которые позволяют проводить многократные измерения электрических, электромагнитных, физико-механических параметров на основе косвенных измерений [7].

Так как методы неразрушающего контроля являются косвенными, то они не дают возможности производить непосредственный прямой численный отсчет, например, таких параметров, как прочность материала, температура процесса, количество и размер трещин в материале и т. п. Поэтому исследуемые параметры объектов контроля определяются через некоторые косвенные величины. Таким образом, неразрушающие методы дают возможность решать практически все задачи на основе исследования некоторых измеренных косвенных характеристик, которые отражают исследуемое свойство материала, параметр технологического процесса конкретной антропогенной системы. Для определения соответствия численных значений этих косвенных величин контролируемым физико-механическим, химическим или другим параметрам системы в большинстве случаев выполняют предварительное установление соответствующих корреляционных зависимостей или градуирование специализированных измерительных приборов с помощью разрушающих или аналитических методов. Методы контроля качества, в зависимости от поставленной задачи, разделяются на основные группы по *количественным, качественным* или *альтернативным* признакам [7].

Рассмотрим вторую составляющую технической диагностики – *теорию распознавания образов*. Задачи теории распознавания образов решают исходя из использования математических моделей, разработанных на этапе формирования структуры контрольно-измерительной системы технической диагностики. При этом математическая модель подвергается серии обчислений с параллельным экспериментом на исследуемой технической системе или ее физической модели с целью уточнения граничных значений

показателя надежности. Таким образом, обеспечивается решение задач этапа разработки *правил решения* состояния технической системы по конкретным значениям ее параметров.

Следующим этапом разработки системы технической диагностики является составление алгоритмов прогнозирования и распознавания состояния антропогенной системы.

Рисунок 2 - Функциональная схема контрольно-измерительной системы технической диагностики

Алгоритмы должны разрабатываться с учетом обеспечения работы программных средств в реальном масштабе времени. Особое внимание при составлении программы для ЭВМ необходимо уделять решению задач прогнозирования состояния системы по текущим значениям ее параметров.

Пример построения контрольно-измерительной системы технической диагностики приведен на рис. 2. Процесс контроля заключается в следующем. Как было описано выше,

на базе информации, полученной на этапе моделирования, определяется перечень параметров, которые необходимо контролировать в исследуемой антропогенной системе. На основе анализа физической сути этих параметров выбираются методы неразрушающего контроля, которые смогут обеспечивать информацией необходимой точности и достоверности. Далее выбирают существующие или проектируют необходимые контрольно-измерительные приборы, в которых используются необходимые методы неразрушающего контроля. Входными устройствами таких приборов являются датчики ($Дк_i$). Информация от датчиков подается на соответствующие блоки измерительных преобразователей ($ВП_i$), которые обеспечивают подачу сигналов необходимых электрических параметров через интерфейс на вход ЭВМ. Установление последовательности и периодичности поступления данных о значении конкретного параметра системы (информации от конкретного датчика) на вход ЭВМ обеспечивается специализированной программой. Для каждого из контролируемых параметров антропогенной системы априорно или путем моделирования (математического или физического) устанавливается предельное значение, которое является граничным для заданного уровня надежности (P) функционирования антропогенной системы.

Использование рассмотренных методов исследования надежности функционирования антропогенных систем обеспечит повышение уровня безопасности жизнедеятельности человека в производственной сфере и позволит уменьшить степень риска работающих, отрицательного влияния на окружающую среду, т. е. биосферу в целом.

Следует отметить, что на сегодня задача создания систем диагностики является чрезвычайно актуальной во всем мире. Решение такой задачи, как правило, является сложным и экономически весомым. Значительным достижением в этом плане являются системы диагностики, которые разработаны для чрезвычайно опасных и некоторых объектов, которые характеризуются повышенной опасностью. Так, например, такие системы включены в структуру космических летательных аппаратов, атомных электрических станций и др.

Использование предложенного подхода к использованию положений технической диагностики даст возможность обеспечить повышение безопасности эксплуатации антропогенных систем различных направлений. Современный уровень развития компьютерной техники, компьютерных технологий, средств получения первичной информации разрешает реализовать разработанное направление решения задач повышения уровня безопасности жизнедеятельности в комплексе.

Литература:

1. Давыдов В.Г., Козлов Б.В. Методы оценки и обеспечения безопасности труда в машиностроении. – М.: Машиностроение, 1992. – 132 с.
2. Korzeniowski L. F. Securitologia. Krakov: EAS. 2008. – 311 p.
3. Korzeniowski L. F. (red) Zarzozdanie bezpieczenstwem / Prace edukacyjne. № 3. Krakov: LIPORT LFK 2001. – 276 s.
4. Серіков Я.О., Коженевські Л. Ф. Безпека життєдіяльності – секюрітологія. Проблеми, завдання, шляхи вирішення. Моногр. Х.: ХНАМГ, 2012. Ч. 1 – 170 с., Ч. 2. – 332 с.
5. Серіков Я.О. Безпека життєдіяльності. Навч. посібн. для студ. Вищих навч. закладів. Харків: 2007. – 298 с.
6. Сериков Я. А., Воронков А.А. Применение методов эволюционного моделирования в решении задач повышения безопасности жизнедеятельности человека. Н-т. сб. "Коммунальное хозяйство городов", К.: Техніка, вып. 45, 2004. С. 251 – 256.
7. Шутенко Л. М., Серіков Я. О., Золотов С. М. Дослідження будівельних матеріалів та конструктивних елементів будинків і споруд ультразвуковими методами: Навч. посібник для студентів вищих закладів освіти. – К.: Техніка, 2005. – 210 с.
8. Hofreiter P. O potrebe bezpecnostnej vedy. Securitologia / Zeszyty naukowe European association for security. № 7, Krakov: EAS. 2008. s. 118 – 131.

Склярук Н. И., канд. экон. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

НОВАЯ РОЛЬ ГОРОДА: ВЫЗОВ ТЕОРИИ «КОНЦА» ГЕОГРАФИИ

С развитием современных коммуникационных технологий, снижением транспортных издержек и в целом глобализацией мирового пространства все

большую популярность стали приобретать теории, в которых говорится о снижении значимости местоположения для экономических акторов и даже о «конце» географии. Одним из наиболее ярких и очень популярных примеров может служить концепция «электронного жилища» Э. Тоффлера, изложенная в книге «Третья волна». По мнению автора, развитие коммуникационных технологий приведет к снижению значимости (а то и к исчезновению) городов, поскольку люди смогут жить вдали от цивилизации (например, в лесу), а с внешним миром будут общаться лишь посредством телекоммуникаций [1]. М. Кастельс, утверждает, что совершенствование телекоммуникационных технологий открывает новые возможности для создания эффективных сетей организаций, расположенных на больших расстояниях, и помогает развиваться транснациональным компаниям. Кроме того, теории «конца» географии во многом основаны и на статистических данных, подтверждающих, что в последние десятилетия многие города США и Европы пережили значительный отток населения [2].

Однако в противовес подобным подходам появилось множество научных работ (экономических, социологических, географических), утверждающих, что значимость городов как места концентрации ресурсов не только не утрачивается, но и, напротив, набирает силу. Теории «конца» географии, подтвержденные расползанием городов (особенно в США) и все возрастающими проблемами «большого города», не учитывают многие значимые тенденции.

Во-первых, в экономике знания пространственная концентрация играет особую роль. Информация (феномен, о которой говорили апологеты «конца» географии) и знания разнонаправленно влияют на структуру пространственного расположения экономических акторов. Информация кодируется и с легкостью может передаваться на большие расстояния. Соответственно развитие и удешевление средств коммуникации действительно способствует децентрализации расположения организаций и индивидов. В то же время знания кодифицировать сложно, часто они формируются благодаря «счастливому случаю», а для проверки качества информации нужно понимание и отношение доверия, следовательно, личный контакт продолжает играть ключевую роль в приобретении и обмене знаниями.

Более того, с ростом количества информации в ней становится все труднее ориентироваться, и ценность знаний лишь увеличивается. В связи с появлением огромного количества информации мерой ее качества служат личные источники. По такому же принципу люди принимают решение о приобретении товара или услуги. Коммерческие источники обычно информируют, личные узаконивают информацию и дают ей оценку.

Во-вторых, территориальная концентрация продолжает играть ключевую роль в развитии сферы услуг. Поставщики услуг могут диверсифицировать свою деятельность и создавать более специализированные направления.

Например, финансовые услуги можно разделить на обслуживание розничных торговцев, потребительское кредитование, коммерческое обслуживание и т.д. Кроме того, развитие телекоммуникационных технологий позволяет рассредоточивать в пространстве менеджмент компании и непосредственное производство, в результате чего первый находится в среде концентрации бизнес-услуг и инновационной активности, а второй – в среде соответствующей отраслевой специализации. Это способствует наиболее эффективному расположению каждого подразделения (Р. Бошма, Дж. Лэмбуй, Дж. Симми). Поскольку выгоды от совместного расположения предприятий сферы услуг превышают выгоды предприятий промышленного производства, именно предприятия сферы услуг в итоге и концентрируются в городах. Следовательно, с ростом доли непромышленной сферы в экономике центр экономической активности вновь перемещается в города.

В-третьих, с учетом той роли, которую играют инновации в современном экономическом развитии, инновационный аспект пространственной концентрации становится одним из основных аргументов в пользу роста значимости городов. Многие концепции (созданная в середине XX в. теория жизненного цикла продукта, а также появившиеся в 80-х и 90-х годах концепции обучающегося региона, индустриальных районов, региональной инновационной системы и пр.) обращают внимание на особую значимость пространственной концентрации для развития инноваций.

Обобщая основные аргументы в пользу необходимости пространственной концентрации для инновационного развития, можно выделить следующие причины возобновления значимости городов:

- в экономике знаний резко повышается значимость такого проявления эффекта концентрации, как низкая стоимость получения знания, поскольку высокая концентрация «облегчает передачу информации, способствует конкуренции, промышленному шпионажу, копированию товаров, инновациям и коммерциализации новых идей» [см.: 2, гл. 8]. Эффект концентрации – положительный внешний эффект от близкого расположения промышленных предприятий/фирм, выражается в снижении себестоимости производства/предоставления услуг в силу многих факторов. Производимые фирмой знания (инновации) зачастую очень сложно монополизировать, что приводит к появлению феномена «перелива знаний» между близко расположенными фирмами;

- помимо этого, на инновационной (начальной) фазе развития фирмы города обеспечивают возможность взаимодействия с широким кругом потенциальных поставщиков и покупателей (т.е. значимым остается эффект концентрации фирм различных отраслей), а также возможность получения материальной, технической, консультационной помощи (например, разнообразные технологические и консультационные центры, являющиеся

элементами региональной инновационной системы, как правило, располагаются в городах);

- повышается роль неторгуемых зависимостей в развитии фирм.

Под этим понятием подразумеваются нормы и ценности, существующие в уже сформировавшейся среде, например, доверие, взаимное сотрудничество и кооперация, а также особенности рынка труда и институтов власти. Эти особенности не могут существовать вне социокультурного контекста, присущего данному месту, т.е. это «территориально обусловленное знание». Так, формирование доверительных отношений играет все большую роль в межорганизационном взаимодействии, а пространственная близость способствует этому.

И именно этот институциональный аспект многие авторы «конца» географии не учитывали, оперируя лишь в рамках традиционных концепций «торгуемых» издержек и выгод. Объективно изменившиеся внешние условия задали новые рамки функционирования городов: поставили их в условия высокой конкуренции за финансовые, человеческие, административные ресурсы и в то же время предоставили новые возможности развития.

В контексте эволюции городов разделение в траекториях развития на «постиндустриальные» и «индустриальные» также имеет место. Вследствие переноса производства из больших городов и их специализации на секторе услуг складывается новая система пространственной концентрации данных сфер.

Так, специалисты Всемирного банка говорят о формировании двух типов городов – диверсифицированных и специализированных. «Городские системы, как правило, состоят из нескольких крупных диверсифицированных центров и множества более мелких специализированных городов». Диверсифицированные города – это крупные центры, основой которых являются услуги, высокие технологии, научные исследования, производство нестандартной промышленной продукции и даже новые производственные предприятия. Все эти сектора пользуются агломерационными эффектами, присущими крупному городу. Высокая земельная рента не столь важна для предприятий сферы услуг, поскольку они занимают относительно небольшие площади. В то же время в более мелких городах концентрируются промышленные предприятия определенных отраслей, пользующиеся эффектами локализации (т.е. выгодой от близкого расположения однородных предприятий), относительно более дешевыми факторами производства (в частности, низкой стоимостью земли и дешевым трудом).

Литература:

1. Тоффлер Э. Третья волна. М.: ООО – Фирма "Издательство АСТ, 1999, 261 с.
2. Кастельс М. Информационная эпоха: Экономика, общество и культура // Пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана; Гос. ун-т. Высш. шк. экономики. – М., 2000. – 606 с.
3. О'Салливан А. Экономика города – 4-е изд.: Пер. с англ. – М.: ИНФРА. – М., 2002, 706 с.

Смирнов В., студент,
ф-т строительный,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А.Н. Бекетова, Украина*

К ВОПРОСУ О РАЗВИТИИ МОНОПРОФИЛЬНЫХ ГОРОДОВ УКРАИНЫ

Если в середине XX века малые города по своему развитию не отставали от больших городов, то сейчас наблюдается большой разрыв по уровню и качеству жизни, по развитию малых и крупных предприятий, общественных, культурных и духовных организаций. Это всё может привести к появлению бесперспективных городов, а значит, возможно, и исчезновение этих городов с лица земли.

История моего родного города Белозерское берёт своё начало с небольшого хутора Белозёрка, который на то время насчитывал всего 8000 человек. Тогда это место не имело никакого специального назначения, и основывался город как обычный населенный пункт, имеющий несколько колхозов, собирающих урожай для тогдашнего СССР. В период «Хрущевской оттепели», характеризовавшейся не только осуждением культа Сталина, но и, прежде всего, развитием промышленности по всей территории СССР, развивается и наш населенный пункт, который тогда насчитывал около 10-12 тысяч человек. Приблизительно в середине 50-х годов началось активное строительство каменноугольных шахт, что было новым для населения, ведь строительство таких крупных предприятий означало, что в дальнейшем будет наблюдаться подъем экономики, развитие самого поселения, значительный рост населения. Именно это и случилось, ведь в 1966 году Белозёрка получает статус города районного подчинения и появляется на Донбассе город Белозёрское. Постепенно растёт население города, строятся жилые здания (хрущевки), в следующем году после получения статуса города появляется такое предприятие, как ЗАО «Золотой колодец», чуть позже на свет появляются шахта Новодонецкая. В середине и второй половине XX века в Украине, как, впрочем, и в других странах Советского Союза, происходило активное внедрение в жизнь концепции «градообразующего предприятия». Это было наиболее удобной идеей для советского строя – в период существования госзаказов.

Таким образом, буквально за полвека на территории Украины возникло около 120 городов, качество жизни в которых полностью зависит от успешности конкретного градообразующего предприятия. Умирает предприятие – умирает и город. Когда строй развалился, а заказы от государства стали нерегулярными, продукция многих предприятий оказалась никому не нужной. Вместе с предприятиями погибали и целые города.

Монопрофильные города создавались в советское время при командной экономике, когда все было предсказуемо и расписано. В рыночных условиях система «одно предприятие – один город» оказалась неустойчивой, а сами города, построенные для промышленности, а не для людей, – плохо пригодными для жизни. Изменить ситуацию с качеством жизни в промышленных центрах может сочетание социальной ответственности бизнеса, развития местного самоуправления и повышения активности граждан.

Основные проблемы моногородов, в том числе и моего города Белозёрское, – это зависимость от рыночной конъюнктуры, безработица, загрязнение окружающей среды, неразвитость инфраструктуры, в том числе образования и здравоохранения, отток молодого населения.

Но есть и положительный опыт развития моногородов в нашей стране. Моногорода, где градообразующие предприятия принадлежат крупным компаниям, оказались в значительно лучшем положении. У успешных компаний есть возможность обеспечивать сотрудникам конкурентные условия оплаты труда, и развивать социальную и городскую инфраструктуру.

Например, Бурштын в Ивано-Франковской области. Бизнес – ДТЭК, инвестирует в крупные проекты Бурштына, последние дают новую жизнь городу, планируется открытие крупнейшего индустриального парка: общая площадь индустриального парка – около 27 гектаров, на его территории будет создано около 500 рабочих мест. В жизнеспособность парка верят все: есть предприниматели, которые готовы запускать производство: открыть завод по производству паллет, второй – производить солнечные коллекторы. В пакете инвестору предлагают участок и всю инфраструктуру, подводят воду, канализацию, электричество. Кроме того, в городе есть потенциал рабочей силы. Студенты технического колледжа с удовольствием остаются в Бурштыне. В рамках Стратегии социального партнерства с Бурштыном только в 2013 году компания ДТЭК выделил 200 тысяч грн., которые были направлены на развитие молодежного и социального предпринимательства. Было реализовано две программы. Первая – «Молодежный Бизнес Украины», которая помогает молодым людям в возрасте от 18 до 35 получить кредит до 17,5 тысяч грн. без залога и поручителей, чтобы начать собственное дело. Второй проект – «Развитие социального предпринимательства на территориях присутствия ДТЭК». В рамках этой программы к концу года создадутся 10 новых рабочих мест на 2 социальных предприятиях.

Для привлечения внимания жителей города к экологическим проблемам и изменения отношения молодежи к вторичной переработке мусора, был реализован арт-проект «Экострана: сделаем город чистым». Кроме того, в Бурштыне каждый год проходит конкурс мини-проектов «Город своими руками».

В моем городе Белозёрское на данный момент действует 3 шахты, предприятие «Золотой Колодец» закрыто, город выполняет нормы добычи

угля перед ДТЭК-Добропольеуголь, угля хватает для отопления жилых помещений и административных зданий.

Белозерское всегда славилось своими музыкальными и танцевальными ансамблями, спортивными командами и клубами, эрудитами, творческими кружками, которые представляют не только город, а и Донецкую область в целом, часто представляют нашу страну за границей. Сегодня город сохраняет культурные традиции и продолжает развитие: с избранием нового мэра появляются новые зеленые насаждения, цветы, новый скамейки, мусора нет. Город становится комфортным, красивым, видно, что в него инвестируют средства.

Но все это вряд ли окажется действенным, если уровень промышленного загрязнения в Белозёрское не станет снижаться. Действующие шахты, кочегарки, выхлопные газы предприятий губят природу этого города. Если не улучшать экологию, то город будет просто умирать.

И, на мой взгляд, важная проблема моего города – это то, что город неправильно расположен, ведь его строительство должно было происходить на другой стороне от шахты Белозерская, через железнодорожный путь. Шахты прокопали множество путей именно под городом, поэтому множество районов и некоторых домов уже просели фундаментом под землю. Это большая проблема города значительно ухудшает качество жизни горожан.

Таким образом, жизнеспособность моногородов зависит от сложной системы взаимодействия трех сил: города (в лице его жителей и городской власти), частного капитала и государства, представленного чиновниками разных уровней. Задача долгосрочного устойчивого развития моногородов требует, чтобы интересы всех трех сторон были сбалансированы. Это возможно за счет повышения социальной ответственности бизнеса, развития местного самоуправления и городской идентичности, активного влияния местных сообществ на деятельность муниципальных властей.

Федотова Ю. В., канд. экон. наук, доц.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МІСТА В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО СМАРТ-ЕКОНОМІКИ

Економічна думка сьогодні констатує перехід суспільства від індустріального суспільно-господарського укладу до якісного нового, що характеризується домінуванням інформації і знань, як економічних ресурсів, у процесах виробництва, розподілу, обміну та споживання благ; поширенням інформаційно-комунікаційних технологій; збільшенням питомої ваги послуг

у структурі виробництва та ін. У літературі для визначення новітніх тенденцій суспільно-економічного розвитку використовують ряд концепцій, які узагальнено можна згрупувати наступним чином: 1) теорії інформаційної економіки й інформаційного суспільства; 2) теорії економіки та суспільства знань.

Сучасна економічна система базується на інтенсифікації ролі високих технологій і інформації (інтелектуальна (smart) економіка). Впровадження принципів інтелектуальної економіки формує нове суспільство, яке сьогодні має назву: Information Society (інформаційне суспільство), Net-Intellect Society (суспільство мережевого інтелекту), Global Society (глобальне суспільство), Digital Society (цифрове суспільство), Lifelong Learning Society (суспільство безперервного навчання), Silicon Society (кремнієве суспільство).

Прикладами реалізації вищенаведених принципів є створення «розумних міст» (Smart City) більше ніж у 2500 міст світу. Smart City передбачає створення інтелектуальної транспортної системи, яка оптимізує рух транспорту через відображення ситуації на дорогах на встановлених інформаційних панелях. Ще однією важливою складовою «розумного міста» є електронна поліція, що передбачає відображення місця знаходження людини під час дзвінка у поліцію на карті міста для проведення оперативних заходів. Важливим елементом Smart City є електронна освіта. Цей сервіс дозволяє студенту бути присутнім на лекції за допомогою інтернет-технологій. Студент має право задавати питання викладачу, а всі лекції зберігаються для наступного перегляду, необхідного для закріплення матеріалу. Електронна охорона здоров'я значно спрощує запис пацієнта у разі звернення до лікаря. Основою цієї системи є сформована електронна база пацієнтів. Система відеоконференцз'язку з ефектом присутності має змогу забезпечити проведення консилиуму спеціалістів [1].

В Україні концепція Smart City впроваджується на прикладі м. Київ. Ця концепція передбачає розвиток міста за наступними напрямками [2]: підвищення якості життя жителів міста; модернізація фізичної та розбудова технологічної інфраструктури міста; використання технологій для ефективного управління містом; дотримання стандартів екологічності, сталого економічного розвитку та соціальної інклюзії; активне залучення громадськості. На шляху реалізації цієї концепції зроблено ряд першочергових заходів, зокрема он-лайн бюджет для забезпечення прозорості та вільного доступу громадськості до інформації про стан планування та виконання бюджету міста [4].

Так, очевидне посилення тенденцій інформатизації на сучасному етапі розвитку суспільства обумовило появу нової концепції економічної думки – смарт-економіки, яка знаходить своє відображення у розробці стратегії розвитку мегаполісів для побудови ефективної системи забезпечення комфорту, соціальної привабливості, екологічної безпеки за умови швидкого оновлення технологій.

Литература:

1. Сайт «Умный город» : [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://city-smart.ru/>
2. Концепція Київ Смарт Сіті 2020: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://kscf.in.ua/Smart_City_UKR_Print_final.pdf

Шутова Л.А., канд.экон. наук, доц.,
КМПО РАНХИГС, Москва, Россия

РАЗРАБОТКА СТРАТЕГИЙ ИНВЕСТИЦИОННОГО МАРКЕТИНГА В СТРОИТЕЛЬСТВЕ

Вопросы формирования стратегии развития любого промышленного предприятия, в том числе и строительного, связаны с определением наиболее перспективных и потенциально успешных направлений развития и функционирования, при этом в периоды возникновения кризисных ситуаций наиболее востребованной бывает маркетинговая ориентация стратегии развития, заключающаяся в том, чтобы согласованно использовать внешние возможности предприятия и его внутренний динамический потенциал для обеспечения экономического роста компании. Ограниченность денежных ресурсов, повышенные финансовые риски, неопределенность экономической ситуации способствует поиску новых методов определения перспективных приоритетов, которым, несомненно, является разработка стратегий инвестиционного маркетинга. Инвестиционный маркетинг предполагает:

- через стратегическое планирование инвестиционных вложений видение приоритетного ориентира развития;
- использование для принятия оптимальных управленческих решений маркетингового инструментария в условиях ограниченной информации о характеристиках внешней среды.

Особенно ярко кризисные ситуации проявляются на рынке недвижимости, что связано как с высокими операционными расходами данного вида деятельности, так и со снижением потребительского спроса на объекты недвижимости в результате падения реальных доходов населения и хозяйствующих субъектов. Ситуация на финансовых рынках и в экономике становится все более сложной, поэтому в данных условиях стандартное построение многокомпонентных экономических моделей затрудняет долгосрочное прогнозирование. Ориентация на потребителя в данных условиях представляется наиболее перспективной.

Согласно экспертным опросам менеджеров различного уровня, занятых в строительстве, большое значение на эффективность функционирования строительных предприятий оказывают также факторы, ограничивающие деловую активность.

Анализ представленных данных говорит о том, что в 2016 г. особую значимость в развитии строительной отрасли имели недостаточный платежеспособный спрос, высокий процент коммерческого кредита, рост стоимости материалов и комплектующих, высокий уровень налогообложения.

Согласно исследованиям аналитического центра «Индикаторы рынка недвижимости IRN.RU», динамика цен на объекты недвижимости в 2016 г. как рублевых, так и долларовых минимальна. Рост цен на товары первой необходимости снижает долю расходов, которые могут быть направлены на выплату ипотеки или аренду жилья.

С одной стороны, кризис может привести к существенному снижению объемов строительства и соответственно предложения на рынке, что поддержит цены. С другой стороны, уже согласованные проекты, на которые затрачены средства, нуждаются хотя бы в какой-то реализации. Инвестиционное жилье может проявить большую активность, чем в прошлый кризис. [7], поэтому следует особое внимание уделять разработке и совершенствованию стратегий.

Инвестиционный маркетинг может оказывать воздействие на деятельность строительной компании посредством [6]:

1. показателей текущей финансовой деятельности строительной компании (увеличение рентабельности, прибыли, снижение вероятности рискованных ситуаций и т.д.);
2. создания новой добавленной стоимости (рыночной капитализации бренда и ценности потребителей).

Процесс разработки стратегий инвестиционного маркетинга можно охарактеризовать следующим образом. Инструменты инвестиционного маркетинга (внедрение программ лояльности, стимулирование сбыта, реклама, оптимизация механизма предоставления скидок) представляют собой маркетинговые активы, такие как знание рынка, торговая марка, и пр. Применение данных маркетинговых активов способствует росту экономических показателей строительной компании, характеризующих результаты использования инвестиционного маркетинга (повышение уровня лояльности клиентов, увеличение рыночной доли, снижение доли маркетинговых затрат на один объект недвижимости). Вышеуказанные показатели вызывают изменение финансовых показателей деятельности, которые характеризуют текущую результативность деятельности строительной компании - денежные потоки и прибыль.

Рост прибыльности и объема потенциальных дивидендов, способствует росту капитализации компании. Еще одним немаловажным достоинством инвестиционного маркетинга можно назвать долговременный характер создаваемых маркетинговых активов, таких как бренд, позиционирование строительной компании на рынке недвижимости, торговая марка. Таким образом, формируются перспективы получения в будущем дополнительных денежных потоков.

Исследования PA Consulting Group (Великобритания) показывают, что инвестиционный маркетинг создает в три раза большую стоимость, нежели иные инструменты стратегического управления бизнеса [4]. Иными словами, маркетинг можно назвать первичным двигателем успешности любой компании. Международный опыт использования методов инвестиционного маркетинга также доказывает, что основополагающим способом увеличения стоимости и прибыльности компании является стратегическая маркетинговая политика, которая направлена на развитие и расширение использования маркетинговых активов [2].

Как уже было сказано выше, к ключевым маркетинговым активам, оказывающим непосредственное влияние на инвестиционную деятельность и конкурентоспособность, относятся: потребительская лояльность, знание рынка недвижимости, торговые марки, каналы распределения. При разработке стратегий инвестиционного маркетинга необходимо учитывать, что все виды маркетинговых активов оказывают косвенное или прямое воздействие друг на друга и являются взаимозависимыми. То есть, разработка и выбор данной стратегии можно назвать основополагающим аспектом стратегического управления, когда проанализированы все возможные альтернативы направления инвестиционной деятельности компании [3]. Выбор оптимальной стратегии должен максимально соответствовать условиям внутренней и внешней среды, существующим ограничениям, сформулированным целям и миссии деятельности компании. То есть эффективность и успешность выбранной стратегии инвестиционного маркетинга, прежде всего, зависит от корректной и объективной оценки стратегической альтернативы.

Следует подчеркнуть, что существуют определенные направления, на которые могут быть ориентирования стратегии инвестиционного маркетинга [1, 5]:

- выполнение целей (цели) и миссии строительной компании, которые должны быть взаимосвязаны и не противоречить друг другу;
- формирование и продвижение брэнда строительной компании;
- позиционирование и индивидуализация объектов недвижимости;
- формирование ценовой политики с учетом потребительских возможностей нескольких сегментов клиентов;
- внедрение в деятельность строительных компаний международных стандартов качества продукции;
- формирование системы менеджмента качества ИСО 9001-2001 и внедрение в деятельность компаний;
- поиск уникальных ниш для объектов недвижимости;
- обеспечение лояльности покупателей за счет разработки специализированных программ лояльности;
- оптимизация и автоматизация бизнес-процессов для снижения издержек производства;
- расширение потребительской ценности объектов недвижимости;

- разработка и совершенствование технологий взаимодействия с контрагентами/партнерами с позиции маркетинга.

Исходя из вышеизложенных приоритетов, алгоритм разработки стратегии инвестиционного маркетинга строительных компаний можно представить в виде процесса, состоящего из следующих этапов:

1. Сбор и анализ маркетинговой информации об уровне развития внутренней среды строительной компании и состоянии рынка недвижимости.
2. Формулировка дерева целей деятельности, а также каждого инвестиционного проекта.
3. Разработка базовой стратегии инвестиционного маркетинга и подстратегий по направлениям деятельности (жилищное строительство, социальные проекты и т.д.).
4. Разработка маркетинговых инвестиционных концепций в рамках каждого инвестиционного проекта.
5. Формирование денежных потоков.

При этом на первом этапе проводится исследование микро- и макросреды инвестиционного маркетингового проекта и соответствующие им риски, являются по отношению к инвестиционному проекту внешними. Внутренняя среда представляет собой строительную отрасль, на этом уровне рассматриваются отраслевые риски. Критериями возникновения отраслевых рисков можно назвать стадии жизненного цикла компании и конкурентные отношения на рынке недвижимости. Источниками рисков на первом этапе могут быть: неэффективная сегментации покупателей, что приводит к снижению продаж, например, квартир повышенной комфортности и дефицит жилья экономкласса; недостаточно правильная оценка отраслевых конкурентов; недостоверная оценка емкости рынка недвижимости; недостаточное изучение влияния смежных отраслей на деятельность строительных компаний и т.д.

Второй этап представляет собой построение дерева целей инвестиционного проекта. Здесь, прежде всего, необходимо учитывать возможность постановки некорректных целей, которые обязательно должны согласовываться с общей миссией строительной компании.

Третий этап характеризуется тем, что проводится на основании результатов предыдущего этапа, так стратегии инвестиционного маркетинга и подстратегий должно проходить в соответствии с установленным деревом целей. Стратегии инвестиционного маркетинга всегда связаны с позиционированием строительного предприятия на рынке недвижимости и обусловлены целями инвестиционного проекта, поэтому выделив нужные сегменты потенциальных покупателей, менеджеры компании определяются с выбором стратегии. На данном этапе возможен риск ошибочного выбора.

На четвертом этапе происходит непосредственно разработка маркетинговых инвестиционных концепций в рамках каждого инвестиционного проекта, данный этап может охарактеризоваться риском ошибочного планирования инвестиционных маркетинговых программ.

Ключевым моментом реализации пятого этапа можно назвать то, что при формировании денежных потоков возможно непонимание того, что относится к инвестициям, что – к маркетинговым издержкам, а что можно отнести к денежным притокам (прибыли). На данном этапе следует выявить все возможные виды рисков, которые классифицируются по уровню влияния на результат стратегии инвестиционного маркетинга, по сроку окупаемости (периоду инвестирования), по возможности прогнозирования полученного результата, по степени проявления во времени, по уровню управляемости и соответствию допустимым пределам [6].

Таким образом, используя предлагаемый алгоритм разработки стратегии инвестиционного маркетинга, строительная компания может увеличить результативность инвестиционных проектов, расширить долю рынка недвижимости, усилить конкурентоспособность строящихся объектов недвижимости и, в конечном итоге, повысить эффективность деятельности компании.

На основе изложенного можно сделать вывод о том, что использование методов инвестиционного маркетинга позволит стабилизировать инвестиционную сферу в строительном комплексе, придать ей необходимый импульс к росту инвестиционной активности и достижению лучших конечных результатов.

Литература:

1. Багиев, Г.Л., Пинчук, А.В., Серова, Е.Г., Шульга, А.О. К вопросу формирования концепции маркетинга пространственного взаимодействия / Г.Л. Багиев // Проблемы современной экономики. – 2012. – Вып. 4 (44). – С. 219–224.
2. Котлер Ф. Основы маркетинга. Краткий курс. - М.: Вильямс, 2011. – 496 с.
3. Кулик А.М. Формирование и использование маркетинговых технологий в строительном комплексе региона: теория и практика: монография/ А.М. Кулик. - НИУ «БелГУ», 2013. – 56 с.
4. Маркова В.Д., Кузнецова С.А. Стратегический менеджмент. Курс лекций: учебное пособие. М.: НИЦ ИНФРА-М, 2013. – 288 с.
5. Портных В. В. Особенности стратегического планирования бизнес-организаций // Вестник университета (ГУУ), №8, 2012. – С. 110–114.
6. Сулейманов, Р.Ф. Сущность маркетинговой стратегии и её влияние на финансовые показатели компании / Р.Ф. Сулейманов, С.В. Никифорова // Современные аспекты экономики. – 2012. – № 10.
7. Официальный сайт аналитического центра «Индикаторы рынка недвижимости IRN.RU». URL: <http://www.irn.ru/>
8. Официальный сайт Федеральной службы государственной статистики Российской Федерации. URL: www.gks.ru

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ ДЛЯ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА І МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Бородаєвський О., студент,
ф-т транспортних систем,
наук. керівник – **Сук О. Є.**, ст. викл.,
*Харківський національний автомобільно-дорожній
університет, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ

В наш час, прискорення науково-технічного прогресу, коли володіння інформацією стає одним з головних інструментів у будь-якій сфері людської діяльності, важливо навчитися жити в світі техніки і інформації. Це особливо стосується молодих людей, зокрема, студентів. Тому вдосконалення інформаційних технологій займає важливе місце серед численних інноваційних напрямів розвитку освіти.

Сьогодні існує безліч сервісів, які можна і необхідно впроваджувати та ефективно використовувати у вищій школі.

Одним з перспективних напрямків є розвиток «хмарних» технологій.

Під хмарними технологіями (англ. Cloud computing) розуміють технології розподіленої обробки даних, в якій комп'ютерні ресурси і потужності надаються користувачеві як інтернет-сервіс. «Хмара» означає складну інфраструктуру з великою кількістю технічних деталей, захованих в «хмарах».

Національний інститут стандартів і технологій США визначив «хмарні обчислення» наступним чином: модель хмарних обчислень дає можливість зручного доступу за допомогою мережі до загального пулу з власними обчислювальними ресурсами (наприклад, мережі, сервери, системи зберігання, програми, послуги).

При хмарних обчисленнях дані постійно зберігаються на віртуальних серверах в хмарі, а також тимчасово кешуються на клієнтській стороні на комп'ютерах, ноутбуках, нетбуках, мобільних пристроях і т. п.

Як приклад використання хмарних технологій в освіті можна навести електронні щоденники, журнали, особисті кабінети викладачів та студентів. Крім того хмарними можуть бути тематичні форуми, де студенти можуть обмінюватися інформацією з викладачем, а також виконувати завдання як під керівництвом викладача, та і у його відсутності. Використання хмарних технологій надає можливість спільної роботи великого колективу викладачів та студентів, можливість організації інтерактивних занять незалежно від місця знаходження, а також можливість організації різних форм контролю.

«Хмарні» послуги сьогодні надають такі світові вендори, як Microsoft, Google та ін. В світовій практиці використовуються декілька моделей розгортання хмарних систем: приватна хмара, публічна, гібридна та суспільна. Однак для навчальних закладів найбільш зручними є суспільні та публічні хмарні системи, що дозволяють постійно зберігати дані на віртуальних серверах в хмарі. Тобто, хмарні технології дозволяють не купувати дороге програмне забезпечення для установки на комп'ютер, а розгортати хмарну інфраструктуру і мати доступ до неї з будь-якого місця, з будь-якого обладнання, підключеного до Інтернету. Доступ до хмари можуть мати одночасно тисячі людей.

Втілення хмарних технологій в українському освітньому просторі сприяє не лише підвищенню якості та ефективності навчального процесу, але й підготовці студента до життя в інформаційному суспільстві.

Література:

1. Кречетников К.Г. Социальные сетевые сервисы в образовании [Электронный ресурс] [http://ido.tsu.ru/other_res/pdf/3\(39\)_45.pdf](http://ido.tsu.ru/other_res/pdf/3(39)_45.pdf)
2. Сейдаметова З.С., Сейтвелиева С.Н. Облачные сервисы в образовании// Информационные технологии и образование. – Симферополь, 2012. – 204 с.
3. Кухаренко В.П. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія: щоквартальний науково-практичний журнал: Х., НТУ ХП, 2012. – № 1.

Данышева Н. С., канд. техн. наук, преп.,
Рыжова И. М., зам. директора по учебной работе,
Юдин Г. В., канд. техн. наук, проф.,
заведующий отделением,
*ГБПОУ МО «Красногорский колледж»,
Московская область, Россия*

«ТРУДНОСТИ – БРИЛЛИАНТЫ» В АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА – ЗАЛОГ КАЧЕСТВА В СТАНОВЛЕНИИ ЛИЧНОСТИ

Начало обучения в среднем специальном учебном заведении, принятие учеником школы новой социальной роли – роли студента – наиболее значимый период, существенно влияющий на возможность личной самореализации, профессионального самоопределения и построения карьеры. Бывшие школьники, поступившие в колледж – только в начале пути к самоопределению. Многие осознано выбрали специальность, но есть и такие, у которых жизненные планы не определены. В нашу особенную систему обучения с ее дуальной формой приходят далеко не самые лучшие учащиеся. Зачастую это дети, обделенные вниманием учителей, так как они не выдали «результата», менее способные, но чаще всего – с ослабленным

здоровьем и с «клубком» психологических проблем, главные из них – затруднение в общении, неуверенность в своих силах, отсутствие привычки заниматься систематически. Таковы наши студенты – других у нас нет, но мы хотим работать с результатом. Одной из причин низких темпов адаптации студентов является несогласованность в педагогическом взаимодействии между преподавателем и студентом при организации способов учения. Трудности адаптации – это не что иное, как трудности совместных усилий преподавателя и студента при организации способов учения.

Вы знаете, какую неудовлетворенность работой приносит преподавателю аудитория студентов, где 10–15 % тебя слушают, а остальные, в лучшем случае, заняты своим делом и не мешают, но обычно ходят по аудитории, непроизвольно ругаются, где в 3 минуты тебе объяснят, что общеобразовательные предметы – математика, физика, литература, химия и др. для будущих автомехаников, поваров с кондитерами – пустой звук, и даже – отрицательное явление, а преподаватель – «черствый человек», желающий «привязаться» к молодому недорослю? Что это – форма молодого безумного бунта от скуки, «пир во время чумы», или болезнь, которая когда-то пройдет?

Наверное, если Вас спросят, какими Вы хотели бы видеть своих студентов, Вы перечислите такие качества как образованность, честность, самостоятельность, порядочность, скажете, что хотите гордиться ими. Но, вместе с тем, если попросить любого опытного преподавателя вспомнить самые яркие события или случаи из его педагогической практики, он, как правило, вспомнит не процент отличников, а совсем другое: сложные отношения с «трудным учеником»; не простой процесс завоевания доверия у «трудной» группы; рассказы студентов о своих проблемах и переживаниях; реальную помощь кому-то из родителей. Трудности в поведении и обучении обостряются в переходные периоды, когда меняется сам человек, и система его взаимоотношений с окружающими. Самым тяжелым этапом взросления человека является его переход от детства к взрослости, а именно подростковый возраст. Этот период сейчас приходится на возраст с 12 до 19 лет и это не случайно: именно в эти годы перестраиваются психика ребенка, изменяется характер учебной деятельности и отношения к ней, бурно развивается самосознание и закладываются основы личности подростка в целом.

Подросток – это личность, находящаяся на особой стадии формирования ее черт и качеств. Личность еще недостаточно развита, чтобы считаться взрослой, но уже настолько развита, что в состоянии сознательно вступить в отношения с окружающими и следовать в своих поступках требованиям общественных норм и правил.

Рассмотрим принципы воспитания «трудных» подростков. Они могут быть разделены и представлены в виде четырех принципов:

- Принцип ориентации на позитив в поведении и характере подростка;
- Принцип социальной адекватности воспитания;

- Принципы индивидуализации воспитания подростков с девиантным поведением;

- Принцип социального закаливания «трудных подростков».

Перейдем от принципов к методам воспитания «трудных подростков». Все методы оказывают совокупное воздействие на все сущностные сферы деятельности человека. Однако каждый метод воспитания и соответствующий ему метод самовоспитания отличаются один от другого тем, на какую сущностную сферу человека они оказывают доминирующее воздействие.

В интеллектуальной сфере у подростка с девиантным поведением необходимо очевидно формировать глубину и объем непреходящих нравственных ценностей: моральных идеалов, принципов, норм и этики поведения. Для формирования взглядов, понятий, установок в интеллектуальной сфере используются методы убеждения.

В мотивационной сфере целесообразно формировать правомерность и обоснованность отношения к моральным нормам: бережное отношение к человеку, стремление к идеалу, правдивость, нравственные установки. Методы воздействия на мотивационную сферу включают стимулирование – методы, в основе которых лежит формирование у подростков осознанных побуждений к их жизнедеятельности.

В эмоциональной сфере следует, очевидно, формировать характер нравственных переживаний, связанных с нормами или отклонениями от норм и идеалов: жалость, доверие, сочувствие, благодарность, отзывчивость, чистоплюбие, стыд, самолюбие, сопереживание и т.д.

В волевой сфере важно формировать нравственно - волевые устремления в реализации нравственных поступков: мужества, смелости, храбрости, доблести, принципиальности в отстаивании нравственных идеалов.

В сфере самореализации важно формировать нравственную правомерность выбора: совесть, самооценку, самокритичность, умение соотносить свое поведение с другими, самоконтроль, добропорядочность, рефлексию, аутотренинг и т.д.

Почему учеба в колледже привлекательна для выпускников школ? Почему школьники после 9 и 11 классов стремятся получить в колледже и рабочую специальность и среднее образование? Конечно, это происходит по ряду причин. Обычному ребенку требуется брать все новые и новые высоты. В российской школе, как известно учиться трудно. Это – не скандинавская и не начальная японская школа. Почему же в России школьные высоты ломают детей? Школа – это не легкая прогулка по игровым помещениям. Есть трудности дешевые, есть дорогие – то, что называется «трудности – бриллианты». Почему школьная система обучения зачастую ломает детскую способность быть сильным?

Неуспевающие дети – они есть, или двоечники – дети со своей образовательной траекторией, не похожие на своих одноклассников? Успеваемость происходит от слова «успевать». Успевание – это скорость.

Успевающий ученик успевает освоить заданное учителем и уложиться в назначенный срок. Многие талантливые люди были неуспевающими учениками. Альберт Эйнштейн плохо учился в школе. Андрей Дмитриевич Сахаров был, как известно, тугодумом и все делал медленно. Это не значит, что всякий неуспевающий ребенок – будущий Эйнштейн или Сахаров. Но тот, кто не успевает освоить что-то одновременно со своим классом – часто бывает очень глубоким ребенком. А теперь представим: этот глубокий ребенок попадает в класс к учителю, для которого успевания – это и есть скорость. Такой учитель начинает нервничать из-за того, что ребенок не успевает. Из-за этого ученик испытывает двойной стресс. Хуже всего, когда нервничать из-за успеваемости ребенка начинают родители.

Ребенок – существо интонационное. Ребенок по отношению к родителям – это мощное эмоциональное зеркало. Он воспринимает и усиливает все микро-детали, которые считывает со своих родителей. И мыслит при этом отнюдь не так, как мы думаем. Когда родители нервничают из-за детской неуспеваемости, у ребенка усиливается ощущение, что он – неполноценный, что он хуже других. Он это видит во взглядах взрослых. Ему могут говорить: все замечательно, все хорошо, мы с тобой, мы в тебя верим, но родители говорят это с такой интонацией, что ребенок видит: это неправда! А вранье он чувствует сразу. Есть такая проблема в педагогике – инфантильные дети. Такой ребенок никогда не берется за сложные задачи. В такой ситуации он стремится спрятаться и сказать: ой, мне это не интересно. И есть дети, которые из-за всех сил не включаются в работу, всем своим видом демонстрируя свою независимость. И становится понятно: они боятся включиться в неожиданное испытание, потому что не уверены в своих силах. Это – те дети, в которых не верят дома. Однако быть неуверенным в своих силах – это для человека естественное состояние.

Для маленького ребенка не верить в себя – неестественно. Если бы годовалый ребенок не верил в себя – он находился бы в состоянии постоянного страха перед окружающим миром. А он начинает осваивать этот мир, да еще так напористо. До пяти лет ребенок эгоцентричен, заявляют психологи. Ситуация эгоцентричности – это ситуация безусловной веры в себя. Ребенок – это существо, которое заряжено энергией подвига. Подвиг – это не когда что-то делают со мной, это когда я делаю что-то с собой. Я прыгаю выше своей головы, я совершаю усилия, которые я вчера не мог совершить. Я отважно вхожу в зону, которая мне неизвестна. И, совершая это, я чувствую себя героем. Детство – это тот период, когда в жизни всегда есть место подвигу. И хорошо, если рядом есть взрослые, которые эти микро-подвиги видят и понимают. При искренней похвале взрослых ребенок приобретает все больше и больше сил. Усилия превращаются в силу. Подвиг – это усилие. Подвиг – это риск, но если родители не повышают планку, не увеличивают пространство испытания, не ставят перед ребенком по-настоящему интригующих и сложных задач, которые развивали бы его внутреннюю силу, – значит они не доверяют моему ребенку. Зато те дети, в

которых родители верят, будут с азартом включаться в любые незнакомые испытания. Они никогда не сбегут от них в уголок покатать машинку. Другое дело, что порою различные испытания ломают веру ребенка в самого себя.

И снова вопрос – что делать родителям двоечников? Ответ очевиден – родителям самим нужно этому научиться. Как бы мы критически не отзывались о школе, о колледже, проблема двоечника – это, в большинстве случаев, проблема его родителей. Когда родители не уверены в себе, они начинают проецировать эту неуверенность на своих детей. Как правило, они говорят: «Мы не состоялись, но он-то должен состояться». Всё упирается в готовность самих родителей время от времени совершать подвиги. Тогда у студента или школьника появится стремление пробиться, взять свою высоту. Для родителей двоечников самый большой подвиг – верить в своего ребенка. Ученик должен чувствовать родительскую веру во всем: в словах, интонациях, во взглядах на настоящее и будущее. Худшее, что может быть – притворяться, что веришь в ребенка. Вера должна быть настоящей. Это главное.

Литература:

1. Чурикова И. Э. «Особенности адаптации студентов в условиях педагогического колледжа» – Рязань: РГПУ им. С. А. Есенина, 2004 – С. 64–65.
2. <http://nsportal.ru/blog/obshchcozovatel'naya-tematike/all/2015/11/16>

Зинчина А. Б., канд. социол. наук, доц.,
Солопыхина Д. А., студентка,
ф-т менеджмента,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

МЕЖЛИЧНОСТНЫЕ КОНФЛИКТЫ В СТУДЕНЧЕСКОЙ ГРУППЕ

Поступление в высшее учебное заведение, приспособление к новому коллективу – сложный и важный этап социализации личности. В среде студентов на первых курсах идет процесс самоутверждения в группе, особенно в начальный период. В это время на мотивацию их поведения большое влияние оказывают темперамент, черты характера и уровень воспитанности.

Познавательная деятельность обучаемых – это интеллектуальный труд, сложность и напряженность которого достигает высокого уровня. В результате выполнения студентами учебных заданий у них формируются профессионально важные знания, умения, навыки и качества личности [1, с. 76]. Помимо этого в молодёжных коммуникациях достаточно часто возникают ситуации, характеризующиеся предрасположенностью к

возникновению конфликта, и поэтому необходимо уметь грамотно с ним обращаться.

Конфликты в молодёжной среде в большинстве случаев имеют под собой в качестве основы внутриличностный конфликт, основанный на ценностно-мотивационной сфере. Это позволяет выделить основные структуры внутреннего мира личности, участвующей в конфликте. К ним относятся мотивы, самооценка и ценности человека [3].

Эмоциональная незрелость молодых людей не позволяет адекватно проанализировать конфликтную ситуацию и сделать правильные выводы, которые приведут к правильным поступкам. Также достаточно часто в молодёжной среде встречается конфликт между личностью и группой. В каждой группе существуют неформальные отношения и ценности. Чтобы быть принятым той или иной группой человек должен соблюдать «правила игры». Обычно подобный конфликт разгорается, если личность занимает позицию, которая отличается от позиции группы в целом.

Социально-психологические причины конфликтов в молодёжной среде могут быть следующие: потери и искажение информации в процессе межличностной и межгрупповой коммуникации; несбалансированное ролевое взаимодействие людей; непонимание собеседниками того, что при обсуждении проблемы несовпадение позиций может быть вызвано не принципиальным расхождением во взглядах. Важным фактором в возникновении и развитии конфликтных ситуаций является также психологическая несовместимость. Социальная несовместимость может проявляться в несовпадении убеждений, мировоззрений, идеологических установок и т.п.

Личностные причины конфликтов в молодёжной среде связаны с индивидуально-психологическими особенностями его участников. Они обусловлены спецификой процессов, происходящих в психике человека в ходе его взаимодействия с окружающими людьми. [2].

Поведение участников конфликта складывается по-разному. Оно может иметь конструктивную направленность, которой свойственен совместный поиск выхода из конфликтной ситуации, приемлемый для всех сторон. Возможно преимущество в силе (ранге) одной стороны, которой беспрекословно уступают другие. Не исключается и деструктивное поведение, проявляющее себя в действиях разрушительного характера.

Для конструктивного регулирования межличностных конфликтов важно правильно выбрать стратегию собственного поведения. В конфликтологии с 70-х годов XX века признано существование следующих пяти стилей (стратегий) конфликтного поведения: уклонение, уступка, конфронтация, сотрудничество, компромисс. Описали и систематизировали признаки различных стилей, американцы Кеннет Томас и Ральф Килменн. Они также предложили графическое изображение соотношения этих стратегий, которое получило название сетка Томаса–Килменна, которая демонстрирует, что выбор конфликтного поведения зависит как от интересов

участвующих в конфликте сторон, так и от характера действий, предпринимаемых ими. Сам стиль поведения в конфликте определяется, во-первых, мерой осуществления собственных интересов (личных или групповых) и степенью активности или пассивности в их отстаивании. Во-вторых, на стиль поведения существенно влияют стремление удовлетворить интересы других конфликтующих сторон, а также то, какие действия приоритетны для отдельных лиц, социальных групп – индивидуальные или совместные.

Избегание, уклонение возникает, когда слабая напористость сочетается с низкой кооперацией. При выборе этой стратегии действия направлены на то, чтобы выйти из ситуации не уступая, но и не настаивая на своем, воздерживаясь от вступления в споры и дискуссии, от высказываний своей позиции, переводя разговор в ответ на предъявленные требования или обвинения в другое русло, на другую тему.

Такая стратегия предполагает также тенденцию не брать на себя ответственность за решение проблем, не видеть спорных вопросов, не придавать значения разногласиям, отрицать наличие конфликта, считать его бесполезным. Важно не попадать в ситуации, которые провоцируют конфликт.

Принуждение (противоборство) возможно при высокой напористости в сочетании с низкой кооперацией. При этой стратегии действия направлены на то, чтобы настоять на пути открытой борьбы за свои интересы, применения власти, принуждения. Противоборство предполагает восприятие ситуации как победу или поражение, занятие жесткой позиции и проявление непримиримого антагонизма в случае сопротивления партнера. Заставить принять свою точку зрения любой ценой – вот суть стратегии принуждения.

Сглаживание (уступчивость) вызывается слабой напористостью в сочетании с высокой кооперацией. Действия, которые предпринимаются при такой стратегии, направлены на сохранение или восстановление благоприятных отношений, на обеспечение удовлетворенности другого путем сглаживания разногласий, с готовностью ради этого уступить, пренебрегая своими интересами. Эта стратегия предполагает стремление поддерживать другого, не задевать его чувств, учитывать его аргументы.

Компромисс направлен на поиск решения, полностью удовлетворяющего как свои интересы, так и пожелания другого. Действия направлены на то, чтобы урегулировать разногласия, уступая в чем-то в обмен на уступки другой стороны, на поиск и выработку в ходе переговоров промежуточных решений, устраивающих обе стороны, при которых никто особенно не теряет, но и не выигрывает.

Способность к компромиссу – признак реализма и высокой культуры общения, т. е. качество, особо ценимое в управленческой практике. Не следует, однако, прибегать к нему без нужды, торопиться с принятием компромиссных решений. Нужно проверить, эффективен ли в данном случае компромисс по сравнению с другими стратегиями поведения в конфликте.

Сотрудничество предполагает признание различия во мнениях и готовность ознакомиться с иными точками зрения, чтобы понять причины конфликта и найти курс действий, приемлемый для всех сторон.

Поскольку обычно проигравшая сторона с поражением не смиряется, конфликт в любой момент может вспыхнуть с новой силой и неизвестно чем впоследствии закончиться. Обычно конфликты не «саморазрешаются», и если их игнорировать, то разрастаются и могут разрушить коллектив. Поэтому необходимо разрабатывать и реализовывать варианты управления ими. Для этого можно использовать стратегии предупреждения и разрешения конфликта (последняя, в зависимости от ситуации, реализуется двумя способами – принуждением и убеждением).

Функция управления конфликтом в студенческой группе может выполняться несколькими субъектами: формальным лидером (старостой группы), куратором, представителем администрации (деканата), а также любым членом коллектива, являющимся авторитетом для участников конфликта.

Малиніна Т. В., провідний фахівець ректорату,
«Заслужений працівник освіти України», асист.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ОСВІТІ (з досвіду студентських будівельних загонів ХПКБу)

Актуальність зазначеної теми зумовлюється тим, що сьогодні суспільство та держава потребують нової генерації керівників і фахівців органів державної влади й органів місцевого самоврядування, формування реального і перспективного кадрового резерву. Це стосується, в тому числі, й сфери державного управління освітою на всіх рівнях.

Проблеми ефективності державного управління освітою, а саме вплив керівників освіти на сучасному етапі демократичних перетворень в Україні на якість освіти, викликають особливу увагу як у керівників освіти всіх рівнів, так й у споживачів освітніх послуг: учнів, студентів, їх батьків, керівників органів державної влади і місцевого самоврядування.

Різні аспекти зазначеної проблеми розглядаються останнім часом такими вітчизняними дослідниками, як Л. Ващенко, Л. Даниленко, Г. Сільникова, В. Луговий, В. Лунячек, В. Олійник, Г. Опанасюк, Д. Прасол, Н. Протасова, Т. Сорочан та ін.

Окреме місце у вивченні даної проблеми посідають періодичні видання. Публікації Мережі інститутів та шкіл державного управління країн Центральної та Східної Європи (The Network of Institutes and Schools of Public Administrations in Central and Eastern Europe – NISPA see) та документи

Програми SIGMA (Support for Improvement and Management in General and Eastern European Countries), які дали можливість ознайомитися із аналізом освітньої політики, реформами у сфері державного управління, адміністративною реформою, державною політикою в країнах Центральної та Східної Європи.

Важливо підкреслити, що одним із суттєвих завдань України є підвищення професійної спроможності управлінських кадрів сфери освіти, котрі повинні забезпечити реалізацію розпочатих реформ, що спрямовані на підвищення (відповідно до світових і європейських стандартів) рівня доступності та якості освітніх послуг, які надаються громадянам національною системою освіти.

Аналізуючи практику сучасного управління освітою, стає очевидним, що нашим закладам і установам освіти досить часто бракує грамотного менеджменту, прагнення здобувати нові знання, уміння реагувати на інформацію та зміни. Йдеться не лише про управлінську діяльність керівника окремого навчального закладу, у полі зору сучасних науковців і практиків знаходяться управлінці районних, міських, регіональних та загальнодержавних органів управління освітою.

За останні роки в Україні був зроблений певний прорив у напрямку популяризації знань із питань державного управління освітою. У результаті цього значно підвищився інтерес науковців і практиків до наукового обґрунтування та технологічного супроводу впровадження різноманітних моделей управління навчальними закладами й досить гостро постала проблема спеціальної підготовки керівників навчальних закладів до використання інноваційних методів управлінської діяльності (особливо слід відзначити роботи таких українських науковців, як Л. Даниленко, Г. Єльнікова, Л. Карамушка, В. Олійник, Т. Сорочан, та ін.). Разом із тим, поширення інтересу до зазначених питань підняло й низку невирішених проблем організаційного, змістового, методичного та нормативно-правового забезпечення професійної підготовки управлінців, які працюють в освітній сфері [1].

Об'єктивно управлінська діяльність у сучасному соціумі детермінується декількома умовами. Т. Сорочан вважає, що, по-перше, управління в конкретній сфері діяльності має відповідати загальній концепції державного управління. По-друге, управлінська діяльність має розглядатися як самостійний професійний вид діяльності. По-третє, управлінська діяльність зумовлює для керівника необхідність врахування внутрішньої логіки, закономірностей діяльності а також власних індивідуальних можливостей [2, с. 6–7].

Успіх соціально-економічних і політичних перетворень в Україні, за В. Малиновським, та реалізація функції демократичної, правової, соціальної держави багато в чому залежать від ефективної роботи апарату державного управління [3, с.494]. О. Оболенський та інші науковці підкреслюють, що

кадрова політика у сфері державної служби має здійснюватися за трьома взаємопов'язаними напрямками:

- забезпечення висококваліфікованими, компетентними кадрами органів державної влади та місцевого самоврядування;

- забезпечення професіоналізму державних службовців у всіх проявах якостей особи;

- розвиток механізму формування нової генерації державних службовців, здатних ефективно працювати в умовах трансформаційного етапу розвитку держави [4].

Для оновлення кадрового складу необхідно використовувати різні форми роботи з соціально активною молоддю. Як приклад можна навести формування організаторських навичок, відповідальності, працездатності у студентської молоді під час їхньої участі у студентських будівельних загонах.

У своїх спогадах Бардаков Віктор Анатолійович., доц. каф. МММГ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, секретар комсомольської організації ХПКБ, 1971–1974 рр, командир штабу СБЗ інституту зазначає, що Студентські Будівельні Загони виховали ціле покоління з активною життєвою позицією. Це Юрій Ілліч Бутенко – професор, ректор ХПКБ; Н. К. Сіхарулідзе – доцент, архітектор ХПКБ; Леонід Миколайович Шутенко – академік, ректор ХПКБ, перший командир об'єднаного інтернаціонального загону ім. "Червона Армія"; Григорій Васильович Стадник – професор, перший проректор університету, інструктор обласного штабу СБЗ, голова студентського профкому; Кузнецов А. І. – проф., зав кафедрою, А. І. Рудь – доцент, секретар комсомольської організації інституту; В. М. Рудаков – доцент, секретар комсомольської організації інституту, нач. штабу СБЗ, зам.декана будівельного факультету; В. І. Шелудько – командир штабу СБЗ ХПКБУ, секретар комсомольської організації інституту, начальник ПМК; В. А. Бардаков – доцент, командир штабу СБЗ ХПКБ 1969–1974, комісар загону "Червона Армія", секретар комітету комсомолу ХПКБ; В. К. Нем – доцент, командир СБЗ, секретар комсомольського бюро факультету МЕТ, декан факультету МЕТ; Ю. М. Шумейко – майстер загону "Бригантина", головний інженер СБЗ "Червона Армія", головний інженер Республіканського штабу СБЗ України, зам. голови Держкомітету України з туризму, голова ГАК "Україна туристична"; В. Г. Гоцуляк – командир загону, секретар комсомольського бюро БФ, зав. будівельним відділом обкому КПУ, директор інституту "Міськбудпроект"; В. М. Малишев – командир СБЗ, секретар комсомольського бюро ІЕФ, секретар комітету комсомолу інституту 1974 р., директор навчального комбінату; В. М. Жиляков – доцент, командир штабу СБЗ, секретар комсомольської організації ХПКБУ; М. П. Буряк – доцент, командир СБЗ "Юність", секретар комітету комсомолу інституту 1983–1985 рр., головний інженер СБЗ "Авангард" (Чорнобиль, 1985 р.), декан будівельного факультету ХПКБУ; Є. М. Кайлюк – професор, секретар парткому ХПКБ та багато інших.

Студентські будівельні загони формувалися добровільно, основою життєдіяльності студзагонів була організаційна і виробнича самостійність.

Отже, сьогодні так само молодь гостро реагує на політичні і соціальні процеси, бере активну участь у волонтерстві і наразі стоїть питання про можливість трансформації та відновлення деяких складових студентського будівельного руху в сучасних умовах.

Література:

1. Професіоналізація управління освітою: політика Чеської республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ru.osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/18649

2. Сорочан Т. М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика: [монографія] / Т. М. Сорочан. – Луганськ : Знання, 2005. – 384 с.

3. Малиновський В. Я. Державне управління: [навчальний посібник] / Малиновський В. Я. – Луцьк: Ред. – вид. від «Вежа» Вол. Держ. Ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – 558 с.

4. Оболенський О. Ю. Державна служба: [підручник] / О. Ю. Оболенський. – К. : КНЕУ, 2006. – 472 с.

Озаровська А. В., аспірантка,
Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України, Україна

СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Сьогодні для вищого навчального закладу (ВНЗ) вже недостатньо орієнтуватися на отримання сертифікату про акредитацію та ліцензування. Важливою умовою його успішної діяльності є впровадження системи менеджменту якості. Ця система створюється з метою постійного поліпшення якості, задоволення потреб усіх зацікавлених сторін.

В умовах жорсткої конкуренції серед ВНЗ можливість реалізації якісних освітніх послуг значною мірою залежить від реального впровадження технологій та механізмів якості. Одним із дієвих підходів до вирішення проблем якості стає всебічне задоволення потреб споживача на основі стандарту ISO 9000. Цим стандартом пропонується модель системи якості, яка може використовуватись будь-якою організацією. Створювана на основі ISO 9000 система якості являє собою організаційну структуру, процедури, процеси і ресурси, що необхідні для здійснення управління якістю.

Впровадження системи якості у вищому навчальному закладі складається із декількох етапів:

Перший етап. Проведення попереднього аналізу системи управління навчального закладу:

- аналіз відповідності системи управління вимогам МС ІСО 9000;
- опрацювання власних зауважень;
- підготовка звіту керівництва ВНЗ;

Другий етап. Підготовка плану впровадження системи менеджменту якості:

- визначення сфер застосування системи якості;
- встановлення термінів виконання для кожного етапу плану;
- визначення необхідних ресурсів;
- затвердження плану та доведення його до відома відповідних виконавців

Третій етап. Розробка політики навчального закладу щодо якості:

- опрацювання цілей і завдань;
- визначення методів і напрямків для досягнення поставлених цілей;
- підготовка текстового документу політики якості у ВНЗ;
- затвердження політики якості ВНЗ;
- доведення формалізованої політики якості ВНЗ до відома викладачів і студентів.

Четвертий етап. Визначення повноважень і відповідальності співробітників:

- розробка структурної схеми;
- встановлення відповідальності, повноважень, визначення необхідних зв'язків між співробітниками;
- визначення представника від ректорату для безпосереднього упровадження щодо політики якості.

П'ятий етап. Створення робочої групи з управління якістю:

- чітке визначення завдань групи;
- підбір складу групи;
- визначення відповідальності та повноважень членів групи;
- навчання членів групи.

Шостий етап. Розробка системних процедур упровадження системи якості:

Здійснення аналізу існуючих інструкцій та інших нормативних документів навчального закладу:

- створення переліку системних процедур;
- опрацювання нових процедур й уточнення старих;
- затвердження процедур і ознайомлення з ними працівників

Сьомий етап. Розробка положення про підрозділи та посадові інструкції для персоналу.

Основні вимоги до системи якості: вона має бути зрозумілою для всіх з чітко окресленими метою і завданнями. Вона має відповідати стандартам

ISO 9000 й оформлюватися документально, при цьому обсяг документації має бути обмеженим сферою застосування системи якості на практиці.

Загалом, повний процес упровадження стандартів ISO у вищому навчальному закладі можна умовно поділити на такі складові:

- організація розробки системи якості;
- створення і документування системи якості;
- підготовка системи якості до сертифікації.

Упровадження системи якості у вищому навчальному закладі дозволяє підвищити конкурентоспроможність навчального закладу як в країні, так і за її межами. Йдеться про забезпечення високого рівня підготовки випускників; задоволення потреб суспільства в кваліфікованих фахівцях; задоволення потреб студентів в інтелектуальному, культурному й моральному розвитку, в отриманні вищої, післявузівської, додаткової професійної освіти, перепідготовки та підвищення кваліфікації в обраній сфері діяльності. Реальне функціонування системи якості гарантує безперервне вдосконалення і результативність освітніх процесів; забезпечить безперервне вдосконалення методичної, методологічної, матеріально-технічної бази ВНЗ та підвищення компетентності співробітників і викладачів.

Радіонова О. М., канд. екон. наук, доц.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СУЧАСНОГО МЕГАПОЛІСУ: ВИКЛИКИ ЧАСУ

Структура міського господарства зазвичай віддзеркалює структуру робочих місць, які потребують фахівців з відповідним рівнем професійної підготовки. Втім, сьогодні спостерігається невідповідність професійних знань та навичок запитам сучасної сфери зайнятості. Україна загалом та її великі міста потерпають від серйозного дефіциту відповідних знань. В сучасних умовах необхідна підготовка спеціалістів, готових до постійного професійного, соціальної та професійної мобільності. Відповідно новий час визначає й нові вимоги до системи освіти.

У праці «Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз» досліджено ринок освітніх послуг і сферу зайнятості та їх розбалансування: людський капітал, сформований системою освіти, залишається недовикористаним або взагалі незатребуваним на ринку праці. Автори аналізують: по-перше, феномен «надлишкової освіти» (*overeducation*), коли працівники з високою формальною підготовкою займаються малокваліфікованими видами праці, що свідчить або про вкрай низьку якість освіти, або – про нераціональне використання праці; по-друге, працю не за спеціальністю, хоча працівники при цьому залишаються на високих ступенях

професійно-кваліфікаційної ієрархії (*education-occupation mismatch*). Причому, наголошують автори, це проблема багатьох країн. Так, у Швеції за одержаною спеціальністю працюють 61 % чоловіків і 71 % жінок із вищою освітою, у США – 55 % працівників. В Україні за спеціальністю працює лише 30 % осіб із вищою освітою в галузі фізичних, математичних та технічних наук, 54 % – біологічних, агрономічних та медичних наук, 24 % – прикладних наук і техніки.

Дисбаланс між професійною освітою і працею пояснюють розбалансуванням освітніх інтересів студентів (майбутніх працівників) і роботодавців; відсутністю в системі освіти повної інформації про реальні потреби економіки міста (країни) у конкретних фахівцях; вибором молоді «престижних» професій та іншими чинниками [1, с. 190–193].

Таким чином, на рівні вищого навчального закладу основними стратегічними цілями в цій області мають бути:

- підготовка конкурентоспроможних працівників із урахуванням національно-регіональних, міських потреб;
- підвищення якості освіти випускників відповідно до сучасного рівня науки, технології, економіки та міжнародних вимог, які висуваються до спеціалістів;
- виховання різнобічно розвинених молодих людей із громадянсько-професійною позицією;
- удосконалення системи управління якістю з урахуванням думок основних стейкхолдерів – студентів, співробітників університету, батьків, випускників, роботодавців;
- збільшення престижу ВНЗ і його ролі в міжнародному освітньому просторі;
- залучення всього колективу, включаючи студентів, до процесу безперервного підвищення рівня освіти;
- розвиток маркетингової служби та системи сприяння ВНЗ у працевлаштуванні випускників;
- співпраця з роботодавцями з питань якості підготовки спеціалістів.

В процесі навчання студенти повинні оволодіти тими вміннями та навичками за допомогою яких вони зможуть посісти гідне місце, зокрема, в системі міського господарства, і лише тоді можна говорити про ефективну зайнятість населення, що досягається шляхом отримання високого рівня освіти та професіоналізму кожного члена суспільства

У ВНЗ студенти повинні:

- сформулювати розуміння необхідності та розвинути здатність вчитися постійно з метою підвищення компетентнісного рівня;
- навчитися ефективно працювати в команді;
- набути професійної і етичної відповідальності;
- опанувати знаннями й розумінням сучасних суспільних, політичних і науково-технічних проблем;
- навчитися формулювати та вирішувати проблеми креативного

характеру;

- розвинути комунікаційні знання;
- здобути широку ерудицію, достатню для розуміння глобальних соціальних-економічних наслідків [2].

Отже, студент, закінчивши вищий навчальний заклад, має бути гармонійно розвиненою, високодуховною особистістю.

Тенденція останніх років свідчить про збільшення частки фахівців із повною вищою освітою, особливо у великих містах. Найбільше таких працівників в державному управлінні, фінансовій та освітній сферах, а найменше – в діяльності транспорту та зв'язку, охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги [3, с. 122; 4, с. 124; 5, с. 118].

Проте, в сучасних умовах недостатньо лише отримати освіту, необхідно постійно удосконалювати придбані раніше знання та здобувати нові. За таких умов особливої актуальності набуває реалізація концепції безперервної освіти. Здатність до освіти впродовж усього життя визначає конкурентоспроможність людини в її трудовій діяльності та відповідність вимогам сучасної сфери міської зайнятості. В нинішніх умовах праця населення набуває ознак творчої діяльності, результатом якої стає не «виробництво для інших», а «виробництво для себе», «виробництво самого себе». Кінцевим продуктом такої праці є не лише самозбагачення особистості, а й її самореалізація [6, с. 6–7].

Під безперервною професійною освітою розуміють процес постійного оновлення набору компетенцій у результаті цілеспрямованої організованої дії, тобто багатократну освіту (включаючи самоосвіту) спеціаліста, в залежності від потреб його професійної діяльності. Основою її формування та розвитку є цілісність, глибока інтеграція всіх освітніх підсистем і процесів. Організація безперервної освіти повинна орієнтуватися на соціально-економічні зміни в місті та державі. Фахівці, які працюють у різних галузях, повинні адаптуватися до таких умов, постійно вдосконалюючи свої навички і поповнюючи професійні знання з урахуванням науково-технічного прогресу й запитів суспільства.

Існують дві форми безперервної професійної освіти – державна система підвищення кваліфікації та внутрішньофірмове навчання працівників.

У великих містах України одним із пріоритетних завдань державної системи підвищення кваліфікації працівників традиційно вважалося повернення їх до трудової діяльності, прискорення працевлаштування, забезпечення професійної мобільності та підвищення конкурентоспроможності на ринку праці. Тільки спеціалісти високого рівня здатні втілювати нові науково-інноваційні ідеї та технології не лише на окремому підприємстві, а й і в містах країни в цілому.

Так, в м. Харкові в 2009 р. пройшли професійне навчання 6690 працівників за місцем навчання та видами підготовки (див. рис. 1) [5, с.121]; підвищили кваліфікацію 39166 працівників за професійними групами (див. рис. 2) [5, с.122].

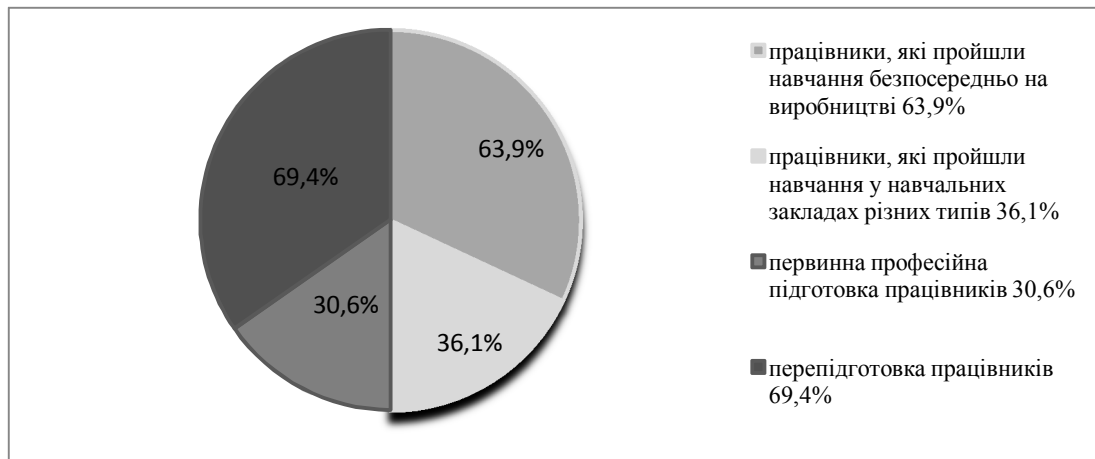

Рисунок 1 – Професійне навчання кадрів за місцем навчання та видами підготовки в м. Харкові

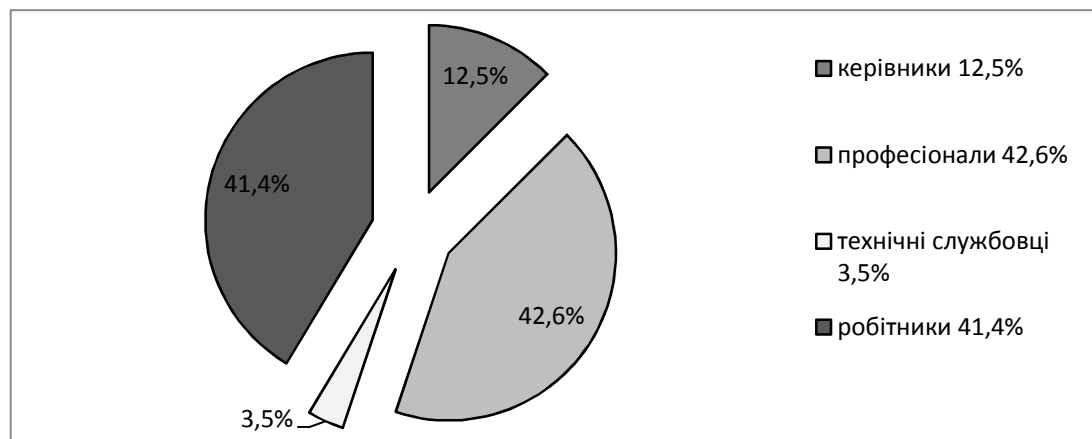

Рисунок 2 – Підвищення кваліфікації працівників за професійними групами в м. Харкові

Водночас система підвищення кваліфікації має бути орієнтована на максимальне врахування унікальних корпоративних умов кожної установи (фірми, організації), індивідуальних особливостей і освітніх потреб кожного працівника. Цього можна досягти, організувавши навчання працівників безпосередньо на підприємстві, тобто на внутрішньофірмовому рівні. Внутрішньофірмові системи підвищення кваліфікації є одним із типів освітніх соціальних систем і їх значення постійно зростає. В основі вибору структурних компонентів таких систем лежить визначення потреби компанії в перепідготовці кадрів за всіма необхідними напрямками.

Про важливість навчання працівників та підвищення їх кваліфікації на виробництві наголошують і відомі науковці [7].

Одним із способів здійснення безперервної освіти на внутрішньофірмовому рівні виступає дистанційна освіта, а точніше – дистанційна бізнес-освіта. Вона найбільшою мірою застосовується для

навчання працівників і менеджерів, орієнтованих одночасно на підвищення власного кваліфікаційного рівня та поліпшення виробничих результатів організації. Даний аспект якості дистанційної освіти особливо важливий для корпорацій, зацікавлених у системному навчанні працівників, адже в результаті цього досягається загальне нарощування інтелектуального, зокрема людського капіталу фірми. Надалі це призводить до виникнення нових форм та методів роботи і, зрештою, підвищення якості управління й продуктивності роботи компанії в цілому.

Доведено, що ресурси знань є стратегічними ресурсами підприємства [8]. В умовах становлення «економіки знань», коли для ефективної роботи підприємства інтелектуальні можливості її працівників мають найважливіше значення, аніж матеріальні ресурси, дистанційна форма освіти покликана відігравати особливу роль. По-перше, збільшення інтелектуального капіталу фірми задає темп і характер оновленню технології виробництва та продукції, які потім стають головною конкурентною перевагою на ринку [9:64]; вимагає безперервного навчання працівників упродовж усього життя. По-друге, набуті знання швидко застарівають, а їх «життєвий цикл» невпинно скорочується: якщо раніше вищої освіти було досить для 20–25 років практичної діяльності, то нині – оптимальний термін її ефективності дорівнює 5–7 рокам, а для галузей, що визначають науково-технічний прогрес, – 2–3 роки [10, с. 344]. Це викликає необхідність постійного процесу оновлення знань. І дистанційна освіта створює найкращі можливості поєднання роботи з освітньою діяльністю.

Отже, для вирішення проблеми збалансування ринку освітніх послуг і сфери міської зайнятості слід проводити якісне професійне навчання фахівців як на рівні вищого навчального закладу, так і за умов реалізації концепції безперервної освіти (освіти впродовж життя), що надасть можливість працівникам отримати гідне робоче місце, а сфері міського господарства – спеціалістів високого професійного рівня.

Література:

1. Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. – Х. : Право, 2010. – 448 с.
2. Радіонова О.М. Зайнятість – головний критерій оцінки якості освіти / О. М. Радіонова // Нова педагогічна думка : наук.-метод. журнал. – 2009. – № 1. – С. 439–444.
3. Місто Харків у 2007 році : статистичний щорічник / [за ред. М. Л. Чмихала]. – Харків, 2008. – 202 с.
4. Місто Харків у 2008 році : статистичний щорічник / [за ред. М. Л. Чмихала]. – Харків, 2009. – 206 с.
5. Місто Харків у 2009 році : статистичний щорічник / [за ред. О. С. Никифорова] – Харків, 2010. – 192 с.
6. Гальчинський А. С. Трансринкові трансформації / А. С. Гальчинський // Економічна теорія. – 2007. – № 1. – С. 3–12.

7. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення : моногр. / О. І. Амоша, В. П. Антонюк, А. І. Землянкін та ін. / НАН України. Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2007. – 328 с.

8. Вартанова Е. В. Управление знаниями как стратегическим активом предприятия / Е. В. Вартанова // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2007. – №10 (116). – С. 50–56.

9. Грішнова О. А. Управління конкурентоспроможністю організації на ринку інтелектуальної праці / О. А. Грішнова, С. П. Сокурєнко // Демографія та соціальна економіка. – № 2 (10). – 2008. – С. 63–69.

10. Керб Л. П. Напрями трансформації бізнес-освіти / Л. П. Керб // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – Спец. вип.: у 3 т. Соціально-трудова відносина: теорія та практика. – К. : КНЕУ. – 2010. – Т.1. – С. 343–347.

Рыжова И. М., зам. директора по учебной работе,
Юдин Г. В., канд. техн. наук, проф.,
заведующий отделением,

ГБПОУ МО «Красногорский колледж», Московская область, Россия

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ КОНСАЛТИНГ АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА

Большинство педагогов, психологов, интеллектуалов называют «трудными» таких подростков, поведение которых отклоняется от принятых в обществе норм и правил и которые являются трудновоспитуемыми, поведение которых требует сложную коррекцию имеющихся отклонений в их поведении, т.е. трудновоспитуемость следует понимать как невосприимчивость педагогического воздействия подростков. Характерным признаком таких трудновоспитуемых подростков является их особая потребность в индивидуальном подходе со стороны преподавателей и внимании сверстников. Отклоняющееся (девиантное) поведение это система поступков или отдельные поступки, противоречащие принятым в обществе правовым или нравственным нормам. Девиантное поведение имеет сложную природу и обусловлено рядом факторов:

- биологические (нарушение умственного развития, дефекты слуха, зрения, повреждение нервной системы);
- психологические (нервно – психические заболевания);
- социально – педагогические (дефекты школьного, системного или общественного воспитания);
- социально – экономические (социальное неравенство, насилие, неполная семья);
- морально–этические (неблагоприятная среда, криминогенная ситуация).

В научной литературе принято выделять следующие формы отклоняющегося поведения:

- антисоциальное (делинквентное) поведение;
- асоциальное (аморальное) поведение;
- аутодеструктивное (саморазрушительное) поведение.

Антисоциальное поведение - это поведение, противоречащее правовым нормам, угрожающее социальному порядку и благополучию окружающих: насилие и угнетение в отношении сверстников или более младших и слабых болезненных детей, жестокое отношение с животными, воровство, порча чужого имущества. У подростков (14-19 лет) преобладает хулиганство, кражи, вандализм, физическое насилие, торговля и употребление наркотиков.

Асоциальное поведение – это уклонение от выполнения морально – нравственных норм, принятых в обществе: побеги из дома, систематическое пропуски занятий, воровство, вымогательство, ложь, бродяжничество, отказ от обучения, агрессивное поведение, ненормативная лексика.

Аутодеструктивное поведение – это поведение, отклоняющееся от медицинских и психологических норм, угрожающее целостности и развитию самой личности. У подростков эта форма поведения выражается в употреблении наркотиков и алкоголя, в игровой и компьютерной зависимости, в пищевых злоупотреблениях и отказа от приёма пищи, здесь возможны суицидальное поведение и самоубийства.

Выделение форм отклоняющегося поведения, как правило, условно, поскольку в реальной жизни эти формы зависят от совокупности индивидуальных и социальных предпосылок личностного развития. Отклоняющееся поведение – одна из форм дезадаптации, которой подвержены подростки, имеющие проблемы в умственном и физическом развитии, проблемы в поведении и общении с окружающими, проблемы со здоровьем, с различными видами зависимости (алкоголь, наркотики, и табакокурение), насилием в кругу сверстников, в семье.

В научно – методических работах по педагогике можно найти примерный алгоритм или «рецепт» для работы классного руководителя с «трудными» студентами, который включает в себя несколько этапов:

- диагностику;
- выбор приемов и методов коррекционной работы;
- создание содержания и плана работы с учетом личностных особенностей студента;
- проведение индивидуальных воспитательных занятий с оценкой результатов.

Данный подход следует считать правильным, так как он соответствует технологическим этапам применения и использования системного анализа в решении задач поиска безусловного экстремума.

Остановимся на каждом этапе работы с «трудными» подростками:

Первый этап – педагогическая диагностика помогает выяснить причины возникновения трудновоспитуемости, воспитательные возможности семьи и колледжа, типичное и своеобразное в духовном мире подростка,

неблагоприятные условия, положительные качества, уровень его педагогической запущенности, верные поступки, на которые следует опираться в перевоспитании.

Второй этап – связан с процессом перевоспитания. Каждый метод перевоспитания при определенных условиях вступает во взаимосвязь с соответствующими методами воспитания: переубеждение эффективно при работе классного руководителя по формированию убеждений. Ведущим условием действительности специфических методов перевоспитания выступает воспитание в коллективе, взаимовоспитание и самовоспитание.

Третий этап – здесь классный руководитель проектирует индивидуальное развитие ценностных ориентаций, личностных свойств и качеств подростка. Проектирование развития личности основывается на методе «эталонного сравнения», то есть сравнения наличного уровня воспитанности студента с идеальным и осуществляется в процессе составления дифференцированных индивидуальных программ воспитания и самовоспитания подростка.

Четвертый этап – здесь продолжается индивидуальная воспитательная работа, которая позволяет определить многопараметрическую комплексную систему воспитательных взаимодействий с учетом уровня развития конкретного студента, его возможностей, особенностей характера, содержания личностных отношений, потребностей, и т.д.

Пятый этап – здесь классным руководителем осуществляется коррекция индивидуальной работы с «трудными» подростками. Этот способ педагогического воздействия на личность, способствующий исправлению её развития, закреплению позитивных качеств, преодолению наносного бравирования, соблюдения этики деловых отношений и т.п. Корректирование завершает индивидуализацию воспитательного процесса. Оно дает возможность уточнить или пересмотреть групповые или коллективные воспитательные программы, выбрать адаптированные или новые методы и формы деятельности педагога.

Школа заставляет делать то, что должно происходить само собой. Например, когда ребенок осваивает устную речь, это происходит само собой. Дети делают это по своим траекториям. Ни про одного ребенка нельзя заранее сказать, какие слова и фразы у него будут первыми, вторыми, третьими. Традиционные «мама и папа» - это сигнальные слова, скорее даже не слова, это – обращения. Слова – это те, у которых появляется индивидуальная семантика. Взрослые вначале даже не понимают, что произносит ребенок. Но догадываются – и радуются. В результате и для ребенка освоение языка становится огромной радостью. У каждого ребенка – своя индивидуальная траектория овладения речью. Грамотность – это интуиция, которая формируется на кончике языка или на кончике авторучки в процессе слуховой или зрительной памяти. Итак, ребёнок, свободно и отважно овладевший языковым пространством, идет в школу и обнаруживает, что в школьных стенах грамотность - это другое. Это –

неослабевающее давление, которое порождает у ребенка безумный страх совершить ошибку. И поэтому технология обучения чтению, которые сегодня приняты в школе, у детей вызывает отторжение. При этом родители и учителя говорят – ребенок умеет читать, но не хочет. Однако более точный диагноз в другом – такой ребенок не умеет читать. Потому, что уметь читать – это значит хотеть читать. Чтение – это не складывание слогов в слова, чтение – это порождение смыслов. Научится читать – значит, научиться видеть то, что скрывается за текстом. Итак, подходим к очень важному моменту. Дело в том, что в школе учится множество детей, которые не умеют реально ни читать, ни считать. Если ребенок не умеет читать, с каждым годом в школе его проблемы нарастают. Он не может прочесть условия задачи. Он не может прочесть страницу учебника с домашним заданием. Он не успевает за работой класса на уроке. А ему дают все новые и новые задания. Далее следует недоверие учителей, недоверие родителей, разрушение самооценки. Педагоги стремятся вложить в детей в школе самое сложное и ради этого бесконечно перегружают программы. А на самом деле эти дети тормозятся по отношению к элементарным вещам.

Ребенок в нашем мире спасает себя воображением. Но школа не научилась конвертировать энергию его изображения в учебные вещи. Она все время хочет дать детям что-то свое. Мы пока еще очень мало стремимся вслушаться в детскую речь, мы не умеем ее возделывать. И вот поэтому книга очень нужна в современном мире. Особенно – книга без картинок. Потому, что книга без картинок – единственное, что по настоящему позволяет человеку развивать свое воображение. Очень хорошо «дырчатое» чтение. Что происходит с учеником в тот момент, когда учитель делает паузу и предлагает ученику продолжить чтение? Воображение ученика пробуждается. Во время этих пауз ребенок начинает многомерно воспринимать слово. Он учится различать окончание слов и падежи. У него быстро начинает развиваться синтаксический, орфографический и смысловой слух. Так он начинает учиться читать. А вот когда дети начинают чувствовать текст, они понимают, что это – гораздо интереснее, чем смотреть кино. Чтение пробуждает визуализацию картинок, которых за последние тридцать- сорок лет в мире стало слишком много. Зададимся вопросом – можно ли научить читать неуспевающего старшеклассника или неуспевающего студента колледжа? Иногда даже говорят, что эти подростки испорчены приобретаемой системой знаний. Это не так. Никто ни чем не испорчен, ведь каждый из нас в жизни сталкивается с разными практиками: среди них правильные, неправильные, сомнительные. Разве мы говорим про себя, что мы или они испорчены? Со студентами и старшеклассниками следует практиковать «дырчатое» чтение. Причем следует читать с ними не «Вини Пуха» или «Властелина Колец», а – непонятнейший (а потому скучнейший) для них учебник физики. Самое интересное – содержание прочитанных глав усваивается ими накрепко, хотя о физике как о таковой они в этот момент не думают.

Література:

1. Сопровождение адаптации студента первого курса. Семинар для педагогов, раздел: «Общепедагогические технологии» (/authors/211-260-035/).
2. Гонеев А.Д., Годовикова Л.В. Работа учителя с трудными подростками. – М. : Академия, 2008. – 240 с.
3. Дмитриев М.Г., Белов В.Г. Психолого – педагогическая диагностика деликвентного поведения у трудных подростков – СПб.: ЗАО. « ПОНИ», 2010. – 316 с.
4. Лобок А. Ребёнок плохо учится – что делать? М. : Лаборатория гуманной педагогики, 2015. – 10 с.
5. Смирнова Т.Г. Трудный подросток, как с ним работать? Семинар для педагогов, раздел: «Школьная психологическая служба» (/authors/287-702-659/).
6. Чурикова И. Э. Особенности адаптации студентов в условиях педагогического колледжа – Рязань: РГПУ им. С. А.Есенина, 2004. – С. 63–64.
7. Шнейдер Л. Р. Девиантное поведение детей и подростков – М.: Академический проект, Гаудеамус, 2007. – 336 с.

Ускова С. В., преп.

*ГБПОУ МО «Красногорский колледж»,
Московская область, Россия*

ПРИМЕНЕНИЕ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩИХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

*«Прежде, чем сделать ребёнка умным
и сообразительным – сделайте его здоровым»!
Ж.-Ж. Руссо*

Проблемы современной системы образования требуют новой трактовки понятия «образование». Оно не должно сводиться только к усвоению знаний, а предполагает развитие мыслящей, деятельной, творческой, но главное – здоровой личности. Смысл образования, в первую очередь, заключается в том, чтоб ввести ребенка в мир знаний и развития, не исключая совершенствование здоровья, как основополагающего и приоритетного направления в модернизации образовательного процесса в целом.

Проблема здоровья детей сегодня, как никогда актуальна. Здоровье детей является общей проблемой медиков, педагогов и родителей. Решение этой проблемы зависит от внедрения в процесс обучения здоровьесберегающих технологий.

«Здоровьесберегающие технологии» интегрируют все направления работы образовательного учреждения по сохранению, формированию и укреплению здоровья обучающихся. Здоровьесберегающие образовательные технологии можно определить как науку, искусство и обязанность так обучать и воспитывать обучающихся, чтобы они смогли потом вырасти здоровыми и счастливыми своих детей, будучи им достойным примером.

Здоровьесберегающие образовательные технологии можно рассматривать и как технологическую основу здоровьесберегающей педагогики – одной из самых перспективных образовательных систем XXI века, и как совокупность приемов, форм и методов организации обучения студентов, без ущерба для их здоровья, и как качественную характеристику любой педагогической технологии по критерию ее воздействия на здоровье обучающихся и педагогов.

В соответствии с Законом Российской Федерации «Об образовании» здоровье человека соотнесено к приоритетным направлениям государственной политики в области образования.

Здоровье ребенка, его социально-психологическая адаптация, нормальный рост и развитие во многом определяются средой, в которой он живет. Для человека от 15 до 20 лет этой средой является система образования, т.к. с пребыванием в учреждениях образования связаны более 50 % времени его бодрствования. В этот период происходит наиболее интенсивный рост и развитие, формирование здоровья на всю оставшуюся жизнь, при этом организм ребенка наиболее чувствителен к экзогенным факторам окружающей среды.

Исследования позволяют выделить факторы риска по убыванию значимости и силы влияния на здоровьестудентов:

- стрессовая педагогическая тактика;
- несоответствие методик и технологий обучения возрастным и функциональным возможностям обучающихся;
- несоблюдение элементарных физиологических и гигиенических требований к организации учебного процесса;
- недостаточная грамотность родителей в вопросах сохранения здоровья детей;
- интенсификация учебного процесса;
- функциональная неграмотность педагога в вопросах охраны и укрепления здоровья;
- отсутствие системной работы по формированию ценности здоровья и здорового образа жизни.

Анализ указанных факторов риска показывает, что большинство проблем здоровья обучающихся создается и решается в ходе ежедневной практической работы преподавателей, т.е. связано с их профессиональной деятельностью. Традиционная организация образовательного процесса создает у обучающихся постоянные стрессовые перегрузки, которые приводят к поломке механизмов саморегуляции физиологических функций и способствуют развитию хронических болезней. Поэтому преподавателю необходимо найти резервы собственной деятельности в сохранении и укреплении здоровья учащихся. Урок остается основной организационной формой образовательного процесса, которая непосредственно зависит от преподавателя. Выявление критериев здоровьесберегающего потенциала урока и построение урока на здоровьесберегающей основе является

важнейшим условием преодоления факторов негативно влияющих на здоровье во время обучения.

Также к негативным факторам, наносящим вред здоровью, относят: плохую наследственность, вредное влияние окружающей среды и условий жизни, как в семье, так и в образовательных учреждениях. Поэтому педагогам необходимо применять на своих уроках такие технологии и методики, которые направлены на воспитание элементарной культуры сохранения здоровья, формирование потребности, умения и решимости заботиться о своём здоровье.

Цель здоровьесберегающих образовательных технологий обучения – обеспечить студенту возможность сохранения здоровья за время обучения в колледже, сформировать у него знания, умения, навыки по здоровому образу жизни, научить использовать полученные знания в повседневной жизни.

Ребенок, рано потерявший здоровье, – это человек с комплексом проблем, т. к. на пути его развития и самореализации возникает непреодолимая преграда – болезнь, борьба с которой может отнять все силы. Сегодня каждый, в том числе и ребенок, должен понимать, что его здоровье и жизнь зависят от него самого.

Для реализации целей преподавателям приходится на каждом уроке решать ряд задач:

1. организовать работу с наибольшим эффектом для сохранения и укрепления здоровья;

2. создать условия ощущения у обучающихся радости в процессе обучения, воспитание культуры здоровья;

3. развивать творческие способности;

4. давать знания по предмету, несущие воспитательное воздействие, в том числе, формирующие здоровый образ жизни обучающихся;

5. осваивать новые методы деятельности в процессе обучения, предполагающие использование здоровьесберегающих технологий.

Современный урок математики – это, прежде всего, урок, на котором преподаватель умело использует все возможности для развития личности обучающегося, его активного умственного роста, глубокого и осмысленного удвоения знаний, формирования моральных качеств, и при этом обеспечивает сохранение здоровья в ходе этого процесса. Это может быть стандартный, типичный, хорошо продуманный методически урок по математике, на котором ничего не говорится о здоровье, но это здоровьесберегающий урок, так как это урок, на котором учитель:

- формирует интерес к своему предмету;
- устанавливает доверительные, партнерские отношения;
- продумывает урок максимального умственного, психологического и нравственного комфорта;

- максимально использует индивидуальные особенности учащихся для повышения результативности их обучения.

Разработаны и требования к такому уроку:

- гигиенические условия (проветривание, освещение, энергетика, посадочные места);
- наличие мотивационной деятельности на уроке;
- количество видов учебной деятельности должно быть 4–7 за урок продолжительностью 7–10 минут (письмо, чтение, слушание, рассказ, работа с книгой, решение задач и т.д.);
- не менее 3-х видов преподавания (словесный, наглядный, аудиовизуальный, самостоятельная работа);
- плотность урока – на учебную работу должно тратиться 60–80 %;
- наличие эмоциональных разрядок (поучительная картинка, афоризм, поговорка, улыбка, шутка);
- оздоровительные моменты на уроке.

Преподаватели должны владеть приемами, направленными на поддержание здоровья учащихся: проведение сквозного проветривания, гимнастики для глаз, динамических пауз во время урока, индивидуального темпа работы. С первых минут урока необходимо создать обстановку доброжелательности, положительного эмоционального настроения. Поскольку у обучающихся развита интуитивная способность чувствовать эмоциональное настроение преподавателя, то важно уметь контролировать преподавателю свое эмоциональное состояние. Игра – как методический прием может этому способствовать. Например, в упражнении «Верю – не верю» каждый вопрос начинается словами «Верите ли, вы что...» или упражнение «Найди ошибку» (предлагаем учащимся ряд формул, среди которых есть правильные и неправильные) – способствует возникновению ситуации успеха на уроке, а также и формированию положительного отношения к предмету. Также можно уроки дополнить легендами (например, о К. Гауссе во время изучения решения систем линейных уравнений), биографиями выдающихся математиков загадкой, разгадав которую, учащиеся формулируют тему урока.

Организация здоровьесберегающего урока приводит к необходимости использования динамических пауз на каждом уроке. В этом случае можно использовать физкультминутки или эстафету с использованием математических заданий у доски. Такие упражнения можно использовать во время актуализации знаний или решения задач. Например: при изучении свойств квадратного корня, формирования умений решать квадратные уравнения с помощью теоремы Виета и т.д. При этом увеличивается производительность, а главное укрепляется здоровье обучающихся.

Естественно, что при изучении математики учащимся приходится испытывать не только физические нагрузки, а и значительные интеллектуальные и психоэмоциональные. Не всем учащимся легко дается математика, поэтому необходимо проводить работу по профилактике стрессов. Включение в уроки элементов здоровьесберегающих технологий делает процесс обучения интересным и занимательным, создаёт у учащихся бодрое, рабочее настроение, облегчает преодоление трудностей в усвоении

учебного материала, усиливает интерес к предмету. Хорошие результаты дает работа в парах, в группах, как на местах, так и у доски, где «слабый» учащийся чувствует поддержку товарища. Так, например, во время изучения темы «Построение графиков функций» группу делим на четыре команды. После построения графиков функций и сделанных выводов каждая команда отправляет делегатов к другим командам для обмена опытом и обобщения выводов. Таким образом, обучающиеся имеют возможность движения по аудитории.

Известным антистрессовым моментом на уроке является стимулирование учащихся к использованию различных способов решения, без страха ошибиться, получить неправильный ответ. Во время оценивания такой работы необходимо учитывать не только достигнутый результат, а и степень старания учащегося. В конце урока необходимо обговорить не только то, что усвоено нового, но и выяснить, что понравилось на уроке, какие вопросы хотелось бы повторить, задания какого типа выполнить.

Здоровьесберегающие технологии в обучении математики – это технологии проблемные, игровые, проектные, творческие, поисково-исследовательские. Это и самостоятельный поиск информации, выдвижение гипотез, способов решения задач, разработка проектов, творческих заданий, игры, общение, использование образов, идей, ролей. Без всего этого нет и не будет творчества, интереса и хорошего самочувствия. Создание благоприятного психологического климата на уроке является одним из важнейших аспектов современного урока. При этом с одной стороны решается задача предупреждения утомления обучающихся, с другой, появляется дополнительный стимул для раскрытия творческих возможностей каждого ребенка. Доброжелательная обстановка на уроке, спокойная беседа, внимание к каждому высказыванию, позитивная реакция преподавателя на желание ученика выразить свою точку зрения, тактичное исправление допущенных ошибок, поощрение к самостоятельной мыслительной деятельности, уместный юмор или небольшое историческое отступление – вот далеко не весь арсенал, которым может располагать педагог, стремящийся к раскрытию способностей каждого ребенка. Следует заметить, что в обстановке психологического комфорта и эмоциональной приподнятости работоспособность группы заметно повышается, что, в конечном итоге, приводит и к более качественному усвоению знаний, и, как следствие, к более высоким результатам.

Для того чтобы научить заботиться о своем здоровье, полезно на уроках рассматривать задания, которые содержат понятия «знания о своем теле», «гигиена тела», «правильное питание», «здоровый способ жизни».

Например, во время решения систем уравнений первой степени можно использовать знания по теме о правильном питании, решая такое задание:

1. Одно из чисел на 0,3 больше, чем второе. 60 % большего числа на 0,03 больше, чем 70 % меньшего числа. Найдите эти числа и узнаете,

суточную потребность организма в витаминах В1 и В2 (в миллиграммах).
Ответ: 1,8 мг, 1,5 мг.

2. Одно число на 5 больше, чем второе. 60 % большего числа на 2,7 больше, чем 70 % меньшего числа. Найдите эти числа и узнаете, суточную потребность организма в железе и меди (в миллиграммах). Ответ: 8 мг, 3 мг.

3. Одно число в 2 раза больше второго. Если большее из этих чисел умножить на 2, а меньшее умножить на 4, то их сумма будет равна 48. Найдите эти числа. Меньшее из них покажет вам, сколько минут жизни отнимает у человека одна выкуренная сигарета. Ответ: 12 и 6.

4. Одно число на 42 меньше, чем второе. Если первое число увеличить в 4,5 раза, а ко второму добавить 28, то их сумма будет равна 180. Найдите эти числа, и вы узнаете, сколько лет полноценной жизни забирает никотин у курильщиков и сколько лет в среднем живут в России мужчины. Ответ: 20 и 62.

5. В 100 г чёрной смородины содержится около 250 мг витамина С (1 мг = 0,001 г). Определите содержание витамина С (в граммах) в 1 кг чёрной смородины. Сколько суточных доз витамина С для взрослого человека заменяет 1 кг чёрной смородины, если 1 суточная доза составляет 0,05 г? Ответ: 50 доз.

6. Чтобы заквасить 3 кг капусты, необходимо приготовить маринад объёмом 1155 г, в который добавляют сахар, подсолнечное масло, горчицу, маринованные косточковые плоды, морковь в соотношении: 80 : 60 : 1 : 50 : 40. Определите, сколько каждого вещества добавляют в маринад? Ответ: Сахар – 400 г, подсолнечное масло – 300 г, горчица – 5 г, плоды – 250 г, морковь – 200 г, маринад – 1155 г.

Конечно же, математика не тот предмет, где изучают комплекс физических упражнений, способствующих укреплению здоровья. Но и уроки математики могут воспитывать в ребенке сознание великой ценности здоровья, стремление его хранить и укреплять. Помочь в этой работе может система специально подобранных задач. По степени трудности задачи не одинаковы, это позволяет дифференцировать работу обучающихся, предлагая различные задания для самостоятельной работы на уроке и дома. Решение «транспортных» задач не должно заканчиваться получением числового ответа. Следует обсудить ответ с учениками, проанализировать полученный результат.

Например:

№ 1. Телевизор и мобильный телефон вместе стоят 18000 ден. ед. После того, как цена телевизора поднялась на 10 %, а цена мобильного телефона упала на 10 %, то они стали вместе стоить 18400 ден. ед. Найдите начальную цену телевизора и мобильного телефона.

№ 2. Врачи рекомендуют суточную потребность в еде разделять на четыре части: первый завтрак – 25 %; второй – 15 %, обед – 45 %, ужин – 15 %. Постройте столбчатую и круговую диаграммы распределения суточной нормы в еде.

№ 3. Постройте круговую диаграмму распределения времени учащегося в течение суток, если на сон он тратит 35 % суток, 30 % – на обучение, 5 % – на занятия спортом, 30 % на помощь родителям, отдых и досуг.

№ 4. Известно, что на здоровье человека влияют: экология – 20 %; наследственность – 20 %, уровень медицины – 10 %; способ жизни – 50 %. Постройте диаграмму.

Ожидаемый результат: в ходе решения задач учащиеся повторяют, что на половину здоровье человека зависит от него самого.

Современным обществом востребовано не только повышение качества образования и совершенствование его структуры, но и укрепление здоровья обучающихся, и обеспечение психологического комфорта участникам педагогического процесса. Это продиктовано быстрыми темпами развития высоких технологий, а также устойчивыми негативными тенденциями в динамике состояния здоровья подростков. Одним из способов решения проблемы ухудшающегося состояния здоровья населения, является реализация здоровьесберегающих технологий в процессе обучения.

Исходя из опыта работы, можно сделать вывод о перспективности здоровьесберегающего подхода в развитии успешности студентов. Это подтверждает рост мотивации к изучению предмета, стойкий интерес к познавательной деятельности, в том числе творческой. Сотрудничество и дружелюбие между преподавателем и студентом снимают стрессовую ситуацию, напряжение, позволяют полнее раскрыться подростку.

Література:

1. Менчинская, Е. А. Основы здоровьесберегающего обучения в начальной школе : Методические рекомендации по преодолению перегрузки учащихся [Текст] / Е. А. Менчинская. – М. :Вентана – Граф, 2008. – 112 с. – (Педагогическая мастерская).
2. Смирнов, Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе [Текст] / Н. К. Смирнов. – М. : АПК и ПРО, 2002. – С. 62.
3. Советова, Е. В. Эффективные образовательные технологии [Текст] / Е. Советова. – Ростов н / Дону : Феникс, 2007. – 285 с.
4. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий 2006 г. Федеральный компонент государственного образовательного стандарта основного общего и среднего (полного) образования. М. Вентана – Граф 2008. – с. 11.
5. Зайцева С. А. Иванов В. В. «Информационные технологии в образовании»
6. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании. Москва Академия. 2003. – 192 с.
7. Кулагин В. П., Найханов В. В., Овезов Б. Б. и др. Информационные технологии в сфере образования. Москва. Янус, 2004. –248 с.

Чаплигін О. К., д-р філос.наук, проф.,
Сук О. Є., ст. викл.,
Харківський національний
автомобільно-дорожній університет

ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В КУРСІ «ПОЛІТОЛОГІЯ»

Електронна система освіти для українських навчальних закладів є досить новою. Однак, фахівці переважно відзначають пріоритетність та значення інтернет-технологій в процесі навчання і підтримують втілення електронного навчання в навчальний процес.

Під електронним навчанням – *E-learning* (від англ. *Electronic Learning*), за визначенням ЮНЕСКО, розуміється організація освітньої діяльності за допомоги застосування електронних інформаційних технологій [1]. Електронне навчання передбачає самостійну роботу з електронними матеріалами, консультації, поради, оцінки віддаленого (територіально) експерта, можливість дистанційної взаємодії, цілодобової доставки електронних навчальних матеріалів та отримання сучасних знань в будь-який час і в будь-якому місці.

Треба зазначити, що існує велика кількість видів та форм електронного навчання, і те, яка з форм буде прийнята в окремому ВНЗ, залежить від багатьох факторів, серед яких можна виділити і наявність необхідного обладнання, і фінансові можливості навчальних закладів, і рівень кваліфікації викладачів, і ступінь інформаційної грамотності студентів. Сьогодні, в умовах інтенсивного розвитку комп'ютерних технологій, застосування їх в освіті стало актуальною складовою сучасної освітньої системи і однією з умов підвищення її якості.

Серед переваг електронного навчання основною є свобода доступу до інформації, можливість комбінувати навчальну діяльність з іншими видами діяльності, менша витратність на навчання [2]. Також електронне навчання передбачає постійне оновлення матеріалів і курсів, зручні критерії оцінки знань.

Однак, аналіз практики застосування технологій електронного навчання в українських вишах виявив цілий ряд недоліків у цьому виді навчання. Зокрема, це необхідність досить високого рівня самонавчання студентів, відсутність соціального контакту з іншими учасниками навчання, не завжди вірне розуміння навчального матеріалу тощо.

Ці недоліки можна компенсувати в процесі *blended learning* – змішаного навчання, яке поєднує онлайн та очне навчання і «надає можливості навчання, комунікації, інформаційної активності та обміну знаннями у поєднанні з обміном досвідом, особистими контактами в умовах традиційних занять у фазі присутності» [3].

Змішаний підхід до навчання є однією з найпопулярніших технологій сьогодення, тому що він дозволяє скористатися гнучкістю і зручністю дистанційного курсу та перевагами традиційного навчання. Його часто визначають як гібридне навчання. Це пов'язане з тим, що змішане навчання акцентує увагу на суто механічному підході до змішування різних навчальних форм. Гібрид є поєднанням нової, передової, з використанням можливостей ІТ-технології зі старою технологією і формуванням нового підходу (новації), з урахуванням відомих можливостей старої технології [4, с. 155].

Термін «змішане (гібридне) навчання» почав широко використовуватися після публікації в 2006 році Бонком і Гремом книги «Довідник змішаного навчання: глобальні перспективи, локальні проекти»[5].

Проаналізувавши існуючі трактування, автори обрали для себе наступні: змішане навчання – це «суміщення різних способів навчання», «суміщення різних методів навчання» та «суміщення навчання в ході особистого спілкування в режимі онлайн». Вони зробили висновок, що змішане навчання – це форма навчання, що суміщає традиційне навчання в ході особистого спілкування (face-to-face) з навчанням за допомоги застосування комп'ютерних технологій» [6, с. 42].

Таким чином, змішане навчання можна розглядати як форму організації навчання, в межах якої традиційна форма в рівній пропорції змішується з дистанційною, що передбачає використання комп'ютерних технологій та інтернет-ресурсів для досягнення максимальної ефективності обох форм навчання [7]. При цьому співвідношення аудиторних та віртуальних компонентів може відрізнятися і корегуватися залежно від предмету, віку студентів, рівня їхньої підготовки.

Світова практика застосування змішаного навчання підтверджує, що модель може успішно застосовуватися для викладання гуманітарних дисциплін.

На нашу думку, застосування елементів змішаного навчання може бути ефективним в курсі «Політологія».

В традиційному курсі «Політологія» основними джерелами інформації є лекції, методичне забезпечення (підручники, навчальні посібники, методичні посібники), періодичні видання тощо, які досить повно забезпечують інформаційну частину курсу. Але самостійне вивчення предмету за допомоги цих джерел є ефективним лише тоді, коли студент зі свого боку готовий до сприйняття цієї інформації, а викладач здійснює керування діяльністю студента на всіх етапах навчального процесу. Тому при організації змішаного навчання не можна відкидати велику роль лектора, який глибоко знає свою дисципліну і може донести знання до студентів.

При розробці змішаного курсу «Політологія» для забезпечення високої якості навчання, є доцільним застосування дистанційних технологій у поєднанні з технологіями традиційними, при цьому лектору відводиться роль

не лише викладача, а й консультанта, наставника і модератора навчального процесу. Відповідно лекція в умовах змішаного навчання залишиться базовою формою, але в ній поєднуються аудиторне лекційне заняття і самостійна робота студента з вивчення матеріалу та використанням навчально-методичного забезпечення в електронній формі. Виходячи з цього, ми вважаємо, що при розробці змішаного курсу, який ґрунтується на «змішуванні» очного та дистанційного навчання, основну увагу потрібно приділяти взаємодії студентів з викладачами та між собою. Взаємодія з викладачами й однолітками в процесі навчання створить можливості для динамічного спілкування, яке призведе до обміну знаннями, підвищить мотивацію та дозволить глибше розібратися в навчальному матеріалі. Крім того, дуже важливим є надання студентам можливості викласти свої власні очікування щодо курсу. На думку В. Кухаренка, для цього можна «просто завантажити навчальний план та навчальні матеріали і створити загальне обговорення, щоб студенти розповіли вам про застосування матеріалів для їхнього життя або висловили свою думку щодо різних аспектів змісту. А можна занурити студентів глибоко в матеріал» [8, с. 71].

Якщо студенти не відчують зв'язок із викладачем або з іншими студентами, вони можуть повністю «випасти» з онлайн курсу, оскільки далеко не всі з них зацікавлені в отриманні повноцінних знань, тому при розробці курсу слід передбачити надання можливостей для самовираження. «Багато студентів хочуть проявити себе, але не кожен налаштований це робити. Студентам необхідно обирати значущі завдання, визначати очікування, наводити приклади хорошої роботи. Є цілий список способів, які допоможуть студентам перед, під час і після виконання завдання. Необхідно написати чіткі інструкції, у тому числі дати інформацію про академічну чесність та плагіат. Це не просто – створити завдання, яке дає студентам можливість висловити свою думку. Для цього, щоб бути частиною процесу навчання, ми повинні враховувати точку зору студента і забезпечувати зворотний зв'язок» [8, с. 77].

При розробці теоретичної частки змішаного курсу «Політологія», перш за все необхідно визначити його цілі і завдання, обрати технології та методи навчання, зробити моніторинг продуктивності студентів, обов'язково розробити та довести до студентів критерії оцінювання, чітко сформулювати вимоги, враховуючи різні темпи навчання у різних студентів.

На початку змішаного курсу студенту замість списку рекомендованої літератури треба надати адресу веб-сайту, де знаходиться вся необхідна інформація (матеріали, посилання, тощо). Тобто одним з основних принципів проектування курсу є принцип «перевернутого дизайну», коли робота починається не з пошуку контенту та розробки змістовної частки предмету, а з визначення запланованих результатів навчання та вибору методів їх оцінювання. Далі визначаються стратегії викладання, потім – відбір і структурування матеріалу. Якщо в традиційному курсі акцент робиться на первинному розумінні матеріалу в ході аудиторного заняття, то в змішаному

– процес починається з постановки проблемного завдання, для виконання якого студент повинен самостійно ознайомитися з матеріалом і провести самоконтроль засвоєння цього матеріалу. Таким чином, змішаний курс орієнтований на результати навчання, чим забезпечує залучення до навчання та підвищує успішність студентів.

Тематичні лекції повинні бути скороченими й більш конкретними, ніж в традиційному навчанні, і супроводжуватися презентацією, що дозволить швидше та краще сприйняти матеріал. Дистанційна складова курсу дозволить студенту ознайомитися з новим матеріалом ще до очних занять, а також повторити матеріал після занять. Безсумнівною перевагою змішаного навчання є організація самостійної роботи студента. Гнучка система тестування сприяє систематичному контролюванню самостійної роботи.

Таким чином, переваги викладання курсу «Політологія», здійснення чіткого контролю та підвищення мотивації до навчання з використанням змішаного підходу є очевидними. Технологія чинить вплив на всі компоненти навчального процесу: на форми та методи організації навчання, на ефективність процесу навчання, на формування мотивації, професійно-значущих якостей.

Побудова навчальних курсів на підставі змішаного навчання є оптимальною для ефективної передачі знань і підвищення якості підготовки студентів.

Література:

1. Електронне навчання [Електронний ресурс] // Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Електронне_навчання
2. Кравченко Г. В. Использование модели смешанного обучения в системе высшего образования [Электронный ресурс] / Г. В. Кравченко // Известия АлтГУ. 2014. №2 (82). Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-modeli-smeshannogo-obucheniya-v-sisteme-vysshego-obrazovaniya>
3. Bergamin, P. Forschungsaspekte des Blended Learnings aus der Sicht einer Fachhochschule [Електронний ресурс] / P. Bergamin. – Режим доступу : per.bergamin@ifel.ch (дата звернення: 7.05.2017).
4. Кухаренко В. М. Теорії навчання на сучасному етапі розвитку дистанційного навчання / В. М. Кухаренко // Теорія та методика електронного навчання. Вип. 3. Кийвий Ріг. – Видавничий відділ НМетАУ. – 2012. – С. 153–161.
5. Bonk, Charles R. Graham «The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs».
6. Curtis J. Bonk The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs / Curtis J. Bonk, Charles R. Graham // Pfeiffer. – 2006. С. 42.
7. Рубцов Г. И., Панич Н. В. Смешанное обучение: анализ: трактовок понятия [Электронный ресурс] / Г. И. Рубцов, Н. В. Панич // Отечественная и зарубежная педагогика. 2016. № 5 (32). Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/smешannoe-obuchenie-analiz-traktovok-ponyatiya> (дата обращения: 09.05.2017)
8. Теорія та практика змішаного навчання: монографія / В. М. Кухаренко, С. М. Березенська, К. Л. Бугайчук, та ін; за ред. В.М. Кухаренка – Харків : «Міськдрук», НТУ «ХП», 2016. – 284 с.

Шевченко І., студент, механічний ф-т,
наук. кер. – **Ярмак Т. В.**, канд. філос. наук, доц.,
*Харківський національний автомобільно-дорожній
університет, Україна*

РОЛЬ КУРАТОРА В ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО ВИМОГ УЧБОВОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Система навчання студентів у вищих навчальних закладах суттєво відрізняється від системи навчання у середній школі. Особливо складним є період першого року навчання в вузі, оскільки це пов'язане з соціальною адаптацією та автономізацією.

Соціальна адаптація припускає активне пристосування індивіда до умов соціального середовища, а соціальна автономізація — реалізацію сукупності установок на себе, стійкість у поведінці й відносинах, що відповідає уявленню особистості про себе, її самооцінці.

Як правило, у першокурсників викликає труднощі перехід на семестрову систему навчання, яка суттєво відрізняється від шкільної. Від успішності цього процесу великою мірою залежить особистісний розвиток майбутнього фахівця та його подальша професійна кар'єра. Тому, викладачам необхідно на самому початку навчального року роз'яснити студентам першого курсу що таке семестр, сесія, лекція, лабораторна робота, курсова робота або проект і які вимоги пред'являються до таких видів навчальних занять. Викладачам, що починають заняття на початку першого семестру першого курсу, особливу увагу необхідно приділити таким обов'язковим питанням, як терміни виконання завдань, правила виконання та оформлення студентських робіт тощо. Така інформація допомагає студентам першого курсу навчання правильно розставити акценти на ключових позиціях навчального процесу та правильно розподілити свої зусилля у підготовці до іспитів, які необхідно буде витримати у період сесії.

Безперечно, самий факт вступу до вузу зміцнює віру молодій людині у власні сили і здібності, породжує надію на успішне і цікаве життя. Однак, різка ломка багаторічного звичного робочого стереотипу іноді призводить негативних реакцій. З цієї причини період адаптації може на першому курсі спричинити порівняно низьку успішність, труднощі в спілкуванні. Основними труднощами першокурсників є недостатня психологічна підготовка до нових умов навчання, невизначеність мотивації вибору професії, звичка до повсякденного контролю педагогів, налагодження побуту і самообслуговування (при переході з домашніх умов до гуртожитку), відсутність навичок самостійної роботи тощо.

На нашу думку, допомогу першокурсникам можуть і повинні забезпечити куратори академічних груп, першим і важливішим завданням яких є адаптація першокурсників до навчання в вузі. Для цього куратор повинен бути професіоналом своєї справи, бути комунікабельним, мати

позитивне ставлення до навколишньої дійсності, бути ерудованою людиною.

Куратору необхідно знати особливості стану здоров'я студентів, постійно брати участь у житті групи, забезпечуючи захищеність інтересів кожного, працювати над створенням сприятливої атмосфери в групі, формуванням колективу.

Складність роботи полягає в тому, що студенти приходять вже сформованими особистостями і куратор повинен будувати свою роботу, виходячи з цієї обставини.

Практика показує, що багатьом студентам саме увага куратора допомагає вчасно подолати труднощі в навчанні. Крім того, спілкування з досвідченою людиною, спільні виховні (позааудиторні) заходи, неформальне спілкування – сприяє тому, що студентам стає не лише легше, а й цікавіше навчатися.

Шутов А. И., канд. пед. наук, доц.,
*ГБПОУ МО «Красногорский колледж»,
Московская область, Россия*

ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ФГОС СПО ПО ТОП-50

Сегодня на рубеже смены приоритетов в области развития профессионального образования и перехода к новым механизмам управления содержанием профессионального образования отчетливо проявляются инновационные подходы к модернизации спектра и условий реализации образовательных программ в соответствии с приоритетами государственной политики в области среднего профессионального образования.

Внедрение новых моделей управления профессиональными образовательными организациями, реализация проектов по переходу на новые ФГОС по наиболее востребованным, новым и перспективным профессиям и специальностям (ТОП-50) на уровне профессиональной образовательной организации в соответствии с алгоритмом запуска предполагает решение как минимум четырех задач:

– оценку готовности образовательной организации к внедрению ФГОС по ТОП-50 на основе инвентаризации реализуемых образовательных программ (ОП) подготовки квалифицированных рабочих и специалистов среднего звена;

– разработку проекта внедрения ФГОС по ТОП-50 в образовательной организации;

– обеспечение разработки и реализации образовательных программ на основе примерных основных образовательных программ (ПООП) с учетом региональной и отраслевой специфики;

– развитие кадрового потенциала образовательной организации.

Федеральный государственный образовательный стандарт среднего

профессионального образования по 50 наиболее востребованным на рынке труда, новым и перспективным профессиям и специальностям (далее соответственно – ФГОС по ТОП-50, СПО) – это федеральный государственный образовательный стандарт среднего профессионального образования, разработанный и утвержденный в соответствии со списком 50 наиболее востребованных на рынке труда, новых и перспективных профессий, требующих среднего профессионального образования, утвержденным приказом Министерства труда и социальной защиты Российской Федерации от 2 ноября 2015 года № 831, Правилами разработки, утверждения федеральных государственных образовательных стандартов и внесения в них изменений, утвержденных постановлением Правительства Российской Федерации от 5 августа 2013 г. № 661, а также во исполнение пункта 3 комплекса мер направленных на совершенствование системы среднего профессионального образования, на 2015–2020 годы, утвержденного распоряжением Правительства Российской Федерации от 3 марта 2015 г. № 349-р, и представляющий собой совокупность обязательных требований к среднему профессиональному образованию по профессии или специальности.

ФГОС по ТОП-50 претерпел существенные изменения, включающие модернизацию его структуры и содержания требований. Структура ФГОС по ТОП-50 полностью соответствуют части 3 статьи 11 Федерального закона от 29 декабря 2012 г. № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации» (далее – Федеральный закон) и включает в себя наряду с общими положениями требования к:

- 1) структуре основных образовательных программ (в том числе соотношению обязательной части основной образовательной программы и части, формируемой участниками образовательных отношений) и их объему;
- 2) условиям реализации основных образовательных программ, в том числе кадровым, финансовым, материально-техническим и иным условиям;
- 3) результатам освоения основных образовательных программ.

В целом ФГОС по ТОП-50 имеет следующие характерные особенности:

- ✓ виды деятельности и профессиональные компетенции разработаны с учетом требований международных и профессиональных стандартов, а также передовых технологий;
- ✓ изменена номенклатура и ориентация общих компетенций;
- ✓ повышена академическая свобода образовательных организаций в части формирования структуры и содержания образования;
- ✓ определены сроки обучения на основе рекомендаций заказчиков рабочих кадров;
- ✓ определены условия реализации образовательной программы, в том числе введены дополнительные требования к опыту практической деятельности педагогических работников;
- ✓ введен новый вид проведения государственной итоговой аттестации – демонстрационный экзамен.

Развитие процесса внедрения ФГОС СПО по ТОП-50 предусматривает стадии проектирования, апробации и внедрения примерных и основных образовательных программ.

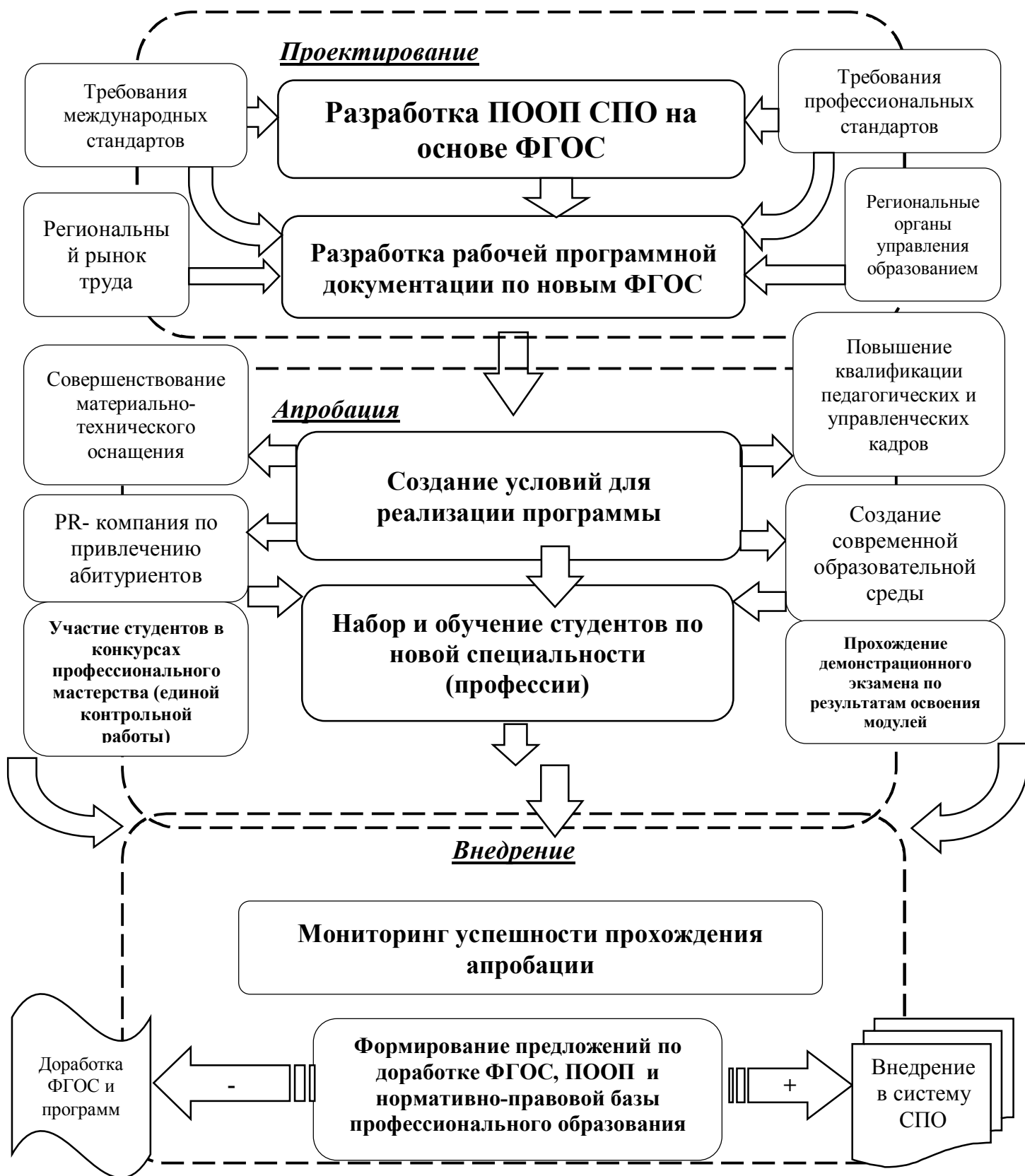

Рисунок 1. Процесс внедрения ФГОС СПО по ТОП-50

Удовлетворение требований работодателей к качеству подготовки выпускников, потребителей и заказчиков образовательных услуг, социальных партнеров образовательных учреждений повышает актуальность решения проблемы формирования профессиональных компетенций, адекватных требованиям работодателей и включенных в контекст будущей профессиональной деятельности независимо от учебного предмета, образовательного цикла профессиональной образовательной программы. В современных условиях это требует новых подходов к управлению образовательными процессами, построения инновационно-ориентированных моделей формирования профессиональных компетенций как функционирующих систем, интегрирующих и соединяющих в себе элементы образовательной, производственной, инновационной, бизнес- и социокультурной среды и механизмов управления ими.

В связи с этим требуется решение целого ряда задач, среди которых приоритетными являются задачи государственной политики в сфере образования, такие как:

- формирование гибкой, подотчетной обществу системы непрерывного образования, развивающей человеческий потенциал, обеспечивающей текущие и перспективные потребности социально-экономического развития Российской Федерации;

- обеспечение эффективной системы по социализации и самореализации молодежи, развитию потенциала молодежи (Государственная программа Российской Федерации «Развитие образования» на 2013–2020 годы);

- создание в Российской Федерации современной системы подготовки рабочих кадров и формирования прикладных квалификаций, способной обеспечивать подготовку квалифицированных рабочих (служащих) и специалистов среднего звена в соответствии с потребностями экономики и общества, гибко реагировать на социально-экономические изменения, для чего необходимо обеспечение соответствия квалификаций выпускников требованиям экономики, создание условий для успешной социализации и эффективной самореализации обучающихся («Стратегия развития системы подготовки рабочих кадров и формирования прикладных квалификаций в Российской Федерации на период до 2020 года»);

- поддержку существующей системы профессионального образования и развитие новых перспективных направлений подготовки квалифицированных кадров и специалистов для экономики страны (распоряжение Правительства Российской Федерации от 3 марта 2015 г. № 349-р «Комплекс мер, направленных на совершенствование системы среднего профессионального образования, на 2015–2020 годы, Список 50 наиболее востребованных на рынке труда новых и перспективных профессий, требующих среднего профессионального образования, утвержденным приказом Минтруда России № 831 от 02.11.2015, ФГОС СПО по ТОП-50, устанавливают приоритеты государственной политики в области

розвиття середнього професійного освіти, серед яких ключовими являються: актуалізація і утвердження федеральних державних освітніх стандартів середнього професійного освіти по 50 найбільш востребованим і перспективним професіям і спеціальностям з урахуванням вимог професійних стандартів.

Дані пріоритети дають початок запуску процесів, пов'язаних з розробкою і впровадженням в систему середнього професійного освіти вимог до реалізації сучасного навчально-методичного забезпечення освітнього процесу, що забезпечить освітніми організаціям підготовку кадрів, необхідних для економіки регіонів.

Достиження заявленої мети і результатів справа складне і багатогранне, потребує від кожного з нас, з однієї сторони, прийняття змін і нововведень як об'єктивного і необоротного процесу, а з іншої сторони - внутрішньої мотивації до власного зростання і розвитку, розуміння значущості своєї професійної діяльності, свідомого бажання і готовності працювати на високий результат.

Ярмак Т. В., канд. філос. наук, доц.,
*Харківський національний
автомобільно-дорожній університет*

ВИКОРИСТАННЯ В КУРСІ «СОЦІОЛОГІЯ» ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

У сучасному суспільстві фахівець повинен вміти швидко пристосовуватися до професійної діяльності, удосконалювати її, знаходити шляхи вирішення професійних завдань, у тому числі й у нестандартних ситуаціях. Саме цього потребує процес реформування ринку праці в різних сферах українського суспільства. Відповідно, від випускників вузів ринок вимагає гнучкості мислення, освіченості, вміння глибоко аналізувати інформацію і робити висновки.

В зв'язку з цим, одним з головних завдань вузів є формування і розвиток у майбутніх фахівців розумових здібностей, зокрема, критичного мислення, що є невід'ємною складовою професійної компетентності. Майбутній фахівець ще у вузі повинен навчитися «слухати» співрозмовника, співпрацювати з іншими людьми, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами, застосовувати свої навички та знання.

Проблема формування критичного мислення сьогодні активно досліджується. Відкриваються нові сторони проблеми, пропонуються нові дефініції, запити.

Успішність розвитку критичного мислення великою мірою залежить від вмотивованості студента, тому в програмі курсу «Соціологія» досить велика частка відводиться на самостійну роботу, яка націлює студентів на

самостійність, необхідність планування позааудиторного часу. Крім того, студенти оволодівають вмінням самостійно працювати з навчальним матеріалом та різного роду інформацією.

В завданнях для самостійної роботи слід більше уваги приділяти творчому розвитку студентів. Це обумовлено тим, що на вирішення навчальних, а в подальшому, професійних завдань значною мірою впливає рівень креативності. Творчі завдання сприяють підвищенню якості засвоєння матеріалу та підвищенню рівня сформованості певних показників розвитку критичного мислення.

Треба зазначити, що в курсі «Соціологія» творчий компонент повинен бути присутнім в усіх видах навчальної діяльності – від викладення матеріалу викладачем до самостійної роботи студента.

Література:

1. Королева А. В., Макарова Г. Р. Технология развития критического мышления// Вестник ТГУ, выпуск 9 (149), 2015.
2. Теорія та практика змішаного навчання: монографія / В. М. Кухаренко, С. М. Березенська, К. Л. Бугайчук, Н. Ю. Олійник, Т. О. Олійник, О. В. Рибалко, Н. Г. Сиротенко, А. Л. Столяревська; за ред. В. М. Кухаренка – Харків: «Міськдрук», НТУ «ХП», 2016. – 284 с.

ЗМІСТ

Передмова.....	3
----------------	---

МІСТО ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН І СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ОРГАНІЗМ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

<i>Бабасєв В. М.</i> Місто як предмет наукових розвідок.....	5
<i>Корженко В. В., Дзюндзюк В.Б., Alex Gorelik.</i> Філософія активної соціальної спільноти в «суспільстві інтелекту».....	14
<i>Бибик Н. В.</i> Устойчивое развитие городов – императив современности.....	19
<i>Гаврилова Е. В.</i> Копенгаген – «живой город» в парадигме экосоциологии.	22
<i>Горбачов А. В.</i> Споживання в місті як об'єкт дослідження соціології.....	24
<i>Каці Л. О., Луговой Є. О., Орябинський Ю. П.</i> Архітектурно-художня аксіологія розвитку сучасного міста.....	29
<i>Колесник К. Ю.</i> Парк в историко-философском контексте.....	31
<i>Кунденко Я. Н., Ботиенко В.</i> Специфика самосознания современного человека.....	34
<i>Михайлова И. А.</i> Легитимация права в контексте дискурсивной теории демократии.....	36
<i>Пазиніч С. М.</i> Філософія міста.....	39
<i>Радионова Л. А.</i> Город с позиций социальной онтологии.....	44
<i>Садовников О. К., Линник И. А.</i> Глобализация, космополитизм, патриотизм.....	50
<i>Садовников О. К., Опаненік Д. Я.</i> Изобразительное искусство как выражение социального сознания.....	52
<i>Серіков Я., Коженєвські Л.</i> Дефініція поняття «безпека».....	54
<i>Шепеленко І. П.</i> Теоретичні засади соціологічного дослідження діяльності інноваційних підприємств у розвитку соціального потенціалу міста.....	57

ІСТОРІЯ, ЛЮДИНА, ПОВСЯКДЕННІСТЬ В КУЛЬТУРНОМУ ЛАНДШАФТІ МІСТА

<i>Алексеева А. К., Афенченко Е. Л., Луна А. Ю.</i> Идеи справедливости: импликации легитимации.....	65
<i>Беспалая Е. В.</i> К вопросу о методологии исследования парка как публичного пространства.....	67
<i>Волкова Н. В., Губка С. С.</i> Многообразие возможностей, их равноценность и принцип толерантности.....	69
<i>Будко В. В.</i> Темп городской жизни в обыденном представлении.....	71
<i>Гаврилова Е. В.</i> Мимикрия архитектуры, как акт урбанистического гуманизма.....	73

<i>Губина М. С.</i> Теория поколений и публичное пространство Харькова (на примере парка семейного отдыха).....	75
<i>Донченко И. В.</i> Парк: заданная идентичность.....	78
<i>Зінчина О. Б., Склярєва С. В.</i> Інтернет як нове медіа.....	80
<i>Зінчина О. Б., Токар В. С.</i> Медіапростір сучасного суспільства: проблеми дефініції.....	82
<i>Каштур Е. В.</i> Наружная реклама в пространстве города: функция и дисфункция.....	85
<i>Клименко Г. Т.</i> Сервісний простір сучасного міста.....	87
<i>Козирєва Н. В.</i> Феномен міста та «антропологічний поворот» у філософії..	93
<i>Коробейникова Я. С. Долгопола Г. Є., Зоріна Г. П.</i> Формування бренду міст – туристичних дестинацій (на прикладі м. Івано-Франківська).....	97
<i>Кочанова И. Е.</i> Феномен повседневности в архитектурных проектах.....	100
<i>Олейник А. И.</i> К вопросу о публичном пространстве города.....	103
<i>Пантелеймонова И. О.</i> Філософська драма на дослідницькій космічній станції (за мотивами фільму А. Тарковського «Соляріс»).....	105
<i>Пономаренко В. И.</i> Культурный ландшафт города.....	106
<i>Радионова Л. А.</i> Городская повседневность как интересубъективные отношения.....	109
<i>Рязанцева Т. В.</i> Архитектура городов в эпоху модерна как социологическое явление.....	120
<i>Садовников О. К., Гиря М. В.</i> Жизненные приоритеты молодежи.....	122
<i>Садовніков О. К., Косецька Я. Е.</i> Сучасні фактори в конфлікті поколінь в Україні.....	123
<i>Сасенко К. О.</i> Роль інститутів сім'ї, освіти та охорони здоров'я у формуванні здорового способу життя населення.....	125
<i>Сиренко М. А.</i> Публичные пространства города и их роль в формировании городского сообщества	127
<i>Скоробогатько О. В.</i> Соціальна складова архітектурного партеру.....	129
<i>Штикель А. Д.</i> Публичное пространство как право на город.....	131
<i>Якимов П. С.</i> Метафизика архитектуры: диалектика взаимосвязи.....	133

УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМ МІСТОМ

<i>Возний І. В.</i> Історичні аспекти управління містом.....	137
<i>Волик С. В.</i> Механізми реалізації принципу субсидіарності в публічному управлінні.....	138
<i>Зінчина О. Б., Ляницька В. О.</i> Політична опозиція в контексті українських реалій.....	142
<i>Коваленко Н. В.</i> Сучасні соціальні технології муніципального управління.....	150
<i>Кудрявцев А. Ю., Бегучова В. І.</i> Легітимаційний потенціал систем електронного урядування у контексті національних детермінант	154
<i>Кузьміна К. С., Сюсько І. О.</i> Інституціональне забезпечення розвитку підприємництва.....	168

<i>Мальцева О. О.</i> Туристський імідж в контексті управління містом.....	171
<i>Островський І. А.</i> Головні напрямки та сучасні суперечності формування регіональної політики України.....	172
<i>Солових В. П.</i> Мережевий підхід як методологія дослідження демократичного врядування (регіональний аспект).....	176
<i>Шепеленко О. Г.</i> Проблеми формування організаційно-структурного механізму реалізації державної інноваційної політики на регіональному рівні..	178
<i>Челомбійко М. В.</i> Децентралізація системи влади в Україні: теоретико-методологічні засади.....	181

СУЧАСНІ МІСТА ЯК ТОЧКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО І ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

<i>Бессонова К. С.</i> Футурологические прогнозы и изменения менеджмента гостинично-курортного сервиса.....	185
<i>Болотова Ю. В., Савченко Е. Н.</i> Трущобы как естественный процесс активного роста городов.....	189
<i>Жиляков В. Я.</i> К проблеме повышения социальной эффективности городского электротранспорта современного мегаполиса	190
<i>Карлова О. А., Опунко А. О.</i> Вплив рекреаційного комплексу на сучасне місто.....	193
<i>Киреенко Н. В.</i> Продовольственный рынок Беларуси: структурная перестройка товародвижения.....	195
<i>Козлова О. А., Григор'єва С. В.</i> Молодіжне безробіття в місті: причини та соціальні наслідки.....	203
<i>Козирєва Н. В., Бездітко А. С., Єдамова А. В., Чернишев А. С.</i> Міжнародне співробітництво як чинник місцевого (локального) розвитку	208
<i>Комиссарова К. К.</i> Процесс оживления городской среды.....	211
<i>Коротеева А. С.</i> Економічні проблеми розвитку середніх міст України....	212
<i>Косицына Э. С., Бахтурова А. В., Татиев М. Г.</i> Методика оценки индекса качества дворовых территорий (на примере городов республики Ингушетия).....	215
<i>Кухтин Е. В.</i> Моногорода: диалектика экономического и социального.....	219
<i>Маковская Е. Л.</i> Креативный город как императив личностного развития горожанина.....	225
<i>Рибак Г. І., Кришталь В. М.</i> До питання формування бюджету міста.....	227
<i>Сериков Я. А.</i> Разработка системы контроля надежности функционирования антропогенных систем.....	228
<i>Склярук Н. И.</i> Новая роль города: вызов теории «конца» географии.....	233
<i>Смирнов В.</i> К вопросу о развитии монопрофильных городов Украины.....	237
<i>Федотова Ю. В.</i> Стратегія розвитку сучасного міста в умовах переходу до смарт-економіки.....	239
<i>Шутова Л.А.</i> Разработка стратегий инвестиционного маркетинга в строительстве.....	241

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ ДЛЯ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА І МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

<i>Бородаєвський О.</i> Використання хмарних технологій в освіті.....	246
<i>Данышева Н. С., Рыжова И. М., Юдин Г. В.</i> «Трудности – бриллианты» в адаптации студентов колледжа – залог качества в становлении личности..	247
<i>Зинчина А. Б., Солопыхина Д. А.</i> Межличностные конфликты в студенческой группе.....	251
<i>Малиніна Т. В.</i> Формування кадрового забезпечення в освіті (з досвіду студентських будівельних загонів ХПКБу).....	254
<i>Озаровська А. В.</i> Система контролю якості у вищому навчальному закладі	257
<i>Радіонова О. М.</i> Підготовка фахівців сучасного мегаполісу: виклики часу	259
<i>Рыжова И. М., Юдин Г. В.</i> Педагогический консалтинг адаптации студентов колледжа.....	264
<i>Ускова С. В.</i> Применение здоровьесберегающих технологий на уроках математики.....	268
<i>Чаплигін О. К., Сук Е. Е.</i> Використання моделі змішаного навчання в курсі «політологія».....	275
<i>Шевченко І.</i> Роль куратора в процесі адаптації першокурсників до вимог учбового процесу у вищих навчальних закладах.....	279
<i>Шутов А. И.</i> Особенности внедрения ФГОС СПО по ТОП-50.....	280
<i>Ярмак Т. В.</i> Використання в курсі «соціологія» творчих завдань для формування критичного мислення студентів.....	284

Наукове видання

МІСТО. КУЛЬТУРА. ЦИВІЛІЗАЦІЯ

*МАТЕРІАЛИ VII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ*

Квітень 2017 р.

Матеріали конференції опубліковані в авторській редакції мовою оригіналу

Відповідальний за випуск *В. В. Корженко*

Комп'ютерна верстка *Л. О. Радіонова*

Підп. до друку 05.05.2017 р.
Друк на ризографі
Зам. №

Формат 60×84/16
Ум. друк. арк. 18,7
Тираж 150 пр.

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002
Електронна адреса: rektorat@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 5328 від 11.04.2017 р.